2. ULUSLARARASI
MEHMET AKİF ERSOY SEMPOZYUMU
ARNAVUTLUK 2017

MAKÜ
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

BİLDİRİLER KİTABI

ÖNSÖZ

Sempozyumlar belli bir konuda bilgi şölenlerinin yapıldığı çok önemli organizasyonlardır. Hele ki bu çalışmalar anlamlı coğrafyalarda ve yerlerde yapılmışsa kat kat fazla değer taşır. İlki 19-21 Kasım 2008'de Burdur'da yapılan ve artık kaynak niteliği taşıyan 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'nun ikincisi uzun bir aradan sonra 4-6 Aralık 2017'de gönül coğrafyamızın kalbinin attığı yerlerden biri olan Arnavutluk'ta icra edilmiştir. Sempozyumun Arnavutluk'ta yapılması çok önemliydi. Zira Arnavutluk 1389 Kosova Savaşı'ndan sonra Balkanlarda tedricen ilk fethedilen yerlerin başında gelir. O gün bugündür Arnavut halkı Türk halkı ile kader birliği yapmıştır. Arnavut halkı Balkan Savaşları'ndan Millî Mücadele'ye Türklerin kötü günlerinde daima Türk Milleti'nin yanında yer almıştır. Hatta Balkan Savaşları sırasında İşkodra Kalesi Osmanlı Devleti'nin tüm Balkan toprakları düştükten sonra 23 Nisan 1913'te düşmana teslim olmuştur. Türk halkı da her dara düştüğünde Arnavut halkıya dayanışma içinde olmuştur. 21 Nisan 2021'de hizmete açılan Türkiye-Arnavutluk Fier Dostluk Hastanesi bu dayanışmanın en güzel örneğidir.

Ülkeler arasındaki insanî ve kültürel bağı tarif etmenin ise imkânı yoktur. Uzun asırlar boyunca birlikte yaşamanın gereği olarak iki halk birbiriyle kaynaşmış durumdadır. Türkiye'de yüzbinlerce Arnavut kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı vardır. İki milletin dillerinden gelenek göreneklerine binlerce kültürel unsur iç içe geçmiştir. Mesela Mehmet Akif Ersoy'un dedesinin memleketi Kosova'nın Suşişa Köyü mezarlık girişinde Akif'in dedesinin yaptırdığı cami bunun en güzel kanıtıdır. Caminin kitabesi Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Akif'in dedesi oğlu Tahir'i de okuyup camiye imam olsun diye İstanbul'a göndermiştir. Köylülerin anlattığına göre, Tahir Bey yedi kardeştir. Tahir Bey bir daha hiç Şuşiya'ya dönmemiş, kardeşlerden Hayreddin, Misini ve Reca ise Anadolu'ya göçüp Bursa Yenişehir'e yerleşmişlerdir. Diğer kardeşler Şaban, Selim ve Nuh Şuşisa'da kalmıştır. Aileden kalanlar bugün hâlâ aynı köyde yaşamakta ve Türkiye deyince, Mehmet Akif deyince, yürekleri pırpır etmektedir. Kıt imkânlarına rağmen köye ziyarete giden Akif dostlarını evlerinde ağırlamak için çırpınmaktadırlar.

Akif köken itibariyle Arnavut olsa da kalbi bu millet için atan büyük bir şair ve düşünürdür. Hayatı boyunca olduğu gibi öldükten sonra da Türk milletine hizmet etmeye devam etmektedir. Akif hayatı boyunca birkaç hususa özellikle dikkat çekmiştir. Bunlar millî birlik ve beraberlik, çok çalışmak ve dürüstlüktür. Bu çalışma onun bizlere öğütlediği çalışma düsturunun bir ürünü olarak kabul edilirse, sempozyumu tertip eden Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi mensupları bundan çok bahtiyar olacaklardır. Sempozyuma Türk ve Arnavutluk Devlet adamlarının teveccühü yüksek olmuştur. Başta Arnavutluk Cumhurbaşkanı İlir Meta ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu olmak üzere çok sayıda devlet adamı sempozyuma iştirak etmiştir. Sempozyum oldukça başarılı geçmiş, iki gün boyunca konunun uzmanı 23 bilim insanı ve 5 öğrenci bildirilerini sunmuşlardır. Ancak her sempozyumda olduğu gibi bu sempozyumda da bazı tebliğlerin tam metinleri maalesef tarafımıza ulaşmamıştır. Buna rağmen birbirinden kıymetli 16 tebliğ bu kitapta yer almıştır. Gerek Arnavutluk'a gelerek bildiri sunan gerek tam metin göndererek bildiri kitabına katkı sunan gerekse dinleyici olarak yer alan tüm katılımcılara ayrı ayrı teşekkürü borç biliriz.

Sempozyum kitabımız vesilesiyle sizlerle başka bir müjdeyi de paylaşmak istiyoruz. Üniversitemiz Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumlarını sürekli hale getirme azim ve kararlığındadır. Bu hedef doğrultusunda 3. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'nu geniş bir katılımla üniversitemiz bünyesinde 27-31 Ekim 2021 tarihlerinde Burdur'da gerçekleştirilmeyi planlamaktayız. Tüm Akif dostlarını aramızda görmekten ve ağırlamaktan mutluluk duyacağımızı belirtmek istiyoruz.

Burdur'da görüşmek üzere selam ve saygılarımızla.

Editörler

Prof. Dr. Mehmet KARACA

Prof. Dr. Zafer GÖLEN

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa KILINÇ

Ekim/2021

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Mehmet Akif Ersoy Uygulama ve Araştırma Merkezi
Kurumsal İletişim Uygulama ve Araştırma Merkezi

2. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu
Bildiriler Kitabı

ISBN
978-9944-729-25-3

Editörler
Prof. Dr. Mehmet KARACA
Prof. Dr. Zafer GÖLEN
Dr. Öğretim Üyesi Mustafa KILINÇ

Kapak Tasarım/Dizgi
Öğr. Gör. Yasemin KAYABAŞI

©Yayımlanan bildiri metinlerindeki yazı, fotoğraf, harita, illüstrasyon, yazım, noktalama vb. konusundaki tüm sorumluluklar bildirilerin yazarlarına aittir.

Ekim 2021 Burdur

Baskı
Desen Basım Yayın ve Tanıtım Hiz. Ltd. Şti.
Kırkkonaklar Mah. 381 Cadde No: 5/A
Tel: (0312) 496 43 43 Çankaya/ANKARA
Sertifika No: 51449

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

1. Bölüm

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Birol Akgün

Türkiye Maarif Vakfı Mütevelli Heyeti ve Yönetim Kurulu Başkanı 1

Prof. Dr. Adem Korkmaz

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörü 3

Mevlüt Cavuşoğlu

Dış İşleri Bakanı 5

Ilir Meta

Arnavutluk Cumhurbaşkanı 7

2. Bölüm

Bildiriler 9

Mehmet Akif'in "Çanakkale Şehitlerine" Şiirinin Tarihsel İmgelem Bakımından İncelenmesi

Ahmet Şimşek 11

Orhun Yazıtları'ndan Âkif'e Esaret ve Bağımsızlık

Ezgi Demirel 17

Bilim/Cehalet ve Çalışkanlık/Tembellik Karşıtlığı Üzerinden Mehmet Akif'i Anlamak

Hakan Ülper 25

Dalgalı Bir Ömürde Dosdoğru Yürümek: Mehmed Âkif'in Yürüyüş Felsefesi

İbrahim Öztürkçü 33

Akif'in Gözünde Âlem-i İslam

Kenan Gültürk 43

Said Halim Paşa'nın "Le Feminisme" Risalesi

Mehmet Ruyan Soydan 57

Mehmet Akif'in Teşkilat-ı Mahsusa'da Görevleri ve Kuşçubaşı Eşref Bey ile Dostluğu ve Münasebetleri
Nihat Karaer 71
İki Yürek Tek Ses: Mehmed Âkif'in Aziz Dostlarından Hüseyin Kazım Kadri ve İlişkileri
Ömer Hakan Özalp 79
Balkanlarda Çağımızın Sorunlarını Mehmet Akif ile Çözmek
Rifat Sait 95
Veteriner Hekim Mehmet Âkif Ersoy
Savaş Volkan Genç 99
Üsküplü Şair Müderris Fettah Efendi'nin Şiirinde Mehmet Akif'in İrtihali
Süleyman Baki 105
Zor Zamanda Baba Olmak Mehmet Akif ve Ailesi
Tahsin Yıldırım 113
Muhayyelden Müşahhasa Köse İmam: Bosnalı Ali Şevki Hoca Kimdir?
Turgay Anar 127
Mehmet Akif Ersoy'u Yetiştiren Coğrafyaya Tarihsel ve Kültürel Bir Bakış
Turgut Tok 135
Tarihe Tanıklık Etmek ya da M. Akif Üzerinden Tarihi Okumak
Vahdettin Işık 145
Mehmet Akif'in Düşünce Dünyasında Balkanlar
Zafer Gölen 165

3. Bölüm
Sempozyum Programı ve Fotoğraflar 177

2.ULUSLARARASI
MEHMET AKİF ERSOY
SEMPOZYUMU
ARNAVUTLUK 2017

1. Bölüm

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Birol AKGÜN[1]

Sayın Cumhurbaşkanımız, Sayın Dışişleri Bakanımız, Sayın Kültür Bakanımız, çok kıymetli milletvekillerimiz, rektörlerimiz değerli akademisyen arkadaşlar, kıymetli basın mensupları ve çok kıymetli hazirun, hepinizi bu güzel sabahta en derin kalbî selamlarımla saygılarımla selamlıyorum. Çok güzel bir gün bugün zira pek çok toplantıda böyle eğitim, kültür, güzel konuları konuşmuyoruz. Uluslararası alanlarda bugünlerde dünyada savaş çatışma, gerginlikler var, ne güzel ki iki ülke arasında bugün bizi birbirimize bağlayan Mehmet Akif gibi bir milli şairimizi ortaklaşa anmak için bir araya geldik. Ben bundan özellikle kıvanç duyduğumu huzurlarınızda belirtmek isterim. Bu vesile ile özetle Maarif Vakfımızla ilgili birkaç cümle söylemek istiyorum.

Türkiye Maarif Vakfı, Türkiye'de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yani parlamento tarafından özel bir kanunla kurulan bir kamu vakfıdır. Temel amacı ülkeler arasında halktan halka ilişkileri geliştirmek için anaokulundan üniversiteye kadar her düzeyde insanın ortak değerlerini esas alan örgün ve yaygın eğitim hizmetleri vermektir. 2016 yılında kurulan vakfımız şimdiye kadar 34 ülkede temsilcilik açmıştır ve 20 ülkede de hali hazırda okullarımız vardır. Balkanlarda da şimdilik Kosova'da 2 okulla bu sene eğitime başladık ama kısmet olursa önümüzdeki yıl itibariyle inşallah Arnavutluk, Makedonya, Bosna Hersek ve Romanya'da da okullarımızı açacağız, dolayısıyla Balkan coğrafyası bizim komşu coğrafya olarak bizim eğitim alanında işbirliği yapmak istediğimiz en önemli coğrafyalardır. Bunlar bizim açımızdan komşu ve kardeş hatlardır. Halktan halka ilişkilerimizi geliştirmek istiyoruz.

Bugün de görüldüğü üzere Türkiye Maarif Vakfı aynı zamanda belli alandaki kültürel programlara da destek vermektedir zira bugünkü iletişim çağında kalıcı işbirliği ve dostlukları kurmanın yolu her iki ülkenin dilini, kültürünü, anlayan insanlar yetiştirmekten geçtiğine inanıyoruz. Hele hele sembol isimler üzerinden Mehmet Akif gibi milli şairimiz hem de Arnavut birisi üzerinden beraberce ortak geçmişe dayanarak daha güvenli geleceği inşa edeceğimiz kültürel ögelerde de varken bunları güçlendirmemiz gerekiyor. Evet, Mehmet Akif Ersoy Arnavut asıllı bir şairdir ama bizim açımızdan da milli şairimizdir zira Kurtuluş Savaşı yaptığımız

[1] Türkiye Maarif Vakfı Mütevelli Heyeti ve Yönetim Kurulu Başkanı

1920'lerde henüz daha savaş kazanılmadan düşman bizim başkentimize yakınlaşmışken o asla ümidi terk etmedi. Bize özgürlüğün kıymetini, bağımsızlığın önemini ve ümidini aşıladı. Bizim milli marşımızın birinci mısrasında 'Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak' mısrası henüz Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan ülkenin her tarafı işgal edilmişken bu özgürlüğe ve kendi insanına olan güvenin bir ifadesiydi. Sadece orada değil Çanakkale Savaşı'nda da yazdığı şiirlerle, Bursa işgal edildiği zaman yazdığı şiirlerle büyükşehirlerimiz işgal edildiği zaman yazdığı şiirlerle hep imanın güveni, cesareti aşıladı ve biz o sayede bugün bağımsız ve hür bir ulus olarak dünya üzerinde yerimizi alıyoruz. Yaşasaydı belki Arnavutluk'taki bu toplantıları görse ne kadar mutlu olurdu tahmin edersiniz.

O bizim bu anlamda kahraman şairimizdir ve aslına bakarsanız onun ifadeleri ve mesajı insan onuruna yaraşır şekilde ulusların milletlerin hür ve özgürce bağımsızca yaşamasına ilişkin inancın ve adanmışlığın sonucuydu. Sadece Arnavut değildi, sadece Türk değildi, özgürlüğe, cesarete ve bağımsızlığa olan inancını bize aşıladı. Ve bu anlamda insan onurunu besleyen önemli bir şairdir bir evrensel insandır. Ben sözümü uzatmayacağım ama bu sempozyumu düzenlememizde bizlere yardım eden çok önemli kahramanlar var aramızda, teşekkür ediyoruz onlar destek verdiler, tıkandığımız yerde özümüzü açtılar Arnavutluk'un Ankara büyükelçisine özellikle teşekkür ediyorum. Tiran'daki Büyükelçimize çok teşekkür ediyorum.

Sayın Tiran Üniversitesi rektörümüze, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi rektörümüze teşekkür ediyorum. Son olarak sadece sempozyum olarak kalmasın Arnavutluk'taki üniversitelerde özellikle Mehmet Akif kürsüleri açalım, Türkiye ve Arnavutluk arasındaki ilişkilerimizi daimi olarak geliştirecek olan araştırma merkezi açalım ve bunu daimi kılalım ki kalıcı olsun. Sayın rektörlerimiz buna evet derse biz de Maarif Vakfı olarak destek vermeye hazır olduğumuzu burada belirtmek istiyorum. Bir kez daha haziruna ve katkı veren herkese huzurlarınızda teşekkür ediyor saygılarımı sunuyorum

Prof. Dr. Adem KORKMAZ[1]

Üniversitemiz yaptığı çalışma ve projelerle yerel, ulusal ve uluslararası alanda önemli faaliyetler üstlenmektedir. Elbette bu çalışmaları yaparken taşıdığımız ismin bize yüklediği sorumluluğun farkındayız. Zira Akif'in hayatı, şahsiyeti ve eserleri bize güç katmakta ve bize büyük ufuklar açmaktadır. Akif, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu büyük önder Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde başlayan ulusal kurtuluş savaşımızda bir nefer olarak yerini almış, zafer kazanılıncaya kadar fikri anlamda her türlü desteği vermiş, Anadolu'nun dört bir yanında mücadeleye aktif olarak katılmıştır. İşte böyle mümtaz bir şahsiyetin ismini taşıyan bir bilim kurumu olarak, biz de gece gündüz demeden var gücümüzle çalışmaktayız. Üniversite olarak bir yandan bilimsel çalışmalara ve diğer yandan da yerel düzeyde kalkınmayı destekleyecek projelere büyük önem veriyoruz. Üniversitemizin içinde bulunduğu Burdur ilinde hayvancılığı daha ileri noktalara taşımak için projeler geliştirdik, geliştiriyoruz. Bu sayede Üniversitemiz Türkiye'de hayvancılık alanında pilot üniversite olarak seçildi. Yakın bir gelecekte bu projelerimizin meyvesini hep birlikte alacağız.

Alternatif Sporlar, Sporcu Eğitimi ve Kamp Merkezi sayın Recep Tayyip Erdoğan'nın destekleriyle hayata geçiyor. Temelleri atılan ve hızla ilerleyen bu proje tamamlandığında sadece bölgemiz değil aynı zamanda ülkemizde önemli bir spor altyapısına kavuşacaktır. Bütün bu çabalarımız üniversite olarak bir eğitim kurumu olmanın yanında bölge ve ülke kalkınmasına destek olma misyonumuzun bir göstergesidir. Yine, Türkiye Yükseköğretim Kurulu'nun ilk kez 2017 yılında uygulamaya koyduğu Yurtdışı YÖK Bursları uygulamasında veterinerlik konusundaki burslu öğrencilerin eğitimlerinin üniversitemizde yapılmasına karar verildi. Karar sonrası vakit kaybeden yeni eğitim dönemimizde burslu öğrencileri üniversitemize kabul etmeye başladık. Balkan üniversiteleriyle bundan sonra çok daha güçlü işbirliklerini artırmak niyetindeyiz. Bugün dost ve kardeş ülke Arnavutluk'un başkent Tiran'da Mehmet Akif Ersoy adına düzenlediğimiz bilim ve sanat ödül töreni ile uluslararası sempozyumu, Balkan coğrafyasının seçkin bilim kurumlarıyla yapacağımız işbirliklerinin artırılması açısından bir dönüm noktası olarak görüyoruz.

---

[1] Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörü

Üniversitemiz tarafından kendilerine verilen fahri doktora payesi ile artık Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi ailesi olan Dışişleri Bakanımız Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'na böylesi bir etkinliğin düzenlenmesinde verdikleri desteklerle bizi yalnız bırakmadıkları için şahsım ve üniversitem adına içtenlikle teşekkür ediyorum. Bu güzel şehirde dost ve kardeşlik duyguları içerisinde gerçekleştirdiğimiz bu etkinlikte bizimle işbirliği yapan, Tiran Üniversitesi ve saygıdeğer Rektörüne, Türkiye'nin yurtdışı eğitim faaliyetlerinde çok önemli bir misyonu üstlenmiş olan Türkiye Maarif Vakfı yönetim kuruluna ve başkanına ve bize katkı sağlayan Alsar Vakfı'na üniversitem adına teşekkürlerimi arz ediyorum.

2. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Bilim ve Sanat Ödülleri'ne layık görülen değerli bilim insanları ve sanatçılarımız ve araştırmacılarımıza ve onların çalışmalarını değerlendiren, vakit ayıran Üniversitemiz ve ülkemiz için kıymetli jüri üyelerine bu çerçevede düzenlenen sempozyuma bildirileri ile katılan değerli araştırmacılarımıza da şükranlarımı sunmak istiyorum. Burdur'dan katılan Sayın Valim, milletvekillerimiz ve sivil toplum temsilcileri olmak üzere Türkiye'miz ve Balkan coğrafyamızın değişik bölgelerinden bu organizasyona katılan herkese katılımlarından dolayı ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Ayrıca bu etkinliğimizde kurumsal olarak destek veren Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumuna (TRT) ve Türk Hava Yolları'na teşekküre bir borç biliyorum. Katılan herkese teşekkür ediyor saygılarımı sunuyorum.

Mevlüt ÇAVUŞOĞLU[1]

Düzenlenen sempozyum ve bilim ve sanat ödüllerinden dolayı kutluyorum. Milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy adına düzenlenmiş bu ödülü hak eden tüm dostlarımızı da canı gönülden tebrik ediyorum. Şahsıma verilen fahri doktora unvanı için MAKÜ senatosuna da şükranlarımı sunuyorum. Daha önceki görevlerimde de özellikle Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi görevlerinde de farklı üniversitelerden, şehirlerden de doktora ve profesör unvanı aldım fakat milli şairimizin adını taşıyan Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nden bu unvanı almak beni onurlandırdı. Girişimci ve insanî dış politikamızla tüm dünyaya örnek olmaya çalışıyoruz. Var olan sorunlara, çatışmalara bu girişimci ve insanı ruhla çözüm arıyoruz. Güven arttırıcı adımlarla Balkanlar, Kafkasya ve bulunduğumuz coğrafyaya katkı sağlamaya çalışıyoruz. Dünyanın her yanında yardım bekleyen insanlara Türk insanının cömert yardımlarını ulaştırıyoruz. Kalkınma desteklerimizle de var olan birçok sorunu olan yokluk, işsizlik, ekonomik sıkıntılar gibi sorunların aşılmasına katkı sağlamaya çalışıyoruz. Suriye'de son bir yıldır Rusya ve İran ile sarf ettiğimiz çabalarla çatışmalar yüzde 90 oranında durmuştur. Şimdi hedefimiz siyasi çözümdür. Çünkü kalıcı çözüm, siyasi çözümdür.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan ve Türkiye'deki kardeşlerinizin selamlarını getirdim. Bizler Arnavutluk'un istikrarını ve refahını kendimizinkinden ayrı görmüyoruz. Ayrıca Arnavutluk'un istikrarı, refahı ve gücü demek Balkanların, Doğu Avrupa'nın hatta ötesinin istikrarı ve güvenliği demektir. Kardeş Arnavutluk'un Avrupa Atlantik Bölgesi'nde oynadığı kritik rolü canı gönülden destekliyoruz ve Batı Balkanların istikrarı için Arnavutluk'un rolünü önemsiyoruz. Arnavutluk'la sizin sevinciniz en çok bizi mutlu eder, sizin bir derdiniz bizi üzer. Kendimizi şu anda evimizde hissediyoruz. Arnavutluk'ta evet sınırlarımız yok ama buradaki herkesin söylediği gibi Arnavutluk ile kendimizi komşu hissediyoruz. Komşu olmak için ortak sınırlarımızın olmasına gerek yok. Arnavutluk'la ilişkilerimizi her alanda siyasi, kültürel, güvenlik ve askeri gibi derinleştirmek için yoğun çaba sarf ediyoruz. NATO çatısı altında karşı karşıya kaldığımız sınamaların üstesinden gelmek için Arnavutluk'la da yakın işbirliği içindeyiz.

---

[1] Dışişleri Bakanı

İlişkilerimizin elbette en önemli boyutlarından biri de kültür ve eğitimdir. Türk kültürü Arnavutluk'un, Arnavutluk ise Türk kültürünün bir parçasıdır. Günlük yaşantıda kullanılan dilde, yemeklerde kültür ve sanatta bunu görüyoruz. Ülkemizde milyonlarca Arnavutluk kökenli vatandaşımız var. Bunlar iki ülke arasında en önemli bağdır, köprüdür. Mehmet Akif Ersoy'un babası Mehmet Tahir Efendi de Kosova'dan İstanbul'a gelmiştir. Bunun yanında ismini sayamayacağımız birçok bilim insanı Arnavutluk kökenlidir. Tiran Üniversitesi Arnavutluk'un en köklü üniversitesidir. Burada Türkoloji bölümü var. Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'nde de buradaki dostlarımıza Türkçe öğretmekten büyük mutluluk duyuyoruz. Elbette eğitim önemlidir dedik. Türkiye'de 200'e yakın üniversitemiz mevcut. Bu üniversitelerimizde yaklaşık 110 bin yabancı kardeşimiz eğitim görüyor. Bizler daha çok öğrencinin Türkiye'de eğitim görmesini istiyoruz.

Değişim programlarıyla Türkiye'den Arnavutluk'a birçok öğrencimizin gelmesini istiyoruz. Halen dünyanın 160 ülkesinden 16 bin öğrenci Türkiye burslarından yararlanıyor. Arnavutluk'ta burstan yararlanan öğrenci sayısına baktığımız zaman 1992 yılından bu yana 663 öğrencidir. Bu akademik yıl içinde Arnavutluk'tan 58 öğrencimiz Türkiye burslarından yararlanıyor. Biz bu sayıları arttırmak istiyoruz. Dünyada yaşanılan sorunlara herkes sessiz kalsa bile Türkiye olarak biz sessiz kalmayız. Huzur ve kalıcı barış için birlikte çalışmalıyız. Şahsıma verilmesi uygun bulunan fahri doktora unvanını büyük bir gururla kabul ediyor, bu vesileyle aranızda bulunmaktan dolayı onur duydum.

Ilir META[1]

Sempozyuma katılmaktan gurur duyuyorum. Bugün etkinliğe katılarak iki konuda onur duyuyorum. Hem sempozyum gerçekleştirileceği için hem de önemli bir dostumuza fahri doktora verileceği için onur duyuyorum. Bu etkinliği düzenleyen Türkiye Maarif Vakfı'na da teşekkür ediyorum. Türkiye ve Arnavutluk arasındaki ilişkimiz hem dostluk hem kardeş seviyesindedir. Mehmet Akif Ersoy bu ilişkilerinin en güzel sembolüdür. Bunun yanında Şemsettin Sami de önemli milli figürlerimizden biridir. Bu isimler iki ülke arasındaki köprüleri kurmaktadır. Arnavutluk ve Türkiye arasında her alanda işbirliği bulunmaktadır. Dünya güvenliği ve istikrarı için önemli olan terörle mücadelemizde önemli işbirliğimiz bulunuyor. 90'lı yılların başında Türkiye Arnavutluk'a büyük destek vermiştir. O dönemde birçok öğrencimiz Türkiye'de okumaya başlamıştır. Ve iki ülke arasındaki köprüleri daha çok geliştirmiştir. Türkiye, Kosova'nın bağımsızlığına da büyük destek vermiştir. Türkiye'nin son dönemlerde verdiği desteklerden dolayı teşekkür ediyoruz. İki ülke arasındaki işbirliğimizin gelecekte daha güçlü olacağını temenni ediyorum. Bugün çalkantılı bir dünyada yaşıyoruz. Yaşadığımız bölgelerde yaşanılan sıkıntıları göz önünde bulundurursak Türkiye milyonlarca mülteci ağırlayarak bu krizlerde önemli destekler vermiştir. Dünyadaki istikrarına yardımlarını esirgememiştir. İnsani yardımları da çok büyüktür. Biz bu zor günleri sadece iki ülke arasındaki işbirlikleri daha çok güçlendirerek daha kolay atlatabiliriz. Bu faaliyeti düzenlediğiniz için organizatörlere teşekkür ederim. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a şükranlarımı sunuyorum. Dışişleri Bakanı Mevlüd Çavuşoğlu Bey'e söylemek istiyorum ki kardeş ilişkilerimiz her zaman sürecektir. Teşekkür ediyor hepinize saygılarımı sunuyorum.

---

[1] Arnavutluk Cumhurbaşkanı

2.ULUSLARARASI
MEHMET AKİF ERSOY
SEMPOZYUMU
ARNAVUTLUK 2017

2. Bölüm

BİLDİRİLER

MEHMET AKİF'İN "ÇANAKKALE ŞEHİTLERİNE" ŞİİRİNİN TARİHSEL İMGELEM BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Ahmet ŞİMŞEK[1]

Giriş

Tarihsel bilgi, öğrenme sürecinde insanın hayal gücünün önemini kabul eden öğretim stratejileri geliştirmeye uyarlanabilir (Lemisko, 2004). Bu süreçte tercih edilen tarihsel bilginin sahip olduğu yazım formu belirleyicidir. Diğer bir deyişle tarihsel bilgi, standart metin yerine bu bilgiyi içeren bir öykü, bir roman, bir şiir, bir görsel öge olursa pekâlâ tarihsel imgelem için verimli bir materyal haline gelebilir.

İmgelem (imagination), TDK tarafından insanın istediği şeyleri gözünde canlandırabilme sürecinin tüm ürünlerini kapsayan evren olarak tanımlanmıştır. Doğuştan gelen yetenek ve işlem olarak kabul edilir. Buradaki imgeler salt resim, tasvir, görüntü değildir. Ancak imgenin görüntü sözcüğü ile çok yakın bir ilişkisi vardır. Bu çerçevede biraz daha geniş biçimde "İmgelem", imgeler arasında yeni ilişkiler kurma, yeni kavram ve düşünceler oluşturma yetisi olarak tanımlanabilir (Işıldak, 2008: 66). Aslında imgelem her insanın yaptığı, yapabildiği bir şeydir. İnsana özgü bir yetenektir. Ancak geliştirilmesi gerekir.

İmgelemin üç zaman boyutundan daha çok geçmişle ilgisinin olduğunu söylemek abartılı sayılmaz. Geçmiş, kalan izlerden yola çıkarak ve bir yöntemsel süreç sonunda tarihçiler tarafından farklı şekillerde kaleme alınabilir. Bu anlamda yaşanmış ve sonlanmış değil, tarihçilerin çalışması sonucunda çeşitli yayınlar aracılığıyla şimdiki zamanda yeniden inşa edilmeye çalışılır (Jenkins, 1997, s. 19). Bu süreçteki imgesel düşünme, mevcut verilerden hareketle zihinsel olarak geçmişin bir anlamda resimlerini sunmaya çalışma becerisi olarak betimlenebilir.

[1]Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, e-mail: ahmetsimsek@istanbul.edu.tr
ORCID **0000-0003-3591-8180**

Tarihle gerek profesyonel, gerekse amatör ilgilenenlerin tarihsel imgeleme sürecini yaşaması kaçınılmazdır. Çünkü geçmişe ilişkin çeşitli verilere sahip olan kişi, bunu anlamlandırma sürecinde yalnızca kaynak- kanıt güvenirliğini sorgulamaz. Bununla birlikte eldeki verileri anlamlandırmak için bunları zihnen kurmaya (tahayyül etmeye) çalışır. Bu bağlamda tarihsel imgelem geniş bir anlam kazanır. Tarihsel imgelemin sınırlılığı etkinliğin gerçekten yaşanmış bir zaman ve mekân bağlamında oluşturulması ve anlatının kanıta dayalı olma zorunluluğuyla açıklanabilir (Nichol ve Dean 1997, s. 68).

Tarihsel anlama, tarihsel imgelemin teşvik edilmesiyle ilerleyebilir. Resim, fotoğraf, belgeseller, tarihsel filmler gibi görsel materyaller, tarihsel imgelemin beslenmesinde önemli rol oynar. Tarihsel imgelem, "tarihsel bağlam" ile "tarihsel gerçekliğe uygunluk" ve geçmişin şartlarında düşünme becerisi olan "tarihsel duyarlılık" kavramları ile sıkı bağlar içerir. Bu yüzden tarih derslerinde öğrenme, sadece çocuğa sunulan bir takım somut bilgilerin kazanılmasını değil, aynı zamanda imgelem ve buna bağlı diğer kavramlarla da sıkı sıkıya ilişkilidir. Çocuk için tarihsel imgelemi yaratıcı ama tamamen düşsel bir imgelemeden ayıran unsur, tarihsel imgelemin mutlaka kanıtlarla yürüyen ilişkisel sürecidir.

Tarihsel imgesel düşünmenin birçok yönü vardır. Bunlar; **imgeleme** (imaging), **duyumsama** (sensing), **sonuç çıkarma** (inferring), **ilişkilendirme** (association) ve **empati** (empathy) olarak tanımlanmıştır Bunlardan **imgelem,** yukarıda da denildiği gibi geçmişin nasıl olduğunun resmini yapma ve sunma becerisi olarak anlaşılabilir. Duyumsama, imgeleme ile ilişkilidir. Fakat geçmişteki insanların kokularını, tatlarını, seslerini ve hislerini de içerir. Bu, yiyecek pişirme ve yemek yemeden müzik çalmaya kadar değişebilir. Sonuç çıkarma, tarihsel kayıtlardan "ne olmuş olabileceğini" önererek boşlukları doldurmayı ve ortaya çıkanın var olan kayıtlarla karşılaştırılmasını içerir. Bu tür sonuç çıkarmalar tecrübeye ve tamamlanmamış çelişkili kanıtlara dayalıdır. Tarihsel imgelemin son ve önemli yönlerinden biri ise ne kadar yetersiz olduğu önemli olmadan geçmişteki insanların ne düşündüğünü ve ne hissettiğini anlamaya çalışmak olan **empatidir** (Nichol ve Dean, 1997: 68).

Fines (2002, s. 64-67), tarihsel öğrenme sürecinde imgelemi durağan ve süreğen olarak ikiye ayırır. **Durağan imgelemin** resim; **süreğen imgelemin** açıklamalar ürettiğini ileri sürer. Diğer bir deyişle durağan imgelem "aslına yakın imgeler üretirken"; süreğen imgelem bilgi, deneyim, empati ve mantıksal düşünme süreçlerini ve yaratıcı düşünmeyi işe koşarak tarihsel gerçeği yeniden kurgulamaya çalışır.

Derslerde hikâye anlatma (storytelling), drama, pandomim ve benzetişim biçimindeki rol oynama aracılığıyla öğrencilerin, insanların düşünce, rol ve hisselerini anlamaya çalışmalarına yardım edilebilir (Nichol ve Dean, 1997: 68).

Çanakkale Şehitlerine Şiirine Tarihsel İmgelem Süreçleriyle Bakmak

Bilindiği üzere Mehmet Akif Ersoy'un "Çanakkale Şehitlerine" adlı şiiri, neredeyse "İstiklal Marşı"mızdan sonra değer atfedilen en önemli şiiridir. Bunun nedeni sadece ele aldığı konu olan

Çanakkale Savaşları olması değil, kuşkusuz bunu ifadelendiriş ve ele alış tarzıdır. Akif, bu şiiri ile yaşanan büyük mücadeleyi, kahramanlık-korku, kızgınlık-umut, gurur-şaşkınlık gibi çeşitli duyguları ön plana çıkarmış, deyim yerindeyse duyumsamacı (Ekspresyonist) bir yaklaşımla tabiri caizse duygu sağanağı yaşatmıştır. Burada ilgili şiirden alıntılama yapacağımız yerlerin tarihsel imgelemin özellikle empati kısmıyla çok yakından bir ilişkisinin kurulabileceği söylenebilir.

Örneğin;

"Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya-

Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya"

derken Akif, gözümüzün önünde devasa bir güce karşı bulunduğu küçük kara parçasını amansızca savunmayı canlandırmamıza imkan sağlamaktadır. Osmanlı devletinin geniş sınırlarından küçüle küçüle sıkışılan Anadolu coğrafyasındaki bir anlamda "ölüm-kalım" mücadelesine atıf yapar. Her şeyini kaybetmiş büyük milletin elinde kalan son toprak parçasına (yaşam alanına) yapılan tecavüzü önlemek için savaşımını anlatır. Devamında;

"Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı!

Nerde -gösterdiği vahşetle- "bu: bir Avrupalı!"

Dedirir -yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,

Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi!"

nitelemesiyle bu saldıran güruhun tarihsel boyutta tanımlanması için ayrıntılı bir betimleme sunarak, bunların hep imrenilen "Avrupalı" (medeni) oluşuna da hayretle değinir. Bu kısmı "Akif'in neden böyle söylemiş olabileceği" sorusuyla öğrenciye tarihsel durumu çözümletmek, öğrencinin, bir anlamda şiirin içine girerek tarihsel olayla yüz yüze kalmasını sağlayabiliriz. Şüphesiz ki bu yaklaşım, tarihsel bir çıkarım kadar, onun üzerinden ciddi bir toplumsal varoluş-yokoluş sorgulamasını da beraberinde getirebilir.

Yine devamında;

"Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk;

Sâde bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.

Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...

Hani, tâ'ûna da züldür bu rezîl istîlâ!"

dizelerinde Çanakkale Savaşı'nın aslında bir Dünya Savaşı olduğunu vurgularcasına, savaşanların çok farklı topluluklardan oluşturulduğu, bunca ayrılığa rağmen insanlık dışı muamele ve vahşette denk olduklarını çarpıcı biçimde betimlemiştir. Bu durum Çanakkale Savaşı'ndaki tarihsel duruma çok uygun bir karşılık olarak kendini göstermektedir. Burada hemen öğrencilerin, 1915'te Çanakkale'ye savaş için hangi devlet/milletlerin geldiğini araştırmaları istenerek, şiirde

anlatılanların tarihsel doğruluğu da teyit edilebilir. Bu bir tarih harita üzerinde daha şematik sunulabilir.

Yine devamında;

"Yerin altında cehennem gibi binlerce lağam,

Atılan her lağamın yaktığı: Yüzlerce adam.

Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;

O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkaz-ı beşer...

Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,

Boşanır sırtlara, vâdîlere, sağnak sağnak.

Sürü hâlinde gezerken sayısız tayyâre.

Top tüfekten daha sık, gülle yağan mermîler..."

Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller"

Dizeleri ise savaşın nasıl korkunç bir kıyamet olduğunu söyler gibidir. Sesli okunduğu zaman, öğrencinin o "vahşeti" hayal etmesi sağlanabilir. Bu durum, "barış için savaş öğretimi" yaklaşımına da katkı sağlayabilir. Zira barış öğretimi, savaştan bahsetmemekle değil, bilakis savaşın vahşi ve kötü betimlemeleriyle daha gerçekçi ve kalıcı öğrenme imkânı sunabilir.

Bir başka kısımda ise betimlemeye şöyle devam eder, Akif:

"Yaralanmış tertemiz alnından, uzanmış yatıyor, (3)

Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!

Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i...

Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.

Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?

"Gömelim gel seni târîhe" desem, sığmazsın."

Akif'in buradaki samimi ve derin bir dini anlatımı adeta ruha işler. Öğrencilerin sorgulamacı bir tarih öğretimine uygun ders işlemeleri kadar, elbette tarihte gelişen durumlar karşısında bir yerde "atalarının" neler hissettiklerini, nasıl bir duygu seli içinde bulunduklarını da fark etmeleri, bunu hissetmeleri oldukça önemlidir. Şüphesiz ki bu dizeler öğrencilerin milli bir ruh kazanmaları için destekleyici sayılabilir.

Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...

Seni ancak ebediyyetler eder istîâb.

"Bu, taşındır" diyerek Kâ'be'yi diksem başına;

Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;

Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ namıyle,

Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyle;

Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan,

Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;

Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına,

Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,

Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;

Gündüzün fecr ile âvîzeni lebriz etsem;

Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...

Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana."

Akif'in bu dizelerinde Çanakkale'de yaşanan yüksek duygu yoğunluğuyla dinin en kutsallarını karşılaştıran bu samimi dizelerine, "Akif neden böyle demiş olabilir" gibi sorular sorarak pekâlâ anlatılmak istenen ulvi duyguların anlaşılması sağlanabilir. Bunun yanında "Yedi Kandilli Süreyya" gibi gelenekteki bazı ifadeleri de tanımalarına katkı sunulabilir.

"Sen ki, son ehl-i salîbin kırarak savletini,

Şarkın en sevgili sultânı Salâhaddîn'i,

Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayran...

Sen ki, İslâm'ı kuşatmış, boğuyorken hüsran,

O demir çenberi göğsünde kırıp parçaladın;

Sen ki, rûhunla beraber gezer ecrâmı adın"

Akif, bu dizelerde Selahattin Eyyubi ve Kılıçarslan'a atıfla, onların başarılarını da gölgede bırakacağını düşündüğü "büyük fedakârlığa" dikkat çekiyor. Elbette bu durumun nedeni de öğrencilere sorgulattırılarak, yapılan mücadelenin kutsallığına yönelik verimli cevaplar almak mümkün olabilecektir.

Akif'in son dizede *"Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber, Sana âgûşunu açmış duruyor Peygamber"* deyişi tam bir duygusal finaldir. Bu sözleriyle Çanakkale Savaşı'nda şehit olanların nasıl bir makam elde ettiklerini söylemektedir. Şüphesiz bu taltif ve takdir, Çanakkale Savaşı'nın önemini ortaya koyduğu kadar, tehlike karşısında vatan savunmasının kutsallığına da dikkat çeker.

Akif'in Çanakkale Şehitlerine adlı şiirinin bu tarz bir çözümlemeye tabi tutulması ardından, öğrencilerin muhayyilelerinde nelerin, nasıl oluştuğunu anlamak ve bu imgeleme sürecini devam ettirmek adına, şiirin en çok etkilendikleri bir kısmını dikkate alarak resim yapmaları istenebilir. Bir şiir ya da hikâye ardından yaptırılan resim, durağan bir imgelem sunsa da resmin oluşturulması süreğen bir imgelemi gerektirecektir. Bu çerçevede yaptırılabilecek diğer bir etkinlik ise şiir sonrası, öğrencilerin zihninde tahayyül ettiklerine dayalı bir kurguyu hikâyeye dönüştürmeleri olabilir. Hikâye etme, süreğen imgelemi doğrudan besleyen bir eylem olarak kabul edilebilir. Yine bu da empati sürecini olumlu destekleyecek bir etkinlik olacaktır.

Sonuç

Tarihsel düşünme becerileri, çağdaş tarih öğretimi yapan gelişmiş ülkelerin eğitim sistemlerinde önemli yer tutar. Bunlardan tarihsel imgelem, tarihle ilgili eldeki verileri anlamlı biçimde kullanarak yeniden bir gerçek inşa sürecini destekleyen tahayyül eylemini de içerir. Bu süreç empatiden bağımsız değildir. Empati becerisi ile çocukların/gençlerin tarihsel olayı kavrama sürecinde aslında hep yapılagelen bir duygudaşlık oluşturma eğilimini rasyonel ve uygulanabilir bir hale getirme çabası önemsenir. Tarihsel empati, bireyin tarihsel bir olayın parçası kişi kadrosuyla, edindiği bilgiler üzerinden bir duygudaşlık kurarak, gerçekte nasıl ve niçin davrandıklarını anlamaya çalışma imkanı sunabilir. Bu sebepten tarih derslerinde bireylere sunulan öğretim materyallerinin duygu uyandıracak nitelikte olması bu süreci kolaylaştırabilir.

Mehmet Akif Ersoy, yazdığı şiirlerle genelde bir anlatı kurmaya çalışır. Çanakkale Şehitlerine adlı şiiri de hem bu duygudaşlık kurma imkânını sunarken hem de Çanakkale Savaşı'na ilişkin göreceli bir anlatı sunar. Şiirin, duyguyu sözcükler aracılığıyla çok daha verimli işleme imkanını kullanarak anlattığı savaş hikayesinin empati yapılabilirliğini yükseltir. Halka yönelik yazıldığını düşündüğümüz bu şiirdeki dini ve milli havanın tasviri, o dönemi ve savaşı anlamaya çalışanlara toplumsal birliktelik için duygusal bir imkân sunabilir.

Kaynakça

Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat*, Haz. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991.

Fines, J., "Imagination in history teaching", *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research,* Vol. 2, Number 2, (2002, July), p.63-77.

Işıldak, Suat, "Yaratmada İlk Adım: İmge ve İmgelem", *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)*, Cilt 2, Sayı 1, Haziran 2008, s. 64–69.

Jenkins, Keith, *Tarihi Yeniden Düşünmek,* Dost Kitabevi, Ankara, 1997.

Lemisko, Lynn Speer, "The Historical Imagination: Collingwood in the Classroom", *Canadian Social Studies,* Volume 38 Number 2, Wınter 2004, www.quasar.ualberta.ca/css

Nichol J. & Dean, J., History 7–11: *Developing Primary Teaching Skills,* Roudledge, London and Newyork, 1997.

ORHUN YAZITLARI'NDAN ÂKİF'E ESARET VE BAĞIMSIZLIK

Ezgi DEMİREL[1]

Giriş

"Bağımsız olma durumu veya niteliği, istiklal" (https://sozluk.gov.tr/) olarak tanımlanan bağımsızlık Türk milletinin devlet anlayışının temelini oluşturan özelliklerin başında gelmektedir. Bozkır kültürü ve konargöçer yaşam tarzı Türklerin bağımsızlık anlayışının şekillenmesindeki baş etkenlerdendir. Türkler, tarih boyunca bağımsızlıklarına düşkün bir millet olmuştur. Tarihteki ilk Türk devleti olarak bilinen Hunlardan günümüze değin kurulan bütün Türk devletlerinin esaret altında yaşamayı kabul etmeyip ölümü göze alarak bağımsızlıkları için savaştıklarını kaynaklardan öğrenmek mümkündür.

Asya Hunlarının MÖ. 58'de Çinlilere karşı uğradıkları yenilgiden dolayı Çin himayesine girmeyi teklif eden Ho han-ye'nin teklifine kardeşi Çi-Çi'nin cevabı Türklerin esaret karşısında bağımsızlığa ilişkin tutumlarını göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir:

> "Hunlar cesareti ve kuvveti takdir ederler. Bağımlı olmak ve kölelik onlara en âdi bir şey olarak gelir. At sırtında savaşmak ve mücadele etmek suretiyle devlet kuruldu. Kavimler arasında kuvvet ve otorite kazanıldı. Yiğit cengâverler ölünceye kadar savaşmalı ki, varlığımızı devam ettirebilelim. Şimdi iki kardeş, taht için mücadele etmektedir. Sonunda ya büyüğü ya küçüğü devlete sahip olacaktır. Gerçi şimdi, Çin bizden daha güçlüdür; fakat (bu durumda bile) Hun ülkesini ilhak edemez! Niçin, kendimizi Çine bağımlı kılalım? Atalarımızın devletini (niçin) Çinlilere devredelim? Bu, ölmüş atalarımıza büyük hakaret olur. Böylece, komşu devletlerarasında gülünç duruma düşeriz. Evet, bu suretle (Çin'e bağlanarak) sükûnet tekrar tesis edilebilse bile, kavimler arasında yeniden üstünlüğümüzü elde edebilir miyiz? Biz ölsek de kahramanlığımızın şöhreti artacak. Oğullarımız ve torunlarımız daima devletin hâkimi olacaklar" (Ercilasun, 2009: 54).

[1]Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Burdur / Türkiye, e-mail: edemirel@mehmetakif.edu.tr,
ORCID **0000-0003-1530-8828**

Buna benzer ifadeleri Âkif'te de görmekteyiz. Mehmet Âkif, Çankırı vaazında Türk milletinin Müslüman kimliğine de vurgu yaparak bir Müslümanın hiçbir surette esareti kabul edemeyeceğini dile getirirken halkı Milli Mücadele'ye destek olmaya davet etmektedir:

> "Aziz Çankırılılar, kâfirlerin köleliğini kabul etmeyip hürriyet için cihad açan Mustafa Kemal Paşa etrafında toplanınız ve ülkemizi yakıp yıkan hamile kadınların karınlarını deşen hiçbir günahı olmayan çocuklarımızı süngüleyip havada dolaştıran kız ve kadınlarımızın namuslarına tecavüz eden Yunan ordusunu ve onları destekleyen kâfirleri kovmadıkça ve eli kolu bağlı yörelerimizde İslam'ın bayrağını dalgalandırmadıkça sizlerin de ameli noksan [kalır] ibadeti makbul olamaz. Köleliği kaldıran ona cihad açan Kuvva-yı Milliye ordusuna katılınız. Cennetin kapısı daima şehitlere ve gazilere açıktır. Her iki cihanda da Allah'ın makbul kulları şehitler ve gazilerdir" (Akyol, 2009: 410).

Burada Çi-Çi'nin düşünceleriyle Âkif'in düşünceleri arasındaki tutarlılık Türk milletinin esaret karşısındaki tavrını ve bağımsızlığa dair hissiyatını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Tarihte Türklerin bağımsızlık mücadelelerinin başında elbette "Kürşad Ayaklanması" gelmektedir. Kürşad ve arkadaşlarının Çin imparatorunu esir edip Çin egemenliğindeki Türk topraklarını kurtarmak ve tekrar bağımsızlıklarını kazanmak için yaptıkları mücadele her ne kadar başarısız olsa da bu ayaklanma Çin esareti altındaki Türkler için bir ilham kaynağı olmuş ve daha sonra Kutluk Kağan önderliğinde bağımsızlıklarını kazanarak II. Köktürk Devleti'ni kurmuşlardır.

İşte II. Köktürk Devleti'nden kalan Orhun Yazıtları, Türkçenin ilk yazılı eserleri olmasının yanı sıra Türk tarihi, dili ve edebiyatı açısından da oldukça dikkat çekicidir. Yazıtlarda devletin Çin esaretinden kurtulup bağımsız olma mücadeleleri ve tekrar aynı durumların yaşanmaması için Türk milletine verilen öğütler de veciz bir şekilde anlatılmaktadır. Orhun Yazıtları bu nedenle içerdiği siyasî mesajlar açısından da günümüze ışık tutmaktadır. Muharrem Ergin, bu abidevî eserlerin Türk milleti için taşıdığı anlamı şu ifadelerle dile getirmiştir:

> "Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metin. İlk Türk tarihi. Taşlar üzerine yazılmış tarih. Türk devlet adamlarının millete hesap vermesi, milletle hesaplaşması. Devlet ve milletin karşılıklı vazifeleri. Türk nizamının, Türk töresinin, Türk medeniyetinin, yüksek Türk kültürünün büyük vesikası. Türk askerî dehasının, Türk askerlik sanatının esasları. Türk gururunun ilâhî yüksekliği. Türk feragat ve faziletinin büyük örneği. Türk içtimaî hayatının ulvî tablosu. Türk edebiyatının ilk şaheseri. Türk hitabet sanatının erişilmez şaheseri. Hükümdarâne eda ve ihtişamlı hitap tarzı. Yalın ve keskin üslûbun şaşırtıcı numunesi. Türk milliyetçiliğinin temel kitabı. Bir kavmi bir millet yapabilecek eser. Asırlar içinden millî istikameti aydınlatan ışık. Türk dilinin mübarek kaynağı. Türk yazı dilinin ilk, fakat harikulade işlek örneği. Türk yazı dilinin başlangıcını milâdın ilk asırlarına çıkartan delil. Türk ordusunun kuruluşunu en az 1250 sene öteye götüren vesika. Türklüğün en büyük iftihar vesilesi olan eser. İnsanlık âleminin sosyal muhteva bakımından en manalı mezar taşları. Dünyanın bu gün belki de en büyük meselesi olan Çin hakkında 1250 sene evvelki Türk ikazı" (Ergin, 2003: XIV).

İnceleme

Ergin tarafından yukarıdaki ifadelerle nitelenen Orhun Yazıtları'nda Türklerin bağımsızlık mücadeleleriyle ilgili bilgiler Bilge Kağan ve Tonyukuk'un ifadeleriyle karşımıza çıkarken bunların

muadillerini daha sonraki yüzyıllarda şairlerimizin dizelerinde, edebî eserlerinde de görmek mümkündür. Kuşkusuz böylesi şiirlerin erbabı, bağımsızlık şairlerinin başında ise Mehmet Âkif Ersoy gelmektedir.

Türklerin Çin egemenliğine girmeleri ve bu durumdan kurtulup bağımsız olma çabaları Kültigin ve Bilge Kağan yazıtlarında şöyle dile getirilmektedir:

"KT D 9 … ėllig bodun ertim ėlim amtı kanı kimge ėlig kazganur men ter ermiş kaganlıg badun ertim kağanım kanı ne kaganka işig küçüg bėrür men tėr ermiş anca tėp tavgaç kaganka yagı bolmış

… "Ülkesi olan halk idim, ülkem şimdi hani? Kime ülke kazanıyorum?" Kağanı olan halk idim, kağanım hani? Hangi kağana işi gücü veriyorum (hizmet ediyorum) dermiş. Böyle deyip Çin kağanına düşman olmuş" (Aydın, 2012: 47).

KT D 9'da yer alan bu bölümde bir iç hesaplaşma göze çarpmaktadır. Âkif ise yazıtlarda sözü edilen esarete karşı gelme, esareti kabullenememe durumunu, Türk milletinin yüzyıllar süren bağımsızlık mücadelesini İstiklal Marşı'nda yer alan aşağıdaki dizelerde adeta somutlaştırmaktadır:

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!

Kükremiş sel gibiyim; bendimi çiğner, aşarım;

Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Hem yazıtlarda hem de Mehmet Âkif'in eserlerinde Türk milletini kendine getirmek için eleştiri ifadelerine sıkça başvurulmuştur. Bunun önemli örneklerinden birini Safahat'ta Hakkın Sesleri bölümünde görmekteyiz:

"İlâhî, emrinin âvâre bir mahkûmudur âlem;

Meşiyyet sende, her şey sende… Hiçbir şey değil âdem!

Fakat, hâlâ vücûd isbât eder, kendince, hey sersem!

Bugün, üç beş karış toprakta varlıktan vururken dem;

Yarın, toprak kesilmiş varlığından fışkırır mâtem!" (Ersoy, 2014: 192).

"KT D 11 … kaŋım kağan yėti yėgirmi erin taşıkmış taşra

…. Babam kağan on yedi adamıyla isyan etmiş. İsyan başlıyor" (Aydın, 2012: 48).

"KT D 12 … yorıyur tėyin kü ėşidip balıkdakı taşıkmış tagdakı ėnmiş tėrilip yetmiş er bolmış teŋri küç bėrtök üçün kaŋım kağan süsi böri teg ermiş yagısı kony teg ermiş ilgerü kurıgaru sülep tė[r]miş? kuvratmış kamagı

… diye ses işitince kenttekiler dağa çıkmış (isyan etmiş), dağdakiler inmiş, toplanıp yetmiş kişi olmuşlar. (Ebedî gök güç verdiği için babam kağanın ordusu kurt gibiymiş, düşmanı koyun gibiymiş. Doğuya (ve) batıya sefer edip (adam) derleyip, toplamış. Tamamı" (Aydın, 2012: 48).

"KT D 13 … yėti yüz er bolmış yėti yüz er bolup ėlsiremiş kagansıramış bodunug küŋedmiş kuladmış bodunug türük törösin içgınmış bodunug eçüm apam törösinçe yaratmış boşgurmış tölis tarduş bodunug anta ėtmiş

… yedi yüz asker olmuş. Yedi yüz asker olup yurtsuz bırakılmış, kağansız bırakılmış halkı, cariye (ve) köle olmuş halkı, Türk yasalarını kaybetmiş halkı atalarım, dedelerim yasalarına göre (uygun olarak) yeniden örgütlemiş, eğitmiş (öğretmiş). Tölis (ve) Tarduş halklarını orada örgütlemiş" (Aydın, 2012: 49).

Yazıtlardan alınan yukarıdaki bölümde esarete karşı birlik olup mücadele etme ruhunu Âkif sonsuza dek Türk milletinin yok olmayacağı düşüncesiyle birleştirerek şu şekilde aktarmaktadır:

"Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl;

Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.

Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:

Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet;

Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!"

İstiklal Marşımız'ın bütününde tıpkı Kültigin ve Bilge Kağan yazıtlarında olduğu gibi Mehmet Âkif de bağımsızlığa ve milletine olan inancını vurgulamaktadır. Bunlara benzer ifadeler Tonyukuk Yazıtı'nda da geçmektedir. T B 1-2-3-4-5-6-7'de geçen cümlelere bakmak yerinde olacaktır.

"T B 1 bilge tonyukuk ben özüm tavgaç ėliŋe kılıntım türk bodun tavgaçka körür erti

Bilge Tonyukuk, ben kendim Çin ülkesinde doğdum. (O sıralar) Türk halkı Çin'e tâbi idi" (Aydın, 2012: 106).

"T B 2 türk bodun kanın bulmayın tavgaçda adrıltı kanlantı kanın kodup tavgaçka yana içikdi teŋri ança tėmiş erinç kan bėrtim

Türk halkı hanını bulamadığı için Çin'den ayrıldı, han sahibi oldu. (Daha sonra) hanını bırakıp Çin'e yeniden tabi oldu. (Ebedî) gök şöyle demiş elbette: Han verdim" (Aydın, 2012: 106).

T B 3 kanıŋın kodup içikdin içikdök üçün teŋri öl tėmiş erinç türk bodun ölti alkıntı yok boltı türk sir bodun yėrinte

Hanını bırakıp tabi oldun. Tabi olduğun için (ebedî) gök "öl" demiş elbette. Türk halkı öldü, mahvoldu, yok oldu. Türk sir halkının topraklarında (Aydın, 2012: 106).

"T B 4 bod kalmadı ıda taşda kalmışı kuvranıp yėti yüz boltı ėki ülügi atlıg erti bir ülügi yadag erti yėti yüz kişig

Boy kalmadı. Yazıda yabanda kalanlar toplanıp yedi yüz (kişi) oldular. (Bunların) iki bölümü atlı idi, bir bölümü yaya idi. Yedi yüz kişiyi" (Aydın, 2012: 107).

"T B 5 uduzugma ulugı şad erti aygıl tėdi ayıgması ben ertim bilge tonyukuk kağan mu kışayın tėdim sakıntım toruk bukalı semiz bukalı ırakda

Sevk edenlerin lideri şad (unvanlı) idi. Söyle dedi, danışmanı bendim, Bilge Tonyukuk, kağan mı yapayım dedim, (şöyle) düşündüm: Zayıf boğa ile semiz boğa uzakta" (Aydın, 2012: 107).

"T B 6 böŋüser? Semiz buka toruk buka tėyin bilmez ermiş tėyin anca sakıntım anta kėsre teŋri bilig bėrtök üçün özüm ök kağan kışdım bilge tonyukuk buyla baga tarkan

Böğürse, semiz boğa mı zayıf boğa mı olduğu bilinmezmiş diyerek öylece düşündüm. Ondan sonra (ebedî) gök bilgi verdiği için, kendim kağan yaptım, Bilge Tonyukuk Buyla Baga Tarkan" (Aydın, 2012: 107).

"T B 7 birle ėltėriş kağan boluyun bėrye tavgaçıg öŋre kıtanyıg yırya oguzug üküş ök ölürti bilgesi çavışı ben ö kertim çugay kuzın kara kumug olorur ertimiz

İle (birlike) Elteriş, kağan olunca? Güneyde Çinlileri, doğuda Kitanlıları, kuzeyde Oğuzları çokça mahvetti. (O sıralar) bilge kişisi, başkomutanı bizzat bendim. Çugay Kuzı ile Kara Kum'u yurt tutmuştuk" (Aydın, 2012: 107-108).

T B 1-2-3-4-5-6-7'de geçen bağımsızlığını kaybedince Türklerin mahvoldukları ve buna karşı tekrar birlik olup bağımsızlığını kazanma düşüncesi Âkif'te hürriyet ve bağımsızlık ülküsünden hiçbir suretle vazgeçilmeyeceği şeklinde tezahür etmiştir:

"Sanıyorlar kafa kesmekle, beyin ezmekle,

Fikr-i hürriyet ölür. Hey gidi şaşkın hazele!

Daha kuvvetleniyor kanla sulanmış toprak:

Ekilen gövdelerin hepsi yarın fışkıracak!

Bilmiyorlar ki bu şiddetlerin olmaz hükmü:

Göz yılar önce, fakat, sonra kanıksar ölümü." (Ersoy, 2014: 160).

Âkif, Türk milletinin bağımsızlık uğruna her şeyi göze aldığını başka bir şiirinde de ele almıştır:

"Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;

Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!

Düşer mi tek taşı, sandın, harim-i namusun?

Meğer ki harbe giren son nefer şehid olsun.

Şu karşımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;

Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;

Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,

Taşıp da kaplasa afakı bir kızıl sarsar;

Değil mi cephemizin sinesinde iman bir;

Sevinme bir, acı bir, gaye aynı, vicdan bir;

Değil mi cenge koşan Çerkes'in, Laz'ın, Türk'ün,

Arab'la, Kürd ile bakidir ittihadı bugün;

Değil mi sinede birdir vuran yürek… Yılmaz!

Cihan yıkılsa, emin ol, bu cephe sarsılmaz!" (Ersoy, 2014: 336).

Mehmet Âkif Ersoy, Millî Mücadele Dönemi'nde asla ümitsizliğe kapılmadığı gibi Türk milletinin de böyle bir yenilgi duygusuna kapılmaması için şiirleriyle, yazılarıyla, vaazlarıyla mücadeleye destek olmuştur.

Var olduğu günden bugüne tıpkı Mustafa Kemal Atatürk'ün dediği gibi "Bağımsızlık ve hürriyet benim karakterimdir" şiarını kendine düstur edinen Türk milletinin son bağımsızlık mücadelesini Mehmet Âkif Ersoy adeta destanlaştırmıştır.

Sonuç

Orhun Yazıtları'nda KT D 9'da yer aldığı gibi "… ėllig bodun ertim ėlim amtı kanı kimge ėlig kazganur men ter ermiş kaganlıg badun ertim kağanım kanı ne kaganka işig küçüg bėrür men tėr ermiş anca tėp tavgaç kaganka yagı bolmış (…Ülkesi olan halk idim, ülkem şimdi hani? Kime ülke kazanıyorum?" Kağanı olan halk idim, kağanım hani? Hangi kağana işi gücü veriyorum (hizmet ediyorum) dermiş. Böyle deyip Çin kağanına düşman olmuş) (Aydın, 2012: 47)" ifadeleriyle esaret altında yaşamayı kabullenmeyen bir milletin birlik olarak bağımsızlığını tekrar kazanmak için neler yaptığı anlatılmaktadır. Mehmet Âkif Ersoy da tıpkı aşağıda verilen dizelerde olduğu gibi Türk milletinin geçmişini hatırlatarak onu sarsıp kendine getirmeye çalışmaktadır:

"Hani, milletlere meydan okuyan kavm-i necîb?

Görmedim bir kişi, tek bir kişi meydanda... Garîb!

Hani, haysiyyetinin gölgesi çiğnense eğer;

-Olmadan üç kişinin, beş kişinin, hûnu heder-

Kahraman gayzı yatışmaz, kanı coşkun efrâd?

İşte haysiyyet-i kavmiyye muhakkar, berbâd!" (Ersoy, 2014: 199)

Türk milletinin hiçbir surette esaret altında yaşayamayacağını ve bağımsızlığını kazanmak için her şeyi göze alacağı hem Orhun Yazıtları'nda hem de Mehmet Âkif'in eserlerinde somut bir şekilde ortaya koyulmuştur.

Kaynakça

Akyol, İbrahim, "Mehmet Âkif Ersoy'un Milli Mücadele Yıllarında Çankırı'ya Gelişi ve Çankırı Vaazı", *1. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* Burdur 2009, s.409-412.

Aydın, Erhan, *Orhon Yazıtları*, Kömen Yayınları, Konya 2015.

Ercilasun, Ahmet Bican, *Türk Dili Tarihi,* Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Ergin, Muharrem, *Orhun Abideleri,* Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2000.

Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat,* Semih Ofset Yayıncılık, Ankara 2014.

E-Kaynak

https://sozluk.gov.tr/

BİLİM/CEHALET VE ÇALIŞKANLIK/TEMBELLİK KARŞITLIĞI ÜZERİNDEN MEHMET AKİF'İ ANLAMAK

Hakan ÜLPER[1]

Giriş

1873 yılında İstanbul'da doğan şairin asıl adı Mehmet Ragif'tir. Ragif, ebced hesabıyla hicri 1290 rakamına karşılık gelmektedir ve bu rakam Akif'in doğum tarihidir. Birinci Millet Meclisi'nde Burdur milletvekili oldu (1920). 27 Aralık 1936 günü vefat etti. 63 yıl yaşadı. Bu 63 yılın içinde çok değerli işler yaptı. Üstelik tek bir alanda değil baytarlıkta çevirmenliğe kadar çok alanda etkinlikler yapmış eserler üretmiş ve çok önemli işler başarmıştır.

Edebi alanda yazdığı yapıtlar Safahat (7 kitap) toplamı olarak bir kitap halinde toplanmıştır. Kitapların tarihi sırası şöyledir:

1. Safahat -1911
2. Süleymaniye Kürsüsünde -1912
3. Hakk'ın Sesleri-1913
4. Fatih Kürsüsünde -1914
5. Hatıralar-1917
6. Asım-1924
7. Gölgeler-1933

[1]Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Burdur / Türkiye, e-mail: hakanulper@mehmetakif.edu.tr
ORCID **0000-0002-7067-599X**

Felsefesi/Sanat Anlayışı

Akif Safahat'ında yazdıklarına bakınca açıkça görülmektedir ki, şiirlerini toplumcu bir anlayışla yazmıştır. Bu yönü onu "Toplum için sanat" anlayışına bağlı kalmaya yöneltmiştir. Onun tek kaygısı toplumu eğitmektir. Yaptığı gözlemler ve sürekli halk ile iç içe yaşıyor olmasından dolayı toplumun ne durumda olduğunu doğrudan doğruya gözleyebilmiş ve fark edebilmiş olması onu böyle bir sanat anlayışına yöneltmiştir denebilir. Çünkü içinde yaşadığı toplum çağın çok gerisinde kalmış ve bunun farkında değildir. Bu yüzden Akif, şiirlerinde Türk-İslam dünyasının içinde bulunduğu durumu, sosyal-siyasal ve kültürel hayatı, bu hayatın çürüyen eksik yanlarını, realist bir bakışla dile getirmek istemiştir.

Araştırmacılar tarafından yazdığı yapıtlarda geçen sıkça geçen sözcükler incelenmiş ve şu sözcükler şöyle saptanmıştır: "millet, ilim, insan-insanlık, mektep, medrese, memleket, muallim, hoca, vaiz, kitap, lisan, okuma-yazma, din, ahlak, garp, Türkçe, çocuk, şebâb, hürriyet, ihtar, istikbal, medeniyet, aile, tatbik"tir. Bu sözcükler eğitim felsefesinin ne olduğunu da anlamamıza yardımcı olan sözcüklerdir. Bu sözcüklerden yola çıkarak onun Daimici, Esasici ve İlerlemeci bir felsefeye sahip olduğu, eğitimi son derece önemsediği söylenebilir.

Bilim/Cehalet Karşıtlığında Akif

Akif'in yaşamında ve çalışmalarında din temel zemini oluşturmakta olduğu ve özellikle «Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?» ifadesinin odak noktası olduğu söylenebilir. Çünkü Akif, toplumun temel sorununun ve içinde bulunduğu rezil durumun temel nedeni olarak cehaletti yani bilim ve fen alanında geri kalışımızı görmektedir. Bu cehalet artık öyle bir noktaya gelmiştir ki sadece toplumu uygar toplumlardan geri bırakmayla kalmamış aynı zamanda da "din ve namus"a da zarar vermiştir ve vermektedir. Şu dizler bu düşüncelerini somutlaştırmaktadır:

"Eyvah! Bu Zilletlere sensin yine illet/ Ey derd-i cehalet sana düşmekte bu millet/ Ey millet uyan cehline kurban gidiyorsun/ İslam'ı da batsın diye tutmuş yediyorsun."

"Umumun fikri aleyhte olunca/ millette ilim adına bir şey kalmadı/ Çünkü fenler yer bulmak için gezinirken/ öncelikle kendisine çok büyük hürmet edilmesine bakar/ sonra oraya yerleşir."

Akif bu ve buna benzer pek çok dizesinde bilim ve fen alanında geri kalmışlığımız ve bu nedenle de toplumun çok yozlaşmış olmasına ilişkin açık ifadelere yer vermiştir. Bununla birlikte bilim ve fen alanında geri kalmışlığınızın nedenlerine ilişkin ilgililerde farkındalık yaratmak amacıyla dizelerinde bunları da dile getirmiştir.

Nedenleri

Akif bu geri kalmışlığın nedenleri olarak eğitim sisteminden öğretmenlere, öğretmenlerden muallimlere, muallimlerden toplumun tembelliğine ve dini bilmeyişe dek pek çok konuyu dizelerinde dile getirmiştir. Aşağıda belli başlıklar altında bu konuya değinilecektir.

1. Eğitim Sistemi ve Yöntemi:

Akif'in fen ve teknoloji alanında geri kalmışlığın başlıca nedenlerinden biri olarak gördüğü alanların başında çağın gerektirdiği eğitim yapısının kurulmamış ya da kurulamamış olmasını gösterir. Ona göre göre eğitim sistemi:

a. Gereksiz bilgilerle dolu

b. Uygulama yerine sadece okuma içeriyor

c. Çağın gerektirdiği donanıma sahip insan yetiştirmiyor (Denizcilikle ilgili konularda İngilizlere, Maliyemiz için mösyö Loran' a başvururuz, Sanayi ve tezgahlar için Brüksel ya da Berlin'e başvururuz.)

2. Okullar:

Akif, o dönemde okullarla ilgili tartışmanın mektep medrese tartışması etrafında döndüğünü ve bu tartışmanın kısır bir tartışma olduğunu belirtmektedir. Oysa bu tartışmalarla gereksiz yere zaman ve enerji kaybedildiğini belirtmektedir. Çünkü ona göre hem mektepler hem de medreseler içinde bulundukları yapı ve eğitim anlayışları ile toplumu ayağa kaldıracak ve kalkındıracak niteliklere sahip görünmemektedir. Bunun temel nedeni olarak da medreseleri asrın gerektirdiği bilim ve fen alanındaki gelişmelerin çok gerisinde olmasını göstermektedir. Bu okulların asrın gerisinde kalmalarının başlıca nedenlerinden biri olarak da bu okullarda görev yapan öğretmen ve bilim adamlarını göstermektedir. Aşağıda bu konuya değinilecektir.

3. Öğretmenler ve Bilim Adamları:

Bir toplumun cehaletten kurtularak gelişmesinde öğretmenlerin son derece önemli bir yeri olduğunu düşünen Akif, öğretmen yetiştiren kurumların öğretmenlere şu dört temel özelliği kazandırmaları gerektiğini düşünmektedir: imanlı, edepli, işinin ehli ve vicdanlı. Bu özelliklere göre öğretmenler imanlı olarak her şeyden önce İslam adına güzel işler yapabilecek, bunu yaparken İslam tarihindeki önemli alimlerden feyz olarak onların çıtasını daha da yukarılara taşıma güdüsüne sahip olabilecektir. Edepli olarak batının ahlaki yozlaşmışlığından kendilerini ve toplumu koruyarak Batının sadece ilim ve fennine odaklanabilecekler, işinin ehli olarak toplumu aydınlatabilecekler ve vicdanlı olarak toplumun içinde bulunduğu durumu dert edinip kendilerini toplumu geliştirmeye adayabileceklerdir. Oysa o dönemin öğretmenleri hiç de öyle görünmemektedir. Akif aşağıdaki dizeleriyle bunları acımasızca eleştirmektedir:

"Huyu dersen bir adamcıl ki sokulmaz adama/ Şehrin soysuzunun yola gelmesi kolay değildir./ Yanlışlıkla ona hoşbeş edeni tanımaz/ Uyuz manda gibi insana yan yan bakıp durur./ Canı yandıkça öyle bakar nalbanda/ ne selam vermeyi bilir, ne de selam almayı bilir./ Yağlı yer çeşmeye gitmez/ su döker el yıkamaz/ Hele tırnakları bir kazma ki insan bakamaz./ Kafa orman gibi lakin o bıyık hep budanır./ Ne ayıptır desen anlar ne tükürsen utanır./ Tertemiz yerlere kipkirli potinlerle dalar/ Kaldırımdan daha berbat olur artık odalar./ Örtü minder ne varsa çamura bulanır."

Akif öğretmenlerin bu durumda olmalarının nedenlerinden bir olarak nitelikten çok niceliğe odaklanmayı gösterir, eğer yeterli donanıma sahip değillerse çok sayıda öğretmen yetiştirmenin bir anlamının olmadığını belirtir:

"Muallim ordusu derken çekirge orduları

Çıkarsa ortaya artık hesap edin zararı

Bu ilimsiz hocalardan, bu beyinsizlerden

Çekecek memleketin hali ne olur? Düşünün. "

Bilim adamlarının durumu da bundan aşağı kalır değildir. Onlar da «hele ilmiye bayağıdan da aşağı» dizelerinden de anlaşılacağı gibi berbat durumdadır. Oysa İslam tarihi nice önemli alimler yetiştirmiştir:

"Ibn-i Sina neye yok Nerde Gazali görelim?/Ham Seyyid gibi, Razi gibi üç beş alim/ En büyük fazılınız bunların asarından/ Belki on şerhe bakıp bir kuru mana çıkaran./

Yedi yüz yıllık eserlerle bu dinin hala/İhtiyacını kabil mi telafi? Asla"

Görüleceği gibi, Akif en çok da bugünkü alimlerin hiçbir şey üretmeden geçmişin mirasını yemelerinden rahatsızdır ve yeni ve çağa uygun işler yapmanın zorunlu olduğunu belirtmektedir. Bunu her şeyden önce atalarımıza saygının bir gereği olarak yapmamız gerekir.

Çalışkanlık/Tembellik Karşıtlığında Akif

Tembellik ve boşvermişçilik Akif'e göre bir toplumu yozlaştıran en önemli önemli kavramlardır. Her ne kadar yukarıda dile getirdiğimiz yönler bakımından toplumumuz geri durumda olsa da bu geri kalmışlığın devam etmesi ve derinleşmesinin nedeni tembelliklir. Çünkü tembellik zamanla bir yaşam biçimi haline gelmekte ve toplumu uyuşturmaktadır. Bir de bu tembelliğe din üzerinden bir kılıf bulunmaya çalışıldı mı toplum son derece olumsuz durumlara doğru hızla gitmektedir. Üstelik dini de bozmaktadır. O nedenle bir an önce bu gaflet uykusundan uyanmalıdır.

«Ekilmeden biçilen bir tarlayı göster, kader anlayışın dine bir iftiradır, tevekkül anlayışın ise mahrumiyet içinde mahrumiyettir.»

Tevekkülün hele manası hiç de öyle değil

Yazık ki: Beyni örümcekli bir yığın cahil

Nihayet oynayarak dine en rezil oyunu

Getirdiler ne yapıp yaptılar bu hale onu"

"Allah'a dayandım! Diye sen çıkma yataktan/ Mana-yı tevekkül bu mudur? Hey gidi nadan/ Ecdadını zannetme asırlarca uyurdu/ Nerden bulacaktın o zaman eldeki yurdu"

Gibi dizelerle bu durum açıkça ortaya konmaktadır.Yine aşağıdaki dizelerden de anlaşılacağı gibi Akif bu yaşam biçiminin ve tembelliğin dine aykırı olduğunu belirtmektedir.

"Çalış dedikçe din çalışmadın durdun/ Onun hesabına birçok hurafe uydurdun/ sonunda bir de tevekkül sokuşturup araya/zavallı dini çevirdin onunla maskaraya" gibi dizelerden de anlaşılacağı gibi din de çalışmayı üretmeyi çağı yakalamayı söylemektedir.

Akif özellikle batıyla doğuyu kıyaslayarak Batının ileri olmasının ana nedeni olarak çalışkanlığı göstermektedir:

"Bakın mücahid olan garba şimdi bir kere/havaya hükmediyor kani olmuyor da yere/ dönün de atıl olan şarkı seyredin: ne geri/ yakında kalmayacak yeryüzünde belki yeri"

Doğuya gelince,

"Zaman zaman görülen ahiret kılıklı diyar/cenazeden o kadar farkı olmayan canlar/damarda seyri belirsiz irinleşen kanlar/Sürünmeler geberip gitmeler rezaletler"

Yine "Bir baksana Gökler uyanık, yer uyanıktır/ Dünya uyanıkken uyumak maskaralıktır./ dizeleriyle Batının sürekli çalıştığını ve geliştiğini, buna karşın dizeleriyle bizim ise günlerimizi boş boş geçirdiğimizi belirtmektedir. Özellikle mahalle kahvelerinin insanlar tarafından günlerini boş boş geçirme yerleri olarak eleştirildiğini şu dizlerle görmekteyiz:

"Mahalle kahvesi Osmanlılar bilir ne demek/ tasavvur etme sakın «görmedim nedir?» diyecek/ dilenci şekline girmiş bu sinsi caniler/ bu gündüzün bile yol vermeyen haramiler/ adımda bir dikilir, azminin önüne/ zavallı yolcunun artık kıyar bütün gününe"

Akif'in onurluca çalışmak ve yaşamakla ilgili en bilinen dizeleri şunlardır: "Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası/ Dostunun yüz karası; düşmanının maskarası!"

Buraya dek Akif'in yazdığı bazı dizlerden de örnekleyerek göstermeye çalıştığımız gibi çalışkan olmak hem birey hem toplum hem de ülke açısından son derece önemlidir. Bizler de ülke olarak dostumuzun yüz akı, düşmanımızın da korkulu rüyası olmak için çok çalışmalıyız tek kurtuluşumuz budur. Yüce önderimiz Atatürk de bunu vurgulamaktadır.

Bilim/Cehalet ve Çalışkanlık/Tembellik Karşıtlığında Akif ve Atatürk

Yüce Önderimiz Atatürk de Akif ile hemen hemen aynı dönemde yaşamış ve aynı toplumsal gerçeklikleri gözlemleme fırsatına sahip olmuş bir kişidir. O da toplumun en önemli sorunları arasında bilim ve teknikte geri kalmışlığımız, toplum olarak tembel ve kaderci oluşumuz, her şeyi Tanrıdan bekleme alışkanlıklarımız gibi konularda Akif ile benzer düşüncelere sahiptir. Aşağıdaki ifadelere bakılınca Atatürk'ün bakış açısı daha net ortaya çıkmaktadır.

"Batı senden, Türk'ten çok geriydi. Manada, fikirde, tarihte bu böyleydi. Eğer bugün Batı teknikte bir üstünlük gösteriyorsa, ey Türk Çocuğu, o kabahat da senin değil, senden öncekilerin affedilmez ihmalinin bir sonucudur. Şunu da söyleyeyim ki, çok zekisin! Bu belli. Fakat zekânı unut! Daima çalışkan ol…" Burada belirgin bir biçimde Atatürk'ün çalışkan olmaya duyulan gereksinime vurgu yaptığı dikkat çekmektedir. Yine "Hiçbir şeye ihtiyacımız yok, yalnız bir şeye ihtiyacımız vardır; çalışkan olmak!", "*Çalışmadan, yorulmadan, üretmeden* rahat yaşamak isteyen toplumlar; önce haysiyetlerini, sonra hürriyetlerini ve daha sonra da istiklal ve istikballerini kaybetmeye mahkûmdurlar" ifadeleri de onun çalışkanlığı ilişkin önemli ifadeleridir.

Ancak sadece çalışkan olmak değil bu çalışkanlığı doğru yönde kullanmak da son derece önemlidir. Bu bağlamda Atatürk, bilim ve fen yolunda göstereceğimiz çalışkanlığın toplumumuzu kurtaracağı aşağıdaki ifadeleriyle açıkça vurgulamaktadır:

"Dünyada her şey için, yaşam için, başarı için en gerçek yol gösterici bilimdir, fendir. Bilim ve fennin dışında yol gösterici aramak aymazlık, bilgisizlik, doğru yoldan çıkmışlıktır."

"Yalnız bilimin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki evrelerinin gelişimini anlamak ve ilerlemelerini izlemek koşuldur. Bin, iki bin, binlerce yıl önceki bilim ve fen dilinin çizdiği genel kuralları, şu kadar bin yıl önce bugün aynı biçimde uygulamaya kalkışmak, elbette bilim ve fennin içinde bulunmak değildir."

Sonuç

Akif, bizzat içinde yaşadığı toplumu çok iyi bir biçimde gözlemlemiş ve bu toplumun olumsuz yönlerine, geri kalmışlığına, başkalarına muhtaç oluşuna çok kez tanık olmuştur. Her sanatçıda olması gerektiği gibi Akif de bu duruma karşı kayıtsız kalamamış ve elinden geldiğince toplumu bilinçlendirmeye çalışmıştır. Bunu hem bizzat eylem odaklı yaparken hem de yazdığı şiirlere konu ederek yapmıştır. Bu çalışmada onun yazdığı şiirler üzerinden yaptığımız çözümlemeler göstermektedir ki toplum bilim ve fen alanında çok geri kalmış ve bu geriliğiyle dini de bozmaya başlamıştır. Yine tembelliklerine de dini alet eder duruma gelmişlerdir. Oysa din çalışmayı tembellikten uzaklaşmayı önermektedir. Sadece dini doğru anlayarak bile bu tembellik iletinden kurtulmak olanaklıdır. Hem atalarımızın mirasını korumak hem de bu mirası daha ileri noktalara taşımak hepimizin görevidir. Bunun için de yapılması gereken tek şey çağın gerektirdiği bilim ve fenne sahip olmak ve çok çalışkan olmaktır. Akif'in bu söylemlerinin Yüce Önderimiz Atatürk ile benzerlik göstermesi de ayrıca dikkat çekmektedir.

Kaynakça

Çoban, A. (2010). *Mehmet Akif'in Eğitim Felsefesi: Eğitim ve Öğretimle İlgili Görüşleri,* Ekev Akademi Dergisi, 14/44.

Ersoy, Mehmet Akif (2003). *Safahat,* İstanbul: İnkılap Kitabevi

Keskin, M. (2005). *Mehmet Akif Ersoy'a Göre Doğu'nun Geri Kalmışlığının, Batı'nın Gelişmişliğinin Eğitim-Öğretim İle İlişkisi,* Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18.

Kop, Y. (2017). *Safahat'a Göre Mehmet Akif'in Eğitim Anlayışı,* Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fak. Dergisi, 41.

Öz, S. (2013). *Mehmet Akif Ersoy'da Geri Kalmışlık ve Kalkınma Problemi.* Harran Ün. İlahiyat Fak. Dergisi, 18/30.

Yürek, H. (). *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat Adlı Eserinde Geri Kalmışlığın Sebepleri ve Çözüm Önerileri.*

DALGALI BİR ÖMÜRDE DOSDOĞRU YÜRÜMEK: Mehmed Âkif'in Yürüyüş Felsefesi

İbrahim ÖZTÜRKÇÜ[1]

Edebî çalışmalarında olduğu kadar gündelik hayatında da prensip sahibi olan M. Kaya Bilgegil'in Cağaloğlu yokuşundan çıkarken *"fâilâtün, fâilâtün, fâilâtün, fâilün"* vezniyle yürüyüşüne dair hatırayı ilk okuduğumda, tatlı tebessümlerle rahmetli hocayı defalarca ödüllendirmiştim. Bir başka gün de, dergileri karıştırırken İstanbul Üniversitesi Rektörü, Cerrahî Ordinaryüs Prof. İsmail Kâzım Gürkan'ın eğitim hayatına dair verdiği bir röportajında şu satırlarla karşılaşmıştım:

"...Şimdiki gençler için şâyân-ı dikkat bir şey söyleyeyim: O zamanlar Çengelköy'ünde otururduk. Fakülte de Haydarpaşa'da idi. Çok zamanlar Çengelköy'ünden Haydarpaşa'ya yürüyerek giderdim. 40 dakikada Bağlarbaşı'ndan iniverirdim. Bazan da Çengelköy'ünden Üsküdar'a kadar vapurla, oradan da Haydarpaşa'ya yürüyerek giderdim. Tramvaylar henüz yoktu. Şimdi bizi otomobillerde görenler, ömrümüzde yürümek nedir bilmediğimizi zannetmesinler. Şimdi gençler yürümüyor."

Söz konusu hatırayı ve röportajı okuduğumda, hemen Mehmed Âkif'i hatırlamış ve edebiyatımızda "yürümek sanatında" birinciliğin ona ne kadar yakıştığını düşünmüştüm. Sadece yürümek sanatında da değil, km bazında en uzun soluklu yürüyüş rekorunun Türk edebiyatında Mehmed Âkif'e ait olduğunu söylersem, sanırım meselenin, hakkında bir yazı kaleme alınacak kadar kıymetli olduğunu belirtmiş olurum![2]

Bir İstanbul âşığı olan Mehmed Âkif, Safahatı'nda mahallelerini karış karış gezdiği, ayaklarıyla her kaldırım taşını aşındırdığı İstanbul'a ve semtlerine dair bizlere bol bol malzeme verir. Başta İstanbul ve semtleri olmak üzere vatanın birçok şehri Safahat manzumelerinde karşımıza çıkar. Ancak yaklaşık on bir yıl,

[1] Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı, e-mail: ibrahimozturkcu@gmail.com
ORCID **0000-0000-9545-9786**

[2] Sadeddin Gökçepınar, "Kâzım İsmail Gürkan", *Resimli 20. Asır,* S. 32, 21 Mart 1953, s. 4.

bir gurbetzede olarak vatanından cüda olan Âkif çocukluğunu, gençlik yıllarını ve olgunluk çağlarının ilk demlerini geçirdiği bu "sehr-i Stanbul"a bir başka hisle âşıktır. Çocukluğundan itibaren bu masal şehrin güzelliklerini ve zenginliklerini bir bir keşfeden Âkif, Hilvan'dan Prenses Emine Abbas'a yazdığı 12 Mayıs 1935 tarihli mektupta, "Bilmem arz ettiğim noktaları evvelce dolaşmış mı idiniz? Çok niyaz ederim: Gümüşsuyu Tekkesi'nin bulunduğu tepeden Haliç'i kuş bakışı bir seyredin: O ne âlem, o ne rengârenk bir sahne-i temaşa! Eminim hayran olacaksınız Hanımefendimiz" diyor ve ekliyordu: "Sağ olmalı idim de İstanbul'u size kulunuz gezdirmeli idim. İçinde doğup büyüdüğüm bu aziz yurdun dağlarını, tepelerini, ormanlarını, çayırlarını, hülâsa bütün köşelerini, bucaklarını öyle zannederim, kulunuz kadar bilen pek az kimse bulunur."[3]

Muhtemelen bir yürüme meraklısı olan Âkif, İstanbul'un her köşe bucağını gezerek görmüştür. Zira Âkif'in uzun mesafeli yürüyüşleri o kadar meşhurdur ki onun nefs-i İstanbul'da ayak izini bırakmadığı bir yeri bulmak neredeyse imkânsızdır. Âkif'in mesafe tanımayan yürüyüşlerine geçmeden önce sokaklarda bir gölge gibi yürüyüşüne/süzülüşüne dair Midhat Cemal'e kulak verelim: "Mehmed Âkif caddelerden daima kaçar; evine, işine tenha sokaklardan giderdi. Eğer caddeden geçmeye mutlaka mecbursa, gözünü meçhul bir noktaya diker, caddeyi kendi hesabına tenha sokak haline koyardı."[4]

Sokakları kendi hesabına tenha haline getiren Âkif, kalabalıkta ise "yok" denecek kadar sessizdi. O, kendisiyle iki kişi olduğu zaman "var"dı. Çoğu zaman muhâverelerin sevimsiz gayesi olan "kendini göstermek" zaafına düşmeden konuşan Âkif, yürürken de kendini göstermekten kaçar gibidir.[5] Zira o, kalabalıklardan, nümayişten ve gösterişten de kaçan adamdı ve *"Sessiz yaşadım kim beni nerden bilecektir!"* dizesini sırf edebiyat olsun diye söylememişti; aynı zamanda kendisine ait bir hakikati, yaşam felsefesini de itiraf etmişti.

Yayan Yürümek Konusunda Hidayete Ermek

Yakın dostlarının anlattıklarına bakılırsa caddelerden bir gölge gibi süzülen Mehmed Âkif'in talebelik yıllarında üç tane merakı vardır: Yüzmek, yürümek, güreşmek... Âkif'in Halkalı Ziraat Mektebi'nin hırçın atı Doru'yu Âkif'in kendine nasıl râm ettiğini anlatan Midhat Cemal, "Râm ettiği sade bu değil, karaya da denize de sözü geçiyordu." diyor. Ve Âkif'in talebelik yıllarında mesafeleri nasıl ram ettiğine dair şu örneği veriyor:

"Arkadaşlarını topluyor, Edirne'ye gitmeye kalkıyordu, tabii yürüyerek! Çünkü Edirne de Çekmece gibi işte şuracıktaydı, nah!"[6]

Midhat Cemal, Âkif'in bu Edirne'ye yürüyerek gitme merakını tahrik için bir gün ona şaka yapar ve Âkif'e "Şu Sultan Selim Camii'ni beraber bir görsek! Yürüyerek şöyle bir Edirne'ye kadar boylasak" der. Âkif'in bu latifeye güleceğini bekleyen Midhat Cemal, aldığı cevapla hem şaşırır, hem de hayal kırıklığına uğrar:

[3] Midhat Cemal Kuntay, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986, s. 130.

[4] Midhat Cemal Kuntay, *age,* s. 11.

[5] Midhat Cemal Kuntay, *age,* s. 249-250.

[6] Midhat Cemal Kuntay, *age,* s. 165.

"Bu latifeye gülecek diye bekliyordum. Fakat baktım, yayan yürümek hakkında bana hidayet eriştiğine, o ciddi bir yüzle sevinmek alâmetleri gösteriyor gibiydi. Tehlikeyi can havliyle sezdim. Çünkü işin şaka olduğunu anlatmakta gecikirsem, Edirne feci bir emr-i vâkiydi. O, bu latifeyi bir defa ciddiye aldı mı, benim en uzun kahkaham bunu latifeye çeviremeyecekti. Fakat bereket versin, benim Edirne'ye yayan gideceğime Âkif, o gün benden evvel güldü: Yüzündeki sathi ciddiyet beni korkutacak kadar uzun sürmedi." [7]

Ömrünün ilk "ayaklı" seyahatini pehlivanlı bir mahallede oturduğu için Çatalca'ya yapan Mehmed Âkif, güreş merakıyla Halkalı'dan Çatalca'ya yürüyerek gidip geliyordu. Âkif'in kız kardeşi Nuriye Hanım'dan Çatalca anılarını dinleyen Midhat Cemal, merakla bir gün Âkif'e sorar: "Çatalca'ya nasıl yayan gidilir?"

Âkif'in cevabında keskin zekâsından parıltılar vardır: "Yayan gidilen Çatalca değildi, güreşti!" Ve çocukluğunda bu merakın pervanesi olmayı büyük bir saadet bilen Âkif, kendisine hayretle bakan arkadaşının hayretini şu sözlerle gideriyordu: "Mümin pehlivanların, Adalı Halillerin, Kıyıcı Osmanların himayesiyle güreşmek… Benim o yaşımda bu ne saadetti, sen bunu anlayamazsın!" [8]

O yıllarda Âkif'in bir saadeti daha vardı ve bu saadet tam otuz dört bin metreydi. Çünkü mektepten eve olan mesafe 17 kilometreydi ve Âkif mektebe yayan gidip geliyordu.[9]

Âkif'in güreş merakını ve orta derecede bir pehlivan oluşunu kaleme alan Celal Davut Arıbal, yazısında güreş merakı uğrunda uzun yürüyüşlere katlanan Âkif'in Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Edebiyat ve Türkçe hocalığına tayin edildikten sonra (1906), her sabah Sarıgüzel'den kalkarak, Topkapı'da Kispetçi Abdullah'la biraz yarenlik ettikten sonra, Halkalı'ya yürüyerek gidip geldiğini söylemektedir. Bu yürüyüş mesafesinin de 44 kilometre olduğunu sözlerine ekleyen Celal Davut, bir ara Çengelköyü'nde oturan Âkif'in bir kahve içmek için Çengelköyü'nden kalkarak Erenköyü'ne gidip döndüğünü, hatta bir gün kolları çok güçlü olan Nurettin Artam'ı da beraber gitmek için ikna ettiğini, fakat Nurettin'in bacakları kolları kadar güçlü olmadığı için yarı yolda kaldığını nakletmektedir.[10]

"Tramvay Vesâit-i Nakliyeden Değildir!"

Âkif'in talebelik yıllarından itibaren terk etmediği tek merakı yürümekti. Öyle ki bu sahada rekoru kimseye bırakmamak için toplu taşıma araçlarına düşmandı...

Bir gün İhsaniye'ye, kendisini ziyarete gelen Mahir İz'e "Haydi bugün seninle

Fatin'e gidelim." diyen Mehmed Âkif'le genç talebesi yola çıkarlar. Bir süre sonra bilet almak için iskeleye yönelen Mahir Bey'e Âkif hayretle "İki adımlık yer için vapura mı bineceksin?" diye sorar.

---

[7] Midhat Cemal Kuntay, *age*, s. 202.

[8] Midhat Cemal Kuntay, *age*, s. 167-168.

[9] Midhat Cemal Kuntay, *age*, s. 163.

[10] Celal Davut Arıbal, "Şair Mehmed Âkif Bir Büyük Orta Pehlivandı", *Zafer Gazetesi*, 28 Aralık 1949, s. 4.

Bu sefer şaşırma sırası Mahir İz'dedir: "İki adımlık yer dediği, Beylerbeyi ve Çengelköyü geçilecek, sonra dağa tırmanılacaktı. Çaresiz boyun büktüm. Ben o güne kadar böylesine uzun yol yürümemiştim. Hâlbuki kendisi İhsaniye'de otururdu. Yani Üsküdar İhsaniye'sinden kalkar, Beylerbeyi'ne kadar yaya gelir ve oradan yine evine aynı şekilde dönerdi. Tramvay için 'Tramvay bence vesâit-i nakliyeden ma'dûd değildir' derdi." [11]

Âkif'in "Bütün tahsil müddetince Şark şimendiferleri idaresine bir santim bile vermediğini" belirten İbrahim Alâeddin Gövsa'ya göre Âkif yürüme uğrunda yaz-kış, sabah-akşam dinlemiyordu. Âkif'le 1906'da tanışan İbrahim Alâeddin, o yıllarda Sultanahmet'teki Orman Nezareti'nde çalışan Âkif'in Fatih'teki evine sabah akşam hızlı hızlı yürüdüğünü görür. Boraların savurduğu karla siyah sakalı savrulup beyazlanırken bile şemsiye ve palto gibi şeyler kullanmayan Safahat şairini, nadiren kolunda, lâzım olunca kullanılmak üzere, bir pardösü bulunduğu ancak fark edilmektedir. Şöyle devam ediyor İbrahim Alâaddin: "İnsan Diyojen'in taşı gibi onu da kaldırıp atacağını zannederdi. Tramvaya yahut arabaya tenezzül ettiğini hiç görmemiştim. Öldüğünde tabutu da yanı başında boş yürüyen belediye arabasına tenezzül etmiyor gibi idi..." [12]

Hasan Basri Çantay da Âkif'in hayatı boyunca tramvay, otomobil, araba gibi vasıtalara çok zor durumda kalmadıkça binmediğini, daima yaya yürümeyi tercih ettiğini söylüyor.[13] Hasan Basri Bey'e bakılırsa bir müddet Kadıköy'de Şark Mûsiki Cemiyeti karşısındaki bir evde oturduğu günlerde, hastalığı münasebetiyle Âkif, her gün hiç üşenmeden Üsküdar'daki evinden yaya olarak kendisini ziyarete gelmiştir.[14]

Midhat Cemal de Âkif'in "nakil vasıtalarına hasım" olmasına rağmen sevdiği tek vasıtanın Seyfisefâin'in ada vapurları olduğunu nakletmektedir. Dört adaya uğrayan bu vapur, Midhat Cemal'i bedbin etmesine karşın, Âkif'i memnun etmektedir. Çünkü ona göre bu vapurlar "seyyar salonlar"dır.[15]

Yürümeyi kendince bir sanat haline getiren Âkif'in, yürürken takip ettiği bir güzergâh da vardır. Galata köprüsünden Sarıgüzel'e uzanan bu güzergâhın resmini Midhat Cemal çiziyor:

"Köprüden Sarıgüzel'deki evine giderken Âkif, beş camiin maneviyatında yürürdü: Yeni Câmi'in kudsiyetine dalarak Mercan Yokuşu'nu çıkar, Bayezid ve Süleymaniye camilerinin iki kanadına bürünür. Şehzâde Câmii'nin nurunda uçar, Fatih Câmii'nin şumûlünde evine inerdi..."[16]

Sevdiği camilerin minareleri Mehmed Âkif'in, adeta rotasını tayin eden işaret noktalarıydı. O yüzden "Asrın demirinden ve dumanından kaçan Âkif, minarelerin dibinde cücelikleri artan dükkânlara ve evlere bakmayarak bankasız, borsasız manevî bir İstanbul'da yürür, caddelere kendi kendinden ibaret kalarak programlı bir dalgınlıkla sokaklardan geçerdi…"[17]

---

[11] Mahir İz, *Yılların İzi*, Kitabevi, İstanbul 1990, s. 141.

[12] İbrahim Alâaddin Gövsa, "Âkif Öldü!", *Yedigün Mecmuası*, S. 200, 6 İkincikânun 1937, s. 13.

[13] Hasan Basri Çantay, *Âkifnâme*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1966, s. 37.

[14] Hasan Basri Çantay, *age, s.* 79.

[15] Midhat Cemal Kuntay, *age, s.* 87.

[16] Midhat Cemal Kuntay, *age, s.* 220.

[17] Midhat Cemal Kuntay, *age, s.* 220.

Âkif'in yürümek sanatı, nev'i onun şahsına münhasır bir çeşit manevi yolculuktu. Şayet onun yanındaysanız siz de bu manevi yolculukta, ya varlığınızla onun huzurunu bozmayacak kadar gölge gibi sessiz veya onun bu yolculuğuna tâbi olacak donanımda olacaksınız demektir.[18] Midhat Cemal'in "Yeni Câmi'in önünden beraber geçiyorsak benim de başka yere bakmamı istemezdi." sözü bu gerçeğin altını çizer.

Milli Mücadele Uğrunda Yürümek…

Dostları Eşref Edib ve Midhat Cemal'e bakılırsa Mehmed Âkif, Milli Mücadele'ye de yürüyerek gitmiştir. Damadı Ömer Rıza, Mili Mücadele için 10 Nisan 1920'de yol çıkan Âkif'in Çengelköy'den Üsküdar'a, oradan Karacaahmet'e kadar oğlu Emin'le birlikte yürüyerek gittiğini söylüyor. Midhat Cemal'in "Ilgaz dağlarını tırmanan arabada Eşref Edib otururken, Âkif ise arabanın arkasında yürümektedir."[19] şeklinde verdiği bilgiyi ise Eşref Edib de doğruluyor: "Birkaç nüsha Kastamonu'da neşrettikten sonra *'Sebilürreşad'* klişesini alarak Üstad'la birlikte Ankara'ya hareket ettik (25 Kânûnuevvel 1336). Kış, Ilgaz dağlarını kar kaplamış, güçlükle postalar işliyor. Arabamız bin müşkülatla Ilgaz'ı geçebildik. Üstad Ilgaz'ın tepesine kadar arabanın arkasından yürüyerek çıktı. Ilgaz'ın azametli, haşmetli manzarası onu teshir etmişti. O kışta kıyamette Ankara'ya vasıl olduk…"[20]

Âkif'in yürüme merakı Ankara günlerinde de devam etmiştir. Öyle ki İstanbul'dan Ankara'ya gelen misafirler, genellikle Ankara istasyonunda karşılanırken, Âkif İstanbul'dan gelen Dârülfünûn Metinler Şerhi Müderrisi Ferid Kam ve Dârülfünun Eski Müdürü İzmirli İsmail Hakkı'yı sokak kapısında karşılar gibi Çankırı Kapısı'nda karşılıyordu.[21]

Hasan Basri Bey, "adeta çelik gibi" dediği Âkif'in yürüme hastalığına ve Ankara günlerine dair ilginç bir hikâye anlatır: Âkif'in dostlarından Hüseyin Kâzım Bey, İstanbul'dan Ankara'ya gelir. Birkaç gün kaldıktan sonra dönmeyi planlayan dostu, Âkif'e bir veda ziyareti yapar. Âkif de bir gün sonra yola çıkacak kıymetli dostunu uğurlamaya geleceğini belirtir. Ertesi gün dostunu uğurlamak için Hasan Basri Çantay ile birlikte giden Âkif, misafirlerinin üç saat evvel yaylı araba ile hareket ettiklerini öğrenir. Arabacının acele etmesi üzerine kafile istemeyerek de olsa yola koyulmuştur. "Ne yapalım nasip değilmiş!" diyen Hasan Basri Çantay'ın aksine Âkif, bir anda gözden kaybolur. Tam öğle zamanı Âkif'i karşısında gören Hasan Basri Çantay merakla üstadın nereye kaybolduğunu sorar. Mehmed Âkif de dostuyla vedalaşıp döndüğünü belirtir. Üç saat gidiş, üç saat gelişten ibaret olan bu yorucu seyahate katlanan Âkif'e acıyan Hasan Basri Bey'in "Bari bir vasıta bulsaydınız?" sorusuna Âkif'in cevabı kadirşinaslığına bir aynadır: "Ayıp olurdu!" Hasan Basri Çantay'ın "Peki arabayı (kafileyi) tutamasaydınız ne yapacaktınız?" mukabelesine Âkif'in verdiği cevap da enteresandır: "Vârid değildir, mademki bir kere yola çıkmış bulundum!"

---

[18] Midhat Cemal Kuntay, *age,* s. 220-221.

[19] Midhat Cemal Kuntay, *age,* s. 115.

[20] Eşref Edib, *Mehmed Âkif: Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları,* Beyan Yayınları, İstanbul 2010, s. 123.

[21] Midhat Cemal Kuntay, *Mehmet Akif,* s. 119.

Ayakları sağlam, sportmen ve zinde olan bu gürbüz, tunç adamı ölüm döşeğinde ümitsiz, dermansız ziyaret eden Hasan Basri Çantay'ın aklına hep bu hadise gelir. Gerisini o söylesin: "Ağladım, ağladım..."[22]

Sportmen bir kişiliğe sahip Âkif'in yorulmadan yürüme merakı, zaman zaman kendisiyle birlikte dolaşan arkadaşlarını ve yakın dostlarını zor duruma düşürmekteydi. Onunla gezmek isteyenler, uzun soluklu yürüyüşleri de göze almak zorundaydı. Bu dostlarından biri de Mısır'daki ahbablarından Abdülvehhâb Azzâm'dır. Çoğu zaman Âkif'in yürüme merakına yenik düştüğünü hatıralarında naklediyor:

"En hoşlandığı, yaz gecelerinde buluşup Hilvan sokaklarında dolaşmaktı. Konuşa konuşa gezer, yol alır, şehrin dışlarına varır, gene konuşa konuşa geri dönerdik. Yürümekten yorulmaz, benim yorgunluktan şikâyetim üzerine eve dönmemizi teklif eder; ya benim evime, ya onun evine döner, çay içer, yorgunluğumuzu dinlendirirdik."[23]

Anlaşılan Âkif yürüme alışkanlığını Mısır'da da terk etmemişti, zira kendisini Mısır'da ziyarete giden Eşref Edib, Âkif'in bu huyundan vazgeçmediğini gözleriyle görmüştü:

"Üstad gezmeyi, yürümeyi çok severdi. Her akşamüzeri lâekal iki saat kadar mutlaka yürürdü. Hilvan'ın çinvârî yapılmış bahçesinde oturur, oradaki Buda'nın ve etrafındaki tilmizlerinin heykellerini seyreder, tefekküre dalardı. Bazen saatlerce burada kalırdı..."[24]

"En emin vasıtam kendi bacaklarımdır..."

Hayatı boyunca yürümeyi bir alışkanlık haline getiren Âkif'in cenaze merasimi de uzun soluklu bir halk yürüyüşüne vesile olmuştur. Kaderin bu garip tecellisini İbrahim Alâeddin tespit ediyor: "Halkalı'da okurken her hafta mektepten Sarıgüzel'deki evine yürüyerek gidip gelirmiş. Bütün tahsil müddetince Şark şimendiferleri idaresine bir santim bile vermemiş veya verememiştir. Mektep yollarında en uzun yürüyüş rekoru hiç şüphe yok ki onda idi. Pazartesi günü mektepliler onun tabutunu ellerinin üstünde Beyazıt'tan Edirnekapısı'na kadar taşıdılar. Genç mekteplilerin eli üstünde bu kadar uzun mesafede taşınmak rekorunu da galiba Âkif kazanmıştır ve o ibtidaya bu intiha, doğrusu pek yakıştı."[25]

Peki, Mehmed Âkif'in bir günlük yürüme limiti ne kadardır, derseniz cevabı "Sabahtan kalktıktan akşam yatıncaya kadardır!" Bir gün Taşkasap'a doğru yürürken Midhat Cemal'in "Ne kadar yürüyebilirsiniz?" sualine Âkif'in verdiği cevap budur. Midhat Cemal, bu cevaptan tatmin olmuş gibidir: "Artık görüyordum ki ifade tarzı değil." Yalnız bu cevap kadar ilginç bir şey daha vardır: Midhat Cemal, eserinin "Taşkasap Gezintileri" bölümünde "Taşkasap'ta gideceğimiz kimse yoktu, Âkif'le böyle bazı akşam sırf Taşkasap'a gidiyorduk beraber yürümek için." diyor.[26]

---

[22] Hasan Basri Çantay, *age*, s. 37.

[23] Eşref Edib, *age*, s. 201.

[24] Eşref Edib, *age*, s. 189.

[25] İbrahim Alâaddin Gövsa, "Âkif Öldü!", s. 13.

[26] Midhat Cemal Kuntay, *age*, s.65.

Sırf yürümek için İstanbul'da bir semti defalarca arşınlamak bugün bizden çok uzak olan bir hakikati ifade ediyor.

Bir başka gün de Eşref Edib'in "Günde kaç saat yürüyebilirsiniz?" sualine Âkif "Yataktan kalkıp tekrar yatıncaya kadar!"[27] cevabını vermiştir.

Âkif'in hayatında iddialı olduğu tek alan beden müsamereleri, bıkmadan yürümek gibi sportif faaliyetler idi. Bu sahada kimseye söz bırakmayacak, iddiasını ispat edene kadar da bıkmayacak sebatkârdı. Midhat Cemal'in naklettiğine göre rakibinin tekrar yarışma ısrarına Âkif'in verdiği cevap, onun bedenî müsabakalardaki iddiasının ispatı gibidir:

"Hay hay, sana benim ölüm de yeter!"

Bu tarz konularda tevazuunu unutan Âkif'in isteyen manzumesini beğenmeyebilir veya Arapçadaki vukûfunu inkâr edebilirdi. Ancak, "taş atma yarışında yeteneksiz olduğunu, iyi yüzücü olmadığını söyleyemezdi." Midhat Cemal, bu iddiaya bir de yürümeyi ekler: "…On iki saat yürüyemiyor. Böyle münasebetsiz lakırdılara lüzum yoktu; bakın buna kızardı."[28]

Âkif'in yürüme merakının bazen kendisi için ıztıraba dönüştüğünü Midhat Cemal'den öğreniyoruz: "Âkif, ıztırabından acı bir tad duyardı. Yaşamak, yürümek, dostluk, edebiyat… Bunların hepsini işkence haline sokuyordu…"[29]

Midhat Cemal, Âkif'in bu ıztırap dolu yürüyüşüne Meşrutiyet'in ilk senelerinde bir cuma günü gerçekleşen ilginç bir hadiseyi nakleder:

Meşrutiyet'in ilk senelerinde bir cuma adam boyu kar yağar. O gün Âkif'in sevmediği araba, tramvay, şimendifer ve vapur gibi vasıtaların hiçbiri işlemez… Âkif'in söz vermesine rağmen, bu havada Beylerbeyi'nden kalkarak kendisinin Çapa'daki evine geleceğine ihtimal vermeyen ve ekmekçiyi beklerken Âkif'i "bıyığının bir tarafı donmuş" olarak karşısında gören Midhat Cemal şaşkına döner. O gün Beylerbeyi'nden Beşiktaş'a tek bir vapur işlemiştir. Ve tabi ki Beşiktaş'tan Çapa'ya işleyen bir şey olmadığına göre Âkif için " Beşiktaş'tan Çapa'ya bu havada insanlar yürüyerek de gelebilirdi." Bu karda, tipide yaya yürünülen mesafeye Midhat Cemal şaştıkça Âkif de onun hayretine şaşıyordu. Onun verdiği sözü yerine getirmemesi için kar, karayel vesaire bir sebep olamazdı. Midhat Cemal, "Ondan sonra ona söz vermeye korktum..." diyor.[30]

1936 Haziranı'nda hasta bir bünye ile İstanbul'a ayak basan Âkif, hemen tedavi sürecine alınmıştı. Fakat bu pehlivan bünye yavaş yavaş eriyordu. Öyle ki Midhat Cemal, Hasan Basri Çantay gibi yakın dostları bir iskelet külçesine dönen Âkif'i görmeye tahammül edemeyecek kadar zayıflamıştı. Hastalığına iyi gelir düşüncesiyle İstanbul'a gelişinden birkaç hafta sonra Prens Halim Bey tarafından Alemdağı'ndaki Baltacı Çiftliği'ne davet edilerek üç ay ağırlanmıştı.

---

[27] Eşref Edib, *age*, s. 246.

[28] Midhat Cemal Kuntay, *age*, s. 118.

[29] Midhat Cemal Kuntay, *age*, s. 202.

[30] Midhat Cemal Kuntay, *age*, s. 201.

Alemdağı seferlerinden bazen İstanbul'a geliyor, şehre gelip iki eş dostu kabul ettikten ve doktorunu gördükten sonra derhal yola çıkıyordu.

Ne var ki hastalığının kendisini yürümekten mahrum bırakacak kadar ilerlediğinin farkındaydı. İşte o günlerde dostu Eşref Edib, Âkif'ten "Ben eskiden Alemdağı'na yaya giderdim. Hiçbir nakil vasıtasına boyun eğmezdim. En süratli, en emin vasıtam kendi bacaklarımdı. Bugün ayağım yere değmeden gidiyorum. Apartmanın önünde arabaya biniyor, Alemdağı'nda köşkün önünde arabadan iniyorum. Görünüşe göre refah içindeyim. Belki de hâlime gıpta edenler var. Fakat ben hoşnut değilim. Bilakis muzdaribim. Keşke sıhhatim yerinde olsaydı da yaya yürüseydim!.."[31] cümlelerini duymuştu. Âkif'in benzer serzenişlerini şairin damadı Ömer Rıza da naklediyor.[32] Pehlivan yapılı bir bünyenin yürümekten mahrum kalacak noktaya gelmesi Âkif'in içten içe üzüldüğü şeylerdendi.

Son olarak Âkif'in Eşref Kuşçubaşı'na yazdığı 25 Eylül 1930 tarihli mektubunda geçen şu cümle, ona göre hayattaki en asil yürüyüşün nasıl olması gerektiğine dair en güzel örnektir: "Eşref, beşerde en âli his de bu imiş: Cemiyete rağmen, kendi vicdanının ve hiss-i selîminin istikametini bulup yürüyebilmek!.. Meğer mürşidler, kendilerini her karara salahiyet sahibi görürler de, beğendikleri yolu cümle âleme yürümesi zaruri tarik olarak kabul ettirirler ve o yol da bugün şahit olduğumuz gibi olursa vay memleketin de, ümmetin de haline…"[33]

Doğru bildiği yolda Âkif'i, hiçbir beşerî ihtiras yolundan çevirememişti. Bu vasıflarıyla Mehmed Âkif, ferdî ahlâk itibariyle emsaline az tesadüf edilir bir insandı. Fakat doğru bildiği yolda şaşmadan yürüyen, hiç eğilmeyen, faziletli ve ciddî bir insan... Onun hak yoldan sapmadan yürüyüşünü kendisinin lisân-ı hâlinden okuyan gençlik, Âsım'ın nesli, onun hayatı boyunca yaptığı gibi, vefatından sonra tabutunu omuzlayarak Bayezid Camii'nden Edirnekapı Şehitliği'ne kadar omuzları üstünde yürüyerek vatan toprağına emanet ettiler. Âkif'in en son ve en asil yürüyüşü işte buydu.

[31] Eşref Edip, *age*, s. 453.

[32] Ömer Rıza Doğrul, "Mehmed Âkif'in Son Günleri", *Tan Gazetesi,* 29 Aralık 1936.

[33] Cemal Kutay, "İstiklal Marşı Şairinin Mısır'daki Gurbet Yılları", *Tarih Sohbetleri,* c. III, Kasım 1966, s. 28.

Kaynakça

Arıbal, Celal Davut; "Şair Mehmed Âkif Bir Büyük Orta Pehlivandı", *Zafer Gazetesi,* 28 Aralık 1949, s.4.

Çantay, Hasan Basri; Âkifnâme, Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1966.

Doğrul, Ömer Rıza; "Mehmed Âkif'in Son Günleri", *Tan Gazetesi,* 29 Aralık 1936.

Eşref Edib, *Mehmed Âkif: Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları,* Beyan Yayınları, İstanbul 2010.

Gökçepınar, Sadeddin; "Kâzım İsmail Gürkan", *Resimli 20. Asır,* S. 32, 21 Mart 1953, s.4.

Gövsa, İbrahim Alâaddin; "Âkif Öldü!", *Yedigün Mecmuası,* S.200, 6 İkincikânun 1937, s.13.

İz, Mahir; *Yılların İzi,* Kitabevi, İstanbul 1990.

Kuntay, Midhat Cemal; *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986.

Kutay, Cemal; "İstiklal Marşı Şairinin Mısır'daki Gurbet Yılları", *Tarih Sohbetleri,* C.III, Kasım 1966, s.28.

AKİF'İN GÖZÜNDE ÂLEM-İ İSLAM

Kenan GÜLTÜRK[1]

Mehmet Akif merhum, kendi döneminde Âlem-i İslam'ı yakından takip eden, tespit ettiği aksaklıkları, hataları gündeme getiren, yazan, haykıran gerçek iman sahibi bir şahsiyettir. Bu yolda çeşitli fedakârlıklara katlanmış ve fikirleri uğruna ciddi bedeller ödemeyi göze almıştır.

Akif'in eserlerinde en fazla işlenen konu İslam Dünyasının sorunlarıdır. Onun gayreti, Müslümanların içinde bulundukları ataletten kurtulmaları için "inanç", "ahlak", "vicdan", "tarih" ve "bilim" ekseninde yeni bir dirilişin ortaya çıkacağına olan inancıdır. Safahat'ın Süleymaniye Kürsüsünden, Hakk'ın Sesleri ve Hatıralar'daki şiirlerinin tamamına yakını ve özellikle de Asım tamamıyla bu konu ile ilgilidir.

Akif'in yaşadığı devir, Osmanlı'nın dağılma ve parçalanma dönemine rastlamaktadır. Savaşlara, ağır yenilgilere, kayıplara, işgallere, iç ve dış siyasetin tüm kirli yönlerine; bir milletin her türlü olumsuzluğa rağmen yeniden var olma mücadelesiyle yeniden dirilişine; ama aynı zamanda benliğinden çok uzak siyasetlere maruz kalıp, adeta kendine yabancılaşmasına tanıklık eden biri olarak, neredeyse kendi hayatının akışında bütün İslâm dünyasının hayatına ayna tutmuştur.[2]

Mehmet Akif' in İslam düşüncesi ve Âlem-i İslam'a bakışındaki temel yaklaşım, mevcut yaşayan İslam ile gerçek İslam arasında yapmış olduğu vurgu üzerine oturmaktadır.

Yedi kitaptan oluşan Safahatta Akif, görüş ve tespitleriyle sosyal hayatımızı, milli tarihimizi, âlem-i İslam'ı ilmek ilmek dokumuş, yapmış olduğu tahlillerle günümüz insanına manifestolar sunmuştur.

---

[1] e-mail: kenangulturk@gmail.com

[2] Köksal Alver, "Mehmet Akif Şiirinin Sosyo-Politiği üzerine", *Hece Dergisi Mehmet Akif Özel Sayısı*, S.133, Ankara Ocak 2008, s.353.

Bu amaçla Akif, *Safahat*'ın 6. kitabı olan *Asım*'da, eski nesli temsil eden Köse İmam'la yeni neslin temsilcisi Hocazade'yi konuşturur. "Köse İmam, Sultan Abdülhamid Han devri insanını, Hocazade ise büyük mücadeleler sonunda II. Meşrutiyetin ilanını sağlayan ve hürriyeti elde eden yeni neslin temsilcilerini" ifade etmektedir[3].

İslam Âlemi'nin Genel Durumu

Osmanlı'nın gerileyip, zayıfladığı son döneminde, devrin münevverleri ve düşünürleri Devletin bekası ve Milletin birliği için birtakım siyasi-içtimai projeler/reçeteler üretmeye çalışmışlardır ki; bunlardan biri de İslamcılık'tır. Osmanlının 1870'li yıllardan güttüğü ve İttihad-ı İslam adını alan siyasi düşüncenin mensup ve münevverleri *Sırat-ı Müstakim/Sebilurreşad,* Beyan'ul Hak, İslam Mecmuası, Volkan gibi dergi ve gazetelerde mesajlarını toplumla paylaşmışlardır. Bu reçeteyi savunan dönemin ilim ve fikir adamlarıyla siyasileri o dönemde çok etkin olan Mehmet Akif Ersoy'un başyazarlığında yayımlanan *Sırat-ı Müstakim - Sebilürreşad* dergisinin çatısı altında bir araya gelmeye başlar. Zira bu dergi, o dönemde Mısır, Rumeli, Kırım, Kazan, Kudüs, Arabistan, Bağdat, Hindistan ve Kuzey Afrika gibi, Müslümanların yoğun olarak yaşadığı şehir ve ülkelere ulaşmakta ve hatta buralarda mükerrer baskılar yapmaktadır.

Sırat-ı Müstakim kadrosu, bir yandan tüm dünya Müslümanlarına yeni bir siyasi şuur vermeye çalışırken, bir yandan da mevcut din anlayışının doğurduğu sıkıntılarla dinin anlaşılmasına ilişkin bazı temel fikirler üzerinde yoğunlaşıyordu. İslam Âleminin değişik coğrafyalarında yaşayan Müslümanların birlikleri, beraberlikleri, ilerlemeleri, gelişmeleri ve içinde bulundukları olumsuz durumdan kurtulabilmeleri için mücadele eden ilim ve fikir adamlarıyla gönül bağı kurarak onları etkiliyor ve sayfalarını onların düşüncelerine açıyordu.

Said Halim Paşa, Mehmet Akif Ersoy, Şehbenderzade Ahmed Hilmi, Şeyhülislam Musa Kazım, Aksekili Ahmed Hamdi, Abdürreşid İbrahim, Musa Carullah, Ataullah Bahaeddin, Fatih Kerimi, Abdülaziz Caviş gibi isimler, derginin fikir yelpazesi içinde yerlerini alarak seslerini İslam Dünyasına duyurmaya çalışanlardan bazılarıdır.

Akif, İslam Dünyasını baştanbaşa gezerek görüp yaşadıklarını *"Âlem-i İslam"* isimli kitabında toplayan ünlü seyyah Abdürreşid İbrahim'in izlenimlerine tercüman olan şiirleriyle, ümmetin o dönemdeki sosyo-kültürel yapısını, din anlayışını tasvir eder; ümmetin yürekler acısı halini ortaya koyar, Kışla, kurum, medrese, mektep olmadığı gibi kılıç ve kalem de yoktur. Devletin resmî kurumlarının hali de perişan olup tam bir karmaşa hüküm sürmektedir.[4]

Birinin ömrü mülâzımlıkta geçerken öteki,

Daha mektepte iken tayy-ı merâtiple ferik!

Bir müşirlik mi var? Allâhü veliyyü't-tevfîk!

Hele ilmiyye bayağıdan da aşağı bir turşu!

---

[3] Fazıl Gökçek, *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası,* Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s.221.

[4] Ramazan Yıldırım, "Mehmet Akif'in İslam Tasavvuru", *Diyanet İlmi Dergi,* C. 47, S. 4, 2011, s: 22

Bâb-ı Fetva denilen daire ümmi koğuşu,

Anne karnından icazetlidir, ecdada çeker;

Yürüsün, bir de sarık, al sana kazasker![5]

Mehmet Akif'in konuşturduğu bir seyyah, yakın bir geçmişin ilim ve irfan yurdu olan Asya coğrafyasını gezerken görüp yaşadıkları karşısında dehşet ve hayrete kapılır. Tespitlerine göre namaz ibadeti sadece fakirlere kalırken, zenginler de zekât ve yardımın yanısıra adeta herşeyden ellerini eteklerini çekmişlerdir. Türkistan, Kazan, Semerkand, Buhara, Taşkent, Fergana ve Oş'da yaşanan dinî hayat, içler acısı bir durum arzetmektedir.

İbn-i Sinaları, Farabileri, Buharileri, Harizmi, Biruni ve Ömer Hayyamlar gibi şahsiyetleri yetiştiren bu münbit ilim coğrafyası, o görkemli döneminden hayli uzaklaşmış, halkı hurafelere boğulmuş ve kendi medeniyetinin değerlerinden alabildiğine kopmuştur.

Akif'in tespitine göre, dönemin ilim adamlarının, sahip oldukları din anlayışıyla toplumu aydınlatmaları ve rol-model olmaları mümkün değildir. Çünkü;

Milletin hayrı için her ne düşünsen: Bid'at

Şer'i tağyîr ile terzîl ise –hâşâ– sünnet!

Ne Hudâ'dan sıkılırlar, ne de Peygamber'den.

Bu ilimsiz hocalardan, bu beyinsizlerden,

Çekecek memleketin hali ne olmaz, düşünün[6]

İslam'ı insanlara en güzel şekilde anlatmakla sorumlu olan hocaların durumunu bu şekilde mısralara döken Mehmet Akif, bir makalesinde de, Müslümanların din adına yaptıkları bazı davranışların dine karşı işlenmiş birer cinayet olduğunu sert bir şekilde ifade eder: "Artık Müslümanların dinlerine ettikleri cinayetler elverdi. Dine akıl ve düşünce açısından baksınlar da anlasınlar ki, birçokları dinin icaplarına göre hareket ettiğini sanmakla beraber sırf kendi heveslerinin ve batıl düşüncelerinin peşinde koşmaktadır."[7]

Şimdi, Akif'in İslam Âlemi için öngördüğü sorunlarla bunlara yönelik çözüm önerilerine genel başlıklar altında şöyle bir göz atalım:

1. İslam'ı Yanlış Anlama

2. Batılılaşma ve Özden Uzaklaşma

3. Tefrika ve Gruplaşma

4. Tevekkül ve Tembellik

5. Taklitçilik

[5] Mehmet Akif Ersoy, "Süleymaniye Kürsüsünde", *Safahat,* İFAV, İstanbul 2006, s.146.

[6] "Süleymaniye Kürsüsünde", *Safahat,* s.151.

[7] Mehmet Akif, *Düzyazılar (Makaleler – Tefsirler – Vaazlar),* Haz. A. Vahap Akbaş, Beyan Yayınları, İstanbul 2010, s.68.

1. İslam'ı Yanlış Anlama

Akif'e göre İslam dini geçmişte yaşanan ve maziye hitap eden bir din değildir. Onun en büyük özelliklerinden biri "dünle bugünün insanına olduğu kadar yarının insanına da hitap edecek" olmasıdır. Orhan Okay'ın tabiri ile "Esasen İslam'ın cevherinde bu ebedilik vardır."[8]

Akif'in gözünden, İslam'ın o günlerdeki halinden küçük bir alıntı:

"Ah o din nerde, o azmin, o sebatın dini;

O yerin gökten inen dini, hayatın dini?

Bu nasıl dar, ne kadar basmakalıp bir görenek?

Müslümanlık mı dedin?... Tövbeler olsun, ne demek!

Hani Kur'an'daki ruhun şu heyulada izi?

Nasıl İslam ile birleştiririz kendimizi?

Ye'si tedriç ile zerk etmiş edenler dine…

O ne mel'un aşı, hiç benzemiyor, hiçbirine![9]

"İnmemiştir hele Kur'an bunu hakkıyla bilin,

Ne mezarlıkta okunmak, nede fal bakmak için'[10]

diyerek dini doğru anlama, yaşama hususunda hangi noktaya geldiğimizin odak noktasını net bir şekilde ifade etmektedir.

Bunun içindir ki, Akif, Müslümanları uyandırma, birtakım anlayış ve alışkanlıklardan uzaklaştırma ve yeni bir iman, aksiyon ve heyecan devri açma gayreti içerisine girer. Bu hususta ciddi fedakârlıklara katlanarak, resmî görevlerinden istifa eder.

Ona göre, milletlerin kalkınması için 3 temel ögeye ihtiyaç vardır. Bunlardan birincisi İman ve İnanç; İman, insanın mayasını ve karakterini oluşturur. İkincisi Fazilettir. Fazilet bir milletin gelenek, görenek ve güzel sanatları; tabiri caizse tüm birikimidir. Üçüncüsü ise Marifet olup bu da üretilen ve inşa edilen bilim ve tekniktir. Yani üretilen sonuçtur.

İslam dünyasını geriliğe mahkûm eden sebeplerin başında Ahlaki çöküş, cehalet, ırkçılık, savaşların ve çatışmaların sebep olduğu yıkım, acı ve nesil çatışmaları gelmektedir.

2. Batılılaşma ve Özden Uzaklaşma

Mehmet Akif'in en büyük üzüntüsü, münevverlerimizin Batı'dan ilim ve bilim alacakları yerde eğlence hayatının cazibesine kapılmalarıdır. Bu şuursuz anlayışsa, muhafazakârlığa ters düşmektedir.

---

[8] Orhan Okay, *Mehmet Akif, Bir Karakter Heykelinin Anatomisi,* Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s.63.

[9] "Asım", *Safahat,* s.370.

[10] "Asım", *Safahat,* s.378.

"Ya taassub, ya taassub! O kadar maskara

Bir yol almış ki bakarsın (başı) misvaklı hoca,

Mütehassısken edepsizliğin eşkalinde

En ufak şeyden olur dini hemen rencide!

…

Artık Allah'tan utanmaz hele Peygamber'den

Hiç sıkılmaz görünen böyle beyinsizlerden

Çekecek memleketin hali ne olmaz düşünün"[11]

"Çanakkale Şehitlerine" şiirinde, aslında bizim yüzyıllardır süregelen medeniyetimizle insana bakışımız anlatılır. Akif, vahşete alkış tutan Avrupalıyı tek dişi kalmış canavara benzetirken haksız değildir:

"Eski dünya, yeni dünya bütün akvâm-ı beşer

Kaynıyor kum gibi, tûfan gibi, mahşer mi hakikat mahşer.

Yedi iklîmi cihânın duruyor karşında.

Ostralya'yla beraber bakıyorsun: Kanada

Çehreler başka, lisanlar, deriler rengarenk.

Sade bir hadise var ortada: Vahşetler denk

Kimi Hindu, kimi yamyam, kimi bilmem ne bela…

Hani tâ'ûna da züldür bu rezil istila![12]

Aynı oyunların değişik sahneleri bugün de tekrarlanmıyor mu? Dünyadaki müstevli, kapitalist, sömürgeci devletlerin oyun ve tuzaklarına karşı Akif'in "Asım Nesli" vardır. Akif'in mısraları bugün de aynı durumları, aynı direnişi ve aynı kahramanları anlatmaktadır.

"Asım'ın Nesli…diyordumya…" nesilmiş gerçek;

İşte çiğnetmedi namusunu, çiğnetmeyecek. Şüheda gövdesi

…

Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?

Gömelim gel seni tarihe desem, sığmazsın."[13]

Evet, bu mısralar tam da bugünü, bu yılları ve şu ânı ifade etmektedir.

[11] "Süleymaniye Kürsüsünde", *Safahat,* s.162.

[12] "Asım", *Safahat,* s.385.

[13] "Asım", *Safahat,* s.386-387.

3. Tefrika ve Gruplaşma

Yanlış tevekkül anlayışı, tembellik ve gaflet uykusunun yanı sıra; İslam âlemindeki en büyük sıkıntılardan birisi de gruplaşma, tefrikadır.

Akif, "İttihat yaşatır, yükseltir,

Tefrika yakar, öldürür." diye haykırmaktadır.

Akif, İslâm birliğini parçalayan Irkçılık ve Kavmiyetçiliğe alabildiğine karşı idi. Milli birlik ve beraberlik şairiydi. Ayrılıkların sebep olduğu felaketleri, acı ve ıstırapları onun kadar derinden hissedebilmiş, onun kadar iyi ifade edebilmiş, bunlar için onun kadar içten ve yüksek seste feryat ve figan etmiş başka bir şairimiz yok gibidir[14].

"Girmeden tefrika bir millete düşman giremez;

Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez" diyordu.

Mehmet Akif merhum, 1913 yılında İstanbul'un üç büyük camii olan Beyazıd, Fatih ve Süleymaniye Camilerinde vaazlar vererek, halka hitap etmiştir. Akif, bu vaazlarında İslamiyet'in insanları kardeş yapan özelliklerinden bahisle, Müslümanların başına gelen felaketlerin sebeplerini, dinde ırkçılığa yer olmadığını, milleti birbirine düşüren en büyük fitnenin kavmiyetçilikten çıktığını ve bu akımın, içimize, vatanımızı parçalamak isteyen yabancılar tarafından sokulduğunu işlemiştir.

İkinci bir tehlikenin de Ahlaki yozlaşma olduğunu vurgulayan Akif, dünya Müslümanlarının son umudunun Osmanlı devleti olduğu, bunun için de herkesin elbirliğiyle devleti ve orduyu kuvvetlendirerek devlet nizamının devamlılığını sağlamaya çalışması gerektiği ve eğitimin dinimiz ve milletimiz için hayati öneme sahip olduğu gibi konular üzerinde durmuştur.

Akif, 1913 yılında, Balkan Savaşının kaybedilmesi üzerine, birliğimizin bozulmasından şikâyet ettiği şu mısraları yazıyordu:

Şu sessiz kubbenin altında insandan eser yokmuş!

Diyorduk: "Bir buçuk milyar!" Meğer tek bir nefer yokmuş!

Bu hissiz toprağın üstünde mazlûmîne yer yokmuş!

Adalet şöyle dursun, böyle bir şeyden haber yokmuş!

Bütün boşlukmuş insanlık; Ne istersen, meğer yokmuş!

İlahi, altıyüzbin Müslüman birden boğazlandı…

Yanan can, yırtılan ismet, akan seller bütün kandı!

---

[14] Mustafa Atalar, "Akif'in Eğitim Sorunumuza Bakışı", *Edebiyat Bilinci Dergisi,* Mayıs 2013, s.95.

Ne ma'sum ihtiyarlar süngüler altında kıvrandı!

Ne bîkes hânümanlar işte, yangın verdiler, yandı!

Şu küllenmiş yığınlar hep birer insan, bir candı![15]

Bu mısralar iyi tahlil edildiğinde Çanakkale'de verilen 250 bin şehidin, Bosna Savaşında şahadet şerbetini içen Boşnakların, Körfez Savaşında Irak'ta katledilen yüzbinlerce insanın ve bugün Filistin, Afganistan, Yemen, Somali, Libya, Suriye, Arakan vb. coğrafyalarda dökülen kanların medeniyetimizin oluk oluk akan kanı olduğunu daha iyi anlarız.

Müslümanlık sizi gayet sıkı gayet sağlam,

Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlayamam,

Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?

Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize?

Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,

Aynı milliyetin altında tutan İslamı,

Temelinden yıkacak zelzele, kavmiyettir.

Bunu bir lâhza unutmak ebedi haybettir…

Arnavutluk'la, Araplıkla bu millet yürütmez…

Son siyasetse bu! Hiç böyle siyâset yürümez!

Sizi bir âile efradı yaratmış Yaradan;

Kaldırın ayrılık esbâbını artık aradan.

Siz bu dâvâda iken yoksa, iyâzen billâh,

Ecnebîler olacak sahibi mülkün nâgâh.

Diyedursun atalar: "Kal'a içinden alınır."

Yok ki hiçbir işiten…Millet-i merhûme sağır!

Bir değil mahvedilen devlet-i İslamiyye…

Girdiler aynı siyâsetle bütün makbereye.

Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;

Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.[16]

---

[15] "Hakkın Sesleri", *Safahat*, s.176.

[16] Mehmet Akif Ersoy, *Safahat,* Haz. Yakup Çelik, Akçağ Yayınları, 5. Baskı İstanbul 2007, s.206.

4. Tevekkül ve Tembellik

Akif tembelliğe, kaderciliğe şiddetle itiraz eder, Müslümanların miskin miskin oturmalarını hazmedemez. İslam tembelliği değil, çalışma, gayret ve fedakârlığı emretmektedir. İster Mağrib-i Aksa'dan, isterse Çin'den olsun hangi Müslümana sorsanız, mutlaka "böyle gördük dedemizden" diyecektir. Akif'e göre bu söz dinen geçersizdir. Zira Müslümanların tembelliği ve ümitsizliği bir kenara bırakarak bütün güçleriyle işe koyulmalarını ister. Ona göre eğer dünyada ışık kalmamış, güneş yok olmuşsa yine onu bulup getirmek Müslümanlara düşer:

"Karşında ziya yoksa sağından, ya solundan

Tek bir ışık olsun buluver…Kalma yolundan

Alemde ziya kalmasa, halk etmelisin, halk!

Ey elleri böğüründe yatan, şaşkın adam, kalk!

İş bitti…Sebatın sonu yoktur! 'deme, yılma.

Ey millet-i merhume, sakın ye'se kapılma."

…

Sahipsiz olan memleketin batması haktır;

Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır.

Feryadı bırak, kendine gel, çünkü zaman dar…

Uğraş ki: Telafi edecek bunca zarar var.

Feryad ile kurtulması me'mul ise haykır!

Yok yok! Hele azmindeki zincirleri bir kır!

"İş bitti… Sebatın sonu yoktur!" deme; yılma.

Ey millet-i merhume, sakın ye'se kapılma.[17]

Oysa Âlem-i İslam'a baktığımızda şuursuzluk, tembellik ve uyuşukluğun tavan yaptığı görülür; İslam'ın tevekkül anlayışı da tahrif edilmek suretiyle tamamen gaflete gark olunmuştur.

Akif bu tabloyu şöyle ifade etmektedir:

"Allah'a dayandım!" diye sen çıkma yataktan…

Ma'na-yı tevekkül bu mudur? Hey gidi nadan!

Ecdadını, zannetme, asırlarca uyurdu;

Nerden bulacaktın o zaman eldeki yurdu?

[17] "Hakkın Sesleri", *Safahat*, s.185-186.

Üç kıt'tada, yer yer, kanayan izleri şahid:

Dinlenmedi bir gün o büyük nesl-i mücahid.

Alemde "tevekkül" demek olsaydı "atalet",

Miras-ı diyanetle yaşar mıydı bu millet?

Çoktan kürenin meş'al-i tevhidi sönerdi;

Kur'an duramaz, nezd-i İlahi'ye dönerdi.[18]

"Ah biz Şarklılara vazife hissini ihsas edecek bir aşı keşf olunsa!...

Nereye gittimse, insanlarında vazife duygusunu göremedim.

Bu şuurun uyandığı gün, Şark yakasını kurtarmış demektir."

"Dikkat et: 1000 senesinden beri, a'sabı harâb,

Yatıyor koskoca bir alem-i Îman, bitâb.

Pıhtı halinde yürekler, cevelansız kanlar;

Çevirip yastığı tekrar uyuyor kalkanlar!

Gözünün gördüğü yok beynine çarpan güneşi[19]

İslam toplumlarının tamamı, tembellik yüzünden büyük bir yoksulluk ve zillet içerisine sürüklenmiştir. Buna ahlaki sukûtun da eklenmesiyle, bu toplumlar, içinde bulundukları durumun farkında bile değillerdir. Maddi-manevi her türlü hastalık Doğu'yu içten içe kemirmektedir[20].

Köylünün bir şeyi yok, sıhhati, ahlâkı bitik,

Bak o sırtındaki mintan bile tiftik tiftik.

Bir kemik, bir deridir ölmedi kaydıysa diri;

Nerde evvelki refahın acaba onda biri?

Dam çökük, arsa rehin, bahçeyi icra ister;

Bir kalem borca bedel faizi defter defter!

Hiç bakım görmediğinden mi nedendir, toprak,

Verilen tohumuda inkâr edecek, öyle çorak,

Bire dört aldığı yıl köylü emin ol, kudurur;

Har vurup bitmeyecekmiş gibi, harman savurur

[18] "Gölgeler", *Safahat*, s.424.

[19] *Safahat,* Eski-Yeni Harfli Metinleri ile Tenkidli Neşir, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul 1991, s.410.

[20] Gökçek, *a.g.e.,* s.120.

Uğramaz, gün kavuşur, çiftine yahut evine;

Sabah iskambil atar kahvede, akşam domine[21]

Müslümanlar için en kötü sonuçlardan biri de, ye'se kapılmaları yüzünden düşülen yanlış tevekkül ile onun sebep olduğu tembelliktir.

Ya senin alem-i İslam'ın inanmış ye'se;

Önce dört kıt'ayı alt üst eden İman-metin;

Sonra, dört yüz bu kadar milyon adam, hepsi cebîr!

Şarka in, Mağribe yüksel görmezsin galeyan…

Nasıl olmuşta uyumuş bütün ümmetteki kan?

Neye tutmuş da bu şevket, bu şehamet dini

Benden imsak ediyor ceddime bezi ettiğini?

Yaşamak hakk-ı sarihim mi? Evet. Bir mantık,

Bunu inkar edemez, çünkü bedihi artık.

Bir bedahet de bu öyleyse: "Çalışmak borcum."

Yok iradem ki, fakat, dipdiri bir meflûcum![22]

Müslümanlar Allah'a dayanmalı, çalışmaya sarılıp, hikmete bağlanmalıdır. Bundan başka çıkar yol yoktur.

Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete ram ol

Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol[23]

5. Taklitçilik

Temelsiz Avrupa hayranlığı ve taklitçilik, Akif'in adeta isyan ettiği bir husustur. Akif, toplumu insan vücuduna benzetmektedir. Bu canlı organizmanın beyni sayılabilecek olan münevverlerle diğer organları ve kalbi teşkil eden halk tabakası arasındaki iletişim kopukluğunun ve hoyratça mukallitlik toplumdaki hastalıkların başlıca sebebi olduğunu göstermeye yönelik bir tespitte bulunur[24].

Sizde erbab-ı tefekkürle avamın arası

Pek açık. İşte budur bence vücudun yarsı.

---

[21] Düzdağ, *a.g.e.,* s.384

[22] "Gölgeler", *Safahat*, s.409.

[23] "Gölgeler", *Safahat,* s.422.

[24] Gökçek, *a.g.e.,* s.173

Milletin beyni sayarsak mütefekkir kısmı,

Bilmemiz lazım olur halkı da elbet cismi.

Bir cemaat ki dimağında dönen hissiyyat,

Cismin a'sabına gelmez, duru aheng-i hayat;

Felcin a'razını göstermeye başlar a'za.

Böyle bir bünye için vermeli her hükme rıza[25]

Âlem-i İslam münevverleriyle halk arasında sürekli yabancılaşma yaşandı. Bu münevverlerin; hayat sürdüğü toprakların değer ve kültürünü göz önünde bulundurmaksızın

Batıyı olduğu gibi taklit etmekle bütün meselelerin çözüleceğine inanmış olmaları, buna karşılık halkın da her türlü yeniliğe düşman olarak ilerlemesi büsbütün tıkamasına sebep olmuştur.

İslam dünyasının o dönem münevverleri ve fikir adamlarına göre, doğunun, medeni milletler seviyesine ulaşabilmeleri için Avrupa'nın yaşamış olduğu süreci aynı şekilde taklit etmesi gerekir. Bu zihniyetteki kişilere göre Batı'nın teknik ve medeniyette ilerlemesi dinin toplum hayatından bütünlüğüyle tasfiye edilmesi halinde mümkün olabilmiştir. Hem Müslüman olarak kalmak ve hem de medeni bakımdan ilerlemek mümkün değildir. Avrupa'nın ilerleme yolundaki tecrübesinden yararlanmak, aynı zamanda yerli ve milli kalabilmek gerçekleşmesi mümkün bir ideal değildir.

Sonuç

"Geçti mazi denen devr-i melal

Haydi fethet, senindir istikbal!"

diye haykıran Akif, ümit ve heyecan dolu sesini, aynı hassasiyeti taşıyanlara bugün de duyurmaya devam etmektedir.

Böylelikle, Batı'nın yıkıcı ve bozguncu anlayışından uzaklaşarak, milletin kültürüyle özdeş olması gerektiğini savunduğu medeniyetimizin istikbali için ümit vermekte ve bu misyonu Asım'la zirveye taşımaktadır.

"Aşılarken de vurun kendine kendinden aşı" demek suretiyle de, medeniyetimizin nasıl maya tutacağına işaret etmektedir.

Akif Müslüman dünyasının kurtuluşunun kavgayı, çekişmeyi bir yana bırakıp çok çalışmakla; tembelliği, cehaleti kesin bir yenilgiye uğratmakla mümkün olabileceğini ifade eder.

[25] "Gölgeler", *Safahat,* s.170.

''Ey dipdiri meyyit, 'İki el bir baş içindir.'

Davransana…Eller de senin, baş da senindir!

…

Atiyi karanlık görüvermekle apıştın?

Esbabı elinden atarak ye'se yapıştın!''[26]

Dönemin zihniyetindeki dinsiz milliyetçilik yahut milliyetsiz dinî birlik anlayışlarına karşı, büyük şair, millet bilincinin İslam ülküsünden ayrılamayacağını göstermiştir. Zira dava, ancak bu iki mefhumun birlikte muhafazası ile sağlıklı meyveler verebilecektir.

Böylece Akif, kendi çağından, bugünün insanına "Sosyal bir Görev" yüklemektedir.

O; "Hasta", "Küfe", "Hasır", "Meyhane", "Mahalle Kahvesi", "Köse İmam" şiirleriyle âlemin ve cemiyetin halini ortaya koyarken; "Durmayalım" demek suretiyle, bunlarla çizdiği memleket tablosundan, durmaksızın ve daha fazla çalışarak sonuca ulaşabileceğimize inanmaktadır. Bunun için de öncelikli olarak ihtiyaç duyduğumuz şey iman ve azimdir.

Yirminci asrı 'ilimler ve bilimler asrı' olarak vasıflandırır ve bizimde bu asra ayak uydurmamızı tavsiye eder. Müslümanlığın beşeriyetle beraber yürümesi gerektiğini anlatır.

"Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı

Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı"

Akif, Âlem-i İslam için şiirlerinde tespit ettiği sosyal arızaları, cehalet, modern ilimlere uzaklık veya düşmanlık, mesleksizlik ve disiplinsizlik, tefrikacılık, ümitsizlik, münevver ahali arasındaki iletişim yokluğu olarak belirlemek mümkündür .

Akif'in yukarıda belirtilen sorunların bertaraf edilebilmesi için önerdiği teklifler ise, milli bir eğitime dönerek çağdaş bilimle, milli birliği sağlama, çok çalışma, ahlakı yüceltme, zulme ve haksızlığa karşı durma, ideallere sahip olma, aileyi korumak, halkla münevverler arasındaki uçurumu kaldırma olarak özetleyebiliriz.

[26] "Gölgeler", *Safahat,* s.185.

Kaynakça

Alver, Köksal; "Mehmet Akif Şiirinin Sosyo-Politiği Üzerine", *Hece Dergisi Mehmet Akif Özel Sayısı*, S.133, Ankara Ocak 2008, s.349-355.

Atalar, Mustafa; "Akif'in Eğitim Sorunumuza Bakışı", *Edebiyat Bilinci Dergisi,* Mayıs 2013, s.95.

Ersoy, Mehmet Akif; *Safahat,* İFAV, İstanbul 2006.

_____; *Düzyazılar (Makaleler – Tefsirler – Vaazlar),* Haz. A. Vahap Akbaş, Beyan Yayınları, İstanbul 2010.

_____; *Safahat,* Haz. Yakup Çelik, Akçağ Yayınları, 5. Baskı İstanbul 2007.

Gökçek, Fazıl; *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası,* Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.

Narlı, Mehmet; "Romanlarda Mehmet Akif Portresi", *Vefatının 75. Yılında Mehmet Akif Ersoy,* İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2011, s.501-526.

Okay, Orhan; *Mehmet Akif, Bir Karakter Heykelinin Anatomisi,* Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Safahat, Eski-Yeni Harfli Metinleri ile Tenkidli Neşir, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul 1991.

SAİD HALİM PAŞA'NIN *"LE FEMİNİSME"* RİSALESİ

Mehmet Ruyan SOYDAN[1]

Kadının cemiyetteki yeri ve rolü mevzuunda tarihe baktığımızda, Avrupa'da meydana gelen rönesans ve reform hareketleri neticesinde kilisenin ictimaî hayat üzerindeki baskısının ve tesirinin azalmasıyla birlikte bu konuda büyük bir zihni dönüşümün doğmasına yol açılmış olduğunu ve bu dönemden itibaren, kadın hakları tezinin de yavaş yavaş hayat bulmaya başlamış olduğunu görürüz. Bilhassa 19. yüzyıl itibariyle Avrupa sosyal hayatında önceki dönemlerle mukayese edilmeyecek ölçüde kadınlar ön plana çıkmış, hayatın hemen her alanında erkeklerle beraber yer alma gayreti içine girilmiş ve yine hemen her alanda kadın-erkek eşitliği ileri sürülmek suretiyle kadınların toplum hayatındaki konumları adım adım ileriye götürülmüştür.

Batı toplumlarında yaşanan sosyal ve fikrî hayatı temelden etkileyen bu değişim rüzgârının Osmanlı toplumunu etkilememesi tabi ki mümkün olmayacaktır. Bizde de 19'uncu yüzyılın ortalarından itibaren birçok kadın yazar ve kadın mecmuaları yayın hayatına atılmış ve bu suretle kadın konusu yavaş yavaş ele alınıp işlenmeye başlanmıştır. Osmanlı döneminde ilk kadın dergisi olarak, 1845 yılında İstanbul'da 34 sayı yayınlanan, *"Kypseli"* adındaki Rumca dergiyi görmekteyiz. 1285/1869 yılında yine İstanbul'da Ali Râşid Bey tarafından 48 sayı neşredilmiş olan *"Terakki-i Muhâdarât"* dergisi ise Müslüman hanımlara yönelik Türkçe yayınlanmış ilk kadın dergisi olma özelliğini taşımaktadır. Ardından, Ma'rufûzâde Mehmed Ziyaeddin Bey'in 1302/1886 yılında neşretmiş olduğu *"Mürüvvet"* mecmuası ve 1311/1895 yılında, başyazarı ve yazı kadrosunun tamamına yakını kadınlardan oluşan, *"Hanımlara Mahsus Gazete"* yayın hayatına başlamıştır[2]. İkinci Meşrutiyetin ilânından sonra ise ardı ardına yayınlanan birçok kadın gazetesi ve aynı dönemde ortaya çıkan bir hayli hanım cemiyetleri, (aralarında bir takım düşünce ve görüş farklılıkları olsa dahi) hemen hemen aynı amaçlara matuf

---

[1] Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı.

[2] Hasan Duman, *İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1828-1928),* IRCICA, İstanbul 1406/1986, s.143-144.

ve hususen kadınlara yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu dönemde kadın haklarının ilk müdâfileri ve kadın muharrirlerin öncüsü addedilen Fatma Âliye Hanım, Emine Semiye Hanım, Makbule Leman Hanım, Şair Nigâr Hanım, Fatma Şâdiye Hanım ve Fatma Hayrünnisa Hanım gibi isimler zikredilebilir.

Batı dünyasından çok farklı bir inanç ve kültür yapısına ve hayat tarzına sahip olan Osmanlı toplumunda ortaya çıkan bu gibi kadın hareketleri, o günkü Osmanlı toplumunun yapısına, düşüncesine ve hayat tarzına aykırı düşecek iddialar ortaya koyması ve kısmen de zamansız ve henüz erken sayılabilecek birtakım taleplerde bulunması gibi iddia ve sebeplerle dönemin bazı aydınları nezdinde ciddi tenkit ve itirazlara yol açmıştır.

Bunun yanında toplum içerisinde kadınlara karşı icrâ edilen fenâ muamelelerin izâlesi, kadın istismarının önüne geçilmesi ve kadınların eğitimi gibi hususların, o dönemdeki İslamcılık cereyanına mensup çoğu yazar ve fikir adamları tarafından müdafaa edilmiş olduğunu da görürüz. Genel düşünce itibariyle kadınların erkeklere nispeten geri bırakılmalarının ve ikinci planda kalmalarının sebebinin hiçbir surette İslâm dini olmadığı ve bu hususta dinin asla suçlanamayacağı fakat İslâm ahkâmının, yanlış anlaşılması, yanlış uygulanması ve coğrafi ve kültürel tesirler gibi sebeplerle kadınların birtakım haklardan mahrûm bırakılmış olmalarının da bir hakikat olduğu bunlarca kabul edilmiş olmakla birlikte, kadının toplum içindeki yeri ve vazifeleri mevzuunda ise ekseriyetle geleneklere bağlı kalınmıştır. Bu meyanda, kadın erkek ilişkilerini ifsâd edeceği ve aile hayatına telafisi imkânsız zararlar vereceği endişesiyle feminizm düşüncesi de tehlikeli bulunarak şüpheyle karşılanmıştır.

Bugün kendisini yâd etmek üzere toplanmış olduğumuz mütefekkir şairimiz Mehmed Âkif de kadınlık mevzuunda yazılar kaleme almış ve Mısırlı âlim Muhammed Ferid Vecdi'nin *"Müslüman Kadını"*[3] isimli eserini Türkçeye tercüme ederek neşretmiştir. Bakış açısı itibariyle aynı çizgide bulunan ve Âkif'in kendisine çok hürmet ederek fikirlerine hayli önem verdiğini bildiğimiz Said Halim Paşa'da, kadın mevzuuna özellikle değinen, hatta doğrudan feminizm hakkında önemli değerlendirmeler ve tespitlerde bulunan bir mütefekkirimizdir.

Malûm olduğu üzere Sait Halim Paşa, kaleme aldığı bütün eserlerinde yaşadığı devrin ihtiyaçları doğrultusunda genellikle fikrî ve toplumsal konuları ele alarak gerek devlet düzenindeki gerekse toplumdaki çöküşün ve çözülmelerin sebeplerini ve bunların hâl çarelerini araştıran bir devlet ve düşünce adamıdır. İşte bu çerçevede muhtelif sosyal meselelerin tartışıldığı *"Buhrân-ı İctimâîmiz"*[4] isimli eserinin son bölümünde *"Hürriyet-i Nisvâniye"* başlığı altında kadınların hak ve hürriyetleriyle ilgili konuları işlemiş ve o dönemde batıda hızla yayılma temayülü gösteren ve aynı zamanda ülkemizde de tesiri hissedilmekte olan feminizm cereyanı hakkındaki görüşlerini ortaya koymuştur.

---

[3] Muhammed Ferid Vecdi, *Müslüman Kadını,* (mütercim: Mehmed Âkif [Ersoy]), Ahmed Saki Bey Matbaası, İstanbul 1325(rumî) 1909 (milâdî), 165 s.

[4] Mehmed [Prens Said Halim Paşa], *Buhran-ı İctimâîmiz,* Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul 1332(rumî) 1916(milâdî), 35 s.

Paşa eserin bu bölümünde, kadınların hürriyeti meselesini, bilhassa Osmanlı feminizmi çerçevesinde birçok cepheden ele almak suretiyle incelemiş, diğer eserlerinde olduğu gibi kısa, öz ve net ifadelerle endişelerini, tereddütlerini, tenkitlerini, tespitlerini ve feminist düşüncenin geleceği ile ilgili tahminlerini dile getirmiştir. Feminizmin ortaya koyduğu iddia ve taleplerden Osmanlı cemiyetine uygun görmediği hususları açıkça reddeden Paşa, burada mühim bir tespitte bulunmak suretiyle *toplumların ancak kazandıkları ve lâyık oldukları hakkları tasvib edip benimseyeceklerini* ileri sürerek, feminist düşüncenin Osmanlı toplumunun henüz hazır olmadığı birtakım vakitsiz taleplerinin o gün için yersizliğine de dikkât çekmiştir.

"İctimai müeyyide kuvvetinin zayıflamasından tevellüd etmiş bir fikir" olarak nitelendirdiği Osmanlı feminizmini, *"mâşerî intizamsızlığımızın ve bozulmuşluğumuzun en şumûllü şekilde ifade edilmesi"* olarak menfi bir bakışla vasıflandıran Said Halim Paşa, Avrupa feminizminin iddiasının "siyasi hukuk talebinden" ibaret olmasına karşılık, bizdeki muadillerinin bilhassa tesettürden kurtulmak, her dâim erkeklerle temâsta bulunarak serbestî bir hayat ile garb kadınları gibi yaşamak istediklerini vurgulayarak batı feminizmiyle Osmanlı feminizmi arasında hiçbir benzerlik ve rabıtanın bulunmadığına işaret eder. Osmanlı feminizminin bu talepleri *toplumsal bir ihtiyaçtan mı zuhur etmiştir, yoksa batı toplumlarının kendi tarihi ve kültürel tecrübeleri ile hayat tarzlarından zuhur eden bir zihniyetin aynen taklidi midir?* sorusu çerçevesinde meseleye yaklaşır. Paşa'ya göre eğer bu husus toplumsal bir ihtiyaçtan ortaya çıkmış ve toplum da bu konuda istekli ise feminizmin inşa etmeyi arzuladığı cinsiyetler arasındaki alâka zaten kendiliğinden teşekkül edecektir. Çünkü ona göre *"toplum bir değişime lâyık olduğuna inanırsa zaten bu hakları benimseyecek ve onlara sahip çıkacaktır."*

Said Halim Paşa'nın, şahsi arşivimdeki gayri matbu eserleri arasında sekiz daktilo sayfası hacminde *"Le Feminisme"* başlıklı Fransızca bir eseri bulunmakta olup, eser, *Buhrân-ı İctimâîmiz* kitabının *Hürriyet-i Nisvâniye* bölümünün son altı sayfasını muhtevi bir metinden oluşmaktadır. Paşa'nın eserlerinin genelde hacim itibariyle küçük olduğunu göz önüne aldığımızda bu eseri de küçük bir risale olarak nitelendirebiliriz.

Söz konusu risale ilk bakışta, *Buhrân-ı İctim'îmiz'*in son kısmını teşkil eden sayfalardan ibaret olabileceği intibaını vermektedir. Ancak *Le Feminisme'*in sadece, bu kitabın feminizmi konu alan son bölümünü kısmen ihtiva eden müstakil bir risale halinde hazırlanmış olması ve metin olarak *Hürriyet-i Nisvâniye'*nin yarısından sonraki kısmından ibaret bulunduğu halde, ilk sayfasından itibaren 1'den başlamak suretiyle numaralandırılmış olması hususu dikkâte alındığında, *Buhrân-ı İctimâîmiz'*den önce yazılmış bir metin olabileceği kanaatını da uyandırmaktadır. Ayrıca bu ihtimali destekleyen diğer bir husus da *Le Feminisme'*in ilk sayfasının tamamı ile üçüncü sayfasında yer alan bir paragrafın kitapta hiç yer almamış olmasıdır.

Muhtemeldir ki, Paşa ilk önce *Le Feminisme* başlığıyla söz konusu risaleyi feminizmin iddialarına karşı müstakil bir eser olarak hazırlamış, bilâhare yazıyı daha da genişletmek suretiyle *Buhrân-ı İctimâîmiz* içerisine ayrı bir bölüm halinde dâhil etmiş olmalıdır. Bu esnada lüzum görmediği bazı ifadeleri de kitap metninden çıkartmıştır.

Çıkartılan bu kısımlar aşağıda da görüleceği üzere Osmanlıda zuhur eden feminizm düşüncesine hayli sert ithamlar taşımaktadır:

"Hürriyet-i nisvan meselesi o kadar hassas ve mühimdir ki, en ateşli taraftarları dâhi, bütün derinliğini kavrayabilselerdi bunu gerçekleştirme mesuliyetini üstlenecek cesaretten mahrum olurlardı.

Müdafaa ettikleri ictimâi değişim, Osmanlı cemiyetinin geleneklerini, muktesabâtını, alışkanlıklarını ve Osmanlı cemiyeti gibi bir insan topluluğunun sahip olduğu tüm fikirleri, müşterek hissiyat ve inançlarını, ahlâki, dini ve ictimâi yapılarını yok etmeye zorlamaktan başka bir şeyi ifade etmemektedir.

Bugün feminizm tarafından izlenen hedef, mevcut toplumu ıslah etmek değil, mevcut olanın harâbeleri üzerine yeni bir toplum inşâ etmektir. Elde etmek istediği şey bir tahkim değil, tahribâttır.

Herkesin, bir parçası olduğu toplumun mevcut vaziyetinin ıslahına yönelik vasıtalara iştirak etme hakkı ve hatta mesuliyeti olsa dâhi kimse kimsenin mukaddesâtının herhangi bir bahaneyle yok edilmesini isteme hakkına sahip değildir.

Feminist iddiaların yıkıcı tabiatı, yukarıda bahsedilen hususları teyit etmektedir. Zirâ, bu iddialar kendisinin ait olmadığı bir muhitte doğan ihtiyaçların ifadesidir."

Yine, risalenin üçüncü sayfasındaki çok önemli tespitleri içeren şu ifadeler de kitapta yer almamıştır.

"Bu sebeple, ülkemizde feminizmin yanlış yolda bulunduğunu, kendini tüketmekte ve beyhûde (zamansız ya da lüzumsuz) hürriyet talebiyle kendini gözden düşürmekte olduğu da bir gerçektir. Her bir neslin, hak ettiği hürriyet seviyesine sahip olabileceği ve hakettiği seviyenin çatışmaya ya da muhtemel bozulmaya sebep olmadan, şikâyet ya da suçlamalara meydan vermeden kendi kendine temin edebileceği anlaşılmalıdır.

Daha fazla hürriyet talep etmek, şimdiye kadar hak ettiğiniz şeylerin de isbatıdır. Bu sebeple Osmanlı kadınlığı, (zamansız) daha fazla hürriyet talep etmemek için çaba göstermelidir."

Bu bölümlerin hangi sebep ya da saiklerle kitapta yer almadığını bilmemiz bugün itibariyle mümkün görünmemektedir. Belki de kitabı hazırlarken önceki üslubunu kısmen yumuşatmak istemiştir?

Paşa'nın tüm eserlerini fransızca olarak kaleme aldığı ve sonradan Türkçe'ye tercüme ettirerek yayımladığı bilinmektedir. *Buhrân-ı İctimâîmiz*'in Fransızca asıl metninin maalesef elimizde

bulunmaması sebebiyle, *Le Feminisme* metniyle mukayese etme imkânına sahip değiliz. Ancak, tercüme farklılıklarını göz ardı etmek suretiyle Türkçe metinler karşılaştırıldığında yukarıda belirttiğimiz üzere -kitaba dâhil edilmeyen yerler haricinde kalan- tüm metnin kitabın ilgili kısmıyla aynı olduğu anlaşılmaktadır. Bu tebliğimizin esas mevzuunu bahis konusu Fransızca metin ve kitap dışı bırakılmış olan kısımların tercümesi oluşturmakla birlikte, metnin tam tercümesinin, Fransızca orijinal haliyle beraber araştırmacıların dikkatine sunulmasında fayda görmekteyiz. Kitapta bulunan kısım müellifinin onayından geçmiş bir tercümedir. Burada verdiğimiz ise kitaptan bağımsız olarak sadece risale metni esas alınmak suretiyle yapılmış yeni bir tercümedir. Her iki tercüme arasında tercih edilen kelimelerle birlikte anlatım ve üslup farklılıklarının da olması tabiidir.

LE FEMİNİSME[5]

[1] La question de l'émancipation de la femme est d'une importance si considérable que même ses plus chauds partisans manqueraient de courage à assumer la responsabilité de la réaliser s'il pouvait en saisir toute la portée.

Car la révolution sociale qu'ils préconisent n'est ni plus ni moins que d'obliger la société ottomane à rompre avec toutes ses croyances communes tant morales, religieuses que sociales, à rompre avec ses traditions, ses préjuges et ses habitudes ainsi qu'avec ses idées et ses sentiments communs en un mot avec tous ce qui fit d'une agglomération humaine une société ottomane.

Le but que poursuit le féminisme actuel n'est donc pas d'améliorer la société présente, mais bien plutôt de créer une société novelle sur les décombres de celle qui existe. Ce qu'il désire réaliser n'est point une consolidation mais une destruction.

Or, si chacun a le droit et même le devoir de contribuer dans la mesure de ses moyens à l'amélioration de la condition de la société dont il fait partie, par contre nul n'a le droit de vouloir la démolir sous quelque prétexte que ce soit.

Le caractère destructeur de revendication féministes est la confirmation de ce qui avait été dit plus haut, c'est à-dire que ces revendications sont l'expression des pseudos **[2]** besoins nés dans un milieu qui ne point le notre

İl est indéniable qu'entre la condition de la femme d'il y a cinquante ans et celle d'aujourd'hui la différence soit considérable.

La femme d'aujourd'hui joint d'une bien plus grande liberté que celle d'alors.

Mais c'est la une conséquence de l'évolution des idées et des sentiments crée par les besoins nouveaux d'une condition d'existence nouvelle.

---

[5] Eser, aziz dostum Prof. Dr. Nihat Karaer tarafından (kitap metni ile karşılaştırılmasında kolaylık sağlanması amacıyla dönemin üslubu ve dil zevkinden fazla uzaklaşmadan günümüzde de anlaşılabilir olmasına özen gösterilerek) tercüme edilmiştir. Ayrıca, daha rahat okunmasını sağlamak maksadıyla Fransızca metni yeniden yazma lütfunda da bulunmuştur. Kendilerine minnettarım.

Elle n'est nullement le résultat des réclamations et des revendications féministes pour la très bonne raison que le féminisme n'existait même pas alors.

Par conséquent en suivent son cours normal cette évolution assurera encore et toujours plus de liberté a la femme mais elle se chargera en même temps de déterminer elle-même le degré de liberté compatible avec chacun des périodes de cette évolution de même qu'elle se chargera de lui imprimer le caractère et la forme qu'elle doit revêtir.

Mais en devançant son temps et en voulant fixer a priori et des aujourd'hui le degré de liberté, le caractère et la forme que doit avoir l'émancipation de la femme dans la société ottomane, en voulant qu'elle soit en tout point identique à celle de la femme occidentale, l'individu quel qu'il soit outrepasse son droit et conséquemment comme un abus.

Et si l'on songe en outre que cet abus se commet en un moment ou l'individu se trouve être incapable de comprendre et de remplir ses moindre devoir sociaux il est facile de se **[3]** rendre compte que cet abus-là ne peut produire qu'une calamité consistent à briser le cours naturel de l'évolution sociale ottomane conséquemment compromettre d'une façon irrémédiable l'avenir sociale du pays.

L'inconcevable légèreté avec laquelle les questions les plus importantes ont toujours été traitées a déjà singulièrement compromis notre avenir national pour qu'il soit temps de nous ressaisir et d'envisager les choses telles qu'elles sont et non telles que nous désirons.

İl est grandement temps pour nous d'agir selon les nécessités imposées par la réalité des choses et nous abstenir dore navant novant d'empirer la situation, en cherchant à satisfaire d'une manière plus ou moins déguisée nos visées personnelles.

Nous devons donc reconnaitre que le féminisme chez nous fait fausse route en s'épuisant et en se discréditant à réclamer en vin plus de liberté. İl doit comprendre que chaque génération ne peut posséder que la dose de liberté qu'elle mérite et que la dose méritée s'acquit d'elle-même sans réclamation ni récrimination, sans heurt ni perturbation. La condition actuelle de la femme chez nous en est l'édification probante.

Le fait de réclamer plus de liberté est donc toujours la preuve de ce qu'on n'en mérite pas plus. Conséquemment le féminisme ottoman devrait s'employer à mériter et non pas à réclamer plus de liberté.

[4] Etant donné que les aspirations de notre féminisme consister en définitive, à faire disparaitre le harem et d'établir de la sorte, entre les deux sexes un contact et des rapports identiques à ceux qui existent dans les sociétés occidentales, il ne peut faire ombre de doute qu'elles sont d'un ordre purement sociologique.

En nous basant sur ce qui vient d'être expose plus haut, nous dirons que si ce contact et ces rapports avaient été nécessités par des besoins sociaux réels et que si la société actu elle avait fait

preuve de capacité suffisante à les satisfaire, la transformation que le féminisme désire opérer dans les relations entre les deux sexes se serait produite d'elle-même.

Si au contraire, elle fait l'objet de vaines réclamations cela prouve que la modification de l'état présent n'est ni nécessaire ni méritée.

Le féminisme réclamerait donc des droites nouveaux rien que parce qu'il croit pouvoir assurer par eux plus de bonheur à la société alors que la société ne reconnait de droit que lorsqu'il est mérité. Conséquemment en repoussant ces revendications, la société n'obéit qu'a son sentiment de légitime défense et elle n'use que de son droit le plus incontestable.

Tant que la société, dans sa grande majorité, croira voir en ces prétentions un danger pour son existence sociale, tant que ces prétentions-là se trouveront en contradiction avec ses conceptions sociologiques et morale, avec ses sentiments, des idées et ses traditions elle devra les repousser et en se faisant **[5]** elle n'aura fait que son devoir.

Par contre le féminisme devrait savoir que le soin de transformer ou de modifier les conceptions, les idées et les sentiments qui existent dans la société ottomane n'est pas de son ressort, mais bien de celui de ses savants, de ses philosophes et de ses sociologues exclusivement. İl ne devrait donc pas s'étonner, ni en vouloir à la société de ce qu'elle lui refuse ce droit et de ce qu'elle ne réserve pas un meilleur accueil a ses conseils et à son avertissement.

Nous constatons néanmoins que le féminisme en veut à la société de ce qu'elle ne consent pas à faire siennes ses idées, à satisfaire ses désirs. İl se complet à braver l'opinion publique, à ne faire aucun cas de la désapprobation générale qu'il ne s'attire ni de la perturbation profonde qu'il crée dans les sentiments et les esprits en un moment ou le pays traverse la crise la plus dangereuse qu'il ait connue.

Rien ne l'empêche de continuer sa propagande d'applique à son gré ses propres principes soit au sein du foyer soit en dehors du foyer.

Le vêtement qu'il fait porter à la femme, la conduite qu'il lui fait tenir irritent au plus haut degré le sentiment général, qui y voit un défi impertinent, une insulte peu déguisée à l'adressée de ses conceptions de décence et de pudeur.

Le féminisme semble donc ignorer que le première devoir social de l'individu est de respecter la volonté sociale et que ceux qui portent atteint à ses règles, à ses traditions, à sa discipline ou à ses droits, se rendent coupable de crime lesesociété et sont possible de peines sévères.

Que diraient nos féministes, si en s'inspirant de leur **[6]** exemple, un groupe d'individus se refusaient à se soumettre aux lois du pays sous prétexte qu'elles sont trop injustes ou trop sévères, et qui prétendraient ne respecter que celles qu'ils auraient faites selon leur tempérament ou leurs penchants.

Refuseraient-ils au pouvoir public le droit de faire subir à ses individus le châtiment qu'ils auraient mérité et leur reconnaitraient-ils le droit de pouvoir changer les lois existantes selon leurs propres conceptions ou leur point de vue particulier.

İl se peut que ses observations superficielles voient en tout cela la preuve que la société ottomane n'est point aussi réfractaire aux innovations féministes que certain veulent bien le prétendre.

İls seraient même porte à croire que toute l'opposition qu'elles rencontrent n'est que la résistance éphémère de quelques rétrogrades exaltés.

Or, la réalité est autrement plus sérieuse, autrement attristante. La société ottomane actuel, dans sa très grande majorité, et profondément hostile aux menées féministes, elle les condamne de tout son cœur, de tout son esprit. Mais elle est si désorganisée, si ébranlée cette malheureuse société qu'elle est absolument incapable d'imposer sa volonté a ses membres récalcitrants.

La sanction sociale c'est perdu dans le désordre et l'indiscipline qui envahirent la société ottomane. Grace à l'anarchie qui y règne, rien ne peut plus s'opposer à l'inconduite de l'individu, rien ne parvient plus à mettre à la raison ceux qui **[7]** lui désobéissant.

Ce que l'on est convenu d'appeler le féminisme ottoman n'est, en somme, que l'expression la plus complète de notre désorganisation sociale. Né de l'affaiblissement de la sanction sociale, il n'existe encore que grâce à cet affaiblissement. Comme on le voit, une fois de plus, il n'a aucune relation, aucune analogie avec le féminisme occidental dont il se prétend issu pour dissimuler son origine illégitime.

Certes, à défaut de sanction social, la sanction individuelle n'aurait pas manqué de sa manifester et non sans violence contre le pseudo-féminisme si la crainte de la loi ne retenait l'individu de donner libre cours à ses ressentiments.

Conséquemment, privée de l'une et de l'autre, la société ottomane se trouve réduite à implorer le secours et l'aide de son pouvoir exécutif pour lui imposer sa propre volonté pour la défendre contre ses membres récalcitrants comme elle lui demanderait de la défendre contre des malfaiteurs.

Or, une fonction sociale ne peut être accomplie que par un organe social ; l'organe politique qui se chargerait d'une fonction sociale ne ferait qu'aggraver la situation.

Voilà pourquoi toutes les fois que l'exécutif essaya, par ses propres agents, de remédier a l'anarchie sociale qui existe il ne sut qu'augmenter le mécontentement générale, qu'à exciter davantage les esprits, au grand bonheur du féminisme toujours très habile à les exploiter à son profit.

En voulant combattre par ce moyen un mal social, on finit **[8]** par le servir et le fortifier sans s'en douter.

İl est très compréhensible que devant un danger social aussi redoutable, l'exécutif ne puisse demeurer indiffèrent et que de son côté il éprouve le besoin d'intervenir. Mais cette intervention devrait se faire d'une façon indirecte, c'est-à-dire par des organes et des moyens sociologiques tel que d'encourager la formation d'une association de personne de deux sexes ayant su mériter le respect, la confiance et la considération de ses compatriotes, qui se chargerait de défendre et de guider la société et qui serait la ligne de la défense sociale.

Un autre moyen que l'exécutif devrait employer serait d'éclairer la conscience publique par des prédications, des conférences et des publications, de lui faire comprendre tout le danger auquel se trouve expose la patrie ottomane par l'indiscipline sociale, de lui démontrer toute l'importance et l'urgence de la nécessité de mettre fin à l'anarchie sociale qui ruine notre existence nationale.

Car ce n'est qu'en dissipant les erreurs innombrables qui le créèrent qu'il sera possible d'arrêter ce courant d'insubordination et de tolérance corruptrice et dissolvante qui entraine la société ottomane et avec elle la patrie vers des malheurs redoutables.

FEMİNİZM / NİSVÂNİYE

[1] Hürriyet-i nisvan meselesi o kadar hassas ve mühimdir ki, en ateşli taraftarları dâhi, bütün derinliğini kavrayabilselerdi bunu gerçekleştirme mesuliyetini üstlenecek cesaretten mahrum olurlardı.

Müdafaa ettikleri ictimâi değişim, Osmanlı cemiyetinin geleneklerini, muktesabâtını, alışkanlıklarını ve Osmanlı cemiyeti gibi bir insan topluluğunun sahip olduğu tüm fikirleri, müşterek hissiyat ve inançlarını, ahlâki, dini ve ictimâi yapılarını yok etmeye zorlamaktan başka bir şeyi ifade etmemektedir.

Bugün feminizm tarafından izlenen hedef, mevcut toplumu ıslah etmek değil, mevcut olanın harâbeleri üzerine yeni bir toplum inşâ etmektir. Elde etmek istediği şey bir tahkim değil, tahribâttır.

Herkesin, bir parçası olduğu toplumun mevcut vaziyetinin ıslahına yönelik vasıtalara iştirak etme hakkı ve hatta mesuliyeti olsa dâhi kimse kimsenin mukaddesâtının herhangi bir bahaneyle yok edilmesini isteme hakkına sahip değildir.

Feminist iddiaların yıkıcı tabiatı, yukarıda bahsedilen hususları teyit etmektedir. Zirâ, bu iddialar **[2]** kendisinin ait olmadığı bir muhitte doğan ihtiyaçların ifadesidir.

Elli yıl evvelki kadının vaziyeti ile bugünkü vaziyeti arasındaki farkın ehemmiyete haiz olmadığı inkâr edilemez bir hâkikattır.

Bugünün kadını o dönemlere nâzaran daha büyük bir hürriyete sahiptir. Fakat bu durum, yeni meydana gelen şartların ve yeni ihtiyaçların hâsıl ettiği fikirlerin ve hissiyâtın gelişmesinin bir neticesidir. Feminist iddiaların ve feminizmin o zamanlarda olmadığını düşündüğümüzde, kadınların daha fazla hürriyet elde etmelerinin feminizmin bir neticesi olmadığı görülecektir.

Elhâsılı, mutâd seyri içinde meydana gelen bu gelişme, kadını daha fazla hürriyete kavuşturacaktır. Fakat aynı zamanda, kendilerini âlakadâr eden bu gelişmenin her bir döneme uygun olan hürriyet derecesini tesbit etmekte kadınların mesuliyetindedir.

Binâenaleyh, lüzum eden zamanından önce bugünden itibaren ictimai hayatı değiştirmek suretiyle, Osmanlı kadınlarının hürriyeti için lüzumlu olan şekil ve şartların, batılı kadınlarla hemen hemen aynı olmasını talep etmek, kadın hak ve hukukunun ötesinde bencilce ve kötü bir davranıştır.

Ve eğer bu husus, ferdlerin en basit sosyal vazifelerini dâhi idrak edemediği ve ifâ edemeyeceği bir zamanda vâki olursa, **[3]** bu durum felaketlere yol açarak, Osmanlı ictimâi gelişmesinin tâbi seyrini kırmaktan ve dolayısıyla memleketin ictimâi geleceğini geri dönüşü imkânsız bir şekilde tehlikeye atmaktan ibaret kalacaktır.

En mühim meselelerin bile dâima akıl almaz bir basitlikle ele alınarak tatbik edilmesi keyfiyetinin millî istikbâlimizi hayli müşkil durumlara düşürmüş bulunması artık uyanmamıza sebep olmalıdır.

İstikbâlimizi arzularımız çerçevesinde değil, mevcut hâliyle geri kazanma ve düşünme zamanıdır. Bâzı gerçeklerin getirdiği mecburiyetlere göre hareket etmemiz ve şahsi hedeflerimizi az çok gizlenmiş bir şekilde tatmin etmek arayışıyla vaziyeti daha da kötüleştiren yeniliklerden kaçınmamızın zamanı gelmiştir.

Bu sebeple, ülkemizde feminizmin yanlış yolda bulunduğunu, kendini tüketmekte ve beyhûde (zamansız ya da lüzumsuz) hürriyet talebiyle kendini gözden düşürmekte olduğu da bir gerçektir. Her bir neslin, hak ettiği hürriyet seviyesine sahip olabileceği ve hak ettiği seviyenin çatışmaya ya da muhtemel bozulmaya sebep olmadan, şikâyet ya da suçlamalara meydan vermeden kendi kendine temin edebileceği anlaşılmalıdır.

Daha fazla hürriyet talep etmek, şimdiye kadar hak ettiğiniz şeylerin de isbatıdır. Bu sebeple Osmanlı kadınlığı, (zamansız) daha fazla hürriyet talep etmemek için çaba göstermelidir.

[4] Feminizmin iddiaları münhasıran, haremin ortadan kaldırılarak her iki cinsiyet arasında batı toplumlarındaki temas ve münasebetlere benzer bir vaziyetin aynen tesis edilmesinden ibâret olması hasebiyle, bu iddianın sadece ictimâi olduğunda şübhe yoktur.

Yukarıda yapılan izahatı kendimize esas alarak diyebiliriz ki, eğer bu ilgi ve temaslar, hakiki toplumsal ihtiyaçlardan doğmuş ve eğer günümüz toplumu bu beklentilere mukabil yeterli derecede gayret gösterebilmiş olsaydı, feminizmin cinsiyetler arasında inşa etmeyi arzuladığı değişim zaten kendiliğinden tezâhür ederdi.

Şayet, bu değişim arzusu sadece beyhûde taleblerden ibaret ise, ne mevcud vaziyetin değişimine ihtiyaç hissedilir, ne de bu değişimin zaruretini ve lüzumunu isbat eder.

O halde, feminizm çok daha başka yeni haklar talebiyle karşımıza çıkacaktır. Zirâ, sadece bu haklar neticesinde cemiyetin daha mesut olabileceğine inanmaktadır.

Hâlbuki toplum, bir hakkı, ancak o hakkı hak ettiği zaman benimseyecektir. Velhâsıl, cemiyet bugün bu talepleri reddetmek suretiyle en tabii hakkı olan meşru müdafaa hakkını kullanmaktadır.

Toplum tarafından büyük bir çoğunlukla bu dâvanın kendi ictimâi mevcudiyetine karşı bir tehlike arz ettiğine inanıldıkça ve zikredilen talepler, cemiyetin sahip olduğu toplumsal ve ahlâkî değerlere, fikir, hissiyat ve geleneklere tezatlık gösterdiği müddetçe, toplum tarafından adeta bir vazife telakkisiyle topyekûn olarak reddedilecektir.

[5] Diğer taraftan feminizm bilmelidir ki, Osmanlı toplumundaki mevcud zihniyeti, hissiyatı ve fikriyâtı değiştirmek veya dönüştürmek kendi üzerine vazife değildir. Bu ancak Osmanlı toplumundaki âlimlerin, filozofların ve bilhassa ictimâiyatcıların vazifesidir. Ayrıca feminizm, toplumun reddettiği, kendisine bu hakkı tanımadığı, tavsiye ve ikazlarını pek de hoş karşılamadığı için ne şaşırmalı ne de topluma kin duymalıdır. Buna rağmen, ortaya koyduğu fikrin reddedilerek tavsiye ve ihtarlarına da toplum tarafından hüsnü kabul gösterilmediği için feminizmin bir hayli müteessir olduğunu görmekteyiz.

Bu fikir sahipleri, memleketimiz şimdiye kadar şahit olduğu en tehlikeli buhranın tam ortasındayken, efkâr-ı umumiye muhalefet etmekten ve hatta toplumun hissiyat ve fikirlerinde derin kargaşalar husule getirmekten âdeta zevk almaktadırlar.

Bütün bunlara rağmen maalesef ki; feminizmin, evlerimizin içinde ve dışında fikirlerinin yayılması için çalışmasına ve isteklerinin tatbik ve icrası da hiçbir şey mâni olamayacaktır.

Mezkûr fikir cereyânın hanımlara giydirmek istediği kıyafet, onlara dayattığı usûl ve aşağılarcasına takındığı meydan okuma tavrı, edeb, hayâ ve iffet hislerine karşı ettiği aleni hakâret, kamu vicdanını ziyadesiyle yaralamaktadır.

Fertlerin ilk toplumsal vazifesinin toplum iradesine hürmet etmek olduğu, ictimâi kurallara, geleneklere, nizâm ya da hukuka riayetsizliğin cemiyete karşı işlenmiş ağır bir suç teşkil edeceği ve bu gibi sebeplerle ağır müeyyidelere maruz kalacağı hususlarının, feminizm tarafından sarf-ı nazar edildiği de görülmektedir.

Getirdikleri örneklerden hareket edecek **[6]** olursak, günün birinde bir takım insan "kanunlara riayeti reddedip, bunların gayri âdil ve çok sert oldukları bahanesiyle kendi telâkki ve mizaçlarına aykırı buldukları bütün bu kanunlara riayet etmeme haklarının olduğunu" iddia ederlerse, bizim feministlerimiz bu vaziyet karşısında ne diyeceklerdir.

Kamu idaresi tarafından bu şahısların lâyık oldukları cezaların tatbikini haksız mı bulacaklar? Bunlara kendi telâkki ve zihniyetlerine göre kanunları değiştirme hakkını mı tanıyacaklar?

Tüm bu olup bitenler hakkında sathî bir bakışla –bazılarının iddia ettiği gibi- Osmanlı toplumunun feminist yeniliklere muhalif olmadığına hükmedilmesi pek muhtemeldir. Hatta bunlar karşılaşılan bütün mukavemetin, birkaç mürteciin geçici bir muhalefeti olduğuna da kanî olabilirler.

Hâlbuki hakikat çok daha derin ve ciddidir. Günümüz Osmanlı toplumu, büyük bir ekseriyetle feministlerin ileri sürdüğü iddialara karşı düşmanca bir vaziyet almakta ve bu fikir ve telakkileri tüm kalbi ve ruhuyla mahkûm etmektedir. Fakat bu kadar dağınık ve bu kadar hırpalanmış zavallı bir hâlde bulunan Osmanlı cemiyeti ne yazık ki, kendi içindeki bazı inatçı, dik kafalı vatandaşlarına gerçek niyetlerini ve fikirlerini kabul ettirme kabiliyetine dahi sahip değildir.

Çünkü Osmanlı toplumunu ele geçirmiş olan intizamsızlık ve başıbozukluk ahvâli içerisinde, cemiyetin ictimâi müeyyidesi de yok olup gitmektedir. Ve toplumda kol gezen bu başıbozukluk sebebiyle, hiçbir şey bazı şahısların gayri ahlâkî davranışlarına mâni olamamakta ve kendisine itaatsizlik edenleri mutedil davranmaya **[7]** ikna edememektedir.

Osmanlı feminizmi denilen şey, bizim ictimai düzensizliğimizin ve bozulmuşluğumuzun en şumûllü şekilde ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Bu durum toplumsal müeyyide kuvvetimizin zayıflamasından kaynaklanmakta ve varlığını yine bu zayıflık sayesinde devam ettirebilmektedir. Ayrıca bunlar, kendi gayrimeşru kökenlerini gizlemek için avrupa feminizminden doğmuş olduklarını da iddia etmektedir.

Elbette cemiyetin müeyyide kuvveti bulunmadığından dolayı, kanunlara karşı hissedilen korku bulunmasaydı, ferdi müeyyidelerin ortaya çıkması ve feminizme karşı cebrî davranılması kaçınılmaz bir son olacaktı.

Netice itibariyle, her biri ayrı ayrı hususiyetler gösteren Osmanlı cemiyeti, kendi iradesini kabul ettirmek maksadıyla kendi yapısına muhalif olan bu şahıslara karşı tatbik edilmesi için icrâ kuvvetinden hem destek hem de yardım talep edecektir.

Hâlbuki ictimâi bir vazife ancak ve ancak ictimâi bir vasıta ile icra edilebilir, yoksa böyle bir tatbikâtı icrâ etmekle vazifelendirilecek olan siyasi irade, sadece vaziyetin daha da vahim hale gelmesine sebebiyet verecek ve toplumdaki umumi hoşnutsuzluk hâli daha da artmış olacaktır. Hadiseleri her zaman kendi lehine kullanmakta erbâb olan feminizm ise bu durumdan fazlasıyla istifade edecektir.

Dolayısıyla, ne zaman bu ve benzeri vasıtalarla mücadele edilmesi istense, **[8]** müşkilatı halletmek bir yana, bu illetin daha da kuvvetlenmesine hizmet etmektedir.

Böyle bir ictimâi tehlike karşısında icrânın hiçbir şey yapmadan hareketsiz kalamayacağı ve kendi açısından, müdâhale etme ihtiyacı hissedeceği pek tâbiidir. Ancak bu müdâhale sosyal vasıtalarla, mesalâ kadın ve erkeklerden müteşekkil, cemiyette saygı, itimât ve itibâr görmeye lâyık şahısların, toplumu yönlendirme ve müdafaa görevini üstlenecek bir "müdafaa cemiyeti" benzeri cemiyetler meydana getirmeleri teşvik edilmek suretiyle yapılmalıdır.

İcrânın kullanmak zorunda olduğu bir diğer araç ise; vaazlarla, konferans ve neşirlerle ictimâi intizamsızlık yüzünden Osmanlı vatanının karşı karşıya kaldığı tehlikenin insanlar tarafından idrâk edilmesini sağlayarak, milli varlığımızı harap eden karışıklığın âcil olarak bitirilmesi lüzumunun ehemmiyetini ortaya koyup toplum şuuruna yol göstermektir.

Zira, Osmanlı cemiyetinde halâ devam eden ve Osmanlı vatanını korkunç bir bedbahtlığa doğru sürükleyerek bu vaziyette olmamıza sebebiyet veren (bu serkeşlikten ve bu baştan çıkarıcı ve ahlâkı ifsâd edici) müsamahadan vazgeçtiğimiz takdirde ancak yaptığımız sayısız hatayı izâle edebiliriz.

Kaynakça

Duman, Hasan; *İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu* (1828-1928), IRCICA, İstanbul 1406/1986.

Mehmed [Prens Said Halim Paşa], *Buhran-ı İctimâîmiz,* Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul 1332(rumî) 1916(milâdî).

Muhammed Ferid Vecdi, *Müslüman Kadını,* (mütercim: Mehmed Âkif [Ersoy]), Ahmed Saki Bey Matbaası, İstanbul 1325(rumî) 1909 (milâdî).

MEHMET AKİF'İN TEŞKİLAT-I MAHSUSA'DA GÖREVLERİ VE KUŞÇUBAŞI EŞREF BEY İLE DOSTLUĞU VE MÜNASEBETLERİ

Nihat KARAER[1]

Mehmet Akif; edebiyatçı, şair, eğitimci, gazeteci, veteriner-hekim ve milletvekili olma özellikleri ile çok yönlü bir kişilik sergilemiş; böylece toplumsal verimliliğini ve topluma katkılarını en üst düzeye çıkarmış; etkileri kendi çağını aşarak günümüze ulaşmış bir Türk aydınıdır.

Milletler, artarda gelen nesiller, ülkelerine hizmet etmiş büyük kişileri, tarihlerinin önüne çıkardığı şahsiyetleri unutmazlar, onların hatıralarını muhafaza eder ve zaman zaman anarlar, ruhlarını şad ederler.

Milletimiz için, İstiklal Marşı Şairimiz Mehmet Akif şüphesiz bu unutulmayacak şahsiyetlerden birisidir. Ayrıca, Mehmet Akif'in tarihimizde derin izler bırakmış pek çok büyük insanımızdan belirgin bir farkı vardır: O da pek çok şiirinde terennüm ettiği derin duyguların, güçlü fikir ve mesajların günümüzde de bütün canlılığını yaşadığı, ruh dünyamızda tazeliğini koruduğu ve düşüncelerimize yön verdiği gerçeğidir.

Mehmet Akif'in yaşadığı yıllar felaketlerle çalkalandığımız bir döneme rastlar. Türk milletinin tarihten silinmek istendiği böyle bir ortamda vatanı, milleti ve dini için yapmayacağı fedakârlık olmayan Mehmet Akif, elbette eli kolu bağlı durmayacak, canını dişine takarak çalışacaktır.

Mehmet Akif'in biyografisi gözden geçirilirse, yaşadığı devrin siyasi ve sosyal hayatını, yaşanan olayları son derece dikkatli bir şekilde gözlemleyip, tahlil ettiğini görürüz. 1873 - 1936 yılları arasındaki 63 yıllık ömrü içinde; I. Meşrutiyet dönemi,

[1] Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Burdur / Türkiye, e mail: nihatkaraer@gmail.com,
ORCID **0000-0002-1946-9162**

II. Meşrutiyet'in ilanı, İttihat ve Terakkinin ortaya çıkışı ve iktidarı, II. Abdülhamid dönemi, 1911'de Trablusgarp, 1912'de Balkan Harpleri, 1914'te I. Dünya Savaşı'na girişimiz, ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü gördü. Ortada yok edilmek istenen bir Devlet, yok edilmek istenen bir Millet vardı. Batı emperyalizmine karşı verilen Millî Mücadele'nin ardından modernleşme yolunda atılan adımlar gibi pek çok önemli gelişmeyi gözleriyle görmüş, aklıyla idrak etmiştir. Bütün bunları da şiirlerinde ve yazılarında özenle işlemiştir.

Mehmet Akif Ersoy'un Kuşçubaşı Eşref Bey ile Dostluğu ve Münasebetleri

Eşref Bey 1873 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Sultan Abdülaziz'in Kuşçubaşısı Mustafa Nuri Bey'dir. Dedesi de Osmanlı sarayında kuşçubaşı olan Eşref Sencer, baba ve dede mesleğini önce kendisine unvan daha sonra ise soyadı olarak almıştır. Ailesi baba tarafından Çerkezlerin Ubıh koluna bağlı, anne tarafından ise Sultan Sencer'e dayanır.[2] Eşref Bey, *"Sencer"* ismini buna dayanarak sonradan almıştır.

Kuşçubaşı Eşref Bey'in Trablusgarp, Balkan ve Birinci dünya savaşlarında son derece başarılı hizmetlerde bulunduğunu biliyoruz. Teşkilat-ı Mahsusaca görevlendirilerek 1914 başlarında Hint Hilafet komitesinin Zürih'teki toplantısına gitti. Enver Paşa'nın isteği üzerine Teşkilat-ı Mahsusa örgütünün bu türden çalışmalarını yürüten Eşref Bey, tebaayı Devlete karşı kışkırtanların yerlerini saptadı. Beyrut'u Fransızlar, Bağdat'ı İngilizler, Kudüs'ü Almanlar, Bingazi'yi İtalyanlar, Mısır'ı Ruslar kışkırtma yerleri olarak kullanıyorlardı. Amerika ise, her yerde vardı[3].

Osmanlı Başkumandanlığı gizli haber alma örgütünde Arap masasını yöneten Sâlih eş-Şerîfe't-Tunûsî ve Mehmet Akif'i yanına alarak Beyrut'ta çalışmaya başladı. Mehmet Akif, daha önce 1914 yılı başında, davetli olarak, iki ay devam eden *"Beyrut - Kahire - Medine - Şam"* seyahatine çıkmış; aynı yılın sonunda vatanî bir vazifeyle Berlin'e (Almanya'ya) gitmişti[4].

Burada üç ay kadar kaldıktan sonra 1915 Mart ayının ilk yarısı içinde İstanbul'a dönmüştü. I. Dünya savaşında müttefikimiz olan Almanlar, Fransız, Rus ve İngiliz ordularında bulunup da savaş sırasında kendilerine esir düşmüş olan Müslümanları, ayrı kamplarda toplamışlardı. Bu kamplardaki esirlere iyi muamele edi¬liyordu. Bunlar için camiler ve okullar inşa edilmişti.

Almanlar, Müslümanların lideri olan Osmanlılara, Müslüman esirlere karşı güzel davranışlarını göstererek bir cemile yapmak; esirleri ise Halife'lerinin kendileriyle birlik olduğunu göstererek onları da kazanmak istiyorlardı. Bu amaçla Almanlar tarafından davet edilen heyetlerin birine Mehmet Akif de katılmıştır.

---

[2] Necmettin Şahiner, "Kuşçubaşı Eşref Sencer", *DİA*, C.XXVI, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2002, s.471; Ergun Hiçyılmaz, *Belgelerle Teşkilat-ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri,* Ünsal Yayınları, İstanbul 1979, s. 48.

[3] Hiçyılmaz, *a.g.e.,* s.50.

[4] Bu gezi hakkında geniş bilgi için bakınız, İbrahim Öztürkçü, *İki Muhabirin Kaleminden Berlin Caddelerinden Necid Çöllerine Mehmed Âkif,* İstanbul 2016.

Bu defa Kuşçubaşı Eşref Bey'in başkanlığındaki bu heyetle Arap yarımadasını dolaşacaktır. Uzun bir tren yolculuğundan sonra Kudüs'e varan heyet, Cemal Paşa'yı ziyarete gitmiş, yapılan görüşmenin ardından derhal yola çıkmışlardı. Kafile gündüz yol alıyor, geceleri kamp kurarak hedefine doğru ilerliyordu. *Yol boyunca, Mehmet Akif'in dikkati Eşref Bey'in emir eri Musa'nın üzerindeydi. Dedeleri Sudanlı olan Musa'nın babası Girit'e yerleşmiş, Musa da Girit'te doğmuştu. Tosun Paşa'nın hizmetindeyken Trablus'a gönüllü olarak gelmişti. Musa Trablusgarp ve Balkan harplerinden beri Eşref Bey'in yanından hiç ayrılmamış ona sadakatle bağlı idi*[5].

Eşref, daha önce uzun süre bulunduğu bu çöllerde eski şöhretiyle geziniyordu. Yolculuklarında her kabile sınırında yâren dedikleri kişiler onlara eşlik ediyor, bir sonraki kabile sınırında başka bir yârene teslim ediyordu. Her çadırda büyük kalabalıklar toplanıyor, babalarından dinledikleri hikâyeleri merak eden gençler. Uçan Şeyh'i görmeye geliyorlardı. Eşref, birçok çadırda, yıllar önce Abdülhamid'e karşı mücadele ederken beraber dağa çıktığı arkadaşlarına rastladı. Bedeviler Uçan Şeyh'e abartılı ikramlarda bulunuyorlar, kabile sınırını çıkana kadar kafileye eşlik ediyorlardı.

Bir sabah Eşref Bey dışarıdan gelen sesler üzerine heyecanla uyanır. Ardından Mehmet Akif'in Musa ile güreş tutmaya çalıştığını görünce öylece bakakalır. Musa, hamle üstüne hamle yapan Mehmet Akif'e karşı duyduğu derin saygıdan hep savunma durumundadır. Şeyh Tunusi ise adaletli davranmaya çalışarak hakemlik vazifesini yerine getiriyordu.

Mehmet Akif'in Musa'ya hayranlığını şu mısralarında görmek mümkündür:

"Eşref Bey'in emir eri Zenci Musa.

İsa peygambere omuzlarını ödünç verir.

Ve peygamber bu sayede göğe tırmanabilir..."

Arabistan'ın Necid bölgesine yapılan ve dört buçuk ay süren bu seyahatin hedefi Riyad idi. Şerif Hüseyin'in İngilizlerle anlaştığının ve isyan hazırlığı içinde olduğunun anlaşılması üzerine devlete sadık kalmış olan Necid Meliki İbn-i Reşid ile kendisinin hükümet merkezi olan Riyad'da görüşülecekti[6].

Kuşçubaşı Eşref, Enver Bey'den gelen gizli bir telgraf üzerine, önce Şerif Hüseyin ve oğulları ile görüşmeye gitti. Şerif ile görüşmelerinde heyetin ortak kanaati, isyan hazırlıklarının kesin ve döndürülmez olduğuydu.

Bu ziyaretin ardından, Hail kasabasına, İbn-i Reşid'in karargâhına geldiklerinde Bedeviler tarafından sevinç gösterileri ile karşılandılar. Dağıttıkları hediyelerle çöl insanlarının gönüllerini fethettiler. Görüşmede heyet, kendisine ayaklanmalara karşı Osmanlı düşüncelerini anlatmışlardır. İbn-i Reşid de sadakatini bildirmiş ve Şerif Hüseyin'e karşı koymak için silah istemiştir.

---

[5] Cemal Kutay, *Necid Çöllerinde Mehmed Akif,* Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992, s.65; Hakan Kağan, *İmparatorluğun Son Akşamı, Kuşçubaşı Eşref,* İstanbul 2008, s.325.

[6] Eşref Edib, *Mehmed Akif Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları,* İstanbul 1939, s.45.

Bu görüşmede, Enver Paşa'nın *"Arabistan'da misli olmayan bir zat"* diye tabir ettiği Şeyh İbn-i Reşid'e gerekenler söylenmiş ve yakınlarına gönderilen hediyeler verilmiştir. İbn-i Reşid de kendilerine padişahın hediyelerini sunan heyete başta Eşref Bey ve Mehmet Akif olmak üzere kabza tarafı altından çok değerli kılıçlar armağan etmişti.

Heyet üyeleri bir taraftan İbn-i Reşid ve çevresinin sadakatini sağlamaya çalışırken diğer yandan da Çanakkale Savaşını merak etmektedir. Dönemin en ileri tekniğine sahip silah ve araçlarla Çanakkale'ye yüklenen düşman karşısında, Türk askeri azimle çarpışıyordu. Emperyalistler geldikleri gibi gittiler. Zaferden sonra Başkumandan Vekili Enver Paşa, İmparatorluğun en uzaktaki müfrezesine kadar Çanakkale Zaferini müjdelemek için telgrafhaneye koşmuş tek tek kumandanları telgraf başına çağırmıştı.

Anadolu Bağdat Demiryolu hattının son durağı olan El Muazzam İstasyonuna ulaştıklarında Eşref Bey, derhal telgraf başına geçer. Manyetonun başında aldığı haberin sevinci yüzüne yansıyordu. Telgrafta: *"Çanakkale Savaşında ordumuz muzaffer oldu. Düşman mağlup, mahcup ve mecruh (yaralı) olarak çekiliyor..."* diye yazıyordu. Heyecanla bekleyen Mehmet Akif'e dönen Eşref, gözyaşlarına hâkim olamadan:

- Müjde üstadım! Mehmetçik Çanakkale'de zafer elde etmiş!

Bu, çöl yolcularının bütün çektiklerini fazlasıyla unutturan bir müjdedir.

Haber bütün yurtta mutluluk yarattı. El Muazzam'daki sevinç muhteşemdi. Mehmet Akif haberi duyunca Kuşçubaşı Eşref Beyin boynuna sarıldı ve hıçkıra hıçkıra ağlamağa başladı. Sıcak kumlar üzerinde secdeye kapanıyor, şükür namazları kılıyordu. Kendisi çöllerde, yüreği Çanakkale'deydi.

Mehmet Âkif, büyük vatan sevgisi ve meftun olduğu Türk istiklal ve hürriyet sevdasıyla yavaşça kalabalığın arasından sıyrıldı. Gerisi Kuşçubaşı Eşref Bey anlatıyor:

'...Ay bedir halindeydi. Çöl gecelerinin parlak yıldızlı semasını, zaferimizin şerefine aydınlatan ayın bu efsanevi ışıkları altında, Mehmet Akif, bu güneşi unutturacak kadar parlak çöl gecesinde sabahladı. İstasyon binasının arkasındaki hurmalığın içine çekildi. Sadece hıçkırıklarını duyuyorduk. İçli, derin hıçkırıklar....

İşte Çanakkale'ye layık o büyük destanı ruhunda duyup, manen yaşayarak kaleme aldı, Çanakkale Destanını bu hıçkırıklar içinde meydana geldi...' "

Akif sevincinden sabaha kadar uyuyamamış, istasyonun arkasındaki hurmalıkta gözyaşları içinde gece yarısına kadar ibadet etmişti. Eşref de, El Muazzam İstasyonunun bekleme salonunda, sabaha kadar öylece dua etmişti. Musa hemen yanı başındaydı... Sabah ezanından hemen sonra, yürümekte zorluk çeken Mehmet Akif elindeki kâğıdı Eşref'e uzattı.

Kâğıtta Çanakkale şehitleri için yazdığı destan vardı...

"Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki dünyada eşi?

En kesif ordıuların yükleniyor dördü - beşi...

Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya

Kaç donanmayla sarılmış, ufacık bir karaya.

Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı!

Nerde gösterdiği vahşetle "bu: bir Avrupalı"

Dedirir - Yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi

Varsa gelmiş açılıp mahbesi, yahut kafesi!"

.....

"Sabahleyin, vazifesini tamamlamış fanilerin pek az kula nasib olan rahatlığıyla yüzüme derin derin baktı: Artık ölebilirim Eşref! dedi. Gözlerim açık gitmez!." [7]

Mehmet Akif, uzun süren yolculuk ve çalışmalardan sonra İstanbul'dan Salihli'ye geçmiş ve Eşref Beyin çiftliğinde bir süre kalmıştı. Mehmet Akif, kılıcını Eşref Bey'e münasip bir kişiye verilmesi için bırakıyordu. Eşref Bey ise, mütarekeden sonra ve Salihli Yunan işgaline uğramadan önce, kılıçları çiftliğin köşk bahçesine gömerek bir nevi emniyet altına almıştı.

Mehmet Akif'in büyük oğlu Emin Bey Millî Mücadele sürecinde İstanbul'dan Ankara'ya nasıl ulaştıklarından bahsettiği hâtıralarında babası ile Kuşçubaşı Eşref'in durumlarını: *"Kafilemiz Geyve boğazına yaklaşırken bir köyde konakladı. Orada Kuşçubaşı'nın oğlu Eşref Bey'le birleştik. Bu zât Mehmet Âkif'in dostlarından ve sevdiği arkadaşlarındandır. Harb-i Umumî'de Necid çöllerinde de develer üzerinde uzun boylu arkadaşlıkları var¬dır. Eşref Bey'le birlikte Enver Paşa'nın yaveri, o zamanlar bin¬başı olan Yenibahçeli Şükrü Bey de var idi. Türk ordusunda nişancılığı ile şöhret bulan Binbaşı Şükrü Bey'e de Mehmet Âkif'in sevgisi pek fazla idi. Anzavur Ahmet çetesinin Kuvayi Milliye'ye cephane sevk eden kafilemizi çevirmek gayesi ile üzerimize geldiğini duyduk. Ancak buna cesaret edemeyerek bi¬ze yol verdi.*

Tehlikeli mıntıka geçildikten sonra biz, yani Mehmet Âkif ve ben, Ali Şükrü bey, Kuşçubaşı Eşref Bey, Binbaşı Şükrü Bey kafileden ayrıldık, tren yolu üzerinde dekovil ile Eskişehir'e kadar daha çabuk gittik. O zamanlar Yunanlılar İzmir'i işgal etmişler, Manisa, Aydın, Ödemiş üzerine ilerliyorlardı. Eskişehir'den Ankara'ya tren ile gittik. Atatürk Ankara'da idi. Millet Meclisi yeni teşekkül etmişti. Gazi ile baba¬mın ilk görüşmelerini bugünkü gibi hatırlarım"[8] sözleriyle aktarmaktadır.

---

[7] Cemal Kutay, *Necid Çöllerinde,* s.88-90.

[8] *Millet,* Yıl: III, 12 Şubat 1948, S. 106, s. 16.

Emin Bey hatırasının bu kısmında, İstanbul'dan Ankara'ya gelirken Geyve Boğazı'¬nı Eşref Bey'e cephane götüren yine onun tayfasından bir kafile ile geçtiklerini ifade ile Eskişehir'de Eşref Bey'in babasını ziyaretine geldiğini şu cümlelerle anlatmaktadır: *"Geldiği zaman pek zinde ve pürsilah bir adam idi. Bir doksan boyunda çok geniş omuzlu 110 kiloluk bir insandı. Benim o zamanlar ata öyle dehşetli bir iptilam bir merakım vardı ki bu halimi hissedince bana bir kısrak hediye etti. Hayatımda hiçbir hediye beni bu derece sevindirmemiştir!*

Bu durum karşısında Mehmet Akif: *İyi amma oğlum, biz başımızı sokacak bir yer bulduk da atımıza mı bir ahır temin etmek kalmıştı? Ne yapalım Allah onu da versin!* sözleriyle şaşkınlığını ifade ediyordu[9].

Emin bey yaklaşık yirmi gün kaldıkları Eskişehir'deki ikametlerini: *"Geceleri Şefik Bey'in evinde ka¬lıyorduk. Çocuk idim. Harpten düşmandan çokluk bir şey anlamıyordum. Her an her dakika karşılaştığım çakı gibi zabitler çevik, atik süvariler, pürsilâh çeteler hiç bunlar dururken korkak düşman bu yerlere gelebilir miydi?*

Babam da bir hayvan tedarik ediyor. Bazen Eskişehir eşrafından Osman Bey namında bir zatın şehirden birkaç saat uzaktaki çiftliğine gidiyor idik. Orası Kuvayi Milliye'ye yeni iltihak edenlerin bir talimhanesi haline getirilmişti." Burada Eşref Bey, Sami Bey, Binbaşı Şükrü Bey'in bazı ağır ve hafif makineli tüfekler ile ateş etmelerini, manevra yapmalarını anlatan Emin Bey, devamında: *"Daha ileri¬de süvariler muhtelif, manevralar yapıyorlardı. Eskişehir'den bir bayram günü Ankara'ya hareket ettiğimizi hatırlarım*[10] sözleriyle dile getirmektedir.

Mehmet Akif Mısır'a bulunduğu yıllarda çocuklarının dışında çok mektup yazmamıştır. Akif'in hayatının bu evresi gerçek dostların sahtelerinden ayrıldığı devredir. O Mısır'da iken Eşref Bey de Girit'tedir.

Kendisi gibi gurbette olan Eşref Bey'e yazdığı Kardeşim, iki gözüm, Eşref'im, diye başlayan mektuplarından ilkinde: *"Bana senden haber veren mektubunu kemal-i sürur ile aldım. Birkaç sene evvel, Şerif Paşa ile birlikte Hilvan'a gelen, dayızaden Abdurrahman Bey, zaten senin Girit'te bulunduğunu sualim üzerine söylemişti. Kendisiyle pek uzun boylu görüşemediğim, hususiyle yalnız kalmadığımız için tabii etraflıca malumat alamamıştım. Hamdolsun şimdi size dair lazım gelen şeyleri öğrenmiş bulunuyorum"*[11].

18 Ağustos 1346 (1930) Pazartesi tarihli aynı mektubun aşağıya aldığımız bir cümlesi; Mehmet Akif'in manevi yapısını ve Eşref Bey'e olan muhabbetini yansıtması açısından önemlidir. *"Mali haşaratın telafisi her zaman için kabildir, elverir ki insanın şerefi öyle bir hasara uğramasın".*

---

[9] *Millet,* Yıl: III, 19 Şubat 1948, S. V/107, s. 16.

[10] *Millet,* Yıl: III, 19 Şubat 1948, S. V/107, s. 16.

[11] Yusuf Turan Günaydın, *Mehmet Akif'in Mektupları,* Ebabil Yayınları, Ankara 2009, s.74-75; *Millet,* Yıl: III, 12 Şubat 1948, S. 106, s.16; Cemal Kutay, *Necid Çöllerinde,* s.180-183.

Mehmet Akif'in ailesinin ve çocuklarının durumunu da bildirdiği Mektubunun son cümlelerinden birisi *"inşallah yakında işleriniz yoluna girer de bakıyye-i ömrümüzü beraber geçiririz."*[12] temennisidir.

Mehmet Akif Bey'in Eşref Bey'e yazdığı bütün mektuplarında kullandığı gönülden tabir: *"Kardeşim, iki gözüm Eşrefçiğim"*dir. İncelediğimiz bu mektuplardan çoğu, iki eski dostun şahsi ve ailevi mevzularını tam bir açık gönüllülükle dertleşmeleri, eski günleri yad etmeleri, vatan haberlerini birbirlerine iletmelerinin sohbetleridir.

Eşref Sencer Kuşçubaşı, Yüzelliliklerin affıyla ilgili yasa çıkar çıkmaz ülkeye dönememiş, aftan uzun bir süre sonra 28 Ağustos 1950'de memlekete dönebilmiştir. Türkiye'ye geldikten sonra, Söke ve Salihli'deki çiftliklerinde, Yüzellilikler listesine girişiyle uğradığı haksızlıkları gidermeye çalışarak, mütevazı bir hayat sürdürmüştür. Burada Cemal Kutay'ın kendisine emanet ettiğini bildirdiği not halindeki kırk bin sahifeden oluşan *"Tarihe Benden Haberler"* adlı belge ve haşiyelerden oluşan hatıralarını düzenleyerek vaktini geçirmiştir.

Kaynakça

Eşref Edib, *Mehmed Akif Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları,* İstanbul 1939.

Günaydın, Yusuf Turan; *Mehmet Akif'in Mektupları,* Ebabil Yayınları, Ankara 2009.

Hiçyılmaz, Ergun; *Belgelerle Teşkilat-ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri,* Ünsal Yayınları, İstanbul 1979.

Kağan, Hakan; *İmparatorluğun Son Akşamı, Kuşçubaşı Eşref,* İstanbul 2008.

Kutay, Cemal, *Necid Çöllerinde Mehmed Akif,* Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.

Millet, Yıl: III, 12 Şubat 1948, S. 106, s.16; *Millet,* Yıl: III, 19 Şubat 1948, S. V/107, s.16.

Öztürkçü, İbrahim; *İki Muhabirin Kaleminden Berlin Caddelerinden Necid Çöllerine Mehmed Âkif,* İstanbul 2016.

Şahiner, Necmettin; "Kuşçubaşı Eşref Sencer", *DİA,* C.XXVI, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2002, s.471-472.

[12] Yusuf Turan Günaydın, *a.g.e.,* s.75; *Millet,* Yıl: III, 12 Şubat 1948, S.106, s.16; Cemal Kutay, *Necid Çöllerinde,* s.81-182.

İKİ YÜREK TEK SES: MEHMED ÂKİF'İN AZİZ DOSTLARINDAN HÜSEYİN KAZIM KADRİ VE İLİŞKİLERİ

Ömer Hakan ÖZALP[1]

İnsanoğlu; topluluk halinde yaşayan ve ferdî, içtimaî, ahlakî, fikrî, insanî tüm özelliklerini ancak bir toplum ve topluluk içerisinde geliştirebilen bir varlıktır. Bunun içindir ki, pek çok özgürlüğünden fedakârlık yapma pahasına toplumsallaşmayı tercih eder.

Bir toplum içerisinde yaşamak da akrabalık, hısımlık, komşuluk, iş arkadaşlığı, ortaklık, yurttaşlık, hemşerilik, dindaşlık gibi birtakım ilişkiler kurmayı gerektirir.

Bahsi geçen ilişkilerden bir tanesi de, insanın kendi irade, arzu ve isteğiyle kabul ettiği, kafa-dengi insanlarla geliştirilen arkadaşlık ilişkisi ve bağıdır.

Sonra, arkadaşlığın ötesinde bir de "can-ciğer", "aralarından su sızmaz", "içtikleri su ayrı gitmez" gibi tabirlerle tanımlanabilecek dostluk ve ahbaplık ilişkisi söz konusudur.

Alabildiğine dost canlısı, vefakâr ve fedakâr bir şahsiyet olan Mehmed Âkif merhumun da, eskilerin muhibb-i hâlis, muhibb-i azîz, yâr-ı cân, yâr-ı kadîm tabir ettikleri candan dost ve ahbapları vardır.

Ki Abdürreşid İbrahim, Ömer Ferid Kam, Babanzade Ahmed Naim, Said Halim Paşa, Tahir Olgun, Hasan Basri Çantay, Mahir İz, Eşref Edib Fergan, Fatin Gökmen, Süleyman Nazif.... bir çırpıda sayabileceğimiz isimlerdir.

İşte merhumun bu çerçeveye giren dostlarından bir tanesi de, ahlakı, duruşu, karakteri ve fikirleriyle *Âkif-i Sânî/İkinci Âkif* diyebileceğimiz Hüseyin Kazım Kadri, yayımladığı kitaplarda kullandığı ismiyle Şeyh Muhsin-i Fani (ez-Zâhirî)'dir.

[1] e mail: omerhakanozalp@hotmail.com

Hayatı ve eserleri

Hüseyin Kazım, 1870 yılında İstanbul Beylerbeyi'nde doğmuştur. Babası, aslen Safranbolulu olup doğruluk ve çalışkanlığından dolayı Sultan Abdülhamid'in çok sevdiği ve ölümünden sonra türbe yaptırdığı meşhur Trabzon valisi Kadri Bey'dir. Hüseyin Kazım Kadri, Beylerbeyi sıbyan mektebiyle Soğukçeşme askerî rüştiyesini bitirdikten sonra Mülkiye mekteb-i idadisine girmişse de, babasının görevi dolayısıyla burayı yarıda bırakarak, orta tahsilini, İzmir'de bulunan İngiliz ticaret mektebinde tamamlamıştır.

İngilizce ve Fransızcayı burada öğrenen Hüseyin Kazım özel hocalardan Arapça ve Farsça tahsil etmiş ve bilahare İtalyanca, Latince ve Yunanca da öğrenmiştir.

Memuriyet hayatına 1886'da Aydın vilayeti muhasebe kaleminde başlamış, ardından 7 yıl Maliye Nezareti mektubi kaleminde çalışmıştır. Bilahare, bir süre Hariciye Nezareti umûr-ı şehbenderî kalemine devam ettikten sonra 1895'te Tiflis konsolosluğuna tayin edilmişse de, annesinin ısrarı üzerine buraya gitmeyerek maliyedeki görevine dönmüştür. Tahminen 1889-97 tarihleri arasında Darüşşafaka'da ücretsiz kozmografya dersleri vermiş ve 1908 inkılabından sonra da bu müessesenin 10 kişilik idare meclisinde görev almıştır.

Memuriyeti sırasında ve ara verdiği 1904-8 yılları arasında bir yandan da babasının Manisa'daki çiftliğinde ziraatla uğraşmış ve bu sırada ziraatla ilgili pek çok eser yazarak bastırmıştır. Bir süre de, Türk dilinin etimolojisiyle ilgili çalışmalarıyla tanınan Bedros Keresteciyan'dan Türk lehçeleriyle ilgili dersler almıştır.

Sultan Abdülhamid döneminde, birkaç arkadaşıyla birlikte, göçmek istedikleri Yeni Zelanda'da ve bilahare, Manisa'nın Sarıçam mevkiinde bulunan kendi arazileri üzerinde bir köy kurmayı düşünmüşlerse de, çeşitli sebeplerden dolayı bu fikirden vazgeçmişlerdir. Bu sıralarda bir yandan da *Servet-i Fünun* mecmuasında çiftçilik ve bağcılığa dair yazılar yazmıştır.

Sultan Abdülhamid döneminde, 1895'lerde arkadaşlarıyla düşündükleri gazete çıkarma fikrini hürriyetin ilanından sonra Tanin'i kurmak suretiyle gerçekleştirmişlerse de, Hüseyin Kazım Bey, bu gazetede Türk dili ve ziraatla ilgili çok az sayıda makale neşretmiştir.

İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne Sultan Abdülhamid döneminde giren Hüseyin Kazım Bey, 1908 inkılabı sonrasında Samsun ve Serez mutasarrıflıkları ile Halep ve Selanik valiliklerinde bulunmuş ve buralarda, kendisinin "mütegallibe-i eşrâf ve eşrâf-ı mütegallibe" diye tanımladığı zorbalarla mücadele etmiş, bu tür kişilerin nüfuzlarını kırmış ve tarafsız ve adaletli yönetimiyle göz doldurmuştur. 1912'de bir ara Saruhan mebusu olarak Meclis'e girmişse de, toksözlü olmasından ve fırkacı olmamasından/olamamasından dolayı, İttihad Terakki Cemiyeti'nin Sultan Reşad'a hululü ile Selanik valiliğine tayin ettirilmek suretiyle merkezden uzaklaştırılmıştır.

Bir ara da, İstanbul'daki 20 belediye dairesinin mütegallibe kesilmiş reis ve azalarıyla uğraşmak ve onları yola getirmek üzere vali vekilliğiyle birlikte İstanbul şehremanetine, yani belediye başkanlığına getirilmişse de, aylık almaksızın çalıştığı bu görevden bir ay gibi kısa bir süre sonra istifa ederek ayrılmıştır.

Balkan Savaşı sırasında Mehmed Âkif'le birlikte Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin çalışmalarına katılan Hüseyin Kazım, 1913'te "Rumeli elimizden çıkıyor, burayı kaybetmek Osmanlı devletinin inkırazı demektir. Tacını başına geçirdiğimiz, tahtından yerlere attığımız Abdülhamid'in 33 sene muhafaza ettiği koca bir mülk, muazzam bir saltanat (...) üç-beş sene içinde mahvolacak. Akıbet pek yakındır. Gözerimle görmüş kadar eminim, vatan parçalanacak. Ben bu mel 'anet dolabının içinde bulunamam. İnzivaya çekileceğim, lügatıma çalışacağım" diyerek, maa-aile Beyrut'a gidip oraya yerleşmiş ve I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar beş-altı yıl burada kalmıştır. Osmanlı hükümetinin Suriye'yi terkinden sonra, yabancı teşekküllerce önerilen Beyrut valiliğini reddederek ağlaya ağlaya vatanına dönmüştür.

Yurda döndükten sonra mütarekede Aydın'dan mebus olarak girdiği İstanbul meclisinde ikinci reisliğe getirilmiş ve bu görevini Meclis'in işgal kuvvetlerince dağıtılmasına kadar sürdürmüştür. Mebusan Meclisi'nin dağılmasından sonra da birkaç kez kabineye giren Hüseyin Kazım Bey Ticaret, Adliye, Maliye ve Evkaf nazırlığında bulunmuş, Misak-ı Milli metnini kaleme alıp kabulü için Meclis'e ilk teklifi sunmuş ve bir ara da, iki hükümetin arasını bulmak için seçilen heyet içerisinde Ankara'ya gitmiştir.

Bundan sonrasında siyasetten tamamen çekilerek ticarete atılmış ve Türk Ticaret ve Sanayi Bankası ile Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim ve Şark Sigorta Şirketleri'nin yönetim kurulu üyelik ve genel sekreterliklerinde/başkanlıklarında bulunmuştur.

Son dönemlerini, geride bıraktığı yazma makalelerle uğraşmakla geçiren Hüseyin Kazım Bey, 17 Ocak 1934'te, dinlenmek ve kışı geçirmek üzere gittiği Tarsus'ta kalp durması ve göğüs darlığından vefat etmiştir.

Ziraat ve iktisada ilişkin 11'i basılmış 15 eseri bulunan merhumun, siyasetle ilgili *10 Temmuz İnkılabı ve Netâyici, Gazi Mustafa Kemal, Bir Milletin Yeniden Dirilişi ve Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım isimlerini taşıyan üç eseri; dile dair, Mahdum Kulu Divanı, 4 ciltlik Büyük Türk Lügatı ve henüz basılmamış Türk Dili ve Yazısı adlarında üç eseri; dine ilişkin Hak ve Hakikat, Felaha Doğru, İstikbale Doğru, İslâm'ın Avrupa'ya Son Sözü, XX. Asırda İslâmiyet, iki ciltlik Kur'ân tercümesi Nuru'l-Beyan, Abdülvehhab ve Vehhabiler ve İlmihal* isimlerinde –biri basılmamış– 8 eseri bulunmaktadır.

Bunların dışında, 1928 ilâ 33 yılları arasında kaleme aldığı ve "Külliyat-ı Şeyh Muhsin-i Fani" adını verdiği, çeşitli konularla ilgili 60 kalem makaleden oluşan dinî makaleleri bulunmaktadır ki Türk Petrol Vakfı Kütüphanesi'nde korunmakta olan bu makalelerden yalnızca birkaç tanesi yayımlanabilmiştir.

Merhumun *XX. Asırda İslâmiyet, Hak ve Hakikat, Felaha Doğru, İstikbale Doğru, İslâm'ın Avrupa'ya Son Sözü, Muhammed bin Abdülvehhab ve Vehhabiler, 10 Temmuz İnkılabı ve Netâyici, Bir Milletin Dirilişi, Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım ve Ziya Gökalp'ın Tenkidi* isimlerindeki 10 eseri son dönemlerde Latin harfleriyle de basılmıştır.

İlişkileri

Akif'in çok iyi tanıdığı ve sevdiği Çengelköyü ve Beylerbeyi muhitinde Efgani dergâhı şeyhi Veli Efendi, Muallim Vahyi ve Debreli Fuad Beylerle Ömer Ferid Kam gibi dostlarından bir tanesi de, sohbetinden ve arkadaşlığından çok zevk aldığı Kadri Beyzade Hüseyin Kazım Bey'dir ki damadı Ömer Rıza Bey bu dostlarını "Çengelköyü yârânı" diye tanımlamaktadır.[2]

Mehmed Âkif merhum, Beylerbeyi'nde oturduğu sırada zamanının çoğunu, içlerinde Hüseyin Kazım'ın da bulunduğu bu çok sevdiği dostlarıyla geçirir.

Eşref Edib'in cümleleriyle, Hüseyin Kazım Bey, "Nev'i şahsına münhasır bir zattır. Ateşli bir zekâ. Her duyduğunu, gördüğünü zapt eden geniş bir hafıza. Deniz gibi derin bir bilgi... 'Merhaba kör kadı' diyecek derecede müfrit bir doğruluk... En ufak bir haksızlığa katlan(a)mayan bir hakçılık... Heyecanlı bir mizaç... Düşkünlere mümkün olan yardımı yapmaktan zevk alan, dostları için daima iyilik düşünen bir fıtrat. Sonra, şen, şatır, şakacı, hoş sohbet, zarif, nüktecidir... Güzel ve tatlı söyler... İşitilmemiş fıkralar, yakası açılmamış hikâyeler anlatır... Sohbetine doyulmaz, coşkun bir zat.

İlim ve irfanı da yüksektir. Arapça, Acemce, İngilizce, Fransızca bilir. Şark irfan ve felsefesini tedkik ettiği gibi Garb'ın fikir hareketleriyle hayat telakkilerini de kavramıştır. Açık ve hür fikirlidir. Hele lisan hususunda büyük kudret ve ihtisas sahibi olup ansiklopedi gibi malumat dolu bir ilim adamıdır. Elhasıl, başka başka cihetlerden, başka başka renklerle gözleri kamaştıran, birçok meziyetleri nefsinde cem eden müstesna bir zattır..."

Bu itibarladır ki Âkif, Hüseyin Kazım'ı çok takdir eder ve sever. O da Âkif'in tüm yüksek meziyetlerini, erişilmez fazilet ve seciyesini takdir eder ve onu çok samimi ve candan sever. Birlikte oldukları zamanlar çok neşeli geçer. Hüseyin Kazım, fıkra ve hikâyeleri canlandıran anlatış tarzıyla dinleyenleri mest eder.

Onun her hali Âkif'in hoşuna gider ve kendisiyle ilgili pek çok menkıbe nakleder. Mesela, Hüseyin Kazım Bey, Siroz mutasarrıfı iken yolsuzluk ve kanunsuzluklarını gördüğü jandarma kumandanıyla müddeiumumiyi tokatlar. Onun zamanında Siroz'da ne kadar eşirrâ güruhu varsa bir deliğe sokulur. O bir sopalı mutasarrıftır. Halep'te vali iken "eşraf-ı mütegallibeye ve mütegallibe-i eşrafa" diye beyannameler neşreder. Şakası yoktur; tıpkı babası Deli Kadri Bey gibi...

Eşref Edib bu konuda şunları söyler: "Üstad'da onun çok hatıraları vardı. Ondan uzun uzadıya bahsetmek, onun felsefesini, düşüncesini kendine söyletmek isterdi. İkinci *Âsım*'da bunu yapacaktı. Fakat nasip olmadı. Hüseyin Kazım uzun uzadıya tahlil olunacak bir şahsiyettir. Üstad'la olan münasebetleri de uzun boylu tedkike değer bir mahiyettedir. Ne çare ki bu eserin kadrosu buna müsait değil(dir). (...) Üstad'ın Hüseyin Kazım'dan naklen anlattığı birçok fıkralar, hikâyeler vardır."[3]

---

[2] Eşref Edib (Fergan), *Mehmed Âkif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları,* haz. Fahrettin Gün, 2. baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 445.

[3] Eşref Edib (Fergan), *a.g.e.,* s. 282-285.

Dostluklarının ne zaman ve hangi şartlarda başladığını bilememekle birlikte çok eskilere dayandığını tahmin ettiğimiz Hüseyin Kazım Kadri ile Mehmed Âkif merhum sık sık birbirlerinin evine de gidip gelirlerdi.

İşte bu geliş-gidişlerden birinde, Hüseyin Kazım Kadri, dostundan, o sırada onaltı yaşlarında olan kızı Rikkat Hanım'a –müzehhibe Rikkat Kunt'a– özel edebiyat dersleri vermesini rica eder. Buna karşılık, "Türkçemi Âkif Bey'e medyûnum. En ince teferruatına kadar aruzu ve şiirleri vezinle okumasını bana o öğretti" diyen, geleceğin ünlü müzehhibesi Rikkat Hanım da, Âkif'in üçüncü kızı Suad Hanım'a resim dersi verir.[4]

Mehmed Âkif, bazan, talebelerini ve başka dostlarını da Hüseyin Kazım Bey'in evine götürür ki Mahir İz bunlardan biridir. Mahir İz'le zaman zaman deniz kenarında oturan ve ziyaretlerde bulunan Âkif merhum, beraber çıktıkları bir gün "Haydi seni Kazım'a götüreyim" der. Onun birdenbire çıkaramaması üzerine de "Trabzon valisi Kadri Beyzade Hüseyin Kazım Bey" diye ekler. İz, tanışmadığı için pek gitmek istemezse de Âkif'in "Görülecek adamdır" demesi üzerine beraberce Kazım Bey'in Beylerbeyi'ndeki yalısına kadar yürüyerek bahçe kapısından içeri girerler.

O sırada Kazım Bey, ev kıyafeti içerisinde çimenlerle meşguldür. Akif'i görünce çok memnun olur ve büyük iltifatlarla kabul salonuna çıkarır. Âkif, pencerenin önünde bulunan ve denize bakan bir koltuğa yerleşir. Hüseyin Kazım'sa, kapının yanındaki iskemleye oturur. Belki onbeş metreden fazla olan salonun bir ucunu ev sahibi, diğer ucunu da misafir işgal eder. Arkasından, Kazım Bey'in ısrarı üzerine içeri giren ve nereye oturacağını bilemeyen Mahir İz'e yer kalmaz. Hane sahibi, oturması için kendisine Akif'in karşısındaki koltuğu gösterirse de Mahir İz oturacak cesareti bulamaz. Nihayet, Üstad'ının "Gösterdiği yere otur!" diye gürlemesiyle çar-naçar gidip oturur. Âkif onu "Bu, senin bildiğin gençlerden değildir" şeklinde takdim ettikten sonra başka söze geçilir. Ve birbuçuk saat kadar süren bir sohbetin ardından vedalaşarak ayrılırlar.[5]

Yine o yıllarda, Mehmed Âkif, sabahları Beylerbeyi iskelesinden vapura biner ve Darülfünun şerh-i mütûn profesörü Ferit Kam'la yanyana oturur. Bazan, Hüseyin Kâzım Bey'in de aralarına katılmasıyla üç kişi olurlar... Bu vapur yolculuklarına, uzak düşmemeye çalışarak ve karşılarında bir yere ilişerek tanıklık eden Yusuf Ziya Ortaç, Köprü'ye kadar kendi dünyaları içinde tatlı ve özlü bir şekilde konuşan bu üç dostu, elinde kitap, tek sahife çevirmeden ve tek satır okumadan bütün uyanıklığıyla dinlediğini belirtir.[6]

Hüseyin Kazım Bey İstanbul'a indiğinde, Sebilürreşad'ın Reşid Efendi Hanı'ndaki idarehanesine uğrayarak Âkif'i ziyaret eder ve saatlerce hasbihalde bulunurlar.[7]

Bu dostluk ve ziyaretler sonraki yıllarda da hız kesmeden devam eder.

---

[4] F. Çiçek Derman, *Rikkat Kunt Hoca Hanım,* Kubbealtı Yayınlar, İstanbul 2013, s. 26.

[5] Mahir İz, *Yılların İzi,* Kitabevi, 2. Baskı İstanbul 1990, s.140-141.

[6] Yusuf Ziya Ortaç, *Bir Varmış Bir Yokmuş Portreler,* Akbaba Yayınları, İstanbul, 1960, s. 61.

[7] Eşref Edib (Fergan), *a.g.e.,* s. 284.

Hüseyin Kazım Kadri, İstanbul hükümeti adına Ankara hükümetiyle bir uzlaşma zemini aramak üzere katıldığı meşhur Bilecik Mülakatı sonrasında 1921 Mart'ına kadar aylarca tutulduğu Ankara'da heyet arkadaşları İzzet Paşa ve Fatin Gökmen'le birlikte sık sık Taceddin dergâhına giderek Âkif'i ziyaret eder.[8]

Hasan Basri Çantay'ın tabiriyle "Akif'in sevdiklerinden rahmetli Hüseyin Kazım Bey" İstanbul'a dönmeden bir gün önce Âkif'e bir veda ziyareti yapar. Âkif de ertesi sabah kendisini uğurlamaya geleceğini söyler. Ertesi sabah da Çantay'la birlikte teşyiine giderler. Ancak, arabacının isticali yüzünden misafirin üç çeyrek saat önce yaylı bir arabayla hareket ettiğini öğrenirler. Çantay "Biz vazifemizi yaptık. Nasip değilmiş" derse de Âkif merhum, bilâ-ihtiyar, arabanın gittiği yola düzülerek, bir anda gözden kaybolur. Öğle zamanı Üstad'ını karşısında gören Çantay "Ne yaptınız?" diye sorduğunda "Eriştim, vedalaştım. Selamı var" cevabını alır. Üç saatlık mesafede eriştiğini öğrendiğinde de "Üç saatlık mesafede mi? Avdetiniz de (bir) o kadar sürdü. Demek altı saat!" diyerek hayretini gizleyemez. Âkif merhum, Çantay'ın "Bari bir vasıta bulaydınız?" sözüne karşı gülerek "Ayıp olurdu!" derken, "Peki, arabayı tutamasaydınız ne yapacaktınız?" sualine de "Vârid değildir, mademki bir kere yola çıkmış bulundum!" karşılığını verir.[9]

İki kadim dost, milletvekilliğinden İstanbul'a dönen Âkif merhumun Mısır'a gitmesinden önce de sık sık görüşmeyi sürdürürler.[10]

Birbirlerini takdir etmeleri

Bu iki samimi dost birbirlerini çok iyi anlar ve takdir ederlerdi ki bunun bir örneğini Âsım Şakir şöyle nakletmektedir:

Bir gün, bir yere gitmek üzere, Âkif'in Çengelköyü'nde oturduğu Fıstıklı Köşk'te birleşirler. Vapurun hareketine çok az kala, Hüseyin Kazım, Fatin Gökmen ve daha bir-iki kişi çıkagelirler. Âkif merhum, herbirine ayrı ayrı iltifatta bulunduktan sonra "Müsaadenizi rica edeceğim. Biz Âsım'la bir yere gidiyoruz. Söz verdik. Mazur görünüz. Siz buyurun, istirahat edin. Başka gün yine görüşürüz inşaallah..." der.

Böylece çıkarlar. Misafirlerse evde kalır. Süratle inip vapura yetiştiklerinde bu hareketi havsalası almayan Âsım, "Üstad, bu tuhaf bir iş oldu!" der. Âkif de "Hayır, hiç de tuhaf değil. Söz verdik, bizi bekliyorlar. Her medeni insanın bunu kabul etmesi tabiidir. Hele Hüseyin Kazım böyle şeyleri pek âlâ bilir ve tabii görür" karşılığını verir.

Hakikaten de, Âsım, birkaç gün sonra karşılaştığı Hüseyin Kazım Bey'in, Üstad'ının bu hareketini pek tabii gördüğünü ve hatta takdir ettiğini anlar.[11]

---

[8] Eşref Edib (Fergan), *a.g.e,* s. 142.

[9] Hasan Basri Çantay, *Âkifname (Mehmed Âkif),* Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1966, s. 37.

[10] Eşref Edib (Fergan), *a.g.e.,* s. 284.

[11] Eşref Edib (Fergan), *a.g.e.,* s. 299.

Yine bu iki kadim dost, birbirlerinin yalnızca ahlak ve davranışlarını değil, eserlerini de takdir ederler.

Mesela, Âkif merhum; kendisinin de çok yardımlarının dokunduğu ve Hüseyin Kazım Bey'in "çeyrek asrı geçen sürekli mesai; tam dört defa yeni baştan düzenleyip temize çekme... Hüseyin Siret, Süleyman Nazif, Halil Nihat, Abdülaziz Mecdi, Mehmed Ali Tevfik, Abdullah Cevdet ve emsali güzide edebiyat üstadlarının nazarlarına arz ile görüşlerinin ortalamasını bularak tashih ve ilaveler yapma gibi yeni baştan yorgunluklara göğüs germek"[12] suretiyle kaleme aldığı *Büyük Türk Lügatı*'nı çok beğenir.

Eşref Edib Fergan'ın deyimiyle, Âkif, "Hüseyin Kazım'ın *Büyük Türk Lügatı* hakkındaki şayan-ı hayret mesaisinden, her zaman ve her yerde büyük takdirle bahseder. Otuz senelik muazzam bir tetebbu neticesinde vücuda gelmiş muazzam bir eser. (...) Bütün Türk şive ve lehçelerini muhtevi. Dört defa yeni baştan düzenlenip yazılmış. İnci gibi sıralanıp mahfazalar içinde sandıklara yerleştirilmiş. Ne büyük azim. Hayatının otuz senesini buna hasretmiş. Üstad bu eseri ve bu azmi çok takdir eder. Bu esere kendisinin de çok yardımları olmuştur."[13]

Âkif merhum için, *Büyük Türk Lügatı*'nı yanında ayırmadığını söylemek mübalağa olmasa gerektir. Nitekim tüm kitaplarını bırakarak geldiği son Mısır dönüşünde, beraberinde getirdiği 4 kitaptan bir tanesi de, dostu Hüseyin Kazım Kadri'nin bu kitabının o dönemde yayımlanan iki cildidir. Diğer üçü ise *Kamusu'l-A'lâm, Tefsir-i Celâleyn ve Okyanus Tercümesi*'dir.[14]

Buna karşılık Hüseyin Kazım Bey de, "Eğer Akif'le Hâmid'in eserleri olmasaydı, *(Büyük Türk Lügati'ni yazarken)* birçok kelimelere şevâhid bulmakta izhar-ı acz edecektim" demek suretiyle Âkif'in "Türk dilini çok iyi ve doğru işlediğini ve malzeme olarak da çok kelime kullandığını" vurgular.[15]

Mehmed Âkif merhum, bununla da yetinmeyerek, *Safahât'ı*n *Âsım* kitabında –Osman Nuri Ergin'in– "Hele Trabzon'a sürgün edilen Mandal Hoca adında bir softaya yaptığı muamele, o büyük Türk ve İslâm şairine ne güzel bir mevzu teşkil etmiştir" diye bahsettiği,[16] "...Hüseyin Kazım'ı elbette bilirsin? / Lebbey? / Kadri Beyzade canım? / Hâ! Şu bizim Kazım Bey..." diye başlayan uzun bir şiirinde Hüseyin Kazım Bey'i konuşturur.[17]

Dahası, Mehmed Âkif merhum, yazmak istediği ikinci *Âsım* kitabında, birinci *Âsım*'daki Köse İmam'ın yerine Babanzade Ahmed Naim ve Süleyman Nazif'le birlikte Hüseyin Kazım Bey'i de konuşturmayı planlar. Âsım Şakir'in naklettiğine göre, hastanede bulunduğu günlerden birinde Âkif'e "Üstad, sen edebiyat tarihinde kendine abide yapmış bir adamsın. Cihan durdukça

---

[12] Şevki, *Hüseyin Kâzım Bey,* Matbaa-yı Ebuzziya, İstanbul 1935, s. 28.

[13] Eşref Edib (Fergan), *a.g.e.,* s. 284.

[14] Eşref Edib (Fergan), *a.g.e.,* s. 459.

[15] Eşref Edib (Fergan), *a.g.e.,* 465.

[16] Osman (Nuri) Ergin, *İnsan Hakları Beyannamesi'nin İslâm Hukukuna Göre İzahı,* Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul 1949, s. 8.

[17] *Âsım, Altıncı Kitab,* Gündoğdu Matbaası, 2. tab'ı, İstanbul H. 1347-M. 1928, s.84-93.

senin şiirlerin yaşayacak ve o şiirler seni yaşatacak. Fakat isterdim ki Ahmed Naim, Hüseyin Kazım, Süleyman Nazif gibi sevdiğin birkaç zat da senin lisanınla, senin kaleminle yaşasın. Vakıa bunlar kendi eserleriyle yaşayacak adamlardır. Ancak Âkif'in kalemi onları eserlerinden daha ziyade yaşatır, zannederim" der. Bunun üzerine merhum "Senin düşündüğün gibi değil ama benim bunları yazmak bir vazifemdir. Bu husustaki tasavvurum, *Âsım'*ın ikinci kitabında onları söyletmektir. *Âsım'*da 'Köse İmam' ne ise *Âsım'*ın ikinci kitabında da Ahmed Naim, Hüseyin Kazım, Süleyman Nazif o olacaktır. Kendi felsefe ve düşüncelerini yine kendileri söyleyecektir" karşılığını verir.[18]

Buna karşılık Hüseyin Kazım Bey de, eserlerinde Âkif'ten alıntılar yapar, fikir ve düşüncelerini ondan aktardığı parçalarla delillendirip destekler. Nitekim yukarıda bahsi geçen yazma makalelerinde pek çok alıntılar yapmıştır. Bir örnek vermek gerekirse:

"Kemâl-i cesaretle diyebilirim ki, insanları hayatta mev'ûd olan refah ve saadete îsâl eden, *bâtıl*ın daima zeval ve helake râci' olduğunu bildiren hükümleriyle, *celb-i menâfi' ve def'-i mefâsid* esasına müstenit usulleriyle, tedvîn eylediği fezâ'il ve kemalât-ı ahlakiyesiyle bir tutan din-i Muhammedî ortadan kaybolmuş ve yerine, kaba ve taklit, gılzat ve taassuptan, esaret-i akliye ve vicdaniyeden, akaid-i sahîfe ve itiyadât-ı bâtıladan.. İbaret bir heyula geçmiştir.

Şair-i ecell-i İslâm Akif'in;

Âh, o din nerde, o azmin, sebâtın dîni

O yerin gökten inen dîni, hayatın dîni?

teellümâtıyla aradığı dinin âlem-i İslâm'da nâm u nişanı bile kalmamıştır!"[19]

Yine Hüseyin Kazım Kadri, *Büyük Türk Lügatı'*nın 855 sayfalık I. cildinde[20] Âkif'in şiirlerinden, örnek olarak tam 234 alıntı yapmıştır.

Aralarındaki benzerlikler

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin heyet-i irşadiyesinde birlikte çalışmaları ile Ferid Kam, Süleyman Nazif, Midhat Cemal, Fatin Gökmen gibi ortak dostlara sahip olmalarının; aynı veya benzer konu, kişi, çevre ve mekânlardan hoşlanmalarının yanında Mehmed Âkif'le Hüseyin Kazım Kadri arasında şaşırtıcı ve ilginç pek çok benzerlik ve paralellik bulunmaktadır. Öyle ki, Hüseyin Kazım bey için "Âkif-i Sâni/İkinci Âkif" demek hiç de mübalağa olmaz.

[18] Eşref Edib (Fergan), *a.g.e.,* s. 265.

[19] "Büyük kardeşim Ali Fuad Beyefendi'ye".

[20] *Türk Lügatı Türk Dillerinin İştikâkî ve Edebî Lügatları,* C. I, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

Şöyle ki:

1. Gönüllü sürgünlük veya ihtiyârî ve ıztırârî inziva

Hüseyin Kazım Kadri, sonuna kadar mücadele edip artık bir iş yapamayacağını anladığı I. Dünya Savaşı öncesinde, vicdan ve kanaatına uymayan işlere ortak olmamak için her şeyi bırakıp maa-aile Beyrut'a gider. Ve 6 yıl kaldığı Beyrut'ta, kendisini ilmî çalışmalara vererek *Büyük Türk Lügatı*'nı hazırlar.

Âkif merhum da, aynı şekilde, mücadelesini sonuna kadar sürdürüp artık bir şey yapamayacağına kanaat getirdiği 1925 sonlarında, hiç değilse bir şeyler yapabileceğine inandığı Mısır'a gider ve 11 yıl burada kalarak, 1929-36 yılları arasında Kahire üniversitesinde ders verir.

2. Her ikisi de evet efendimci olmayıp kayıtsız şartsız teslimiyeti kabul etmez ve yeri geldiğinde itiraz ederler.

İstanbul şehremaneti vazifesini icraatına karışılmayacağı şartıyla kabul eden Hüseyin Kazım Bey, hükümet ve parti genel merkezinin, sözlerine rağmen bazı icraatlarına müdahaleye kalkışması ve sadrazam tarafından düşüncelerine aykırı teklifler getirilmesi üzerine, bunlara katlanamayarak, cebinde taşıdığı istifanamesini verir. [21]Toksözlü ve yerince itirazcı olmasından dolayı, baştan beri birlikte hareket ettikleri arkadaşlarınca dışlanıp, padişahın aracılığıyla kabul ettirilen çeşitli görevlerle İstanbul'dan uzaklaştırılır.

Latin harflerinin kabulünden sonra, ilk iki cildi Arap harfleriyle basılan *Büyük Türk Lügatı*'nın son iki cildinin de Arap harfleriyle basılmasında ısrar eder, kabul edilmemesi üzerine de basılmasına izin vermez.

Yer sofrasında kuru fasulyeye kaşık salladığı bir sırada, bir devletlünün, kalemini biraz kısması ricasını getiren adamına, "Bana bak, o efendine söyle, ben bu kuru fasulyeye razı olduğum sürece hiç kimseden korkmam. Onlar kendilerini düzeltsin!.. Bu gidiş devam ettikçe bizi susturamazlar!" deme celâdetini gösteren Mehmed Âkif de, İttihad ve Terakki'ye giriş sırasında yapılan yemindeki "bilâ-kayd u şart Cemiyet'in emirlerine itaat" kaydının kaldırılmasını teklif ederek "Ben Cemiyet'in yalnız emr-i marufuna biat ederim. Mutlak surette söz veremem ve yemin edemem!.." der ve bilahare yemin sureti bu doğrultuda değiştirilir.[22] Darülfünundaki görevini de "hükümetin arzusuna uygun düşmeyen neşriyatıyla dersiamlığın bağdaşmayacağının" ihsas edilmesi üzerine bırakır.

3. Her ikisi de, müslümanların son dönemlerindeki içtimai ve ferdî bozulmalarının müsebbibi olarak gördükleri hurafe ve bid'atlara karşı savaş açmışlar; bunun çaresinin de, "dinin, temel prensipler ve öz itibariyle, Allah'ın indirdiği ve Peygamber'in anladığı şekliyle anlaşılıp kabul edilmesi ve günümüzün problemlerine yeni içtihatlarla çözümler üretilmesi olduğunu" söylemişlerdir. Bunun içindir ki, ikisi de bazı kesimlerce reformist-reformcu suçlamasına

[21] Şevki, *a.g.e.*, s. 82.

[22] Hasan Basri Çantay, *a.g.e.*, s. 245.

muhatap olmuşlardır. Hemen belirtelim ki, benzerleri gibi Âkif'le Hüseyin Kazım Kadri'nin de kastettikleri; dinin aslında değişiklik yapma, dini aklîleştirme/rasyonalize etme, toplumun anlayışına uyarlama anlamındaki *reform* olmayıp, inanç, ibadet ve ahlak temelinde Allah'ın maksadına uygun şekilde anlaşılması ve en ufak bir değişiklik yapılmaması gereken dinin, yalnızca muamelata ilişkin içtihâdî hükümlerinin çağın şartları doğrultusunda yeni içtihadlarla güncellenmesi şeklindeki *tecdid, ihya* ve *ıslah* ameliyesidir ki Âkif merhum da "Asrın idrakine söyletmeliyiz Kur'ân'ı" mısraıyla işte bunu anlatmaktadır.

4. Gerek Âkif, gerekse de Hüseyin Kazım, milli konularda üzerlerine düşeni yapmaktan çekinmemişlerdir.

Nitekim Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin heyet-i irşadiyesinde birlikte çalıştıkları gibi Mehmed Âkif merhum, I. Dünya Savaşı sırasında Teşkilat-ı Mahsusa bünyesinde Berlin'den Medine'ye kadar, üzerine düşen her vazifeye koşmuş; Milli Mücadele'ye kalemi ve vaazlarıyla destek olmuştur. Hüseyin Kazım Bey de, ülkenin zor dönemlerinde Samsun, Serez mutasarrıflıkları, Selanik ve Halep valilikleri ile İstanbul belediye başkanlığı gibi kritik ve zor görevleri başarıyla yürütmüş ve mütareke dönemindeki bakanlıklarında İstanbul ve Ankara hükümetinin arasını bulmaya çalışmıştır.

5. Mehmed Âkif Milli Marşı, Hüseyin Kazım ise Misak-ı Milli'yi kaleme almıştır.

Âkif merhum, milletvekili olarak bulunduğu Ankara Meclisi'nde, bütün bir İslâm âlemiyle mazlum dünyanın hissiyatını terennüm eden bir manifesto (bildiri-beyanname) niteliğindeki İstiklal Marşı'nı yazarken; Hüseyin Kazım Kadri de, birinci reis vekili olduğu İstanbul Meclisi'nde/Meclis-i Mebusan'da Milli Mücadele'nin yol haritası ve rehberi konumundaki Misak-ı Milli metnini kaleme alıp kabulü için Meclis'e ilk teklifi sunmuştur.

6. Her ikisi de, çok duyarlı oldukları İslâm birliğine zarar vereceğini –haklı olarak– düşündükleri kavmiyetçiliğe ve ırk esaslı milliyetçiliğe karşı tavır almışlardır. Âkif merhum "Hani milliyyetin İslâm idi? Kavmiyyet ne?/Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine (...) Müslümanlık'ta anâsır mı olurmuş? Ne gezer?!/Fikr-i kavmiyyeti tel'în ediyor Peygamber/En büyük düşmanıdır rûh-ı Nebî tefrikanın/Adı batsın onu İslâm'a sokan kaltabanın... Ne Araplık, ne Türklük kalacak, aç gözünü!/Dinle Peygamber-i zî-şânının ilâhî sözünü/Türk Arap'sız yaşayamaz, kim ki yaşar der, delidir/Arab'ın, Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir" diye haykırırken, Hüseyin Kazım Kadri de bu konuda Ziya Gökalp'ın Türkçülük anlayışına karşı müstakil bir eser kaleme almıştır.

7. Yine her ikisi de, siyaset ve devlet yönetimi hususunda İslâm'ın mükemmel prensiplerini bir tarafa bırakarak Batı'nın yönetim biçimi ile anlayışını almanın yanlışlığını vurgulamışlardır. Bu konuda Mehmed Âkif, yurtdışına son çıkışı olan 1925'te Said Halim Paşa merhumun bu konuyu işleyen *İslâm'da Teşkilat-ı Esasiye* isimli eserini çevirip yayımlarken, Hüseyin Kazım Kadri de Osmanlı'nın son dönemlerinde içerisine düştüğü açmazdan kurtuluşunun ancak gerçek İslâm devleti olmaktan geçtiğini savunur.

8. Her ikisi de hasbi idi.

Hüseyin Kazım Bey, 1927'de, 20-30 senesini verdiği *Büyük Türk Lügatı* basılırken verilen ve o zamana göre büyük bir para olan 2.000 lirayı almayarak, kitabın fiyatının düşük tutulmasını ister. Ve Darüşşafaka mektebinde 4-5 yıl ücretsiz kozmografya dersleri verdiği gibi bazı görevlerinde de maaş almaz.

Bir ara Daru'l-Edeb adlı özel okulda fahrî hocalık yapan Âkif merhum da, 1921'de, İstiklal Marşı için yapılan yarışmaya, verilecek 500 liralık mükafaatın dul, kimsesiz ve yoksul müslüman kadın ve kızlara meslek edindirmek üzere kurulmuş Dâru'l-Mesai'ye bağışlanması şartıyla katılır.

9. Her ikisi de hayatlarının bir devresinde öğretmenlik yapmıştır.

Hüseyin Kazım Bey, Darüşşafaka'da 5 yıl kadar kozmografya dersleri vermiş ve döneminin ilk ve ortaokulları için, ilk olmak üzere bir ziraat serisi oluşturmuştur.

Âkif merhumsa 1906-14 yılları arasında Halkalı Baytar Mektebi, Çiftlik Makinist Mektebi, İttihat ve Terakki Şehzadebaşı Kulübü, Dâru'l-Edeb, Daru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve İstanbul Darülfununu'nda kitâbet-i resmiye (kompozisyon), Türkçe-edebiyat, Arap edebiyatı ve tercüme usulü, edebiyat-ı Osmaniye hocalıkları yaptığı gibi 1929-36 yılları arasında da Kahire'de Câmi'atü'l-Mısriyye'nin edebiyat fakültesinde Türk dili ve edebiyatı dersleri vermiştir.

10. Bir diğer müşterek yönleri de milletvekillikleridir.

Âkif, Milli Mücadele için geçtiği Anadolu'da Burdur milletvekili olarak girdiği ilk Meclis'te bir dönem mebusluk yapmıştır.

Hüseyin Kazım Kadri ise, 1912 ve 18 yıllarında Saruhan/Manisa ve Aydın milletvekilleri olarak Meclis-i Mebusan'a girmiştir.

11. Âkif'le Hüseyin Kazım, meslek itibariyle de birbirlerine yakındırlar.

Özel merakı olmak üzere, babasının çiftliğinde yıllarca ziraatla uğraşan ve bir ara bilgilerini geliştirmek için Almanya'ya da giden Hüseyin Kazım Bey bir yönüyle ziraatçı; Halkalı Baytar Mektebi'ni bitiren Âkif'se veterinerdir. Yine her ikisinin de meslekî çalışmaları olup, Hüseyin Kazım Bey'in, ziraat ve iktisada ilişkin 11'i basılmış 15 eseri varken, Âkif merhum da, Halkalı Ziraat Mektebi'nde muallimlik yaptığı sırada Mikail Çilingiryan'la birlikte, Fransızca kitaplardan derleme yoluyla tercüme ettiği *Zeytun Ağacı* adında bir kitap bastırmıştır.

12. Her ikisi de süreli yayıncılıkla uğraşmıştır.

1908 inkılabı sonrasında Hüseyin Kazım Kadri birkaç arkadaşıyla birlikte Tanin adında bir gazete çıkarırken, Âkif merhum da, kendi desteği ile çıkmakta olan ve 1925'e kadar devam eden *Sırât-ı Müstakîm ve Sebîlü'r-Reşâd* mecmualarının başyazarlığını üstlenmiştir.

13. Dinî ve dünyevî ilimlerle mücehhez idiler.

Gerek Mehmed Âkif, gerekse de Hüseyin Kazım Kadri hem dinî, hem de dünyevî ilimlerle mücehhez, eskilerin tabiriyle zü'l-cenâhayn olup her iki alanda da eserler üretmişlerdir.

14. Haksızlığa tahammül edememek de ortak yönlerinden biridir.

Bir sanatçı olarak "Kanayan bir yara gördümmü yanar tâ ciğerim/Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim/Adam aldırma da geç git diyemem/Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım" diye haykıran Âkif, görev yaptığı bir yerden bir arkadaşına yapılan haksızlığa tahammül edemediği için istifayla ayrılırken,[23] Hüseyin Kazım Bey de, mutasarrıflık ve valilikleri sırasında mazlumları koruyup kollayarak, "eşraf-ı mütegallibe" ve "mütegallibe-i eşraf" adını verdiği zorbaları gerektiğinde bizzat elleriyle tedip etmiştir.

15. Her ikisi de ittihad-ı İslâm, yani müslümanların ve İslâm dünyasının her bakımdan dayanışma içerisinde ve birlikte hareket etmeleri taraftarı olup ömürlerini buna vakfetmiş ve buna zarar verebilecek herşeyle mücadele etmeyi şiar edinmişlerdir.

16. Her ikisi de meal kaleme almışlardır.

Hüseyin Kazım Bey, 1920'li yılların başlarında bir meal kaleme alarak 1924'te *Nûru'l-Beyân Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Tercümesi* adıyla ve iki cilt halinde yayımlamıştır.

Mehmed Âkif merhum da, Diyanet İşleri Riyaseti'nin siparişi üzerine, son onbir yılını geçirdiği Mısır'da bir meal yazmaya başlamış ve bitirmişse de, bilahare haklı bazı gerekçelerden dolayı, aldığı ücreti iade etmek suretiyle teslim etmekten vazgeçmiştir. Ki yakıldığı sanılan bu mealin bazı kısımları son dönemlerde yayımlanmıştır.

Sonra, meali yüzünden Hüseyin Kazım Kadri yoğun eleştirilere uğrarken, Akif'in meali de son 50-60 yılda ara ara gündeme gelerek pek çok spekülasyona sebep olmuştur.

17. Her ikisi de merhametli ve tabii ki bunun gereği olmak üzere de iyilikseverdir.

Âkif merhum, arkadaşlarının yetimlerini evine alıp bakımlarını üstlenir ve sırtındaki tek paltosunu kapısına gelen bir yoksula vererek soğuk kış günü paltosuz dolaşırken[24] Hüseyin Kazım Bey de, Umumi Harp'teki Ermeni tehciri sırasında, Halep'te kurulan bir komisyonun başkanlığını üstlenerek, çevre şehirlere yerleştirilen Ermeni muhacirlerine fırınlar, hamamlar, haneler yaptırır ve muhtaç olanları da parasız giydirip doyurur. Bu yorucu göreve karşılık yol ücreti dışında hiçbir ücret de almaz.

Yine, Beyrut'ta kaldığı sırada kimsesiz, parasız Türklerin yanısıra, Cizvit papazlarına kadar, yardıma muhtaç olan herkesin imdadına koşarak umumun kalbini kazanır. Bu yüzdendir ki, kendisini Türkler ve müslümanlar kadar hristiyan ve Musevilere de sevdirir.[25]

[23] Eşref Edib (Fergan), *a.g.e.*, s. 297.

[24] Hasan Basri Çantay, *a.g.e.*, s. 33.

[25] Şevki, *a..g.e.*, s. 35, 72.

18. Her ikisi de çalışkan, gayretli ve üretkendirler.

Hüseyin Kazım arkadaşlarınca "hiç boş durmaz" "evinde çalışır, makamında çalışır, kırlarda çalışır ve istirahati için gayet az zaman ayırırdı"[26] diye tanıtılırken Akif merhum da aile efradı ve dostlarınca "ya okuyacak, ya okutacak, ya yazacak, yahut fıkra söyleyecek veya dinleyecek"; "boş zamanı olmayan; ya okuyacak, ya okutacak; ya yürüyecek, ya (da) yürütecek biridir", "sadece meslekten muallim değil, ömür boyu öğretmen, ömür boyu öğrencidir"[27] şeklinde anlatılır.

19. Her ikisi de, bir ittihad-ı İslâm hareketi olan Milli Mücadele ruhundan sapma olarak gördükleri cumhuriyet ideolojisi, kadrosu ve inkılaplarına karşı muhalif bir tavır takınmışlardır.

20. Önde ne olup bittiğini bilmeyen ve yolun durumunu göremeyen bir otobüs yolcusunun yaşadığı sarsılma, savrulma ve kazaları şoförden bilerek ona kızması ile, ustalığı sayesinde çok büyük kazaları, aracın devrilmesini, takla atmasını veya uçuruma sürüklenmesini ufak tefek sarsıntı, sallantı ve çarpmalarla savuşturan şoförün, yolcunun tepkisini anlamlandıramayarak takdir beklemesi örneğine benzemek üzere, her ikisi de Sultan Abdülhamid'e muhalefette bulunmuşlardır. Kanaatimizce, bu durum, diyalogsuzluktan ve her iki kesimin kendisini diğerine anlatamamaktan kaynaklanmıştır.

21. Her ikisi de nüktedan olup, konuşma, sohbet ve eserlerini sık sık espri ve nüktelerle süslerler. Hüseyin Kazım Bey'in Âkif'i cezbeden yönlerinden birinin de bu olduğunu söylemek mümkündür.

22. Her ikisi de cehaletin amansız düşmanı olup Hüseyin Kazım Bey'in tabiriyle "cehalet, en büyük sebeb-i tereddî ve inkıraz ve bu milletin en korkunç derdi"dir. Merhum, yazma makalelerinden birinde "İslâm vatanının büyük şairi Âkif'in bunu;

Eyvâh! Bu zilletlere sensin yine illet..

Ey derd-i cehâlet, sana düşmekle bu millet,

Bir hâle getirdin ki: Ne din kaldı, ne nâmûs,

Ey hasm-ı hakîkî! Seni öldürmeli evvel:

Sensin bize düşmanları üstün çıkaran el!

sözleriyle çok güzel bir şekilde anlattığını" söyler.[28]

23. Her ikisi de sohbet ve meclis adamı olup dost meclislerinden büyük zevk alırlardı. Eskiden ilim ve kültür adamlarının ve sanatçıların yetişmesinde, gelişmesinde ve bilgi paylaşımında önemli bir yere sahip olan sohbet ve dost meclislerinin ve kültür ortamlarının müdavimi olarak bu tür yerlerde sıklıkla bir araya gelirlerdi.

---

[26] Şevki, *a.g.e.*, s. 33.

[27] Mehmet Çetin, "Mehmet Akif Kimdi-Akif'i Anma ve Anlama", *Türk Dünyasını İşıqlandıranlar: M. A. Ersoy, Hüseyn Cavid Beynelxalq Konfransın Materialları*, 16-18 May 2013-cü İl, Baki, Azerbaycan, s. 226.

[28] "Büyük kardeşim Ali Fuad Beyefendi'ye".

24. Her ikisi de geniş bir arkadaş ve dost halkasına sahip olup dostlarına vefaları ile tanınmıştır. Birbirlerini ve dostlarını sıklıkla ziyaret eder, boşlamaz, dertleriyle dertlenir, sevinçlerini paylaşırlardı.

25. İlgi alanları arasında da paralellik olup dil ve edebiyat konularıyla, özellikle de Arap ve Fars edebiyatlarıyla yakından ilgilenmişlerdir.

26. Eşref Edib'in Âkif için söylediği "Tasavvufa verilen eşkâlin çok aleyhinde idi. İslâm'a, söylediği gibi görünmemeyi, gördüğü gibi söylememeyi öğreten, en fena telakki edilecek birşeyin orasına burasına kulp takarak iyi birşeymiş gibi gösteren, şuur yollarını bozan, irade keskinliklerini körelten Batınîler tasavvufuna hücum ederdi" sözlerinde olduğu ve Hüseyin Kazım Kadri'nin eser ve fikirlerinden anlaşıldığı üzere, her ikisi de tasavvufa mesafeli olmakla birlikte Mevlana, Şeyh Sadi Şirazi, Hafız gibi mutasavvıfların eserlerinden yararlanmayı ihmal etmezlerdi.

27. Her ikisi de Müslümanlıkla insanlığı tev'em/eşdeğer görüp, bunların birbirinden ayrılamayacağını savunurlardı. Yine her ikisi de taklitçilikten nefret ederek, hürriyet, bağımsızlık ve içtihadı öncelerlerdi.

28. Gerek Âkif, gerekse de Hüseyin Kâzım çok yönlü kişilerdir.

Âkif merhum şair, yazar, sanatçı, edebiyatçı, veteriner, muallim, gazeteci ve Teşkilat-ı Mahsusa'cı iken; Hüseyin Kazım Kadri de yazar, dilci-lügatçı, siyasetçi, iktisatçı, ziraatçı, öğretmen ve belediyecidir.

29. Ve nihayet, her ikisi de, bunca zaman sonra eserleri, fikirleri ve yaptıkları ile kafa ve gönüllerimizde hala yaşamayı sürdürmektedirler.

Kaynakça

Çantay, Hasan Basri; *Âkifname (Mehmed Âkif),* Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1966.

Çetin, Mehmet; "Mehmet Akif Kimdi-Akif'i Anma ve Anlama", *Türk Dünyasını İşıqlandıranlar: M. A. Ersoy, Hüseyn Cavid Beynelxalq Konfransın Materialları,* 16-18 May 2013-cü İl, Baki, Azerbaycan, s. 225-227.

Derman, F. Çiçek; *Rikkat Kunt Hoca Hanım,* Kubbealtı Yayınlar, İstanbul 2013.

Ergin, Osman (Nuri); *İnsan Hakları Beyannamesi'nin İslâm Hukukuna Göre İzahı,* Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul 1949.

Ersoy, Mehmed Akif, *Âsım, Altıncı Kitab,* Gündoğdu Matbaası, 2. tab'ı, İstanbul H. 1347-M. 1928.

Eşref Edib (Fergan); *Mehmed Âkif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları,* haz. Fahrettin Gün, 2. baskı, Beyan Yayınları, İstanbul 2011.

İz, Mahir; *Yılların İzi,* Kitabevi, 2. baskı İstanbul 1990.

Ortaç, Yusuf Ziya; *Bir Varmış Bir Yokmuş Portreler,* Akbaba Yayınları, İstanbul 1960.

Şevki, *Hüseyin Kâzım Bey,* Matbaa-yı Ebuzziya, İstanbul 1935.

Türk Lügatı Türk Dillerinin İştikâkî ve Edebî Lügatları, c. I, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

BALKANLARDA ÇAĞIMIZIN SORUNLARINI MEHMET AKİF İLE ÇÖZMEK

Rifat SAİT[1]

Çinlilerin Arnavutluk'ta ne işi var?

Bu tebliği sunacağımı sosyal medyada duyurduğumda bana çok ilginç bir yazı geldi. Vatandaşın biri sormuş: *"Balkanlardaki aç insanları şiirle mi doyuracaksınız?"* Tabi insanın kalbi ve beyni aç olduğunda karnı doysa ne olur? Ama tabi orada bir gerçek de var. Balkanlarda ciddi bir işsizlik sorunu söz konusu. Bunu çözmemiz lazım. Tabiki cami ve okul yapacağız. Ama istihdam sorununu da çözmemiz lazım. Zira bu yüzden önemli bir göç var Balkanlardan Avrupa'ya. Kosova'dan, Makedonya'dan, Arnavutluk'tan yapılan bu göçler yüzünden buralarda boşluklar oluşuyor ve bu boşlukları Almanlar, İngilizler, Çinliler dolduruyor. Balkanlardaki bu istihdam sorununa mutlaka bir çözüm getirmemiz lazım, proje üretmemiz gerekiyor. Dün İstanbul'dan Tiran uçağına bindiğimde ilgimi çeken bir konu oldu. Uçakta Çinli vardı, Hintli vardı, değişik milletlerden insanlar vardı. Ayrıca sempozyuma katılan Türkler ve bir kaçta Arnavut vardı. Tiran uçağında bu kadar Çinli olması ilginçti. Sonra rahmetli M. Akif'in Çanakkale şiiri aklıma geldi: "Kimi Hindu, kimi Yamyam, kimi bilmem ne bela... Hani tauna da züldür bu rezil istila... " Gerçekten de günümüzde Balkanlara böyle bir istila söz konusu. Araştırdım Tiran'da Medrese Mahallesi'nin yanında bir Çin Mahallesi kurulmuş, 10 Bin kadar Çinli yaşıyor burada. Buralar M. Akif'in memleketi, buralar Şemsettin Sami'nin (Sami Fraşeri) memleketi, buralar Atatürk'ün memleketi, buralar Evladı Fatihan, buralar İstanbul'a uçakla bir saat uzaklıkta, buralara bizim gelmemiz lazım, buraları bizim doldurmamız lazım. Ama dünyanın öbür ucundan Çinliler geliyor, Almanlar geliyor, Amerikalılar geliyor. Hâlbuki şu anda bulunduğumuz Arnavutluk, Balkanlar'ın stratejik merkezi, burası Osmanlıya 38 sadrazam vermiş.

---

[1] AK Parti 24.Dönem İzmir milletvekili. Balkan Stratejik Araştırmalar Merkezi (BASAM) Başkanı. Balkan Günlüğü Gazetesi sahibi ve başyazarı. e-mail: rifatsait@gmail.com

Arnavutluk'ta 2,5 Milyon Arnavut yaşarken, Türkiye'de bunun iki katı yani 5 Milyon Arnavut yaşamaktadır. Ancak maalesef aldığım bilgilere göre burada TRT'nin bir ofisi yok, burada eğitim müşavirimiz yok, Türk Dil kurumumuz dört ciltlik *Balkanlar'da Osmanlı Mirası* isimli bir eser hazırlamış ama içinde Arnavutluk'un olmadığı söylendi, bütün bunlar sanki biraz Arnavutluk'u unuttuğunuzu gösteriyor, her şeyden önce Arnavutluk'u üvey evlat olmaktan çıkarmalıyız. M. Akif'in şu dizeleri buraya cuk diye oturuyor: "Sahipsiz vatanın batması haktır, sen sahip çıkarsan batmayacaktır" Gerçekten de buralara sahip çıkmamız gerekiyor.

Besa Bes- Sözüm söz

Balkanları iyi analiz etmemiz ve buradaki sorunları doğru bir şekilde belirlememiz gerekiyor. Zira bu sorunları tespit edebilirsek, Akif'te çözümlerini de bulabiliriz. Bu sorunlardan bazıları; İslam'ı yanlış anlamak, Milliyetçilik, Fransız diplomatik jargonuna giren Balkanization yani Balkanlaşma, namı değer böl, parçala, yönet denilen sorun. Bütün bunları temelinde tabi Milliyetçilik denilen sorun önemli. Slav milliyetçiliği, Yunan milliyetçiliği, Arnavut milliyetçiliği, Ortodoks milliyetçiliği buralarda var. Şimdi böyle bir durum söz konusu iken biz buralara Türk milliyetçiliği ile girersek ciddi bir çatışma ile karşılaşırız. Bunu çok iyi analiz etmemiz ve bilmemiz gerekiyor. Buralara göndereceğimiz arkadaşlarımızın da bunu bilmesi ve ona göre hareket etmesi gerekiyor. Balkanlardaki tüm sorunların çözümü Mehmet Akif'te vardır. Zira Akif, samimidir, ümmetçidir, devletçidir, mücadelecidir, dava adamıdır, doğru sözlüdür. Arnavutlar'da *Besa Bes* denilen önemli söz vardır. Türkçesi Sözüm söz, olan bu kavram, Arnavutlar için çok önemlidir. Arnavut, söze önem verir. Kendisi de bir Arnavut olan Akif için söz vermek çok önemlidir. Bununla ilgili Akif'in güzel bir hikâyesi vardır. Akif, bir arkadaşıyla İstanbul'da bir yerde buluşmak üzere sözleşir. Ancak o gün çok yağmur yağar. Arkadaşı bu yüzden gelemez. Ama Akif söz verdiği üzere yağmur, çamur demeden gelir. Zira Arnavutlardaki "Besa Bes" kavramı onun için çok önemlidir. Her şeye rağmen gelir. Orada bekler. Arkadaşı gelmeyince çok üzülür. Bu yüzden bu arkadaşıyla uzun süre dargın kalır. Hele ki onda Arnavut inadı da vardır ve konuşmamakta inat eder ama sonra barışırlar.

Balkanlar'da Milliyetçilik

Balkanlardaki milliyetçilik olayına önemle değinmemiz lazım. Bu konuda Akif'in güzel bir şiir'i de vardır. Bize ders verir: "Arnavutluk ne demek? Var mı şeriatta yeri? Küfr olur, başka değil kavmini sürmek ileri. Arab'ın Türk'e, Laz'ın Çerkez'e yahud Kürd'e, Acem'in Çinliye rüçhanı mı varmış, nerede? Müslümanlıkta anasır mı olurmuş? Ne gezer? Fikrî kavmiyyeti tel'in ediyor Peygamber. En büyük düşmanıdır rûh-u Nebî tefrikanın, Adı batsın onu İslâm'a sokan kaltabanın." diyor M. Akif.

Balkanlarda Türklük Müslümanlıktır

Ben de ailesi 1956 yılında Türkiye'ye göç etmiş bir Arnavut kardeşinizim. Rahmetli dedem anlatırdı, "Bize Kosova'da sorarlardı, siz nesiniz" diye? Biz Elhamdüllilah Türk'üz derdik, diyor. Çünkü Türklük Balkanlarda İslam demekti. Türklük buralarda şerefti. Biz böyle gördük. Ama Türklüğü kafatasçılık olarak görmedik ve savunmadık.

Akif'i dinlemeye devan edelim:

"Medeniyet size çoktan beridir diş biliyor,

Evvela parçalamak, sonra da yutmak diliyor.

Arnavutlar size ibret olacakken hâlâ,

Ne bu şûrîde siyaset ne bu fasit dava?

Görmüyor gittiği yanlış yolu zannım çoğunuz,

Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!

Bunu benden duyunuz, ben ki Arnavut'um,

Başka bir şey diyemem. İşte perişan yurdum!"

Diyor ve gerçekten de Arnavutluk'ta bugün bu perişanlığı görüyoruz.

Liyakatli Olmak

Mehmet Akif muaalimdir yani öğretmendir aynı zamanda. Muallim'i şöyle tanımlar: "Muallim diyen olmak gerek imanlı edepli sonra liyâkatli sonra vicdanlı…" Ona göre sıralama, önce imanlı, sonra edepli, sonra liyakatli ve sonra vicdanlı olmayı gerektirir. Bizim bu düsturları sosyal hayatımıza mutlaka yerleştirmemiz lazım. Allah'ta Kuran'da "İşi ehline veriniz" diye emreder. Bu yüzden Balkanlarda hizmet eden kurumlarımız TİKA, Diyanet, Milli Eğitim, Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü, Ekonomi Bakanlığı, Dış İşleri Bakanlığı, TRT, Anadolu Ajansı, MİT gibi kurumlara gönderdiğimiz görevliler yukardaki özelliklere mutlaka sahip olması gerekir, yani imanlı, edepli, liyakatli ve vicdanlı arkadaşları bulup buralara göndermemiz gerekir. Bunlara dikkat etmemiz gerekiyor. Özellikle liyakat konusu oldukça önemli. Mesela Arnavutluk'a gönderilen bir görevlinin Arnavutların sosyal yaşantısını bilen ve hatta Arnavutçayı da bilen biri olması tercih edilmelidir. Dün bana ilginç bir resim gösterdiler. Arnavut kıyafetleri giymiş ve Arnavutçayı iyi konuşan birinin resmi. Adı, Donald Luk, yani ABD'nin Tiran Büyükelçisi. Benden daha iyi Arnavutça konuşabilen bir Amerikalı Büyükelçi. Buralara gelen arkadaşlarımızın buradaki insanların dillerini, örflerini ve adetlerini bilmeleri gerekiyor.

Doğru Olmak

Akif'in ilkelerinde doğru olmak, doğru söz söylemek,mert ve korkusuz olmak vardır. Akif'i dinleyelim: *"Zulmü alkışlayamam, zâlimi asla sevemem; Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem. Biri ecdâdıma saldırdı mı, hattâ boğarım!... -Boğamazsın ki! -Hiç olmazsa yanımdan kovarım! , Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam; Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam. Kesilir belki ama çekmeye gelmez boynum"* der Akif.

Şiiri Hayata Uygulamak

Başka bir şiirinde ise: "Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:/ Sözün odun gibi olsun,

hakikat olsun tek." der. Tüm bunları sadece şiirde değil, tüm hayatımızda bizzat uygulamamız lazım. Şiiri söylemek kolay ama hayatta gerçekleştirmek zordur. Akif'in şirindeki bu ilkeleri gerçek hayatınızda uyguladığınızda inanın ki, sorunları çözüme kavuştuğunu göreceksiniz.

Milli Ve Yerli Olmak

Akif, milli şairimizdir, milli ve yerli olmayı özendirir. Bu gündemde olan bir konudur. Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan, külliyede milli otomobili tanıttı. Milli ve yerli olanı tercih etmemiz ve desteklememiz gerekiyor.

Balkanlarda İslam'a ve Arnavutlara Saldırı

Önemli bir konu daha var. Balkanlarda, Müslüman halka ve özellikle Arnavutlara bir saldırı var. Şu anda yılbaşı ve Tiran sokaklarında Hristiyanlık geleneği olan çam ağaçlarını görüyorsunuz. Makedonya'ya gidiyorsunuz, Üsküp'te dağın tepesinde aydınlatılmış büyük bir haç, bütün bir şehirden görünüyor, Kosova'ya geliyorsunuz ki nüfusunun %98'i Müslümandır, başkent Priştine'ye büyük bir katedral yapılmış, Kızılay diyoruz, burada Kızılhaç olmuş, eczanelerde haç işareti, Tiran havalimanının ismi Rahibe Teresa Havalimanı, tüm bunlar tesadüf değil çok dikkatli olmak gerekiyor. Diğer yandan Balkanlarda bilinçsiz bir İslamlaşma var. Vahabilik, Selefilik, İşidcilik, Fetoculuk, buralarda İslam'ı zedelemiş. Bunların her biri bir bela. Temizlenmeleri gerekiyor. İslam'ı iyi bilip anlamız gerekiyor.

Akif'in Memleketi Kosova'ya Selam

Mehmet Akif Kosovalıdır. Babası Kosova'nın İpek şehrindendir. Bir şiirinde "Nerede olsam karşıma çıkıyor bir kanlı ova. Sen misin yoksa hayalin mi vefasız Kosova. " der. Buradan Akif'in memleketi Kosova'ya da selam gönderelim.

Mehmet Akif Ersoy Enstitülerinin Kurulması

Mehmet Akif Ersoy üniversitesine bir önerim var. Bilindiği gibi Yunus Emre enstitüleri Balkanlarda önemli hizmetler veriyor. Aynı şekilde Mehmet Akif Ersoy enstitülerinin kurulup, Balkanlarda hizmet vermesi gerektiğini söylemek istiyorum. Kurulacak bu Mehmet Akif Ersoy Enstitüleri, burada da anlattığımız Akif'in ilkelerini şiar edinip, Balkanlarda anlatacak ve uygulamasını sağlayacak kurumlar olmalıdır. Böylece Balkanlardaki sorunlara çözümler bulabilirsiniz.

VETERİNER HEKİM MEHMET AKİF ERSOY

Savaş Volkan GENÇ[1]

Mehmet Âkif Ersoy 1873 yılında İstanbul Fatih Semtinde dünyaya gelir. Babası, Fatih Dersiamlarından (ders veren imam) İpekli Temiz Tahir Efendi (1826-1888), annesi Tokat doğumlu Emine Şerife Hanımdır (1836-1926). Tahir Efendi oğluna ebcet hesabı ile Ragiyf (Kirde denen bir çeşit ekmek) ismini verir. Ancak bu ismi sadece babası kullanır, annesi ve komşuları ona Âkif olarak seslenir (7, 9).

Akif'in okul hayatı 1878 yılı Şubat'ında Fatih Emir Buhâri Mahalle Mektebiyle başlar, Fatih İbtidadisi'ne (İlkokulu) 1879 yılı sonlarında gider, aynı yıl Arapça dersleri alır. Fatih Merkez Rüştiyesi'ne (Ortaokul) 1882 yılında kaydolur, beraberinde Fatih Camiinde Farsça dersleri veren, Gülistan ve Mesnevi gibi klasikler okutan Es'ad Dede'den ders alır. Rüştiye'de seyyar hocalardan olan Hoca Kadri Efendi yabancı dile merak konusunda Âkif üzerinde çok etkili olur, bu dönemde ilk manzum eser olarak Fuzûli'den Leyla ile Mecnûn'u okur. Mülkiye İdadisi'ne (Lise) kaydı ise 1885 yılındadır (7, 9).

Tahir Efendi'nin 1888 yılında ölümü, Âkif'in hayatındaki en önemli dönüm noktasıdır. Aileye 36 kuruş aylık kalmıştır. Kısa süre sonra da evleri yanar. Âkif, 1889'da Mülkiye'nin Yüksek kısmına kayıt yaptırır ancak on gün sonra bu okulu bırakıp yeni açılan ve burslu olan Mülkiye Baytar Mektebine kayıt olur. Emin Erişirgil'e bu durumu şöyle anlatır: "*...Fatih Merkez Rüştiyesi'ni bitirince babam beni tahsil yolumu tayinde serbest bıraktı. Ben de Mülkiye'ye girmeyi tercih etmiştim. O yıl Mülkiye Mektebinin teşkilatı değişti. Üç yıl idadi kısmı, iki yıl yüksek kısmı oldu. Yüksek kısmın birinci sınıfına geçtiğim zaman babam ölmüştü, evimiz de yandı. Dişimi sıkıp Mülkiyeyi bitirebilirdim, ama o yıl sivil Baytar Mektebi kurulmuştu. Bu mektebe girmeyi gençleri teşvik için olacak, mezunlarına 800 kuruş maaş verileceği vaadediliyordu.*

[1]Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji AD, Burdur, e-mail: svgenc@mehmetakif.edu.tr,
ORCID **0000-0002-9153-060X**

Mülkiye'den çıkanlara bundan daha az maaş verilirdi. Birkaç arkadaşla beraber bu mektebi tercih ettik ve oraya kaydolduk..." (1, 2, 6, 9, 10).

Mehmet Âkif ileride "Mübarek Yurt" olarak tanımlayacağı "Halkalı Baytar ve Ziraat Mekteb-i Âlisi"nin ilk öğrencilerindendir. Okul Müdürü Veteriner Hekim Mehmet Ali Bey'dir, Hocaları Albay İbrahim Edhem Bey ve Rıfat Hüsamettin Paşa en çok etkilendiği ve hayatında örnek aldığı insanlar arasında yer alır. Hayatının bu döneminde şiir yazmaya başlayan Âkif'in şiire olan ilgisini ve şairlik yönünü Mehmet Ali Bey geliştirip güçlendirirken, Rıfat Hüsamettin bakteriyoloji dersi ve Pasteur'u anlatarak bilime olan ilgi ve heyecanını artırmıştır[2]. Bu günlerde yazdığı şiirleri Muallim Naci'nin etkisindedir, Destûr isimli ilk şiiri 3 Kasım 1892 tarihini taşımaktadır. Dil derslerine ilgisi Halkalı'da da sürmektedir. Fransızcasını ilerletirken, Victor Hugo ve Emile Zola okur, Ziya Paşa ve Namık Kemal'in düşüncelerini benimser, Abdülhak Hamit'in sanatından yararlanır, İranlı Şair Sadi'yi beğenir. Mehmet Âkif okul yıllarında sporla da yakından ilgilenir. Yağlı güreş, yürüyüş, koşu, gülle atma, yüzme, at binme gibi sporlarda oldukça başarılıdır (1, 2, 6, 7, 9).

Âkif, Halkalı Baytar ve Ziraat Mekteb-i Âlisi'nden 22 Aralık 1893 tarihinde birincilikle mezun olur. 26 Aralık 1893'te dönem ikincisi Simon ile birlikte Umuru Baytariye Müfettişi Umumiliği'ne 750 kuruş maaş ile atanırlar. Nezarette verilen görev müfettişliktir. Bu görevdeyken Fransa'dan davet edilen Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniyye Müfettişi ile birlikte çalışır. Âkif bilimsel ve kültürel birikimini artırmak konusunda hiç durmaz, Tabhâne Medresesinden arkadaşı İskeçeli Hâfız İsa Efendi hıfz çalışır. Geceleri Lonlu Fransız Kâmil'den Fransızca dersleri alır. İleriki yıllarda Ahmed Naim ve Mehmed Şevket Beylerle Arapça metinler okur. Ispartalı Hakkı ve Baytar İbrahim Beylerl[3] de Fransızca çalışmaya devam eder. Bu dönemde Rumeli'de görev yapar. Edirne'de 20 ay kadar baytar müfettişliği görevi yaparken daha sonra Edirne Mebusu olacak Şeref Bey'in horda beygiri bunun üzerine koyduğu meşhur kıl heybesi ile köy köy dolaşır, veteriner hekimlik görevi yanı sıra daha sonra gönülden anlatacağı birçok destanı derler. İstanbul'a 1896 başında döner, aynı yılın Mayıs'ında Adana'da vilayet baytarlığına atanırken, 5. Ordu'ya at satın alımı için Adana ve Şam'da çalışır, 1898'e kadar Anadolu – Rumeli[4] – Arabistan'da bulunur, Türkçe'nin çeşitli ağızları ile bu görevleri esnasında tanışır. İsmet Hanımla 1898'de evlenir, Cemile, Feride, Suat, İbrahim Naim, Emin, Tahir isminde altı çocukları olur (6, 7, 9).

Halkalı Ziraat Mektebinde 17 Ekim 1906'dan itibaren Kitabet-i Resmiye Dersleri verir. Ek olarak 25 Ağustos 1907'de Çiftlik Makinist Mektebi Türkçe Muallimliğine atanır.

---

[2] Mithat Cemal bu konuyla ilgili şu bilgileri vermiştir: *"Âkif'in mektebe girdiği yıl, Paris'in Dutot Sokağından Halkalı'ya bir Türk hekimi geldi: Rıfat Hüsamettin. Mektebe mikrop kültürünü getiriyordu; bu yeni ilmi Pasteur'ün kendisinden almış, eli onun eline değmişti. Âkif bu muallimden Pasteur'ün yalnız ilmini öğrenmedi; büyük feragatini de dinliyordu. Ve Pasteur, o Hıristiyandı ki, Âkif, O'nun adını söylerken gözleri büyür, sesi değişirdi. Bana Pasteur'ün resmini gösterir: "Bu ne ilahi yüzdür! Der, öperdi. Sonra acı acı gülümser ve ilave ederdi: Mu'tekid de! Mübalağa sanılsa bile diyeceğim ki, bir mektep, bazen bir tek hocadır; insan bazen bir mektepten değil, bir muallimden çıkıyor. Âkif de bu Rıfat Hüsamettin'den çıktı."*

[3] 25 Mayıs 1905'te Merhum İbrahim Bey Şiirinde bu meslektaşını anlatmıştır. 1901 yılında ölen İbrahim Bey'e çok saygı duyduğunu, geçmiş devrin sabıkalı ileri gelenleri tarafından garip hastanelerinde ölüme terk edildiğini şiirin başında anlatmıştır.

[4] Rumeli görevi sırasında Arnavutluk'taki amcasını ve yakınlarını ziyaret eder.

İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile (23 Temmuz 1908) birlikte oluşan özgürlük ortamında ülkede veteriner hekimliğin ilk sivil toplum örgütleri olan Osmanlı Cemiyet-i İlmiye-i Baytarîyesi'ni (13 Ağustos 1908) kurulur. Veteriner Hekim Yarbay Mehmet Ali Bey'in başkanlığında kurulan bu Örgütün kurucu başkan yardımcılığını da Mehmet Âkif üstlenir. Dernek Yönetim Kurulunda Hususi Kâtip olan Fazlı Faik'in (Yeğül) Sâmi Rıfat Bey'in "İttifak" adlı gazetesinde Âkif'in yönlendirmesiyle mesleki yazılar yazar. Dernek, kuruluşundan kısa süre sonra Mecmua-i Fünûn-u Baytariye isimli dergiyi (1 Eylül 1908) çıkartır. Âkif bu başarılı girişimin devamı olarak Baytar Mekteb-i Âlisi Mezûnin Cemiyeti'nin (15 Şubat 1910) Kurucu Başkanı olarak bir görevi daha üstlenir (4 Haziran 1910'a kadar). Kurulan bu ikinci Dernek'te de Cafer Fahri, Civani Beyler ile birlikte Risale-i Fenn-i Baytari'yi yayınlarlar. Aynı dönemde Umuru Baytariye Dairesi Müdür Muavinliği görevine getirilir. 24 Kasım 1908 Darülfünun Edebiyat Şubesi Edebiyat-ı Osmaniye Muallimliği görevine atanır (3, 5, 6, 7, 9).

Âkif'in 1911 yılında jüri olarak yer aldığı "Baytarlık Dairesi Kâtiplik Sınavı"na yönelik taraflı davrandığı yolunda dedikodu Nazır Mavrokordato Efendi'ye kadar ulaşır. Nazır sınavı kazanan gencin (Emin Erişirgil) ilişiğinin kesilmesini ister, Âkif bu durumu protesto etmek için istifa eder, araya giren kişiler tarafınca durum aydınlatılır. İşinden atılan genç görevine döner, Âkif de istifasını geri alır. Ancak iki yıl sonra Bakteriyolojihane binası konusunda yapılmaya çalışılan yolsuzluğu önleyen Umur-ı Baytariye Müdürü Abdullah Efendi'nin görevden alınmasına dayanamaz, 11 Mayıs 1913'te memuriyetinden kati suretle istifa eder. Bu sefer araya girmeye çalışanlar müdürlük görevi teklif ederler ancak bu "makam teklifi" Âkif'in daha da şiddetli tepkisine yol açar (4, 6, 7, 9).

Bir kültür adamı olan Mehmet Âkif Lamartin hayranıdır, Alphonse Daute'yi çok sever, Emile Zola'yı takip eder, Camille Flammarion'un Uranie romanını Türkçe'ye çevirmiştir, Milton, Bayron okumuş, 1. Dünya Savaşı'nın başında Rousseau, Chateaubriand, Victor Hugo, Henryk Sienkiewicz, Aleksandr Dumas, Anatol Frans gibi tüm sanat ulularını bitirmiştir. Bir pozitivist gibi toplum sorunlarına yaklaşan Âkif, 1911 yılında Sıratımüstakim'e gelen ve İstanbul'da var olan kolera salgınına karşı hocaların dua etmesi için gazetenin ve Âkif'in öncülük etmesini isteyen mektuba, bunların hurafe ve safsata olduğunu, II. Abdülhamit döneminde bu tip yollara başvurulduğunu söylemiş ve çözümün sadece bilimde olduğunu, şifanın sıhhi tedbirlerle elde edilebileceğini anlatmıştır (8, 9).

Âkif'in meslektaşlarına yaklaşımı örnek düzeydedir. Okul arkadaşı İslimyeli Hasan Tahsin ile birbirlerine öğrencilik yıllarında kim önce ölürse, kalan kişi diğerinin ailesine sahip çıkma sözü verirler. Hasan Tahsin'in 1910 yılında Edirne Baytar Müfettişi iken vefat etmesi üzerine Mehmet Âkif arkadaşının ailesine kol kanat gerer, büyük oğlu Cevdet'i Baytar Mektebinde okutur, zeki ve yetenekli bu genç Âkif sayesinde dönemin gazetelerinde mesleki yazılar yazar (ancak Cevdet üçüncü sınıfta iken ölür). Mehmet Âkif'in arkadaşının çocuklarına yakınlığı o kadar gönüldendir ki oğlu Emin Ersoy onları gerçek ağabey ve ablası olarak bilir. Veteriner hekimliği tarihimizin önemli isimlerinden Şefik Kolaylı da *"...onüç yaşında iken terbiyesine girdim..."* diyerek

himayesinde yetişen şanslı kişilerden olduğunu vurgular. Âkif, Kolaylı'yı Veteriner Okuluna yazdırır. Şefik Kolaylı, Mehmet Âkif'in İstiklal savaşı sırasında veteriner hekimliği ile ilgili şu bilgileri aktarır: *"Eskişehir'in sukutuna takaddüm eden zamanlarda Eskişehir'de yanıma gelirdi. Hiç unutmam muntazam askeri kuvvet teşekkül etmeden evvel çetelerin Yunanlılarla Demirci istikametlerinde yaptıkları harpler neticesi mecruh olup da Eskişehir'e dönen çete hayvanlarına müessesemde yaptığım ameliyatlarla yakından alakadar olur (keşki memleketin şu buhranlı zamanlarında baytarlığımı unutmamış olsaydım da böyle atıl bir insan kalbi taşımasaydım) diye teessür gösterirdi."*[5] (4, 6, 7, 9).

Mehmet Âkif, 10 Nisan 1920'de Milli Mücadele için Anadolu'ya geçmek üzere yola çıkar, 24 Nisan 1920 günü öğle vakti Ankara'ya ulaşır. Çıkmak üzere olan Mustafa Kemal ile Meclis'in önünde karşılaşırlar. Atatürk yanlarına gelerek: *"Sizi bekliyordum efendim, tam zamanında geldiniz, şimdi görüşmek kâbil olmayacak, ben size gelirim"* der. O dönem Konya'nın bir kazası olan Burdur'un Milletvekilliği görevini yürüten Miralay İsmail Beyin istifası ile 29 Nisan 1920'de Meclis Reisi sıfatıyla Mustafa Kemal'in Konya Vilayetine çektiği telgraf üzerine Burdur milletvekili adayı olur, büyük bir teveccüh ile seçilir. 5 Haziran 1920'de Milletvekilliği mazbatasını alır. İstiklal Savaşı sırasında Eskişehir, Burdur, Sandıklı, Dinar, Antalya, Afyon, Konya, Kastamonu illerine seyahatleri yapar, halkı Milli Mücadele yönünde teşvik eder. Bu amaçla yazdığı kaside Veteriner Hekim Mahmut Karındaş tarafından okunur. Kastamonu dönüşü Mustafa Kemal Paşa, Mehmet Âkif ve Eşref Edip'i davet ederek çıkarttıkları gazete için onlara: *"Sevr muahedesinin memleket için ne kadar feci bir idam hükmü olduğunu, Sebîlürreşâd kadar hiçbir gazete memlekete neşr edemedi. Manevi cephemizin kuvvetlenmesine Sebîlürreşâd'ın büyük hizmeti oldu. Her ikinize de bilhassa teşekkür ederim"* der. Mehmet Âkif'in kendisine Milli Şair unvanını kazandıran İstiklal Marşı 1 Mart 1921 TBMM'de okunur, 12 Mart 1921'de resmen kabul edilir. Şiir okunurken Mustafa Kemal ayakta dinler ve alkışlar (4, 6, 7, 8, 9).

Mehmet Âkif, İstiklal Savaşından sonra Mayıs 1923'te İstanbul'a döner. Bir süre Mısır ve İstanbul arasında seyahat yapar, 1925'te Mısıra yerleşir, Kahire'de Türkçe öğretmenliği yapar, Haziran 1936'da yurda döner. Ancak sağlığı çok bozuktur karaciğer rahatsızlığı geri dönülmez boyuttadır. 27 Aralık 1936 günü Milli Şairimiz, Ülkemizin İlk Sivil Veteriner Okulundan birincilikle mezun olmuş Veteriner Hekim Mehmet Âkif Ersoy hayata gözlerini yumar (4, 6, 7, 8, 9).

---

[5] Âkif bu hislerini Safahat'ta dizelere döker.
— Kimi bid'atçi diyor... Duyduğum en çok bunlar.
— Daha var mıydı, İmam?
— Var ya, unuttum: **Baytar.**
— Keşke **baytarlık** edeydim...
— Yine et mümkünse.
— Yapamam.
— Belki yapardın be...
— Unuttum, be Köse!
— Keşke zihninde kalaymış, ne kadar lâzımmış;
Beni dinler misin evlâd? Yine kàbilse çalış:
Çünkü bir tecrübe etsen senin aklın da yatar,
Bize insan hekiminden daha lâzım **baytar.**

Âkif ölümünden sonra da mesleği adına anılmıştır, bunlardan en önemlisi 1971 yılında The Blue Book ismiyle Alman Hoechst İlaç Firması çıkarttığı kitapta Pasteur, Koch, E.V. Behring, Erlich, Roux, Marex, Cruz, Calmette, Henle, Ramon gibi büyük bilim insanlarıyla beraber bir Türk Veteriner Hekimi olarak yer almasıdır (6).

Mehmet Akif Ersoy ve veteriner hekimliği ile ilgili en güzel sözü belki de Emin Erişirgil söylemiştir: *"Doğrusu Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi'nin memlekete hiçbir yararlılığı olmasaydı da sadece Mehmet Âkif oradan çıkmış bulunsaydı, yine bu müessesenin iftihara hakkı olurdu. Ve elbette ben veteriner olsaydım, kendimi Meşrutiyetin bu büyük önderi ile Mehmet Âkif'le övünmeye daha da haklı görürdüm."* (6).

Mehmet Âkif gibi veteriner hekimlerin yetişmesi dileğiyle…

Kaynakça

Bekman M (1940) Veteriner Tarihi, Ankara Basım ve Cildevi, Ankara.

Bekman M (1945) Veteriner Hekimliğimiziz Büyükleri, Marifet Basımevi, İstanbul.

Dinçer F (1965) *Mecmuayı Fünûnu Baytariye ve Osmanlı Cemiyeti İlmiyyei Baytariyesi*, Türk Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, 35, 3-4, s.,198-203, Ankara.

Dinçer F (1987) *Mehmet Âkif Ersoy'un Veteriner Hekim Olarak Meslekî ve İlmî Kişiliği,* Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları (Ayrı Basım), s.,37-66, Ankara.

Dinçer F (2005) *Veteriner Hekimliği Arşivinden Bir Örnek Fazlı Faik Yeğül'ün Otobiyografisi,* Osmanlı Bilimi Araştırmaları, Emre Dölen Armağanı, İstanbul Üniversitesi Yayını No: 4581, VI, 2, s.,118-124, İstanbul.

Dinçer F (2011) Veteriner Hekim Gözüyle Veteriner Hekim Mehmet Âkif Ersoy Dosyası, Türk Veteriner Hekimleri Birliği Yayını, ISBN: 978-605-62046-0-9, Ankara.

Ersoy MÂ (1999) Safahat, Yayına Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ, Çağrı Yayınları, ISBN: 975-454-022-5, İstanbul.

Meydan S (2015) Öteki Mehmet Âkif Vaiz, İnkılâp Kitabevi, ISBN: 978-975-10-3568-4, İstanbul.

Sarıhan Z (1996) Mehmet Akif, Kaynak Yayınları, ISBN: 975-343-137-6, İstanbul.

ÜSKÜPLÜ ŞAİR MÜDERRİS FETTAH EFENDİ'NİN ŞİİRİNDE MEHMET AKİF'İN İRTİHALİ

Süleyman BAKİ[1]

"Bir şâir-i mülhem idi Âkif, o büyük zât

Âkif gibi üstâd-ı beyân geldi mi, heyhât

Âdâb edebiyyât ile zıd addedilirken

Feyzinle bunun zıddını sen eyledin ispât"

Fettah Efendi

Üsküp, 1391 yılından Osmanlı Devleti tarafından fethedilerek Türk ve Müslüman bir belde olduğu günden itibaren Müslümanların yoğun olarak yaşadığı ve İslam kültürünün yaygın olduğu bir şehirdir. Yine Üsküp, Osmanlı Devleti hâkimiyeti altına girdiği zamandan itibaren Balkanlar'da önemli bir İslam kültür, sanat ve siyaset merkezi olmuştur.

Şair ve müderris olan Fettah Efendi (Abdülfettah Rauf) 1910 yılında Üsküp'te dünyaya gelmiş, babası Üsküp'ün Hacı İshak sülalesinden ve tanınmış şahsiyetlerinden manifaturacı esnafından Rauf Efendi, annesi de Üsküplü Refiye Hanımdır.

Fettah Efendi, medrese eğitimini Üsküp Türk Çarşısı'nda bulunan Osmanlı medreselerinden Meddah Medresesi'nde hocası başmüderris Ataullah Efendi'den 1934 yılında icâzet alarak görmüştür. Medrese 1946 yılında komünist rejim tarafından kapatılmıştır. Fettah Efendi, mezun olduğu bu medresede medrese kapatılana kadar uzun yıllar İslami İlimler'de (kelam ve akaid) hocalık yapmış ve talebe yetiştirmiştir. Daha sonra medresenin Başmüderrisi olarak tayin edilir. 1944 yılında mezuniyet töreninde kendisinden icazet alan öğrenciler arasından Marmara İlahiyat Fakültesi hocalarından Prof.Dr. Bekir Sadak Hoca da vardı. Dönemin sosyalist rejimi tarafından 1947 senesinde 7 yıl ağır hapis cezasına

[1] Prof. Dr., e-mail: suleyman-baki@yahoo.com

mahkûm edilmiş, hapisten çıktıktan sonra rejim tarafından Makedonya Devlet Arşivi'nde Osmanlıca, Türkçe ve Arapça uzmanı olarak çalışmıştır. 25 Nisan 1963 yılında Üsküp'te vefaat etmiş, cenazesi İsa Bey Camii'nde kılınarak naaşı Butel mezarlığında defnedilmiştir.[2]

Merhum Fettah Efendi, Meddah Medresesi'nden mezun olmuş ve ilk nesil talebeler arasında zekâsıyla, ilmi vukûfiyetiyle ve de şâirliğiyle temâyüz etmiştir. O, yaşadığı dönemde Osmanlı'yı ruhunda yaşayan ve yaşatan bir âlim ve şairdir. Belki de Osmanlı sonrası yetişmiş en büyük ve en güçlü İslam şairidir. Binlerce şiiri olan bu şairimizi maalesef biz, yeterince tanımıyor ve de tanıtamıyoruz. Bu gün bile hala hakkında ne bir eser yazılmış nede bir ilmi toplantı düzenlenmiştir. Kendisi hakkında sadece birkaç kısa makale yazılmış olan bu ünlü İslam şairimizi daha çok tanımak ve anlamak zorundayız.[3]

Hatifi mahlasını kullanan Fettah Efendi'nin hem hece hem aruz vezniyle yazdığı şiirlerinden Osmanlıca, Farsça ve Arapça'ya vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. İlk şiirleri Üsküp'te çıkan Sadâ-yı Millet (1925) gazetesinde yayımlanmıştır. Şiirlerinin muhtevasını daha çok dinî, vatanî ve sosyal konular oluşturmaktadır. Hayatı boyunca Osmanlı münevveri olmanın sağladığı üstünlüğün gururunu taşıyan ve bunu fikirlerine aktaran Fettah Efendi, saltanatın sona ermesine ve vatanında gurbet hayatı yaşamasına rağmen mağlubiyet duygusuna kapılmamış, şiirlerinde cesur bir kişilikle ortaya çıkmıştır. "Hasma teslim olmam amma Rabba teslim olmuşum" mısraı bu tür duygunun bir tezahürüdür.

Şiirlerinin büyük bir kısmında maziye karışmış tarihî mefâhirle kaybolup giden Osmanlı medeniyetinin mirasına karşı duyduğu hasret ve üzüntüyü dile getirmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Yugoslavya'dan Türkiye'ye başlatılan göçe karşı çıkmış ve muhtelif yerlerde bu göçün dinî açıdan caiz olmadığını söylediği gibi, bu kanaatini şiirlerine de aktarmış, "Ah hicret, o mel'ûn akın" mısraı ile tanımlamıştır. Onu Balkanlar'da Osmanlıca yazan ve aruz veznini kullanan son nesil şairlerinden biri olarak kabul etmek mümkündür. Birkaç defter hacmindeki şiirleri henüz toplu olarak yayımlanmamıştır. Bu şiirlerin büyük bir kısmı talebesi Kemal Aruçi tarafından konularına göre tasnif edilip birkaç deftere geçirilmiş (Bugün bu defterler yazma halinde Muhammed Aruçi'nin özel kitaplığındadır ve neşre hazırlanmaktadır.), bir kısmı da Bekir Sadak tarafından yayımlanmak arzusuyla toplanmışsa da bu mümkün olmamıştır.

Bazı gazete makaleleri de yazan Fettah Efendi'nin Mehmed Âkif Ersoy'un ölümü üzerine yazdığı bir yazısı ile mersiyesi Sofya'da neşredilen Medeniyet gazetesinde (6 Şubat 1937); yine aynı yazı ve ikinci bir mersiyesi Üsküp'te çıkan el-Hilâl dergisinde "Büyük İslâm Şairi Mehmed Âkif Ersoy" başlığıyla yayımlanmıştır (yıl III, sy. 15, [1 Eylül 1989], s. 14). "Bir Ağacın Tarihçesi Yaratan'ın Bir Kitap Kudretidir" makalesi de Osmanlıca'dan sadeleştirilerek yayımlanmıştır (El-Hilâl, yıl I, sy. 4, [1 Kasım 1987], s. 7). Son yıllarda Üsküp'te Makedonya Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından neşredilen El-Hilâl dergisinin sayılarında "Tanrı", "Allah'ım ile birkaç söz", "Vasiyetim", "Şanlı Peygamber Mesih" vb. şiirleri yayımlanmıştır.

---

[2] Abdülfettah (Fettah) Efendi hakkında daha geniş bilgi için bkz, Muhammed Aruçi, "Fettah Efendi", *DİA*, C.XII, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1995, s.483-484.

[3] Fettah Efendi hakkında daha geniş bilgi için bkz, Fahri Kaya, *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar*, Köprü Derneği Yayınları, Üsküp, 2008, s.123-147; Bekir Sadak, "Rumelide Bir Şair Fettah Efendi", *İslami Kültür, Sanat ve Edebiyat*, S.4, Mart 1989, İstanbul, s.27-29, Suat Engüllü, "Üsküp'te Abdülfettah Rauf da Yaşıyordu", *Yedi İklim*, C,IX, S. 64, İstanbul 1995, s.21-25.

Fettah Efendi'nin Mehmet Akif ve Onun Vefaati ile ilgili şiirleri

Büyük Şâir Mehmed Âkif

Âkif denilince koca bir heykel-i irfân

Bir âbide, güyâ ki oyulmuş kayalardan

Kalbinde kudurmuş gibi volkan

Rûhunda köpürmüş gibi tûfân

Her nâlesi bir sâikadır Arş-ı Hudâ'ya

Her âhı birer bârikadır arz u semâya

Seller gibi sahrâlara, dünyalara erzân

Volkan gibi bir âteş-i sûzân u fürûzân

Eyler koca bir âbide-i şi'r ü şehâmet

Bir ümmete bir rehber-i irfân u hamâset

Heycân veriyor kalbe o üslûb-i selîsin

Rûhlarda kasırga yapıyor şi'r-i nefîsin

Mûnisti bütün hislere, mâtemlere mûnis

Bir ma'kes-i rennân idi üslûb-i enîsin

Taht-ı edebin yüksek idi şâhikalardan

İlhâmına fer almış idin bârikalardan

Kalbinse ateşlenmiş idi sâikalardan

Tab'ın yaratılmıştı bütün hârikalardan

Hep fecr-i bahar, ebr-i seher, kavs-i kuzahlar

Elvânını sundu sana ey hâme-i sehhâr

Sen hilkatı hilkat gibi tasvîr ediyordun

Yetmez mi idi sanki ya o hilkat-ı Cebbâr

Sen hâme-i tasvîrini mehtâba batırdın

Nurlarla yazıp fıtratı şi'rinde yatırdın

Her mâteme, her nâleye şehbâlini gerdin

Âlemleri sen meşher-i eş'ârına serdin

Ma'sûmların elhânını şi'rinle duyurdun

Sen ağladın, efgânını dünyaya duyurdun

Mazlûmlara dil oldu o feryâd-ı mehîbin

Ruhlarda bütün çağladı sen her ne buyurdun

(7 Şubat 1956)

Mehmed Âkif Bey Öldü

Bir şâir-i mülhem idi Âkif, o büyük zât

Âkif gibi üstâd-ı beyân geldi mi, heyhât

Âdâb edebiyyât ile zıd addedilirken

Feyzinle bunun zıddını sen eyledin ispât

Şi'r olmuş idi müşhir-i her fuhş-u fezâhat

Şi'rinde edeb buldu edepsiz edebiyyât

Bir münbit-i şer olmuş idi hâk-ı belâgat

Bir tohm-i edeb zerk ederek eyledin inbât

Türk şi'rini, fen nazmını, âdâb-ı beyânı

Âkif'le beraber alıyor âlem-i emvât

Mefkûre-i İslâmı belâgatla kulûba

Telkîn edecek hâme bugün sustu mu heyhât

Şi'r ile şuuru o barıştırdı yegâne

Âkif, o yüce şâir-i kahir, o büyük zât

Bir menkıbe-i fahr u rehâ fikr u hayâtın

Bir âbide-i şi'r u şehâmet Safahât'ın

Ümitlere rûh, rûhlara ümit veriyordu

Coşkun kaleminden taşan ulvî nefehâtın

Hassâs yüreğin âlem-i İslâm'a mekarrdı

Bir cevhere-i rüşd u edepti kelimâtın

Âkif, seni takdîs edemez kavl u kalemler

Timsâl-ı ilâhîsi idin azm u sebâtın

Bîçârelerin derdine dermânını yazdın

Nûrun ile esrârını yırttın zülûmâtın

Şi'rin elimizde, dilimizde, dilimizde

Ey şâir-i mâhir!, nerede şanlı hayatın

Ey neyyir-i lâmi' batıverdin mi nihâyet

Lâkin ebedî sönmeyecektir leme'âtın

Öksüz kalarak ağlayacak hâme-i irfân

Billâhi kıyâmet oluyor şi're memâtın

Tasvîr-i fecâyi'de yegâne kalemindi

Tefhîm-i dekâikte sayılmaz hidemâtın

Tahkîk-i hakâikte sözün söz idi Âkif

A'lây-ı meâlîde büyüktü hem memâtın

Teshîr-i kulûb etti senin sihr u beyânın

Şi'rin ile sihrinle yayıldı hikemâtın

Bir mürdeyi ihyâ edecek mertebe kudret

Telkîn ediverdi o bülend-i rûh kelimâtın

Kudsiyyet-i agrâz ile ulviyyet-i elfâz

Mevlûd-i kemâlin idi şâhid nefehâtın

Bir defter-i îmân ve meâlî Safahat'ın;

Allah'ına ibrâz ediver, elde berâtın

Ey hârikalar mübdi'-i zî kudreti şâir

Dilbeste-i şi'rin oluyor cümle meşâir

Şi'rinle senin gûş u lisanlar mütezeyyin

Feyzinle zuhûr eyledi en şanlı mezâhir

Tasvîr-i menâzırda ne câzipti beyânın

Öldün, ebedî şimdi yetim kaldı menâzır

Ey rûh-i şebâb, ma'şer-i âtî Safahâtı

Al kalbine tak, ondadır en tatlı mefâhir

Bir kenz-i edeb, bâg-ı behâ, mushaf-ı hikmet

Suhfunda defîndir nice kiymetli cevâhir

Ey murg-i hayâl ufk-i tehayyülde yorulma

Gelmez bu gibi âleme bir şâir-i mâhir

Âkif yüreğim savme'a-i şi'rine Âkif

Takdîs edecek nâmını ahfâd u evâhır

Kãnûn-i mübînindi senin Şer'-i Muhammed

Teblîğine hâdimdi hep o şi'r-i muhalled

Öldünse de, Âkif, ebedîsin, ebedîsin

Ahlâfın unutmaz seni, billâhi, müebbed

Eş'ârın eder fıkrini âlemlere iş'âr

Âsârın olur sayt-ı cihangîrine ma'bed

"Hassân" ile sen Cennet-i a'lâ'da gezerken

Tahsîn ediyor şi'rini her şi'r-i mümecced

Bir şâir-i Peygamber idi Hazret-i Hassân

Peygamberimin Şer'ine sen şi'r-i mücerred

Şi'rin ile bir şîr-i beyâbân-ı beyândın

Nârefte yolun yolcusu bir şâir-i ecled

Rabbım seni hem-bezm-i cemâl eylesin, âmîn!

Tavsîfine yetmez nice bin tane mücelled

Ta'lîk edecek sînesine şi'rini ahfâd

Her hâfıza hıfz eyleyecektir ile'l-âbâd

(30 Şevvâl 1355)

Kaynakça

Aruçi, Muhammed; "Fettah Efendi", *DİA,* C.XII, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1995, s.483-484.

Kaya, Fahri; *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar,* Köprü Derneği Yayınları, Üsküp 2008.

Sadak, Bekir; "Rumelide Bir Şair Fettah Efendi", *İslami Kültür, Sanat ve Edebiyat,* S.4, Mart 1989, İstanbul, s.27-29.

Engüllü, Suat; "Üsküp'te Abdülfettah Rauf da Yaşıyordu", *Yedi İklim,* C.IX, S. 64, İstanbul 1995, s.21-25.

Ekler

Üsküp Kalesi'nde çekilen bir resim.

Soldan sağa: Nimetullah Kurtiş, Fettah Efendi, Kemal Aruçi ve Cavit Saraç

ZOR ZAMANDA BABA OLMAK MEHMET AKİF VE AİLESİ

Tahsin YILDIRIM[1]

Giriş

Vatanını, milletini büyük bir aşkla ve samimiyetle seven, dürüst, fedakâr, inançlı bir insan olan Mehmet Âkif hayatı boyunca belli ahlakî prensiplerin adamı olarak yaşamış, dostları arasında her zaman dürüst ve sözüne güvenilir bir insan olarak anılmıştır. Bir karakter âbidesi olan Âkif, eserlerinde olsun, vaaz ve hasbihâllerinde olsun inandığından başka bir şeyi milletine telkin etmemiş, haksızlıkların daima karşısında olmuştur. Çelik gibi sağlam bir mizaca sahip olan Mehmet Âkif hiç eğilmemiş, hiçbir kuvvet ve menfaat karşısında bir kere bile taviz vermemiş, hayatı boyunca doğru bildiği yoldan geri durmamıştır.

Mehmet Âkif'i Âkif yapan en önemli etken ailesi ve çevresidir. Aileyi toplumun temel taşı olarak gören karakter âbidesi Âkif, her zaman ailenin önemine vurgu yapmış çocuklarının eğitimine önem vermiş, Emin Ersoy örneğinde olduğu gibi zaman zaman da *"Âh, kendi yumurcağını terbiyeden aciz babaların mürebbi-i ümmet geçinmesi ne ayıp şeymiş!"* diyerek bu meselede yaşadığı sıkıntıları dile getirmiştir.

Hayatı

Tahir Efendi (ölm. 1888) ile Emine Şerife Hanım (ölm. 1926)'ın oğlu olan Mehmet Âkif Ersoy, Fatih semtinin Sarıgüzel Mahallesi'nin Nasuh Sokağı'ndaki bir evde[2] ebcet hesabı ile hicrî 1290 senesi Şevval ayında doğmuştur. Bu tarihin milâdî karşılığı 1873 yılı 22 Kasım-20 Aralık günleri arasına rastlamaktadır.[3] Âkif, Prens Abbas Halim Paşa'nın daveti üzerine farklı tarihlerde gittiği Mısır'a 1925 sonbaharında uzun soluklu bir ikamet için gitmiş ve yaklaşık on seneyi aşkın

[1] MEB, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, e-mail: tahsinyildirim1972@gmail.com

[2] Ömer Rıza Doğrul, bu evi şöyle tarif etmiştir: *"Fâtih'te Ali Emîrî Efendi Sokağı'ndan Kıztaşı'na doğru inerek ve Sangüzel'e doğru ilerliyerek San Nasuh Sokağı'na vardınız mı (...) Âkif'in doğduğu sırada bu ev yedi sekiz odalı, beş yüz arşın bahçeli bir konakçıktı."* Nakleden: M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Âkif Ersoy,* KTB., Ankara 1997, s. 1.

[3] Mustafa Özçelik, *Mehmet Âkif Ersoy'un Kronolojik Hayat Hikayesi,* Erguvan Yayınları, İstanbul 2009, s.27; Düzdağ, *a.g.e.,* s.1.

memleketinden uzak kalmıştır. Âkif, Mısır'daki üniversiteside yürüttüğü Türk dili ve edebiyatı hocalığını hastalanıp Türkiye'ye gelene kadar sürdürmüştür. Mısır'da hastalanan Âkif, nihayet 1936 Haziranında ülkeye dönmüş ve Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanı'nda 27 Aralık 1936'da Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Mehmet Âkif'e Göre Aile

Yaşadığı dönemin sorunlarına her zaman duyarlı olan Âkif, toplumun yaralarının, inanç ikliminin bütün kuşatıcılığı ve güzelliği ile yaşandığı ailelerde yetişen nesiller tarafından sarılacağına her zaman dile getirmiştir.[4] Ailenin, toplumun temel taşı olduğunu bilen ve söyleyen Âkif, annesinden, babasından aldığı eğitimi ve terbiyeyi her ortamda dile getirmiş ve davranışlarıyla bunu sergilemiştir. Mehmet Âkif yetiştiği aileyi ve çevresini şu cümlelerle anlatmıştır: *"İlk dini terbiyemi veren ev ve mahalle, iptidai, rüşti tahsilde aldığım telkinler olmuştur. Bilhassa evin bu husustaki tesiri büyüktür. Annem çok âbid ve zâhid bir hanımdı. Babamda öyle. Her ikisinin de dini salebetleri vardı. İbadetin vecdini, zevkini, heyecanını tatmışlardı. Pederim Hacı Feyzullah Efendi'nin müridlerindendi. Nakşî şeyhlerinden olan Feyzullah Efendi o zaman hayatta idi. Annemin tarikate intisabı yok. Babam bana tasavvuf telkininde bulunmamıştır."*[5] Âkif, ailesini ve aile kurumunu önemsemiş şiirlerinde hep yer vermiştir:

"Hayat-ı aile isminde bir maişet var;

Saadet ancak odur… Dense hangimiz anlar?

Hayat-ı aile dünyada en safalı hayat,

Fakat o âlemi bizler tanır mıyız hiç? Heyhat!"

Aile kavramı saadet, huzur, mutluluk ve güzelliğin kaynağıdır ve sağlıklı nesiller ancak aileyle mümkündür. Aile, sevginin, disiplinin, azmin ve iradenin verildiği bir mektep; kişiliğin, kimliğin oluştuğu önemli kurumdur. Âkif aile müessesesini maddî ve manevî hayatın en saadetli bir yuvası olarak görmüştür. O, Mahalle Kahvesi adlı manzumesinde "Başlasın terbiyeniz, âilelerden oğlum." diyerek, toplumsal huzuru kalıcılığını sağlayacak eğitimin ailede başladığına vur-gu yapmıştır.

Âkif'in üzerinde en çok durduğu kurumlardan birisi olan aile, toplumun geçirdiği sancılı dönemlerde, yaşanan tahribattan nasibini almıştır. Bundan dolayı Âkif, çocukların yetişmesine dikkat edilmesi gerektiğini her zaman ifade etmiştir. Toplumun dinamizmini, huzur ve geleceğini aileye bağlayan Âkif, aileyi varlığımızın ve geleceğimizin teminatı olduğunu şu mısralarla dile getirmiştir:

"Biz ki her mevcudu yıktık, gayesiz bir fikr ile;

Yıkmadık bir şey bırakmadık...

Sade bir şey: aile…"

[4] Özlem Güneş, "Mehmet Âkif'in Şiirlerinde Aile", *Bir İstiklâl Âşığı Mehmet Âkif,* Haz., Turgay Anar, DBY. Yayınları, İstanbul 2011, s.65-66.

[5] Eşref Edib, *Mehmet Âkif: Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları,* Haz.: Fahrettin Gün, Beyan Yayınları, İstanbul 2009, s.496.

Dedeleri

Mehmet Âkif'in baba tarafından dedesi Arnavutluk'un İpek kasabasının Suşisa köyünden Nurettin Ağadır. Hayatı hakkında pek bilgimizin olmadığı Nurettin Ağa'yı, Mehmet Âkif, Âsım'da şu mısralarla anlatmıştır:

"Kimin oğluydu baban? Kimdi unuttun mu deden?

İpek'in köylüsü; ümmi, yarı vahşi bir adam...

- Bari yamyam de! Ne mani' Evet, ak yamyam!"

Âkif'in anne tarafından dedesi ise Buhara kökenlidir. Kendisinin verdiği bilgiye ve o tarihten bir buçuk asır evvel Hekim Hacı Baba isminde biri, Buhara'dan Anadolu'ya gelerek, Boyabat'ta evlenmiş; sonra karısını alıp Tokat'a gitmiş ve oraya yerleşmiştir. Âkif'in anneannesi, bu ana babadan Tokat'ta dünyaya gelmiştir. Evlenme çağına gelince de Buhara'dan gelen tâcir Mehmet Efendi'yle evlenmiş ve annesi bu evlilikten dünyaya gelmiştir.

Emine Şerife Hanım

Âkif'in annesi Emine Şerife Hanım 1836'da doğmuş, 1926'da Âkif'in Mısır'da bulunduğu yıllarda İstanbul'da vefat etmiştir. Emine Şerife Hanım hem baba tarafından, hem ana tarafından Buharalı'dır. Babası Buhara'dan hacca giderken Amasya'da öldüğü rivayettendir. Fakat kendisi Anadolu'da doğmuş ve büyümüştür.

Emine Şerife Hanım, Tokat'a yetiştikten sonra Şirvanlılardan Derviş Efendi ile evlenmiş, daha sonra kocasıyla birlikte Amasya'ya, ardından İstanbul'a gelerek Sarıgüzel'deki eve yerleşmiştir. Emine Şerife Hanım'ın Derviş Efendi'den iki erkek, bir kız çocuğu doğduysa da, erkeklerin vefatından kısa bir süre sonra babaları da vefat etmiş ve Emine Şerife Hanım genç yaşta dul kalmıştır. Âkif'in babası, Mehmet Tahir Efendi, bu sıralarda kendisine talip olmuş ve onunla ev-lenmiştir. Emine Şerife Hanım İpekli Tahir Efendi ile evlendikten sonra, ilk kocasının son yadigârı olan kızını da kaybetmiş, fakat bu acıya da tahammül ettikten sonra, Âkif'i doğurmuş, bu doğum ona en büyük teselliyi vermiş ve geçen matemlerini unutturmuştur.[6]

Emine Şerife Hanım'ın Tahir Efendi ile olan evliliğinden Âkif ve Nuriye isminde bir kızı olmuştur. Emine Şerife Hanım tam manasıyla, İslam Türk kadını olup sağlam bünyeli, sağlam seciyeli, anlayışlı, tecrübeli ve derin görüşlü bir kadındı. İtikadı bütün bir Müslümandı. Beş vakit namazını ihmal etmez, ibadetlerinden haz duyar, itikatlarını yaşar, feragât ruhunu canlandırır, iyilik etmekten, iyilik etmek için koşmaktan bahtiyarlık duyar, ince hisli, yüksek ruhlu bir insandır.[7]

Mehmet Âkif, *"Annem çok hassas kadındı. Babam da öyleydi. Şiir söylemezdi, fakat şiir ve inşâya âşıktı. Soyunda şair olup olmadığını bilmiyorum."*[8] demiştir.

---

[6] Ersoy, *a.g.e.*

[7] Ersoy, *a.g.e.*

[8] Eşref Edib, *a.g.e.* s.494

Âkif, hayatındaki en büyük arzusu hacca gitmek olan Emine Şerife Hanım'ı, 1910 yılı sonuna rastlayan Hac mevsiminde Hacca göndermiştir. Bu heyecanını da Sıratımüstakim mecmuasının 95. sayısında *"...Validem senâkârınız da bu sene Hacca gidiyor..."* şeklinde ifade etmiştir.[9]

İbadetine düşkün olan Âkif'in annesi Emine Şerife Hanım Küplüce Mezarlığına defnedilmiştir.

Mehmet Tahir Efendi

Âkif'in babası eski medrese ulemasından, ilmiyle, âhlâkıyla tanınmış bir zât olan Mehmet Tahir Efendi 1826 doğmuş, 1888'de vefat etmiştir. Fatih dersiâmlarındandır. Kendisi İpek'in Suşisa köyünden Nurettin Ağa'nın oğludur. Tahir Efendi, İpek'te biraz okumuş, daha sonra İstanbul'a gelmiş, Yozgatlı Mahmut Efendi'den ders görmüş ve icazet almıştır.

O zamanın telakkisine göre ilim Fatih'te idi ve Fatih müderrislerinden olmak, gıptaya değer bir paye idi. İlim, Fatih'ten öteye, mesela Şehzadebaşı'na veya Beyazıt'a inmeye tenezzül etmezdi. Buralara ancak ilmin serpintileri varolabilirdi. İlmin asıl kaynağı ise Fatih'te idi. Bu telakkiyi göz önünde tutacak olursak, İpek'in köylüsü "ümmî, yarı vahşi" bir adamın oğlu olarak İstanbul'a gelen, hiçbir hâmisi bulunmayan ve yalnız kendi emeğine, kendi gücüne ve kendi seciyesine güvenen Tahir Efendi'nin azmi sayesinde Fatih müderrisliğine yükseldiği günü, hayatının en bahtiyar günü saymak icap eder. Çünkü İpek'in köylüsü, verese-i enbiya (nebilerin varisi) makamına ermiş ve köyünden çıktığı gün tasarladığı gayeye varmıştı. Kuvvetli bir adam olduğu muhakkak-tır.[10]

Mehmet Tahir Efendi'nin arkadaşları arasında şöhreti, onun seciyesi hakkında bize mühim bir ipucu veriyor; çünkü aynı adı taşıyan Tahir'lerden ayırt edilmek için Temiz Tahir Efendi diye anılmıştır. Tahsil için medresede geçirdiği seneler sırasında temizliği ile temayüz etmişti. Medrese hayatında temizlik ile temayüz etmek ise kolay bir iş değildi. Çünkü bu temizliği, bizzat temin etmek ve onun icap ettirdiği bütün zahmetlere doğrudan doğruya katlanmak zarureti vardı. Üstü-nü başını yıkamak, velhasıl temizliği bütün zahmetlerine katlanmak lâzımdı. Tahir Efendi, bunların hepsini yaptığı için arkadaşları arasında temizliğiyle temayüz etmiş ve sonuna kadar Temiz Tahir Efendi diye tanınmıştır. İhtimal ki, onun Emine Şerife Hanım'la evlenmesini kolaylaştıran en belli başlı sebep bu adından kazandığı şöhrettir. Çünkü Emine Şerife Hanım da her yönüyle temiz bir kadındı ve karı koca her bakımdan birbirlerine denktiler.[11]

Mehmet Tahir Efendi, aynı zamanda ünlü biyografi yazarı İbnülemin Mahmut Kemal İnal ve kardeşi Ahmet Tevfik Bey'in de hocasıdır. Âkif ile ders arkadaşlığı yapan İbnülemin'in babası Mühürdar Emin Paşa, Tahir Efendi'yle yakın dosttur. Emin Paşa ile Tahir Efendi'nin bir diğer ortak noktaları da aynı şeyhe bağlı olmalarıydı. Her iki isim de Fatih Halıcılar'da tekkesi olan Nakşi-Halidi Şeyhi Feyzullah Efendi'nin müridânı arasında yer alıyorlardı.

---

[9] Düzdağ, *a.g.e.* s. 30.

[10] Ersoy, *a.g.e.*

[11] Ersoy, *a.g.e.*

İbnülemin Mahmud Kemal, Âkif'in babası hakkında şunları söylemiştir: *"Salih, fâdıl, vefî, sahî, âlicenab, mürüvvetkâr, müstakim bir üstadı kâmil idi. Bir aile efradı gibi senelerce beraber yaşadık. Hadîdü'l-mizac, serîü'linfial olduğu halde bizi hiçbir suretle incitmedi."*[12]

Âkif, babasını, "Beyaz sarıklı, temiz, yaşça elli beş ancak vücudu zinde, fakat saç sakal ziyadece ak." diye tasvir etmiş Safahât'ının Hakkın Sesleri kitabındaki üçüncü şiirine de şu notu düşmüştür: "Babam Fatih Müderrislerinden İpekli Hoca Tahir Efendi merhumdur ki, benim hem babam, hem hocamdır. Ne biliyorsam kendisinden öğrendim."

Âkif, "Fatih Câmii" şiirinde babasını ve onun eğitim için nasıl bir yol izlediğini şöyle ifade etmiştir:

"Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir. Bu gece
Sizinle camie gitsek çocuklar erkence.
Giderseniz gelin amma namazda uslu durun;
Deyip alırdı beraber benimle kardeşimi.
Namaza durdu mu, haliyle koyuverir peşimi,
Dalar giderdi. Ben artık kalınca âzâde,
Ne âşıkane koşardım hasırlar üstünde!
Hayal otuz sene evvelki hali pîşimden
Geçerdi, başladım artık yanımda görmeye ben:
Beyaz sarıklı, temiz, yaşça elli beş ancak;
Vücûdu zinde, fakat saç, sakal ziyadece ak;
Mehîb yüzlü bir âdem: Kılır edeple namaz;
Yanında küçücek kızcağızla pek yaramaz
Yeşil sarıklı bir oğlan ki, başta püskül yok.
İmamesinde fesin bağlı sade bir boncuk!
Sarık hemen bozulur. Şöyle bir dolanır;
Biraz geçer, yine râyet misali dalgalanır!
Koşar koşar duramaz; âkıbet denir âmîn
Namaz biter. O zaman kalkarak o pir-i güzîn
Alır çocukları, oğlan fener çeker önde.
Gelir düşer eve yorgun, dalar pek âsûde
Derin bir uykuya…"

[12] İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* C.I, Dergah Yayınları, İstanbul 1988, s.91.

Çocuklarını camiye götürüp buradaki manevî atmosferi teneffüs etmelerini sağlayan Tahir Efendi'nin maneviyat eğitimine verdiği önem sayesinde Âkif, büyük bir şahsiyet olarak yetişmiştir.[13]

İsmet Hanım

1878 yılında doğan İsmet Hanım, Tophane-i Âmire Veznedarı Mehmet Emin Bey'in ve Hasibe Hanım'ın kızıdır. Hâli vakti yerinde, kibar, değerli bir insan olarak tanınan Mehmet Emin Bey, Hırka-i Şerif'te Veznedar Konağı diye maruf evde yaşamıştır.[14] Bu konağın yirmi yaşına gelen kızı İsmet Hanım ile yirmi beş yaşındaki Mehmet Âkif, 1 Eylül 1898'de evlenmiştir. Âkif'le İsmet Hanım'ın düğünleri bu konakta yapılmış, karı koca bu konakta bir ay kadar yaşamış, daha sonra kendi evlerine, yani Emine Şerife Hanım'ın, yangından sonra inşa olunan evine geçmişler ve burada ilk kızları Cemile doğmuştur.

Çocukları doğduktan sonra, Emine Şerife Hanım'ın küçük evi aileye dar geldiğinden, karı koca bu evden de ayrılmak zorunda kalmışlar ve İstanbul'un muhtelif semtlerinde ikamet etmişlerdir. Millî Şâirin hayat arkadaşı İsmet Hanım, 19 Nisan 1944 günü akşam üzeri vefat etmiş Topkapı Mezarlığı'na defnedilmiştir.[15]

İsmet Hanım, tam manasıyla kibar bir İstanbul kızıydı. Alımlı, derin duygulu, ince ruhlu, zeki ve görgülü bir kadındı.[16] Kızı Suad Hanım'ın ifadesi ile o "Çok disiplinli, çok çalışkan, çok sa-kin karakterli, asil ve fevkalade bir kadındı."[17] İbnülemin Mahmut Kemal İnal'da Emine Şerife Hanım için "Hüsn-i ahlak sahibi, muhterem bir hanımdı."[18] demiştir.

Mehmet Âkif'in Gözünden Eşi

Mehmet Âkif'in, ev hayatını pek müsterih olduğu söylenemez. Eşi daimî sûrette rahatsız olduğu için ev işlerini lâyıkıyla görebilecek hâlde değildi. Bu sebeple Âkif, evin nizam ve intizamıyla doğrudan doğruya kendisi alâkadar olmak mecburiyetinde idi. Seyahatler, hicretler mü-nasebetiyle çocuklarının tahsili de intizamını muhafaza edememişti.[19] Ona da çok üzülüyor ve bazen şöyle diyordu: *"Bu aile gâileleri beni çok yordu."*[20] Âkif, eşini *"ruh arkadaşı, hayat arkadaşı"* olarak nitelemiştir. Eşi İsmet Hanım'a saygı ve sevgi dolu bir yaklaşımını gördüğümüz şâir, onun için kaleme aldığı "Hayat Arkadaşıma" başlıklı şiirinde

"Seni bir nûra çıkarsam, diye, koştum durdum,

Ey, bütün dalgalı ömrümde, hayat arkadaşım!

---

[13] Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif,* Timaş Yayınları, İstanbul 2001, s.12.

[14] Düzdağ, *a.g.e.,* s.18

[15] Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Âkif, Hayatı ve Eserleri,* İrfan Yayınevi, İstanbul 1973, s.138.

[16] Ersoy, *a.g.e.*

[17] Ferda Argon, Selma Argon, Fatih Bayhan, *Dedem Mehmet Âkif,* Timaş Yayınları, İstanbul 2016, s.50.

[18] İnal, *a.g.e.,* C.I, s.91.

[19] Güneş, *a.g.m.,* 65-66.

[20] Eşref Edib, *a.g.e.,* s.187.

Dağ mıdır, karşı gelen, taş mı, hep aştım, lâkin,

Buruşuk alnıma çarpan bu sefer kendi taşım." demiş ve eşinin hakkını teslim etmiştir.

Ancak ömrünü çöken bir devletin evlâdı için didinerek ve gözyaşı dökerek geçiren bir adamın, Mehmet Âkif'in eşi olmak çok da kolay olmamıştır.

Âkif, hasta iken onu sırtında taşımış evin her şeyiyle ilgilenmiştir. İsmet Hanım'ın sık sık hastalanması ve eczanelere ihtiyaç duymasını bir latife ile anlatmıştır. Mehmet Âkif, kızı Cemile'nin yanına İstanbul'a giden İsmet Hanım'dan aldığı havadisleri diğer kızı Suad'a haber verdiği bir mektubunda sık sık siniri tutup bayılan eşinin bir eczane bulduğunu ve sıhhatinin iyi ol-duğunu şu cümlelerle yazmıştır: "Hacıhanım rahmetli nereye gitse on, on beş kuruşa aylık kendisine bir Kur'an hocası bulurdu. Annen de iki evli bir köy de olsa hemen bir eczane ediniyor."[21] der.

Mehmet Âkif'in Çocukları

Çocukları çok sevdiği anlaşılan Mehmet Âkif, bunu eserlerine de yansıtmıştır.[22] O, çocuklara verdiği önemi şu mısralarla ifade etmiştir:

"Üç sınıf halka içim parçalanır hem ne kadar,

İhtiyarlar, karılar, bir de küçükler bunlar.

Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan,

Yoksa, insanlığını bilmem nasıl anlar insan."

Âkif onların her zaman gülmesi gerektiğini ise

"Bayramda güler çehre-i masum-i sabâvet.

Ümmîd çocuk sûret-i safında iyandır."[23]

mısralarında ifade etmiştir.

Çocukların sevinmesini isteyen Âkif bunu kendi çocuklarından esirgememiştir. Kızı Feride Hanım babasının bu özelliğini şu cümlelerle anlatmıştır: *"Babam küçükken, zaman zaman bizi gezmeye götürürdü. Çok küçüktük o zamanlar. Hatta yorulduğum zaman beni omzuna alırdı. Gezdirirdi. Şehzadebaşı'nda meşhur bir çaycı vardı, oraya götürürdü. Babam arkadaşlarıyla çay içer sohbet ederdi.*

---

[21] Günaydın, *a.g.e.,* s.11.

[22] Bu konuda geniş bilgi için bkz., Turgay; "Şair Mi Baba Mı? Çocuklarının Gözünden Mehmet Âkif Ersoy", *I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu,* 19-21 Kasım 2008, C.II, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur 2008, s.913-920; Tahsin Yıldırım, *Mehmet Âkif'le Başbaşa,* Yağmur Yayınları, İstanbul 2011.

[23] Çocukluğun masum çehresi bayramda gülümser,
Umut, saf bir çocuk suretinde görünür.

Bana da lokum verirdi. Bunları hatırlıyorum küçüklüğümden. Daima açık havayı severdi babam. Geniş bahçeli evlerde otururduk. Bizim büyük şairlerin şiirlerini okuturdu. Bazen açıklardı. Bir kısmını ezberletirdi."[24]

İsmet Hanım, ilk çocuğu olan Cemile'yi doğurduktan sonra; Feride'yi, sonra Suad'ı doğurmuş, daha sonra İbrahim Naim'i [1907-1908] doğurmuşsa da bu çocuk bir buçuk yaşında ölmüş daha sonra Emin ile Tahir'i doğurmuştur.

Âkif, kızı Cemile'yi Ömer Rıza Doğrul ile Feride'yi iş adamı Muhittin Akçor ile Suad'ı ise Baytar Yüzbaşısı Ahmet Ali Argon'la evlendirmiştir. Bu konu dostu Kuşçubaşı Eşref Sencer'e 25 Eylül 1930'da yazdığı mektupta şöyle geçmiştir: *"Allah'a şükür, şimdiki hâlde kızlarımın üçü de mesutturlar. İnşaallah bütün ümmeti Muhammed'in kızlarıyla birlikte onlar da, ömürlerinin sonuna kadar saadetlerini muhafaza ederler."*[25] Emin Ersoy'un evlendiği kişi hakkında bilgi bulunamamıştır. Tahir Bey ise Ayten Hanım'la evlenmiştir.

Cemile Doğrul

Mehmet Âkif'in en büyük kızı olan Cemile Hanım 1900 yılında doğmuş, 19 Temmuz 1981 tarihinde vefat etmiştir. Mehmet Âkif'in vefatında onun başucunda oturup gözyaşı döken Cemile Hanım, ailenin büyük çocuğu olarak hep toparlayıcı olmuştur. Annesi İsmet Hanım ölümüne kadar Cemile Hanımın yanında kalmıştır.[26]

Mehmet Âkif, diğer çocuklarıyla olduğu gibi Cemile Hanımla da mektuplaşmış bir eli daima onların üzerinde olmuştur. Âkif, Mısır'da iken bir hâtıra olmak üzere çektirdiği, fotoğrafın arkasına

"Şu serilmiş görünen gölgeme imrenmedeyim…

Ne saâdet, hani ondan bile mahrûmum ben.

Daha bir müddet emînim ki hayâtın yükünü,

Dizlerim titreyerek çekmeye mahkûmum ben.

Çöz de artık yükümün kördüğüm olmuş bağını,

Bana çok görme, İlâhî, bir avuç toprağını!..."

mısralarını yazarak İstanbul'da kızı Cemile'ye gönderince o da, müteessir olmuş: *"Ah babacığım, ne hâle gelmişsin!" diye babasına mektup yazmıştır. Âkif, ise cevabında "Sen ona aldırma. Bize bazı öyle sünûhat [zuhur eden, aniden gelişen] olur, yazarız."*[27] demiştir.

---

[24] Burhan Bozgeyik, "Kızı Feride Hanımefendi ile Damadı Muhiddin Akçor, İstiklâl Marşı Şairimizi Anlatıyor", *Köprü Dergisi,* S. 21, Aralık 1978, s.5

[25] Günaydın, *a.g.e.,* s.76.

[26] F. Argon, S. Argon, Bayhan, *a.g.e.,* s.49.

[27] Eşref Edib, *a.g.e.*, s.212.

Cemile Hanım, aslen Burdurlu olup 1893 yılında Kahire'de dünyaya gelen Ömer Rıza Doğrul ile evlenmiştir. Ömer Rıza, Ezher'de 1911 yılında hukuk tahsilini tamamlamış, Arapçayı ve İngilizceyi tercüme yapacak derecede öğrenmiştir. 1914 yılında Mısır'da tanıştığı Mehmet Âkif'i ziyaret için İstanbul'a gelen Ömer Rıza, I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine, İstanbul'a yerleşmiştir. Millî Mücadele lehine yazılar yazan Ömer Rıza 4 Mart 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükûn yasası gereği Şeyh Sait isyanının çıkışında muhalefet basınının rolü olduğu ge-rekçesi ile İstiklal Mahkemesi tarafından tutuklanmışsa da mahkeme safahatından sonra suçsuzluğu ortaya çıkmış ve beraat etmiştir.[28] Matbuattan ömrü boyunca ayrılmayan Ömer Rıza Doğrul 14 Mayıs 1950 yılında Demokrat Parti Konya Milletvekili seçilmiş 13 Mart 1952'de Cerrahpaşa Hastanesinde tedavi görürken kalp krizi geçirerek vefat etmiş ve Edirnekapı Şehitliği'ne defnedilmiştir. Ömer Rıza ile Cemile Hanımın genç yaşta ölen Bülent (?-1961) adında bir oğlu ile Nazan (1 Nisan 1922-2006) ve Rezzan (15 Eylül 1930 -20??) adında iki kızı olmuştur.[29]

Mehmet Âkif'in "Bebek Yahut Hakk-ı Karar" adlı şiirinde beş yaşındaki Feride'yle yedi yaşındaki Cemile'nin, bebek oyunlarını ve onlarla giriştiği hasbihâli anlatmıştır. Cemile, Âkif'in şi-irlerinde dört defa zikredilmiştir.

Feride Akçor

1902 yılında doğan [Memduha][30] Feride Hanım 1982 yılında vefat etmiştir. Feride Hanım, Mehmet Âkif'in talebesi olan Muhittin Akçor (1900-1982) ile evlenmiştir. Nihal (1924 -2008) ve Seyhan[31] (1935 -) adında iki kızı vardır.

"Bebek Yahut Hakk-ı Karar" başlıklı çocuklarını da andığı şiirinde geçtiği üzere Cemile ile Feride'nin kendisinden *"birer hotozlu bebek"* istemiştir. Oyuncak bebeğe kavuşmadan hayaller kuran Cemile ve Feride bitkin düşünceye kadar bebekle oynayacağını belirtselerde bebeğe kavuşan çocuklar için durum farklı olmuştur.Onları kırmamak için öneriyi reddetmediğini belirten Âkif, *"Feride'nin yüzü gülmüştü, baktım, iyiden iyi."* dediği mısralarını şöyle sürdürmüştür:

"Alıp Ferîde hazin bir niyâz tavrı hemen:

—Bebeğini ver, acıcık oynayım, kuzum abla!

Demez mi?Kız ne diyor?... Gâliba:

—İnâyet ola!

Verir miyim sana ben hiç bebeğimi, yağma mı var?"

Âkif'in şiirinde Feride, dokuz defa zikredilmiştir.

---

[28] Mevlevi, Tahirül, *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri,* Nehir Yayınları, İstanbul 1991, s.176-186.

[29] Cündioğlu, Dücane, *Âkif'e Dair,* Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005, s.85.

[30] İstanbul Şehir Üniversitesi Taha Toros arşivinde bulunan Sabiha Bozcalı'ya ait bir çizimde isim Memduha Feride olarak geç mektedir.

[31] Seyhan Hanıma isim konulması Mehmet Âkif'in mektubunda yer bulmuştur: *"Adını ben koydum: Seyhan. Türkçe olsun dediler, ben de bu ismi münasip gördüm. Kendileri de çok beğenmişler."*. Bkz., Günaydın, *a.g.e.,* s.14.

Yeğeni Selma Argon *"tek kelimeyle pamuktu."* diyerek tanımladığı Feride Hanıma dair bilgi ve hatıraları şöyledir: *"Feride teyzem bembeyaz saçlarıyla evin içinde koşturur, her şeyin düzgün, temiz olması için uğraşırdı. Çok titiz, tertipli bir hanımdı. Orada yatıya kaldığımız zaman çarşafların kokusuna bayılırdım. Hep lavanta kokardı. Lavantaları kurutur onlara minik torbalar diker, içlerini doldurur, bütün dolaplara koyardı. Bize de bir sürü verirdi."* [32]

Suad Argon

Darülfünun mezunu Suad Hanım 1906'da doğmuş 29 Şubat 2000'de vefat etmiştir. Baytar Binbaşısı[33] "gösterişli, yapılı, yeşil gözlü"Ahmet Ali Argon[34] Bey'le (1899-10 Temmuz 1957) 1925 yılında evlenmiştir.[35] Bu evlilikten [Fatma] Ferda (1927-2012), Selma (1 Ekim 1944-) adlı çocukları olmuştur. Ahmet Ali Beyin ilk evliliğinden olan Cevat Bey'de(1 Temmuz 1926-1983)[36] aileye dahil olmuştur. Hatta bir süre resmi işlemler için Suad Hanım'ın nüfusuna kayıtlı kalmıştır.[37] Ahmet Ali Bey küçük yaşta anne babasını kaybetmiş, ablası ile Trakya Delior-man'dan Bursa'ya yerleşmiş, onu ablası büyütmüştür. Ferda Hanım, Celal Güney (1930?-2008) ile evlenmiş, Selma Hanım ise İlker Türkozan'la (14 Temmuz 1940-) evlenmiştir.

Suad Hanım ile Ahmet Ali Bey evliliği Selma Hanım beş yaşındayken (1949) boşanma ile sonuçlanmış ama Ahmet Bey çocukları ile iletişimini kesmemiştir. Eşinden ayrılan Suad Hanım Mehmet Âkif'in vefatı ardına onun maskını alan meşhur heykeltraş Ratip Aşir'in İstanbul, Çubuklu'daki yalısının yanında Tahir Bey'in oturduğu küçük bir eve taşınmıştır. Ömrünün sonuna kadar kızı Selma'nın yanında yaşayan Suad Hanım'a son günlerinde felç indiğinden sıkıntılı günler geçirmiştir.[38]

Suad Hanım eşinin mesleği gereği Türkiye'nin bir çok yerinde yaşamıştır. Eşi Milas'ta görevli iken Suad Hanım, kızı Ferda'yı da alarak anne ve babasını ziyaret için Mısır'a gitmiştir.

Mehmet Âkif gibi İstanbul'un farklı yerlerinde yaşayan Suad Hanım, Beykoz, Ada, Maltepe Süreyyapaşa, Beyoğlu'nda farklı zamanlarda oturmuştur. [39]

Suat Hanım Edirnekapı Şehitliğinde medfundur.

---

[32] F. Argon, S. Argon, Bayhan, *a.g.e.,* s.53.

[33] Günaydın, *a.g.e.,* s.108.

[34] Kaynaklarda sadece *"Ahmet"* olarak geçen isim Mehmet Âkif'in mektubunda *"Ahmet Ali"* olarak geçmiştir. Bkz., Günaydın, *a.g.e.,* s.108.

[35] F. Argon, S. Argon, Bayhan, *a.g.e.,* s.38'de bu tarih verilirken s.78'de 1926 tarihi vermiştir.

[36] Cevat Bey'in iki kızı bulunmaktadır.

[37] Mehmet Âkif, Suad Hanıma yazdığı mektuplarda Cevat Beyin Allah'ın bir emaneti olduğu ve ona sahip çıkmalarının gereğini yazmıştır. Aile tarafından da kabul edilen Cevat Bey üvey kardeşi Selma Hanım tarafından sitayişle anlatılmıştır.

[38] F. Argon, S. Argon, Bayhan, *a.g.e.,* s.18, 35.

[39] Aile hakkında detaylı bilgi için bkz., F. Argon, S. Argon, Bayhan, *a.g.e.*

Mehmet Emin Ersoy

Mehmet[40] Emin Ersoy 1908'de[41] İstanbul'da doğmuştur.[42] Çocukluk dönemi İstanbul'da farklı semtlerde geçen Mehmet Emin Ersoy, babası Millî Mücadele'ye katılmak üzere İstanbul'dan yola çıkarken yanında olmuştur.[43] Emin daha sonra anne ve ablalarıyla yerleştiği Kastamonu'da okula kaydedilmişse de burada fazla durmamış Ankara'da Mehmet Âkif'in yanına Taceddin Dergahı'na gelmiştir. Aile ise daha sonra Ankara'da toplanmıştır. Onların Ankara'ya gelmesinin ardından başkentin Kayseri'ye taşınma ihtimalinin belirmesi üzerine Âkif, eşini ve çocuklarını Kayseri'ye göndermiş, *"Benim öldüğüm yerde oğlum da ölsün"* diyerek Emin'i yanında tutmuştur. Milli Mücadele yıllarında Mehmet Âkif'in halka ve askere moral vermek üzere yaptığı gezilere Emin de iştirak etmiştir.[44] Emin'i Millî Mücadele yıllarında ayırmayan, Mısır'a giderken onu da götüren, *"Âsım"* kitabında *"eşhâs-ı muhâvere"*den biri olarak Emin'i tercih eden Mehmed Âkif'in gözünde onun yeri başkadır. Şiirlerinde iki defa zikredilen Emin, Âsım'da şöyle geçmiştir:

"- Hani çay gelmedi yâhu?

- Ay unuttuk, gerçek.

- Gitme seslen yalınız, nerde Emin, yok mu?

- Emin!

Nerdesin? Baksana, çay demleyeceklerdi demin...

- Demlemişler, baba...

- Sen gelsene, oğlum, buraya...

El öperlerdi unuttun mu?

- Hayır.

- Oldu mu ya?

- Demin öptüm, baba..

Öptün mü, git öyleyse hadi."

---

[40] *Mehmet Âkif'in Aile Mektupları,* Haz. Ömer Hakan Özalp, Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi, Burdur 2010, s.191'de imzasını M. Emin olarak attığından bu harfin Mehmet'in karşılığı olduğu düşünülmektedir. İstanbul Şehir Üniversitesi Taha Toros arşivinde de Âkif'e ait bir şecerede Mehmet adı geçmektedir.

[41] Burhaneddin Olker, "Ersoy (Mehmet Emin)", *İstanbul Ansiklopedisi,* C.X, Koçu Yayınları, İstanbul 1971, s.5220.

[42] Emin Ersoy, hâtıralarında babası ile 1920 yılında Ankara'ya giderken *"Ben o zamanlar on iki yaşında bir çocuktum"* dediğine göre doğum tarihi 1908'dir. Bkz., Emin Ersoy, "Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'le Beraber, Bir Yaylı Araba İle Yola Çıktık", Millet Dergisi, S. 106, 12 Şubat 1948, s. 16; Bozgeyik, a.g.m., s.5'te *"Babam Anadolu'ya giderken küçük kardeşimi yanına aldı. Oğlanların büyüğüydü kardeşim. O sıralar altı yaşındaydı."* demesi sanıyoruz bir yanlış hatırlamadır.

[43] Mehmet Âkif'in Milli Mücadeleye katkısı ve o yılları için bkz., Tahsin Yıldırım, *Milli Mücadele'de Mehmet Âkif,* Selis Yayınları, İstanbul 2007.

[44] Düzdağ, *a.g.e.,* s.118.

Mehmet Âkif'in mebusluğu sırasında da Ankara'da yanında kalan Emin 1923 ve 1924'te ailesiyle birlikte Mısır'a gitmiş daha sonra yurda dönmüştür.

Eğitim hayatında başarılı olmayan Emin, Çengelköy'deki Havuzbaşı Numune Mektebi'nin beşinci sınıfını zor zar geçmiş ama daha kötüsü yalan illetine düçar olmuştur. Mehmet Âkif'in 3 Mart 1925-15 Eylül 1930 tarihleri arasında yazdığı mektuplarda Emin'le ilgilenen bir babanın kaygı ve mutlulukları görülmektedir. Kaygılanılan, teşvik edilen Emin 1934 yılında askerliğini yapmak için yurda dönünce başından ilginç bir olay geçmiştir. Ali İlmî Fânî, Rıza Tevfik'e yazdığı bir mektupta anlatıldığına göre Emin, devrim kanunlarına muhalefetten tutuklanmıştır.

Mehmet Âkif'in vefatı ardına yaşadığı sıkıntılardan dolayı kendini dağıtan Emin Ersoy, bir süre işssiz ve çaresiz kalınca baba dostlarının yardımı ile Bursa'da Atatürk Çiftliği harasına kâhya olarak yerleştirilmiştir. Bu sırada evlenen Emin Ersoy mazbut bir hayat sürmeye başlamıştır. Emin Ersoy, Karacabey Harasında çalışırken meydana gelen bir zelzelede haranın zarar görmesi üzerine hara müdürü tarafından *"Buraları eski hâline getirilinceye kadar git, başının çaresine bak"* denilmiş 1963-1964[45] arası bir tarihte işten çıkarılmış bu sırada da eşi vefat etmiştir.[46] Eşinin vefatının ardından yalnız kalan Emin tekrar alkol ve esrara başlamıştır. İşten uzaklaştırılan Emin Ersoy, işine iade edilmesi için Refii Cevat Ulunay'ı aracı kılmak için yanına gelip *"Müşkül durumdayım. (...) Karacabey Harasında günde ufak bir ücretle çalışıyorum ve 15 seneden beri orada barınmaktayım."* diyerek kendisini bu durumdan kurtarmak için tavassutunu rica etmiştir. Ulunay'ın çabaları ile tekrar Karacabey Harasındaki işine iade edilmiş, gerek iş yeri gerekse ikamet için merkeze 7-8 km. ötede Poyrazbahçe'deki koyun ağılı gösterilmiştir.

"Hayatının yarıdan fazlası acı içinde geçen Emin Âkif, Millî Türk Talebe Birliği gibi milliyetçi, tarih sever bir gençlik kuruluşunun himayesi altında yaşamaya devam etmiştir" [47] Ancak bir süre sonra sığındığı bu basit, basık odadan kim tarafından hangi gerekçe ile çıkarılıp sokağa atıldığını bilmediğimiz Emin Ersoy 1966 sonlarında akıl hastanesine yatırılsa da Kasım 1966'dan itibaren tekrar sokaklara düşmüştür. Tophane'de terk edilmiş bir kamyonetin karoseri içinde 24 Ocak 1967'de ölü bulunmuştur.

Tahir Ersoy

Tahir Bey 1331'de [1915] doğmuş[48]- 12 Nisan 2000'de vefat etmiştir. Ayten Hanım'la (25 Şubat 1946 -) 17 Nisan 1973'te evlenmiştir.[49]

Esprili bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılan Tahir Bey, zaman zaman kızkardeşi Suad Hanım'ı ve yeğeni Selma Hanım'ı gülme krizine sokacak kadar renkli bir kişidir. Karakalem resim yapan, hattatlığı olan Tahir Bey, tahtadan oyma eşyalar ve kullandığı mobilyaları kendi yapacak kadarda

[45] F. Argon, S. Argon, Bayhan, *a.g.e.*, s.109.

[46] Vefatının ardından gazetelerde çıkan yazılarda eşinin üç yıl önce öldüğü yazılmıştır.

[47] Kenan Akın, "Mehmet Âkif'in Oğlu Sefaletle Mücadelede", *Tercüman Gazetesi*, 24 Şubat 1966.

[48] İstanbul Şehir Üniversitesi'ndeki Taha Toros arşivi *"Mehmet Âkif Ersoy Şeceresi"* başlıklı yazı.

[49] Mehmet Rüyan Soydan arşivinde bulunan evlilik cüzdanından.

usta bir marangozdur.[50] Aynı zamanda güzel sesi ile şiirler okuyup şarkılar söyleyen sanatçı ruhlu biridir. İngilizce romanlar okuyup, National Geographic mecmuasına abone olan Tahir Bey, yeğeni ile birlikte sahafları dolaşan kitap sevdalısıdır.[51]

Farklı yerlerde çalışan Tahir Bey, bir müddet İş Bankası'nın Karaköy Merkez şubesinde çalışmıştır. Daha sonra Susurluk borasit madenlerinde İngilizlerin çalıştırdığı firmada tercüman olarak görev yapmıştır. İzmit'de Petrol Ofisi'nde eşi ile birlikte çalışıp lojmanlarda kalmışlardır.[52] Tahir Bey işi ve bazı mücbir sebepler gereği İstanbul'da Beykoz Çubuklu, Beylerbeyi, Ada, Maltepe Süreyyapaşa, Susurluk, Gölcük, Ankara Keçiören gibi farklı yerlerde yaşamıştır.[53]

Pankreas kanseri olan Tahir Bey Suad Hanım'dan 42 gün sonra vefat etmiş, Bağlarbaşı'nda İlahiyat Fakültesi Camii'nde İkindi namazı ardına kılanan cenaze namazı sonrası Edirnekapı Mezarlığına defnedilmiştir.

Kaynakça

İstanbul Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivi

Mehmet Rüyan Soydan Arşivi

Akın, Kenan; "Mehmet Âkif'in Oğlu Sefaletle Mücadelede", *Tercüman Gazetesi,* 24 Şubat 1966.

Anar, Turgay; "Şair Mi Baba Mı? Çocuklarının Gözünden Mehmet Âkif Ersoy", *I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu,* 19-20-21 Kasım 2008, C.II, Mehmet Akif Ersoy Üni-versitesi, Burdur 2008, s.913-920.

Argon, Ferda, Argon, Selma, Bayhan, Fatih; *Dedem Mehmet Âkif,* Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.

Bozgeyik, Burhan; "Kızı Feride Hanımefendi ile Damadı Muhittin Akçor, İstiklâl Marşı Şairimizi Anlatıyor", *Köprü Dergisi,* S. 21, Aralık 1978.

Cündioğlu, Dücane; *Âkif'e Dair,* Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005.

Düzdağ, M. Ertuğrul; *Mehmet Âkif Ersoy,* KTB., Ankara 1997.

Ersoy, Emin; "Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey'le Beraber, Bir Yaylı Araba İle Yola Çıktık", *Millet Dergisi,* S. 106, 12 Şubat 1948.

Eşref Edib; *Mehmet Âkif: Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları,* Haz., Fahrettin Gün, Beyan Yayınları, İstanbul 2009.

Günaydın, Yusuf Turan; *Mehmet Âkif'in Mektupları,* Ebabil Yayınları, İstanbul 2009.

Güneş, Özlem; "Mehmet Âkif'in Şiirlerinde Aile", *Bir İstiklâl Âşığı Mehmet Âkif,* Haz., Turgay Anar, DBY. Yayınları, İstanbul 2011, s.55-66.

[50] Sadık Kutalmış, "Âkif'in Oğulları: Emin ve Tahir", *Türk Edebiyatı Dergisi,* S.444, Ekim 2010, s.33.

[51] F. Argon, S. Argon, Bayhan, *a.g.e.,* s. 20-27.

[52] F. Argon, S. Argon, Bayhan, *a.g.e.,* s. 20-25.

[53] F. Argon, S. Argon, Bayhan, *a.g.e.*

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal; *Son Asır Türk Şairleri,* C.I, Dergah Yayınları, İstanbul 1988.

Kuntay, Mithat Cemal; *Mehmet Âkif,* Timaş Yayınları, İstanbul 2001.

Kutalmış, Sadık; "Âkif'in Oğulları: Emin ve Tahir", *Türk Edebiyatı Dergisi,* S.444, Ekim 2010.

*Mehmet Âkif'in Aile Mektupları,*Haz., Ömer Hakan Özalp, Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi, Burdur 2010.

Olker, Burhanettin, "Ersoy (Mehmet Emin)", *İstanbul Ansiklopedisi,* C.X, Koçu Yayınları, İstanbul 1971, s.5220.

Özçelik, Mustafa; *Mehmet Âkif Ersoy'un Kronolojik Hayat Hikayesi,* Erguvan Yayınları, İs-tanbul 2009.

Tahirül Mevlevi; *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri,* Nehir Yayınları, İstanbul 1991.

Tansel, Fevziye Abdullah; *Mehmed Âkif, Hayatı ve Eserleri,* İrfan Yayınevi, İstanbul 1973.

Ulunay, Refii Cevat; "Takvim'den Bir Yaprak: Mehmet Âkif'in Oğlu", *Milliyet Gazetesi,* 30 Ocak 1965.

Yıldırım, Tahsin; *Milli Mücadele'de Mehmet Âkif,* Selis Yayınları, İstanbul 2007.

Yıldırım, Tahsin; *Mehmet Âkif'le Başbaşa,* Yağmur Yayınları, İstanbul 2011.

MUHAYYELDEN MÜŞAHHASA KÖSE İMAM: BOSNALI ALİ ŞEVKİ HOCA KİMDİR?

Turgay ANAR[1]

Giriş[2]

Yaşadıkları zamanı tek başlarına dolduracak kadar değerli işler yapmış, eserler bırakmış, önemli devlet görevleri icra etmiş nice insanlar vardır. Onları tanımak, aynı zamanda o devrin "iç hayatını", o milletin "varlık sancılarını" ve aynı zamanda o milleti "var eden" temel dinamikleri de tanımak anlamına gelir. Milletlere yol gösteren bu nevi "hezarfen" şahsiyetlerin izinden gidildiğinde yolumuz, bu "umman" şahısları çeşitli vesilelerle besleyen ırmaklara da açılır ve sonunda şöyle düşünmeye başlarız: *Bu uçsuz bucaksız ummanı besleyen, engin dağları ve bin bir türlü engelleri aşarak ona su taşıyan ırmakları görüp, üzerinde düşünmeden ummanın bütününü anlamak mümkün müdür?* İşte yakın tarihimizde "hayatı", "davası", "ahlâkı", "şairliği", "inancı" ve "milleti" için hiçbir şahsi hesap gütmeden hareket eden, inandığı değerlere ihaneti bir an bile düşünmeyen bir insan yaşamıştır: Mehmed Âkif Ersoy... O, bir "karakter adamı" ve "karakterinin de adamı" olarak yakın tarihimizde en dikkat çekici simalardan birdir. Onun hayatı, eserlerine de akseden bir sanat şaheseri; eserlerine akseden hayat ise onun riya bulaşmamış tertemiz bir yüzüdür.

Bu "tertemiz" hayatın ve eserlerin varlığı Türk milleti için nerdeyse bir hazine değerindedir. Onun hayatına çeşitli açılardan projeksiyon tuttuğumuz takdirde, yaşadığımız çağı ve gelecek zamanları da aydınlatabilecek birçok "ışık huzmesine" ulaşabiliriz. Türk edebiyat tarihinde ve milletinin vicdanında silinmez izler bırakan büyük şair Mehmed Âkif'in vefatının üzerinden çok uzun bir süre geçmemiş olmasına rağmen, millî şairimizin hayatının ayrıntılarına dair maalesef

---

[1]Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü Öğretim Üyesi.
e-mail: turgay.anar@medeniyet.edu.tr,
ORCID **0000-0001-7185-6170**

[2] Bildirinin hazırlanmasında şu çalışmadan faydalanılmıştır: Turgay Anar, *Büyülü Bir Geçmiş Zamanın İzinde: Bosnalı Ali Şevki Hoca*, Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

cevaplanması gereken daha birçok soru bulunmaktadır. Bir "ummanı" çeşitli açılardan besleyen, Mehmed Âkif'i belki de Mehmed Âkif olmasına imkân tanıyan bu "ırmaklarla" birlikte okumak, düşünmek, irdelemek ve tanımak onun hatırasına gösterilebilecek bir hürmet ve aynı zamanda onu ve onun eserlerini çok yönlü bir okuma faaliyetidir. Şimdiye kadar birçok yönüyle incelenen, irdelenen ve hatta kıyasıya eleştirilen Mehmed Âkif'in, şahsiyetini bir "ışık huzmesi" gibi çevreleyen dost çevresinin üzerinde nedense hemen hiç durulmamıştır. Çevresindeki dostlarıyla birlikte koca bir "çınar" ağacını anımsatan Mehmed Âkif Bey; asıl şahsiyetini, çevresine dal budak salan dalların oluşturduğu samimi "atmosfer" ile bulmuştur. "Çınar ağacının" toprağın derinlerine doğru saldığı ve bir insanı değil de belki daha çok bir medeniyeti ayakta tutan "kök"lerine daha yakından baktığımızda onun başını göklere neden dimdik salmaya devam ettiğini daha iyi anlayabiliriz.

Ali Şevki Hoca: Safahat'taki Köse İmam mıdır?

Ali Şevki Hoca, Mehmet Âkif Bey'in babası İpekli Tahir Efendi'nin bir talebesidir. Bu bilgi, *Safahat'*ın Âsım bölümünde bizzat yazarı tarafından da açıklanmaktadır. Âkif'in onunla babasının talebesi olarak tanışmış olması, onun karakterine hayran olmasını, onu bir dost olarak sevmesini kolaylaştırmış olmalıdır. *Safahat'*ın Âsım kitabı içindeki şu açıklamalar da bu tanışıklıkla ilgili birkaç hususun gerçeklerle sıkı bir bağı olduğunu gösterir:

"Bu eser bir muhâvereden ibârettir ki Harb-i Umûmî içinde ve Fâtih Yangını'ndan evvel, Hocazâde'nin Sarıgüzel'deki evinde geçer. Eşhâs-ı muhâvere şunlardır:

HOCAZÂDE	*Merhum Hoca Tâhir Efendi'nin oğlu.*
KÖSE İMAM	*Merhum Hoca Tâhir Efendi'nin şâkirdlerinden.*
ÂSIM	*Köse İmam'ın oğlu.*
EMİN	*Hocazâde'nin oğlu."* [3]

Midhat Cemal'in verdiği bilgiye göre Safahat'taki "Köse İmam" karakteri de doğrudan doğruya Ali Şevki Hoca'dan mülhemdir. Midhat Cemal, Köse İmam'ın kim olduğunu bizzat Âkif'e sormuş, o da şiirlerindeki bu kişinin aslında "Ali Şevki Hoca" olduğunu dile getirmiştir.[4] Onunla ilgili yukarıda verilen bilgide, "merhum Hoca Tâhir Efendi'nin şâkirdlerinden" ibaresi, Âkif'in babası İpekli Tahir Efendi ile doğrudan ilgilidir. Ayrıca hocanın gerçek hayatta da "köse" olduğunu yine Midhat Cemal'in verdiği bilgilerden öğreniyoruz.[5] Hatta Midhat Cemal, hocanın "sakalını heybetli yapmanın yolunu bulduğunu", seyrek sakalındaki "telleri ortasından ikiye ayırarak sakalının geniş görünmesini" sağlamaya çalıştığını da ekler. Hocanın şahsi özellikleri hakkında ipuçları veren bu bilgiler, her ne kadar bir edebiyat eserinde geçse de, Safahat'ta yer alan bazı dizeleri dikkatlice okuduğumuz zaman da bunların doğruluğunu teyit etmek mümkündür.

---

[3] Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat,* (Haz. M. Ertuğrul Düzdağ), Çağrı Yayınları, İstanbul 2006, s.337.

[4] Midhat Cemal Kuntay, *Mehmet Akif: Hayatı-Seciyesi-Sanatı,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986, s.55.

[5] Kuntay, *a.g.e.,* s.52.

Âsım'da geçen şu bölümler, Ali Şevki Hoca'nın Âkif Bey'i ve babasını yakından tanıdığını gösteren bir bakış açısıyla da okunabilir sanırım:

"— Vay Hocam! Vay gözümün nûru efendim, buyurun!

Hangi rüzgârdır atan sizleri?.. Lûtfen oturun.

Mütehassirdik efendim, ne inâyet! Ne kerem!

Öpmedik afvediniz...

— Çok yaşa... Lâkin... Veremem.

— Bütün İstanbul'un ağzında gezen elleriniz,

Bize nâz etmese olmaz mı efendim? Veriniz.

— Döktüğün dillere bittim, seni çok sözlü seni!

Ayda, âlemde bir olsun aramazsın Köse'ni.

Bu herif öldü mü, sağ kaldı mı, derler de ayol,

Baba dostuysam eğer kalkıp ararlar bir yol.

Yoksa yaşlanmaya görsün, adamın hâli yaman...

Ne fenâ günlere kaldık, aman Allâh'ım aman!

«Nesl-i hâzır» denilen şey pek acâib bir şey:

Hoca rahmetliye bak, oğluna bak, hey gidi hey!.." [6]

(...)

"— Kime derler zübbe?

— Sana derler.

— Niye?

— Hem benzemedin merhûma;

Hem neden benzemedin, dersen, efendim, sorma,

O ne hiddet, o ne şiddet! Çalışıp benzesene!

İlme vakfettiği dirsek babanın: Elli sene.

— Biz de az çok pala sürttük...

— Sana câhil demedik,

Yalınız zübbe dedik... Bak yine baktın dik dik.

[6] Ersoy, *a.g.e.,* s.339.

Hoca rahmetli yetişmişti, düşün hem, nereden?

Kimin oğluydu baban? Kimdi unuttun mu deden?

İpek'in köylüsü, ümmî, yarı vahşî bir adam...

— Bâri yamyam de! Ne mâni' ki, evet, ak yamyam!

— Dinle oğlum...

— Ne nezâhet bu Hocam? Hayrânım!

— Lâfı ağzımda bıraktın be kuzum, dur be canım...

— Cümle bitseydi, emînim ki, dedem gitmişti...

Dar yetiştim!

— Ne o, sırtlan da mı olduk şimdi?

— Neyse bahsinde devam et bakalım...

— İşte baban,

Bir şey öğrenmedi elbette o ümmî babadan.

Ne kazanmışsa, bütün, kendi kazanmış, kendi.

Zât-ı devletleri, lâkin azıcık çöplendi.

Sen duâ et babadan topladığın mîrâsa,

Hep onun himmetidir üç satır ilmin varsa.

— Üç satır hem de, İlâhî, ne tükenmez irfan!

— Hadi üç yüz satır olsun mütehammilse kafan.

Hoca'nın kâ'bına yükselmen için dağlar var." [7]

"— Hiç unutmam, Hocazâdem ki, sıcak bir gündü,

Bahçedeydik, bana bir parça baban küskündü.

— Sana düşkündü babam, küstüğü olmazdı ama...

— Boşboğazsın diye kızmıştı.

— Kerâmet!

— Sorma!

Büsbütün kızdırayım bâri, dedim...

— Yâ? Çok iyi:

[7] Ersoy, *a.g.e.*, s.341-342.

Çivi, bir an'anedir bizde, sökermiş çiviyi.

— «Ortalık şöyle fena, böyle müzebzeb işler,

Ah o Yıldız'daki baykuş ölüvermezse eğer,

Âkıbet çok kötü...» dîbâce-i ma'lûmuyle,

Söze girdim.

— Kızıyor muydu?

— Hayır." [8]

Midhat Cemal, hocanın muhatabının yüzüne söyleyecek bir kusur bulamadığı zamanlar ise sesinin azarlar gibi çıktığına değinir. Onun bu özelliği Mehmet Âkif Bey tarafından seviliyordu, çünkü ona göre hocanın evinde "beğenilmemek ihtiyacı"nı teskin edebiliyordu.[9] Ali Şevki Hoca, belki de evinin en değer verdiği misafirine karşı dahi bu "açık sözlülüğünden" asla taviz vermiyordu. Onun şiirlerini beğenmediğini Âkif Bey'in gözlerinin içine baka baka söylemekten asla çekinmeyen bir insandı hoca. Anlaşılan Mehmet Âkif Bey de onun bu "hasbi" tarafına hayrandı. "Köse İmam" karakterini ilk defa okurlarına tanıtan Âkif'in *Safahat Birinci Kitap'*taki aynı adlı şiirini ithaf ettiği şahıs, bu hayranlığın bir vesilesi olarak Ali Şevki Hoca'dan başkası değildi.[10] "Köse İmam"ın birkaç özelliğiyle okurların karşısına çıkmasından çok sonra yazdığı *Safahat'ın Altıncı Kitabı'*na ismini veren Âsım bölümünde Âkif'in "Köse İmam" karakterinin üzerinde daha derinlikli düşündüğünü anlayabiliyoruz.

Mehmet Âkif, *Safahat'*taki "Köse İmam" karakterini Ali Şevki Hoca'dan ilham alarak yazmıştır. Gerçek kişi ile edebî metindeki karakter arasında çeşitli benzerlikler vardır. Bu benzerliklerin ne kadarının gerçek ne kadarının ise hayali olduğunu tam anlamıyla tespit etmek pek de mümkün değildir. Bu edebî karakterin şiirde çizilen portresi bize edebî bir metinde Ali Şevki Hoca'ya benzetilen karakterin özelliklerini verir.

"Köse İmam", tıpkı Ali Şevki Hoca gibi kösedir. Hoca gerçek hayatta hiç evlenmemiştir. Şair, değer verdiği bu muhterem insanı, yazdığı şiirinde evli ve çocuklu tasvir etmiştir. Köse İmam'ın oğlu olan Âsım, Mehmet Âkif'in şiirlerinde karşımıza çıkan, uyanık, ciddi, kültürlü, zeki, Müslüman bir gencin sembolüdür. Bu kahramanın babası olan Köse İmam da doğal olarak kıymetli özelliklere sahiptir.

Âkif'in zihninde gerçeklikle bağlantısını koparmadan oluşmuş bu Köse İmam karakteri şiirde çeşitli görüş, fikir, eleştiri, nükte ve hatıra parçasıyla okurların karşısına çıkar. Köse İmam, gerçeğin değil çıkarlarının peşinde koşan "yardakçı" şairleri şöyle eleştirir:

---

[8] Ersoy, *a.g.e.,* s.383.

[9] Kuntay, *a.g.e.,* s. 53.

[10] Ersoy, *a.g.e.,* s.113.

"Ben de târîh okudum; âlemi az çok bilirim.

'Şuarâ' dendi mi, birdenbire oynar sinirim.

İyi gün dostu herifler, o ne yardakçı gürûh,

O ne müstekreh adamlar! Hani bakmak mekrûh.

Dalkavukluktaki idmanları sermâyeleri...

Onlar azdırdı, evet, başlıca pespâyeleri.

Bu sıkılmazlara 'medh et!' diye, mangır sunarak,

Ne erâzil adam olmuş, oku târîhi de bak!

Edebiyyâta edebsizliği onlar soktu,

Yoksa, din perdesi altında bu isyan yoktu" [11]

Memleketin maddi ve manevi açıdan yaşadığı zorluklar, bu zorlukların insanlar üzerindeki olumsuz tesirleri, Köse İmam'ın hayatını da zorlaştırır. Bu zorluklar içinde kendine avunabileceği gerekçeler sıralar. Şiirdeki zihin, geçmişe sığınmak, geçmişin sembol isimlerini anarak onlara tutunmak ister. Yıkılan bir devlet ve çöken bir medeniyetin altında kalmak, insanın benliğinde yaralar açar. İşte bu tutunmak istenilen "maziye", sanki unufak olmuş bir "yıkım duygusu" eşlik eder:

"Bana dünyâda ne yer kaldı, emîn ol, ne de yâr;

Ararım göçmek için başka zemin, başka diyâr.(...)

Seneler var ki harâb olmadığım gün bilmem;

Gezerim abdala çıkmış gibi sersem sersem.

Dikilir karşıma hep görmediğim bilmediğim;

Sorarım kendime: Gurbette mi, hayrette miyim?

Yoklarım taşları, toprakları: İzler kan izi;

Yurdumun kan kusuyor mosmor uzanmış denizi!

Tüter üç beş baca kalmış... O da seyrek seyrek...

Âşinâ bir yuva olsun seçebilsem, diyerek...

Bakınırken duyarım gözlerimin yandığını;

Sarar âfâkımı binlerce sıcak kül yığını.

Ne o gömgök dereler var, ne o zümrüt dağlar;

[11] Ersoy, *a.g.e.,* s.343.

Ne o çıldırmış ekinler, ne o coşkun bağlar.

Şimdi kızgın günün altında pinekler, bekler,

Sâde yalçın kayalar, sâde ıpıssız çöller.

Yurdu baştanbaşa vîrâneye dönmüş Türk'ün;

Dünkü şen, şâtır ocaklar yatıyor yerde bugün.

Gündüz insan sesi duymaz, gece görmez bir ışık,

Yolcu haykırsa da baykuş gibi, çığlık çığlık.

«Bu diyârın hani sâhipleri?» dersin; cinler,

«Hani sâhipleri?..» der, karşıki dağdan bu sefer!

Nerde Ertuğrul'u koynunda büyütmüş obalar?

Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar?

Hani bir şanlı Süleyman Paşa? Bir kanlı Selîm?

Âh, bir Yıldırım olsun göremezsin, ne elîm!

Hani cündîleri, şâhin gibi, ceylân kovalar,

Köpürür, dalgalanır, yemyeşil engin ovalar?

Hani târîhi soruldukça, mefâhir söyler,

Kahramanlar yetişen toprağı zengin köyler?

Hani orman gibi âfâkı deşen mızraklar?

Hani atlar gibi sahrâyı eşen kısraklar?

Hani ay parçası kızlar ki koşar oynardı?

Hani dağ parçası milyonla bahâdır vardı?

Bugün artık biri yok... Hepsi masal, hepsi yalan!

Bir onulmaz yaradır, varsa yüreklerde kalan." [12]

Köse İmam, fıtratı yüksek, yaşadığı mahallenin her şeyini bilen, burada yaşayan insanlara yardım etmek isteyen, onların hayatlarını kolaylaştıran; devrin iktidar makamındakilerinin baskılarına karşı direnen, doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen, güçlünün değil haklının, adaletin, helal kazancın yanında olan; ahlâklı insan olmanın erdeminin bilincinde, korkuya kapılmadan gerçeği muhatabının yüzüne söyleyebilecek bir karakter sağlamlığına sahip ve tıpkı Ali Şevki Hoca gibi sert, açık sözlü ve zaman zaman da asabi bir kişidir.

[12] Ersoy, *a.g.e.*, s.355-356.

Sonuç olarak konuyu şöyle bağlayabiliriz: Ali Şevki Hoca'nın Mehmet Âkif'i çıkar gözetmeden sevmesi, onun ismini de günümüz insanları için önemli hale getirir. Bu dostluk ile ilgili derinlemesine bilgilerimiz olmasa da bulabildiğimiz bilgilerden bile rahatlıkla anlaşılacağı üzere Ali Şevki Hoca, günümüz insanları için olduğu kadar gelecekte onun ruhundan ve karakterinden ilham alacak insanlara önemli ve unutulmaz sözler bırakarak ahirete göç etmiştir. Ali Şevki Hoca'nın Mehmet Âkif Bey ile dostluğu, dostlukların en güzel örneği olarak hatırlanacaktır. Bu dostluk, iki tarafı da yücelten bir özelliğe sahiptir. Bu durum, iki farklı hayatın belki de en kısa yoldan tanımı olarak da okunabilir.

Kaynakça

Anar, Turgay; *Büyülü Bir Geçmiş Zamanın İzinde: Bosnalı Ali Şevki Hoca,* Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

Ersoy, Mehmet Âkif; *Safahat,* (Haz. M. Ertuğrul Düzdağ), Çağrı Yayınları, İstanbul 2006.

Kuntay, Midhat Cemal; *Mehmet Akif: Hayatı-Seciyesi-Sanatı,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986.

MEHMET AKİF ERSOY'U YETİŞTİREN COĞRAFYAYA TARİHSEL VE KÜLTÜREL BİR BAKIŞ

Turgut TOK[1]

Mehmet Akif, 20 Aralık 1873 tarihinde İstanbul'da Fatih ilçesi, Sarıgüzel mahallesinde dünyaya gelmiştir.

Babası:

Mehmet Akif'in babası, Mehmet Tahir Efendi, İpekli Tahir Efendi, İpekli Temiz Tahir, İpeklizade Tahir Efendi adlarıyla bilinmektedir. Mehmet Tahir Efendi'nin ailesi Suşitsalıdır. Suşitsa, Kosova'nın İpek şehrine bağlı bir yerleşimdir. İpekli Tahir Efendi, 1826 yılında Kosova İpek'te doğmuş; 1888 yılında İstanbul'da ölmüştür.

Mehmet Tahir Efendi'nin doğduğu Kosova'nın İpek şehrine Osmanlılar tarafından bu ad verilmiştir. Şehrin adı, Arnavutça'da "Peje", Sırpça'da "Pec"tir. Kosova'nın altı büyük şehrinden biridir. İpek şehri, Kosova'nın batısında Karadağ ile sınır bölgededir. İpek şehri hem Sırplar hem Osmanlılar için özel bir değere sahiptir. Çünkü 1219'da Sırp Ortodoks Patrikhanesi İpek'te kurulmuştur. 1389'da Kosova Savaşı ile Osmanlı topraklarına katılan şehir, Kosovalı Müslümanların ve Türker'in yaşadığı bölgeler arasında bulunmaktadır.

Mehmet Tahir Efendi, Suşitsalı Nurettin Ağa'nın oğludur. İpek'te bir süre eğitim gören Mehmet Tahir, daha iyi bir eğitim için İstanbul'a gelmiş ve Yozgatlı Mahmut Efendi'nin derslerinde başarı gösterip icazet almıştır. Dini eğitimini tamamladıktan sonra köyüne dönmek yerine İstanbul'da kalmış ve devrin en itibarlı medresesi olan Fatih medresesinde başmüderresliğe kadar yükselmiştir. Nakşi Halidi Şeyhi Feyzullah Efendi'nin müridiidir. Medrese eğitimi sırasında diğer Tahir adlı arkadaşlarıyla karışmaması için günlük hayatının ve karakterinin özelliği dolayısıyla "temiz" sıfatıyla anılmıştır.

[1]Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
e-mail: turgay.anar@medeniyet.edu.tr,
ORCID **0000-0001-7185-6170.**

Annesi:

Mehmet Akif'in annesi, Özbekistan Buhara'dan Anadolu'ya göç etmiş bir ailenin kızı olan Emine Şerife Hanım'dır. 1800'lü yılların başında Buhara'dan Anadolu'ya gelen Hekim Hacı Baba Boyabat'a yerleşir ve orada evlenir. Bir müddet sonra Tokat'a yerleşirler ve orada Mehmet Akif'in anneannesi dünyaya gelir. Mehmet Akif'in anneannesi yine Buhara'dan gelen tacir Mehmet Efendi ile evlendirilir. Bu evlilikten Mehmet Akif'in annesi Emine Şerife Hanım dünyaya gelir. M. Akif'in annesi hem baba hem de anne tarafından Buharalıdır.

Mehmet Akif'in annesi, Şirvanlılardan Derviş Efendi ile evlenmiş, önce Amasya'ya sonra İstanbul-Sarıgüzel'e yerleşmiştir. Bu evlilikten ikisi erkek üç çocuk dünyaya gelir. Erkek çocuklar vefat ederler. Daha sonra genç yaşta Derviş Efendi de vefat eder.

Emine Şerife Hanım daha sonra Mehmet Akif'in babası Mehmet Tahir Efendi ile evlenir. Mehmet Akif bu evlilikten dünyaya gelir. Emine Şerife Hanım'ın ilk evliliğinden olan kızı da bir müddet sonra rahmetli olur. Akif'in doğması Emine Şerife Hanım'a bir teselli olur ve acılarını unutturur. Emine Şerife Hanım 1926 yılında rahmetli olur ve Küplüce Camisi mezarlığına defnedilir.

Mehmet Akif'in annesi Emine Şerife Hanım'ın karakteri, tam anlamıyla bir Türk-İslam kültürüyle yetişmiş Anadolu kadını özelliklerini taşır. Sağlam karakterli, bilgili ve görgülü bir kadındır. İyiliksever, merhametli, ince hisli ve ibadetlerini yerine getiren bir Müslümandır.

Mehmet Akif'in "anne ve baba" kavramlarını yazdığı şiirlerinden biri "Hüsran-ı Mübin" adlı şiiridir. Bu şiir, ebeveynin Akif'i yetiştirme şeklini de anlatmaktadır.

Hüsran-ı Mübin

Başlattığı gün mektebe, duydum ki, diyordu,

Rahmetli babam: "Âdem olur oğlum ilerde?

Annemse, oturmuş, paşalıklar kuruyordu...

Âdemliği geçtik! Paşalık olsun, o nerde?

Âmali tezad üzre giderken ebeveynin,

Hep böyle harab olmada etfal ara yerde!

Üç Coğrafya:

Yaşanan coğrafya, coğrafyanın özellikleri ile o coğrafyada yaşayan insanlar, oluşturdukları kültür ve uygarlık kişiliği doğrudan etkiler. Sadece kişinin yaşadığı coğrafya değil aynı zamanda atalarınızın coğrafyaları da bu anlamda etkin bir unsurdur. Bu noktadan bakıldığında Mehmet Akif'i yetiştiren, düşünce dünyasının oluşmasını sağlayan aile ve çevre eğitiminde üç coğrafyanın varlığı söz konusudur:

1. Osmanlı-İstanbul-Fatih Mahallesi

2. Balkanlar-Kosova-İpek Şehri

3. Türkistan-Özbekistan-Buhara Şehri

Mehmet Akif denildiğinde, haklı olarak, genellikle babasından dolayı Balkanlar akla gelmektedir. Ancak Mehmet Akif'in düşünce dünyasının oluşmasında O'nu yetiştiren annesi, doğup büyüdüğü şehir, mahalle önemli bir yere sahiptir.

Mehmet Akif'in söyleşilerinde, yaşantısında, yazdıklarında özellikle şiirlerinde bu üç coğrafyanın izleri görülmektedir. Bu çalışmada, şiirlerini topladığı "Safahat" adlı kitabında bu üç bölgeyle ilgili şiirlerden hareketle Akif'in düşünce dünyasını oluşturan coğrafyalar değerlendirilecektir.

1. Osmanlı-İstanbul-Fatih Mahallesi:

1.a. Osmanlı-Osmanlılar:

Mehmet Akif, Osmanlı topraklarının yetiştirdiği bir değerdir. O, Osmanlı'nın hem devlet idaresinin payitahtı, başkenti hem de Türk-İslam kültürünün, Osmanlı uygarlığının başkenti İstanbul'da yetişmiştir. İstanbul'un maddi ve manevi iklimi O'nun düşünce dünyasının temelini oluşturan bir unsurdur.

Mehmet Akif'in düşünce dünyasında ve şiirlerinde "Osmanlı" kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı ve Osmanlılık kavramlarının ne anlama geldiği şiirlerinde işlenen konulardan biridir.

Osmanlı, insana ve İslam'a samimiyetle hizmet eder ve İslamiyet'in bayraktarlığını yapar. Osmanlı Devleti'nin ve Osmanlı kimliğinin varlığı önemlidir. Bu düşüncelerin işlendiği şiirlerden örnekler aşağıda verilmiştir.

"Mahalle kahvesi!" Osmanlılar bilir ne demek?

Tasavvur etme sakın "Görmedim nedir?" diyecek.

(Mahalle Kahvesi şiirinden)

Müslümanlık sanırım parlayacaktır orada;

Sade Osmanlıların gayreti lazım arada.

....

Varsa ümmidimiz Osmanlıların şevketidir.

Onu bir kerre işitsek... Bu sa'adet yetişir.

....

Hele Osmanlıların namı anıldıkça biter;

Ne eyer kabil olur sırtına vurmak, ne semer!

(Süleymaniye Kürsüsü'nde şiirinden)

Safa'yı fıtratı şahid ki: Tertemiz aslı;

Damarlarında yüzen kan da, can da Osmanlı!

....

- Gelince baktılar Osmanlılar ki memlekete,

Su yok. Su, hâlbuki gayet mühimdi...

- Elbette.

...

Yapan da kim? Adı Osmanlı, ruhu Yunanlı,

Bu işte en mütehassıs bölük bölük kanlı!

(Fatih Kürsüsü'nde şiirinden)

1.b. İstanbul

Mehmet Akif için İstanbul, merkezdir. Düşüncelerinin tezahürü bir mekândır. Ancak İstanbul'da yaşadığı dönemde meydana gelen olaylar Akif'i hayli üzmektedir. Ama yine umut İstanbul ve oradaki manevi iklimle o iklime sahip olanlardır. Yaşanan her türlü olumsuz hadiselere karşın İstanbul yine de "ak"tır.

İstanbul, Osmanlı'nın ve Türk-İslam kültürünün, uygarlığının merkezidir. Safahat'ta yer alan şiirlerde Mehmet Akif'in İstanbul'u dile getirdiği şiirlerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

Çekiver doğruca istasyona...

- Yok yok, beni ta,

Götür İstanbul' a bir yerde bırak ki: Gureba,

(Hasta şiirinden)

Bir zamanlar yine İstanbul' a gelmiştim ben.

Hale baktıkça fakat, ümmetin atisinden,

...

Görüyordum, iki üç bin mil açıktan bakarak

Şu sizin kapkara İstanbul 'u, kardan daha ak.

...

Bir de İstanbul'a geldim ki: Bütün çarşı pazar

Na'radan çalkanıyor! Öyle ya... Hürriyyet var!

(Süleymaniye Kürsüsü'nde şiirinden)

Bizim mahalle de İstanbul 'un kenarı demek:

Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek!

(Küfe şiirinden)

Öpmedik affediniz...

- Çok yaşa... Lakin... Veremem.

- Bütün İstanbul'un ağzında gezen elleriniz

...

- Bütün İstanbul'un ağzında gezen elleriniz,

Bize naz etmese olmaz mı efendim? Veriniz.

(Asım şiirinden)

1.c. Fatih Mahallesi

Fatih Mahallesi, Mehmet Akif'in doğup büyüdüğü, uzun yıllar yaşadığı semttir. Akif'in hayatının her aşamasında önemli bir yere sahiptir. Safahat'ın dördüncü kitabı Fatih Kürsüsünde adını taşımaktadır.

Fatih mahallesi Mehmet Akif'in ruhunu aydınlatan, rahatlatan manevi bir iklimdir. M. Akif için adeta bir sığınaktır. Bu semtin tarihi ve kültürel dokusu şiirlerde iliklerine kadar hissedilir bir canlılıkla ve sıklıkla dile getirilmektedir.

Göründü; Fatih' e gelmiştim anladım, azıcık

Gidince, ma'bede baktım ki bekliyor uyanık!

...

Bizim çocuk yaramaz, evde dinlenip durmaz;

Geçende Fatih' e çıktık ikindi üstü biraz.

(Fatih Camii şiirinden)

Dedim ki: "Fatih' e çıksam yavaşça, bir yanda

Durup o âlemi seyreylesem de meydanda,

...

Gelin de bayramı Fatih'te seyredin, zira

Hayale, hatıra sığmaz o herc ü merc-i safa,

(Bayram şiirinden)

- Gidip de öğleyi Fatih'te kılmak istiyorum;

Gelir misin? Hadi!

- Artık üşenmeden ne zorum,

...

Ne var inadına etse n de bir sefer galebe,

Benimle Fatih' e gelsen...

-Al işte, geldim be!

(İki Arkadaş Fatih Yolunda şiirinden)

2. Balkanlar-Kosova-İpek Şehri

Mehmet Akif'in fikir İslam coğrafyası önemli bir yer tutmaktadır. Balkanlar ise ayrı bir yere sahiptir. Balkanlar'da yaşanan acılar O'nu derinden etkilemektedir. Balkanlardaki İslam toplumlarının içine düştüğü durum karşısında feryat etmekte ve bunu şiirlerinde dile getirmektedir.

2.a. Balkan

Mehmet Akif'in baba memleketi Balkanlar, kadim bir Türk yurdudur. Karadeniz'in kuzeyinden Doğu Avrupa'ya ve Balkanlara göçen kadim Türk toplulukları binlerce yıldan beri Balkanları yurt edinmişlerdir. Hun, Avar, Bulgar, Macar, Kuman-Kıpçak, Pomak, Torbeş, Goran gibi Türk toplulukların varlığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'yi, Balkanları ve Viyana'ya kadar olan bölgeleri fetih etmesiyle Anadolu'dan birçok Oğuz-Türkmen toplulukları Balkanlar'a yerleştirilmiştir. Balkan coğrafyasının büyük bir bölümünde Türk Dili konuşulur hale gelmiş; Türk-İslam kültürü bölgenin hâkim kültürü olmuştur. Bu özelliklere sahip kadim bir toprak parçasının düştüğü tuzaklar ve bunun neticesinde karşılaşılan durum Mehmet Akif'i derinden üzmektedir ve Akif bu duruma yüksek sesle isyan etmektedir.

Balkan'daki yangın daha kül bağlamamışken,

Bir başka cehennem çıkıversin... Bu ne erken!

...

Domuz çobanları "Balkan" da hanedan-ı vakur!

O hanedanlar, o beyler bütün bütün makhur.

(Hatıralar şiirinden)

2.b. Kosova

Kosova, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da en çok şehit verdiği topraklardır. Aynı zamanda Sultan Murat Hüdavendigar'ın şehit edildiği yerdir. Osmanlı padişahlarından savaş meydanında şehit olan ilk padişahtır. Sultan Murat'ın bir türbesi Kosova'nın Priştine şehri yakınlarında Kosova Meydan Savaşı'nın yapıldığı yerdedir. Bu bölgenin adı "Meşhed-i Hüdavendigar" olarak anılmaktadır. Mehmet Akif, "Vaiz Kürsüde" şiirinde Sultan Murat Türbesini şöyle anlatmaktadır:

Murad-ı Evvel'i koynunda saklayan toprak,

Kimin ayakları altında inliyor, hele bak!

Kimin elinde bıraktık... Kimin emanetini!

O Padişah-ı Şehid'in huzur-i heybetini,

Kosova'nın hemen her bölgesi-Priştine, Prizren, Yakova, Gilan, İpek…- tam anlamıyla Osmanlı kültürüne sahip, Türk Dili'nin hâkim olduğu bir bölgedir. Bu durum her türlü tahribata ve ihanete rağmen günümüzde hala varlığını sürdürmektedir.

Bu özelliklere sahip bir coğrafyanın yaşadıkları karşısında Mehmet Akif, üzüntüsünü, kederini şiirlerinde dile getirmektedir. Aynı zamanda umudunu da haykırmaktadır.

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...

Sen misin, yoksa hayalin mi? Vefasız Kosova!

(Hakk'ın Sesleri şiirinden)

- Nedir uzakta nümayan olan şu ıssız ova?

Ki pek hazin duruyor?

- Bilmiyor musun? Kosova!

Nasıl bilirdin! Evet, bilmesen de hakkın var:

Bırakmamış ki, taş üstünde taş, kuduz canavar!

…

Ne reng-i muzlime girmiş o yemyeşil Kosova!

Şimale doğru bütün Pirzerin, İpek, Yakova,

(Vaiz Kürsüde şiirinden)

2.c. İpek

İpek şehrinin adı Mehmet Akif'in şiirlerinde iki yerde geçmektedir. Biri "Vaiz Kürsüde şiirinde, Kosova'nın şehirleri sıralanırken geçer. Diğeri ise babasını ve dedesini anlatırken geçer. Balkanlar'da yaşanan durumun nedeni olarak gördüğü "cehalet" kavramını kendi atalarından

hareketle çarpıcı bir ifade ile dile getirmektedir.

Ne reng-i muzlime girmiş o yemyeşil Kosova!

Şimale doğru bütün Pirzerin, İpek, Yakova,

(Vaiz Kürsüde şiirinden)

Hoca rahmetli yetişmişti, düşün hem, nereden?

Kimin oğluydu baban? Kimdi unuttun mu deden?

İpek'in köylüsü, ümmi, yarı vahşi bir adam...

-Bari yamyam de! Ne mani' ki, evet, ak yamyam!

(Asım şiirinden)

3. Türkistan-Özbekistan-Buhara Şehri

3.a. Türkistan

Mehmet Akif şiirlerinde bir kez "Türkistan" kavramını kullanmıştır. Mehmet Akif'in şiirlerinde Türkistan'ı ve İslam coğrafyasını çok iyi bildiği ve o bölgelerde yaşananları yakinen izlediği görülmektedir.

Onların nevbeti geçmiş, sıra gelmişti bana:

Yolu tuttum yalınız doğruca Türkistan' a.

(Süleymaniye Kürsüsünde şiirinden)

3.b. Özbekistan-Buhara

Mehmet Akif, şiirlerinde annesinin memleketi olan Buhara'yı ve bugünkü Özbekistan'ın sınırları içerisinde yer alan Semerkant, Taşkent gibi şehirlere ve orada oluşturulan yüksek kültüre atıflarda bulunur.

Buhara 2500 yıllık bir Türk şehrinin. Ticaret yollarının kesiştiği bir bölgededir. Bilim, sanat ve kültür şehridir. Türk-İslam mimarisinin şaheserleri Buhara'dadır. Yaklaşık yedi yüz eser günümüzde koruma altına alınmıştır. Buhara, yetiştirdiği din ve bilim adamlarıyla dünyada "Kubbet'ül- İslam" unvanına sahip üç şehirden biridir. M. Akif, Türk ve İslam kültürünün zirveye ulaştığı, yüzyıllar boyunca sürecek olan uygarlığın temellerinin atıldığı bu coğrafyaya özlemle ve umutla yaklaşmaktadır. Bu toprakları "mübarek ve muazzam" olarak nitelendirir. Anne tarafından bütün atalarının yurdu olan Türkistan M. Akif'in düşünce dünyasında önemli bir unsurdur. Bu topraklarla ilgili olarak yazdığı şiirlerden örnekler aşağıda verilmiştir:

Gece gündüz yürüdüm bulmak için Taşkend'i;

Geçtiğimiz yerleri ta' dada mahal yok şimdi.

...

Uzanıp sonra Buhara'ya, Semerkand'e kadar;

Eski dünyada bakındım ki ne âlemler var?

...

O Buhara, o mübarek o muazzam toprak;

Zilletin koynuna girmiş uyuyor müstağrak!

...

Çekecek memleketin hali ne olmaz, düşünün!

Sayısız medrese var gerçi Buhara'da bugün...

(Süleymaniye Kürsüsünde şiirinden)

Sibirya, Hiyve, Buhara, Kırım muhitinde,

Yaşarken ehl-i salibin _nüfuzu altında

(Vaiz Kürsüde şiirinden)

Evet, o koskoca âlem... Tunuslu, Afganlı,

Transvalli, Buharalı, Çinli, Sudanlı,

(Necid Çöllerinden Medine'ye şiirinden)

Gelirdi hep bana: "Mısr'ın, Irak'ın, İran'ın,

Tihame'nin, Yemen'in, Gazne'nin, Buhara'nın,

(Sanatkâr şiirinden)

Mehmet Akif aslında Türk-İslam kültür ve uygarlığının harmanlandığı bir kişiliktir. Türk ve İslam kültür ve uygarlığının ulaştığı en doğudaki ve en batıdaki birikimlerle yetişmiştir. Bunlarla birlikte doğup büyüdüğü coğrafya da bu uygarlık dairesinin merkezi ve payitahtı olan İstanbul'dur. Bu üç coğrafya ve bu coğrafyaların maddi ve manevi birikimleri Türk Dili'nin usta şairi, Türk milletinin milli şairi Mehmet Akif'in kişiliğinde ve şiirlerinde neşv ü nema bulmuştur.

TARİHE TANIKLIK ETMEK YA DA MEHMET AKİF ÜZERİNDEN TARİHİ OKUMAK

Vahdettin IŞIK[1]

Giriş

İbn Haldun, "İnsan vaktinin çocuğudur." diyor.

Vakti, yani dönemi hesaba katmazsak gündemlerimizi, kavramlarımızı ve önermelerimizi zeminsiz bırakmış oluruz. Bir diğer ifadeyle, "yer"siz -"yurt"suz bir kavram dünyasının spekülatif zeminine sürükleniriz. Bu yüzden 19. Yüzyılın Müslümanlar için ne anlam ifade ettiğini tanımlamamız gerekiyor.

19. yüzyılı tanımlamak için çeşitli söylemler bulunmaktadır. Rahatlıkla ifade edebiliriz ki; bizim açımızdan 19. Yüzyıl, Müslümanlar üzerinde Avrupa nüfuzunun pekişmesi demektir.[2]

Avrupa'nın nüfuzu birbirini etkileyen üç farklı alanda temayüz etmişti.[3] Bunlardan birincisi, toprakların çok önemli bir kısmının işgale uğraması ve kapitalist sistemin bir parçası haline gelmesi, ikincisi; bir yandan işgallerin oluşturduğu kuşatma hali diğer yandan da içyapıya yönelik müdahalelerle hukuk, maliye, eğitim gibi alanlarda, Avrupa'nın siyasi nüfuzu altına girme, üçüncü olarak da Avrupa ideolojilerinin Müslümanlar arasında gittikçe artan etkisidir.

Nitekim Fransız Devrimi 1789 da gerçekleşmiş, devrimden 10 yıl kadar bir zaman geçmemişti ki; özgürlük, kardeşlik, eşitlik sloganlarının muzaffer komutanı olan Napolyon Mısır'ı işgal etti(1798).

Aynı Napolyon 7 Ekim 1798 tarihinde Direktuvar hükümetine yazdığı mektupta şöyle diyor: "Mısır'a hâkim olan Avrupa kuvveti Hindistan'a da hâkim olur".[4]

[1] Dr. Öğretim Üyesi, İbn Haldun Üniversitesi, Medeniyetler İttifakı Enstitüsü, e-mail: vahdettin@ihu.edu.tr

[2] Erik Jan Zurcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,* İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s.12.

[3] E. Zurcher, *a.g.e.,* s.13.

[4] Şinasi Altundağ, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Bs. Ankara 1988, s.23.

Bu mektubuyla O, kendi içinde paylaşacak bir şey kalmayan Avrupa için hedefi, Doğu'ya yürüyüş olarak belirlemişti. Nitekim 1798'de giriştiği Mısır seferi, Avrupa'nın ve bütün dünyanın kaderini değiştirmeye yönelik büyük projenin ilk adımını oluşturdu. Edward Said'in belirttiği gibi, Napolyon'un Mısır'ı işgaliyle çağdaş kültürel ve politik bakış açılarımıza hala hükmeden Doğu ile Batı arasındaki süreçler harekete geçirilmiş olacaktı.[5]

Daha sarsıcı olan şudur ki, sözünü ettiğimiz işgalle Batı kendi iç sorunlarını da evrenselleştirmiş oldu.[6] Batı işgalleri ve sorunlarının evrenselleşmesi, sürecin içerisinde yer almayan Batı-dışı dünyanın insanlarının gündelik hayatlarına kadar yansıyan kuşatıcı sorunlarla yüzleşmek anlamına da geliyordu. Mamafih, bu sorunlardan en çok etkilenen insanların Müslümanlar olduğunu söylemek mümkündür.

Bu iddiamızın anlaşılabilir kılınması için 17. yy sonunda, hatta hatta 18. yy da nasıl bir dünya olduğunu hatırlamak yeterli olabilir. Hatırlanabileceği gibi, sözü edilen tarihte dünyada üç büyük Müslüman devlet bulunmaktaydı. Bu devletler; Osmanlı-Safevi ve Hind-Babür Devletleriydi.

Gerek nüfusu gerekse de temsil ettiği dünya görüşü itibariyle, dünyanın en geniş kayda değer devletleri olan bu ülkeler, sözünü ettiğim Batı-nüfuzu ile tarih sahnesinden çekildiler. Elbette olay, ifade ettiğimiz kadar yalın bir şekilde tasvir edilerek geçiştirilemeyecek kadar önemli ve karmaşık süreçlerle şekillendi ve yine bir o kadar karmaşık sorun bıraktı ardında. Toprak kayıpları demek, insanların işgal altında kalması, ölmesi, dul-yetim-öksüz ve sakat kalması, yoksullaşması demektir. Hayatını şekillendiren dini ve sosyolojik mirası tevarüs ettirememesi demektir. Kendine ve değerlerine gittikçe müdahale edilmesi demektir. Göç demektir.

Hayatın bütünlüğü içerisinde vücut bulmuş kurumların işleyememesi, velhasıl her anlamda 'yoksullaşmak/ yoksunluklara maruz kalmak' demektir.

19. yy'ın ikinci yarısı ile 20. yy'ın ilk yıllarında Balkanlar'dan ve Kafkasya'dan Anadolu'ya gelmek üzere yola çıkan göçmen sayısının yedi milyon civarında olduğu ve bunların sadece üç milyonunun Anadolu'ya ulaşabildiği sanılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu zamanki nüfusunun -13 milyon civarında olduğunu düşündüğümüz zaman bu sayının büyüklüğü daha iyi kavranabilir.

— Bu yüzden Akif'in ruh ve zihin dünyasında derin izler bırakan tarihi olayları, haritalar ve sayı tabloları üzerinden takip ederek onun ruh ve zihin dünyasının "vasat"ını anlamaya çalışacağım.

……

— S. Karakoç'un ifadesi ile Akif,

- Aslen Buharalı bir annenin ve

[5] Edward Said, *Oryantalizm,* Pınar Yayınları, 2. bs. İstanbul, s.27.

[6] B. Gencer, *İslam'da Modernleşme,* Lotus Yayınları, Ankara 2008, s.40

- Arnavut bir babanın oğlu olarak

- İmparatorluğun payitahtı olan

İstanbul'un Fatih semtinde doğmuş birisi olmakla,

Doğu, Batı ve Merkez İslamlığının sentezi bir şahsiyettir.

— Çöküşe geçmiş bir devletin ve her gün biraz daha kendi değerlerinden kuşkuya düşen bir milletin içine doğmuştur Âkif…

— Her insan gibi O da ailesinden, talim ve terbiye aldığı hocalarından, içinde bulunduğu toplumun meselelerinden ve siyasi ortamından etkilenmiş, zengin bir tecrübeyi doğrudan teneffüs ederek düşünce dünyasını kurmuştur.

— Mücadelesinin bir parçası olarak Hicaz'a, Şam'a, Kahire'ye, Berlin'e gitmiş, Anadolu'yu karış karış gezmiştir. Elbette bu büyük görgüyle çoğalan bir tecrübeyi de biriktirmiştir Akif.

— O İslami değerlere yürekten bağlı birisi olarak yetişti ve iddialarını İslamcı bir çerçeve içerisinde sundu. Zamanla bu akımın en güçlü temsilcileri arasında yer aldı.

Eşref Edip'le çıkardıkları Sırat-ı Müstakim Dergisi bu akımın yayın organı durumundaydı. Hatta İslamcılığı bir "fikir akımı" olarak derginin çıkışı ile başlatanlar bile var

…

Hemen her yıl Aralık Ayı'nda M. Akif'i anma toplantıları yapılır ülkemizde.

Kişiliği, yetiştiği muhit, arkadaşlıkları ve dili-şiiri üzerine büyük ölçüde birbirini tekrarlayan konuşmalara tanıklık ederiz bu programlarda.

Bu konuşmaların yapılması elbette gereksiz değil. Ancak, bir insanı tanımak ve tanıtmak için, o insanın hangi siyasi, fikri, ahlaki şartlarda nasıl bir yer tuttuğunu da resmetmek gerekiyor.

Dönemin şartlarını olabildiğince bütünlüklü bir şekilde ortaya koymak gerekir ki, bahsi geçen şahsın da hangi zeminde nerede durduğu hususu anlaşılabilsin.

…

Kabul etmemiz gerekiyor ki, bu günün nesilleri, yakın tarihi yeterince bilmiyorlar. Esasen bu durum onların suçu da değil. Aldıkları eğitim, beslenme kaynaklarının elverişsizliği bu neslin yakın tarihimizi bilmelerine imkân sağlamamaktadır.

Ulus devlet çağında, üstelik de NATO üyeliği ile siyaseti ve kaynakları büyük ölçüde şekillendirilmiş bir ülkede doğan insanların, XIX. Yüzyılın dünyasında olup biteni, kendi bağlamına uygun bir şekilde algılamalarını bekleyemeyiz.

Gündelik hayatımızın bir parçası haline gelmiş kavramlarımızın bile anlam farklılığına maruz kaldığı gerçeğini dikkate alarak, meramımızı anlatabileceğimiz bir dile ihtiyacımız olduğunu söylemek istiyorum. Mesela, Arap-Türk-Kürt veya İstanbul-Şam- Üsküp- Bağdat-Kahire-Delhi-Trablus gibi nispeten nötr gibi görünen isimlerin bile, 80-90 yıl önceki anlamı ile 40 yıl önceki anlamı ve bugün bizim tasavvurumuzdaki karşılığı aynı değil.

Önceden aynı medeniyeti temsil eden ve bir siyasi birliğin unsurları olan bu ifadeler, 40 yıl önce, farklı kamplarda yer alan, birbirileri ile husumet içerisindeki ırkları ve ülkeleri temsil ediyordu. Hatta "dört tarafımız düşmanlarla çevrili", " Türk'ün Türk'den başka dostu yok" söylemi ile büyütülmüş bir nesildik hepimiz. Bu yüzden de Mısırlı Abdülaziz Çaviş, Üsküplü Ataullah Efendi, Lübnanlı E. Şekip Arslan, Kürdistanlı Said Nursi, Elmalılı Hamdi Efendi, Hind alt kıtasından Muhammed İkbal, Trabluslu Şeyh Senusî ile Mehmed Akif Bey'in aynı merkezin bünyesinde çalıştıklarını hem bilmez hem de anlamakta zorlanabilir şimdiki nesiller.

Bu yüzden, şahsiyetleri temayüz ettiren özelliklerin, fikirleri temsil eden kavramların ve siyasi projelerin doğru anlaşılabilmesi için, dönemin tarihine ilişkin bazı bilgileri hatırlatmamız gerekiyor.

Ben tebliğimde, bu bütünlüklü fotoğrafın demografik ve siyasi cephesi ile fikir hareketleri tarafına değinerek, Akif'in yerini temayüz ettirmeye çalışacağım.

Haritalarla Dünyanın Değişimini Okumak

Şöyle sorarak tabloyu daha yakından görebiliriz; Akif'in içine doğduğu XIX. Yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı ve komşularından oluşan yakın dünya hangi ülkelerden müteşekkildi?

XIX. Yüzyılın Başında (3. Selim Dönemi'nde) Osmanlı'nın Üç Kıtadaki Konuşlanışını Gösterir Haritadır

Bu haritalardan da görülebileceği gibi, 19. yüzyıl başında Osmanlı Devleti'nin komşuları; Avusturya-Macaristan, Rusya, Prusya (Lehistan), İtalya (Napoli krallığı ve papalık) ve İran devletlerinden oluşmaktaydı.

Şimdi de I. Dünya Savaşı'ndan hemen önceki haritaya bakalım:

Şimdi ise I. Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki haritaya bakalım:

Haritalardan da görülebileceği gibi, I.Dünya Savaşı sonrası komşularımız, Yunanistan, Bulgaristan, Azerbaycan (1920'de Sovyet Rusya'ya katıldı), Gürcistan (1921'de Rus hâkimiyetine girdi), İran, Irak (1920 de İngiliz egemenliği), Suriye (1920 de Fransa egemenliği), Rusya devletlerinden oluşmaktadır.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheler

Bir diğer anlatımla, İran ve Rusya dışında yeni komşu ülkeler var etrafımızda. Bu, ulus devlet çağına geçildiğini, yeni bir dünya düzeninin oluştuğunu da gösteren bir dünyayı bize haber vermektedir.

Çözülmenin Fotoğrafını Demografik Cepheden Çekmek (1830-1914)

Şimdi de dünyadaki değişimin izini sürerek, yaşadığımız çözülüşü, yüzölçümleri üzerinden okumaya çalışalım:

1. 1700 yılı itibariyle devletin toprakları ve egemen olduğu alanların yüzölçümü 24 milyon kilometre kareye yakın.

2. 1700-1913 yılları arasında vuku bulan toprak kayıpları sonunda, yüz ölçümü 4.980.000kilometre kareye düşüyor.

3. 1. Dünya Savaşı sonrası yüz ölçümü ise yalnızca 775.010 kilometre kare

Savaş sonrası elde kalan topraklar, Hatay haricinde bu günkü topraklardı. Bu rakam, Türkiye'nin şimdiki yüz ölçümünden Hatay'ın sınırları çıkartılınca ortaya çıkan yüz ölçümdür.

Kars ise 1921 Gümrü anlaşmasıyla Türkiye'ye bırakıldığı için, Kars'ı savaş sonrası elde kalan toprak olarak değerlendirdim.

Bu durumu izah edebilecek en açıklayıcı kavramlar "parçalanma" ve "küçülme" dir.

Elbette bu olgunun birçok cephesi var. Ölümler, kopuşlar ve göçler gibi.

Her bir değişken ise çeşitli nedenlerle ortaya çıkıyor ve çeşitli sonuçlar doğuruyor. Dolayısıyla bu olguların her biri kendi başına bir inceleme konusu. Genel bir çerçeve olarak, ulus devlet öncesi dönem ile ulusdevletlerin ortaya çıktığı 18. Yüzyıldan sonraki süreçde olup bitenleri ayrı ayrı mercek altına almak gerekir.

8.-15. yüzyıllarda Türk aşiretlerinin Anadolu ve Rumeli'ye göçleriyle Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin kuruluşunu nasıl etkilediklerini hatırlamak bile, göçlerin tarihi ve toplumsal değişmede ne kadar etkili olduklarını anlatmaya yeterlidir.[7]

Bizim ilgili olduğumuz 18. ve 19. Yüzyıllarda gittikçe hız kazanan göçler ise, batıdan doğuya, Kafkaslar ve Rumeli'den Anadolu'ya doğrudur. Siyasi – dini nedenlerden kaynaklanan büyük hacimli bu göçlerin hemen hemen tümü Müslümanları kapsamaktadır. Bu göçler 1783'te Kırım'ın Rusya'ya ilhakı ile başlamış ve günümüze kadar bazen hızlanarak, bazen yavaşlayarak devam etmiştir.

Bahsi geçen göçler sonucunda Osmanlı topraklarına gelen göçmen sayısı yedi milyon civarındadır.[8]

---

[7] Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu,* s.3.

[8] *aynı eser,* s.15-16.

Göçün etkilerini daha iyi anlayabilmek için, göçmenlerin nerelere ve nasıl iskan edildiklerini (yerleştirildiklerini) de ayrıntılı bir şekilde incelemek gerekir.[9]

Bir örnek olarak 1876 yılında Bursa veya Hüdavendigar vilayetinin nüfusu 841.305 kişidir. 1906 sayımında bu sayı 1.691.277 kişiye yükselmiştir. Yani çeyrek yüzyılda nüfus iki kattan fazla artmıştır.

Bu muhacirler sayesinde Hristiyan nüfusun sayısı Bursa'da %15 düştüğü gibi ziraat alanında güç Hristiyanlardan Müslümanların eline geçmiştir… Göçmenler sayesinde tarımı güçlendirmeyi başaran Osmanlı Hükümeti, aynı göçmenleri ordu hizmetinde de kullanmak düşüncesindedir. Bu nedenle onlara verdiği askerlik muafiyetini (1897'de) kaldırmıştır.[10]

[9] *aynı eser,* s.18.

[10] *aynı eser,* s.19.

Dağılmayı Sayılarla Okumak

Bu tablodan hareketle diyebiliriz ki, M. Akif'in doğduğu tarihte Osmanlı Devleti'nin nüfusu 40.512.111'dir.

Gruplar	1844-1856	1872-1874	1881-1893	1894	1897	1906	1914	1927
Müslüman		26.575.781		21.507.304				
Gayrimüslim		13.936.330						
Rum				2.505.782				
Ermeni				994.065				
Bulgar				819.138				
Yahudi				184.397				
Katolik				139.765				
Protestan				36.130				
Latin				18.232				
Süryani				10.618				
Avrupa	15.260.000							
Asya	15.900.000							
Afrika	3.800.000							
Diğer	300.000			993.252				
Toplam	35.300.000	40.512.111	39.109.631	27.208.683	19.050.323	20.884.630	18.520.016	13 648 270

Geleneksel Yapıların Çatırdaması

Bu harita ve sayı tablolarından hareket ederek, 19. yüzyıldaki gelişmelerden en fazla etkilenen ülkenin Osmanlı ülkesi olduğunu söylemek abartı sayılamaz.

Öyle ki, Balkan eyaletlerinin bağımsızlık sürecinde yaşanan kanlı çatışmalar, dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanacak olan bölünme ve çatışmaları anlatmak üzere "Balkanlaşma" teriminin kullanılmasına yol açacaktı.

Bütün bu süreç içerisinde, Avrupa işgali ve nüfuzu karşısında Osmanlı'da bütün bu gelişmeler karşısında Osmanlı'da çeşitli tepkilerin ortaya çıktığını biliyoruz. Avrupa işgali ve nüfuzu karşısında Osmanlı'da cereyan eden tepkileri iki ana başlıkta toplamak mümkündür.

Bu tepkilerin birincisi doğrudan devlet merkezinden gelen ve *devletin merkezini güçlendirmeyi hedefleyen* çabalardır. Diğeri ise maruz kalınan bu baskılara farklı halk kesimlerinin gösterdikleri tepkilerdir.

Devlet, en genel hatlarıyla, devletin merkezini tahkim etmeyi hedefliyordu.

Halkın tepkilerine gelince, devletin tepkilerine göre daha karmaşık bir durumla karşı karşıya olduğumuzu görürüz.

Öncelikle *Müslüman tebaa ile Müslüman olmayanlar arasında belirgin bir tutum farkıolduğu* gerçeğinin altını çizmemiz gerekiyor.

Özellikle Hıristiyan tebaanın Avrupa'dan da destek alarak bağımsızlık elde etmeye çalıştığı söylenebilir. Nitekim Osmanlı'dan koparak bağımsızlığını ilk ilan edenlerin Hıristiyanlar olduğu gerçeği göz ardı edilemez.

Makedonya'nın bağımsızlığını hedefleyen Makedonya Devrimci Örgütü(1893),

Ermenistan'ın bağımsızlığını hedefleyen Hınçak(1887) ve Taşnaksutyun(1890)

29-31 Ağustos 1897 tarihlerinde ilk Siyonist Kongre toplanmıştı.

Daha geç gelişmekle birlikte, sonraki yıllarda Arap ulusçuluğu da aynı yolu deneyecektir.

Bu uluslaşma cereyanlarının bir başka yansıması, "iç iktidar arayışı" içerisinde olan ve Batı'ya boyun eğmekle suçladıkları monarşileri yıkmayı hedefleyen ulusçu hareketlerdi. Osmanlı Devleti'nde 1889'da kurulan *İttihat ve Terakki Cemiyeti,* Çin'de 1905'te kurulan *Birleşik Parti,* 1885'te Hindistan'da kurulan ve Batı karşısında verilen mücadelede de başarılı bir örnek olan *Hindistan Ulusal Kongresi* sözü geçen ulusçu hareketlerin en bilinen birkaç örneğini oluşturmaktadır.

Bu hareketlerin idealleri 1904–1905 yıllarında yaşanan Japon- Rus Savaşı'nı Japonya'nın kazanmasıyla daha da pekişmiş oldu. Zira Doğulu bir devlet olan Japonya'nın bu savaşı kazanması, Batı karşısında ulusal bağımsızlığı hedefleyen ulusçu hareketler açısından güdüleyici bir sonuçtu.

1906'da İran'da, yabancılara verilen ayrıcalıkların da etkisiyle mali sistemin çökmesi üzerine 1906'da orta sınıflar ayaklandılar. Bunun üzerine İran şahı da Rus çarı gibi meşruti monarşiyi kabul etmek zorunda kaldı. Osmanlı Devleti ise 1908'de II. Meşrutiyet Devrimi'ni ilan etti. Çin'de ise binlerce yıllık monarşi 1911 Devrimi ile yıkıldı ve 1912 yılında cumhuriyet ilan edildi.

Müslümanların Gündemi

Kuşkusuz 19.yüzyılı tanımlamak için çeşitli vurgular yapılabilir. Rahatlıkla ifade edebiliriz ki; bizim açımızdan 19. yüzyıl Osmanlı üzerinde Avrupa nüfuzunun pekişmesi demektir.[11]

Avrupa'nın nüfuzu birbirini etkileyen üç farklı alanda temayüz etmişti.[12]

[11] Zurcher, *a.g.e.,* s.12.

[12] Zurcher, *a.g.e.,* s. 13

Bunlardan

- birincisi, Osmanlı topraklarının çok önemli bir kısmının kapitalist sistemin bir parçası haline gelmesi,

- ikincisi; bir yandan işgallerle yer yer de varlığını sürdürmesine katkıda bulunarak Osmanlı'yı Avrupa'nın siyasi nüfuzu altına alması,

- son olarak da Avrupa ideolojilerinin Osmanlı'da artan etkisidir.

NitekimFransız devrimi 1789 da gerçekleşmiş, devrimden 10 yıl kadar bir zaman geçmemişti ki; özgürlük, kardeşlik, eşitlik sloganlarının muzaffer komutanı olan Napolyon Mısır'a sefer düzenledi ve Mısır'ı işgal etti(1798). Fransızların Mısır'ı işgali Modern Batı'nın başlattığı tarihi işgallerin ilk büyük adımıdır.

Keza 19.yy.'ın başlangıç yılları aynı zamanda Osmanlı'nın da ciddi oranda ilk toprak kaybetmeye başladığı yıllardır. Bu çöküş süreci 1920'li yılların ortalarına kadar devam edecektir.

İşgalin boyutlarını görmek için de yüz küsur yıllık çöküş tarihimizi ana hatlarıyla sıralamak kâfi gelir:

- 1801 Mısır'ın işgali
- 1829 Yunanistan'ın bağımsızlığı, Sırbistan'ın otonomisi
- 1830 Fransa'nın Cezayir'i işgali ve Tunus üzerinde Fransız himayesi
- 1850 İngilizlerin Hindistan'ı işgali
- 1878 Bulgaristan devletinin doğuşu, Dobruca'dan vazgeçme, Bosna-Hersek'ten çekilme ve Kıbrıs'ın İngiltere'ye terk edilmesi
- 1882 İngiltere'nin Mısır'ı işgali.[13] Bu tarihten sonra İngiltere'nin yerini Almanya alacaktı.[14]
- 1911 İtalya'nın Libya'yı işgali
- 1912 Arnavutluk'un istiklalini ilan etmesi
- 1913- Arnavutluk ve Makedonya'nın bağımsızlığı
- 1914 Mısır'ın İngiltere himayesinde bir "krallık" haline getirilerek Osmanlı Devleti'nin hukukuna son verilmesi
- 1907 İran'ın Rus ve İngilizlerce bölüşülmesi

[13] İngiltere'nin Mısır'a yerleşmesi İngiliz- Osmanlı siyasi münasebetlerinde derinbir değişiklik meydan getirdi. İngiltere bundan sonra Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü politikasını terk etti. Osmanlı İmparatorluğu'nun taksim tasarıları olan devletlere karşı güler yüz göstermeyi ihmal etmedi.

[14] Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk- İtalyan İlişkileri,* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1989, s. 4-5

- 1912 Fransa'nın Lübnan ve Suriye, İngiltere'nin Irak, Ürdün ve Filistin'de manda egemenlikleri
- 1920 İngilizlerin Hilafet merkezi olan İstanbul'u işgal etmesi. (16 Mart 1920) Anadolu'nun İngiliz, Yunan, Fransız ve İtalyanlarca parça parça bölüşülmesi
- 1920 Fas üzerinde Fransız egemenliğinin kurulması
- 1922 Lübnan- Suriye Fransız himayesinde manda yönetimi (1936'ya kadar Suriye'de Fransız himayesi sürüyor.)
- 1922 Mısır'ın bağımsız bir devlete dönüşmesini sağladı.
- 1923 T.C.'nin Kuruluşu

Nasıl Kurtuluruz?

II. Meşrutiyet Dönemi'nde başlayıp günümüze kadar devam eden süreçte, Müslümanların düşünce dünyasını şekillendiren ana unsur, " Nasıl Kurtuluruz?" sorusudur. Bu soru İslam dünyasının ortak sorusudur. Ne var ki, sorunun ortak olması cevapların farklılaşmadığını göstermiyor. Biz bu cevapları incelediğimizde, karşımıza çeşitli tasnifler çıkar.

Ben tüm bu tasnifleri iki ana başlıkta toplayabileceğimizi düşünüyorum:

İlk guruptakiler çözümü burada, kendi inançlarımızdan hareket ederek aramamız gerektiğini söyleyenlerdir.

Bu anlayışa sahip olanlar, ancak İslam'a sarılarak içinde bulunduğumuz kötü durumdan kurtulacağımızı savunmaktaydılar. Aynı şekilde, geri kalmışlığımızın sebebi olarak da İslam'ı hakkıyla yaşamamayı gösteriyorlardı.

İkinci guruptakiler ise, çözümü Batı'da arayanlardı.

Bu guruptakiler "Her şeyimizle tam bir batılı gibi olmak" gerektiğini ileri sürmekteydiler. Bu gurupta yer alanlara göre, "Batı medeniyetine girebilmek ve onlar gibi olabilmek için hem batılı gibi düşünmemiz hem de yaşamamız gerekir."di. Bu anlayış sahipleri, içinde bulunulan geri kalmışlığın suçunu da İslam'a yüklemekteydiler.

Tanık Olarak Akif'i Çağırmak

Dönemi daha içeriden kavramak için, bir yöntem olarak, Akif'in hayatını bütünlüklü bir şekilde gözden geçirmenin işe yarayacağını düşünüyorum.

Bir kişinin hayatı üzerinden bir dünya tarihini okumayı eksik bir yaklaşım olarak gören çok kişi olacaktır. Ben yine de, Akif'i temsil kabiliyeti yüksek bir örnek olarak ele almanın faydasına inanıyorum.

Çöküşe geçmiş bir devletin ve her gün biraz daha kendi değerlerinden kuşkuya düşen bir özgüven eksilmesiyle altüst olmuş bir milletin içine doğmuştur Mehmet Âkif. Her insan gibi Akif de ailesinden, talim ve terbiye aldığı hocalardan, içinde bulunduğu toplumun meselelerinden ve siyasi ortamından etkilenmiş, bir açıdan da zengin bir tecrübeyi doğrudan teneffüs ederek düşünce dünyasını kurmuştur.

Mücadelesinin bir parçası olarak Hicaz'a, Şam'a, Kahire'ye, Berlin'e gitmiş, Anadolu'yu karış karış gezmiştir. Elbette bu büyük görgüyle çoğalan bir tecrübeyi de biriktirmiştir Akif.

O İslami değerlere yürekten bağlı birisi olarak yetişmişti. Döneminde yaşanan olayları tahlil edecek bir bilgi ve üslubu da vardı. İddialarını İslamcı bir çerçeve içerisinde sundu. Zamanla bu akımın en güçlü temsilcileri arasında yer aldı. Eşref Edip'le çıkardıkları Sırat-ı Müstakim dergisi bu akımın yayın organı durumundaydı. Hatta İslamcılığı bir "fikir akımı" olarak derginin çıkışı ile başlatanlar bile var.

Dergide Ahmet Naim Efendi, Manastırlı İsmail Hakkı, Şeyhülislam Musa Kazım, Tahir'ül Mevlevi ve Sadrazam Said Halim Paşa gibi çok önemli isimler de bulunmaktaydı. Ancak, Akif derginin hem başyazarı hem de en velûd üyesiydi. O bir yandan makaleler yazdı, öbür yandan şiirlerinde meseleleri tasvir etti; çözümler sundu. Çağdaşı olan İslam düşünürlerinden yaptığı tercümeler ise başlı başına bir önem taşımaktadır.

Diyebiliriz ki, Âkif bu dönemde İslam'dan uzaklaşmanın ne gibi felaketlere yol açacağı konusunda sözünün ulaşabileceği herkesİ uyarmaktadır. Özellikle de I. Dünya Savaşı ve Anadolu'da sürdürülen İstiklal Harbi esnasında, varını yoğunu ortaya koyan Âkif, halkı İslam'a sarılmaya davet etmek için, bütün yeteneklerini seferber etmişti. Öyle ki, onun vaazları-yazıları Cuma hutbesi olarak okunmuş, teksir edilerek halka dağıtılmış, direniş için onun kavrayışından, feveranından medet umulmuştur.

Ne var ki, İstiklal Harbi'ndan sonra Âkif çok büyük hayal kırıklığına uğrayacaktır. Zira Akif'in de kurtuluş adresi olarak gördüğü İslamcılık fikri, Milli Mücadelede etkili bir söylem olmasına rağmen, kurulan yeni devletin muhtevası içinde yer bulamadı.

Dahası, Akif'in de içerisinde yer aldığı pek çok kişi, bir tasfiyeye uğradılar. Üstelik, tasfiye sadece kişilerle de sınırlı değildi; tarihten devralınan pek çok İslamî kurum da tasfiye edilmişti. Hilafet, Şeyhu'l- İslamlık, medreseler, tekkeler vesaire…

Akif'in bu döneme ilişkin duruşunu, Sezai Karakoç'tan alıntı yaparak şöyle tarif edebiliriz : "Cihan ve İstiklal savaşları bitip devrimler başlayınca Âkif 'in sustuğunu görüyoruz. Bu yıllara Âkif'in "boykot" yılları diyebiliriz. Âkif gibi bir şairin cemiyette oluşan büyük bir değişiklik karşısında susması, denebilir ki en büyük tepkisi, en güçlü protestosudur. O güne kadar resmi

tarihçi gibi şiirleriyle toplum değişiklilerini değerlendiren şairi birdenbire yazmaya ara veriyor. Bu, yazma ortamı bile bulamadığı anlamına gelir." [15]

Hasretlerden Hasret Beğenmek: Mısır

"Sükût suretinde bir protesto"nun, dönemin hengâmesi içerisinde bir karşılık gördüğü söylenemez. Akif'e iki hasretten birini tercih etmek kalıyordu görünen: Ya "öz yurdunda İslami bir düzene hasret çekmek" ya da "öz yurduna hasret çekmek".

Çünkü yeni dönemin muktedirleri, İslam'ı devletin şekillendirilmesinden uzak tutuyorlardı. Üstelik yüzyılların birikmiş tecrübe merkezleri olan kurumları da tasfiye etmişlerdi.

Akif, uğruna riskler üstlendiği yeni düzenle arasında gittikçe artan gerilimin farkında olarak, bir yol ayırımına geldiğini pekâlâ görmüştü.

Peşine inzibatlar takılmış bir adam olmak, can yoldaşlarının faili meçhullere kurban edilmesi gibi pek çok sebep O'nu bir tercihe zorladı ve O da tercihini yaptı: Buraları terk etmek!

En bildiği yer, ömrü boyunca büyük bir hamiyetperverlik gördüğü eşsiz dostu Abbas Halim Paşa'nın da yaşadığı yer olan Mısır'dı. O da oraya gitti.

Biz bu gidişi, Sezai Bey'in o derin kavrayışına başvurarak izah edebiliriz: "Mısır da yazdığı şiirler denize yaklaşmış bir nehrin psikolojisini taşır. Ölümün gölgesi vurmuştur bu hayat şiirlerinin üstüne… Bir nehrin denize karışırken faydalılığını kaybetmeyişi gibi, Âkif de faniliğe sosyal açıdan bakar; zulmün ebedileşemeyeceğini görür ve artık olaylara sırt çevirerek mutlak içinde erir. "

Akif'e Yakından Bakmak

Akif dindar, saf, mütevazı bir ailede doğdu.(1873)

Doğduğu yer, Fatih'in Sarıgüzel semtidir.

Sezai Karakoç, Akif'in karakter çizgilerini nereden aldığına işaret eden şu vurucu tasviri yapar: "Baba soyu Rumeli, ana soyu Buharalı, doğuş yeri Fatih. Yani tam olarak Doğu İslamlığının, Batı İslamlığının ve Merkez İslamlığının sentezi bir çocuk.

Çağ güç, çetin bir çağ, bir batış çağı. Anne çizgisi duyarlığı, sağduyuyu, kendini bir ülküye adayışı, şairliği getirecek; baba çizgisi ataklığı, savaşkanlığı, yılmazlığı ve her vuruşmada daha çelikleşen bir savaş adamını, gözü pekliği, korkmazlığı, ürkmezliği, dönmezliği, umutsuzluğa sürekli olarak düşmemeyi gerektirecektir."[16]

Babası Mehmed Tahir Efendi, Arnavutluk'un İpek kasabasının Şuşisa köyünde doğmuş ancak eğitimini tamamlamak için geldiği İstanbul'dan, ömrünün sonuna kadar bir daha ayrılmamıştır.

---

[15] Sezai Karakoç, *Mehmed Âkif,* Diriliş Yayınları, 6. bs. İstanbul 1987, s.38,

[16] Karakoç, *a.g.e.,* s.8,

Güzel ahlakı ve titizliği ile maruf Mehmed Tahir Efendi, Temiz Tahir Efendi diye tanınmış bir müderristi.

Akif, dini ilimleri ve sanatları, önce babasından öğrendi. 15 yaşında iken(1888) kaybettiği babasını, bir şiirinin altına düştüğü notta: "Benim hem babam, hem hocamdır. Ne biliyorsam kendisinden öğrendim" sözleriyle tanıtır.

Rüşdiye tahsiline devam ederken bir taraftan da hıfza çalışmıştır.

Yine bu dönemde Arapça ve Farsça'sını ilerletmiştir.

Beslenme kaynakları arasında Şirazlı Hafız, Sadi, Mevlana, Fuzuli, Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh gibi tarihi simalar vardır.

Öte yandan, Halkalı Baytar Mektebi'nde öğrenmeye başladığı Fransızcanın da katkısıyla, özellikle Fransız edebiyatının kapılarını aralamıştı. Fransız romantiklerden okumalar yapmıştır. Bunlardan özellikle Musset, Hugo, Daudet ve Zola'dan etkilendiği bilinmektedir.[17]

Akif, insanlık tarihinin tanıklık edebileceği en hengâmeli tarihi, iktisadi ve insani şartların yoğunluğu içinde, 1936 yılının 27 Aralık'ında hayata veda etmiştir.

Bir Karakter Abidesi Olarak Akif

Pek çok kişinin de vurguladığı gibi, Akif'in hemen dikkatleri çeken özelliği, çok yönlü bir kişiliğe sahip oluşuydu. Onun bu kadar büyük bir insan olmasını sağlayan sebepler arasında, bu çok yönlülüğünün önemli rolü olduğunu düşünüyorum.

O'nun, zorluklardan yılmayan, sorunlarla yüzleşmekten ve mücadele etmekten kaçınmayan bir kişi olması, O'nun "dava adamı" olmasıyla açıklanabilir. Zira "dava adamı", ulaşılması gereken bir hedefe yönelmiş, şartların doğurduğu sıkıntıları aşma kararı almış, gündelik sıkıntılara takılmamayı bilen bir adamdır. Aksi halde, önüne çıkan her sorunla kuşatılan bir kişinin, büyük emeklerle elde edilebilecek kazançlar elde etmesi mümkün değildir. Tıpkı büyük yol göstericiler olan peygamberler gibi, yüksek idealleri olan Akif de hayatın sıkıntılarını bir "imtihan" olarak algıladığı için, bu sorunların üstesinden gelmeyi başarabilmiştir.

"Gaye uğrunda çalışmak, didinmek ve ölmek...

Ah ne güzel meşgale, o ne hoş eğlence, o ne mesut sonuç imiş."

Diyen bu kişiliğinin bir sonucu olarak da, kim yaparsa yapsın ve ne pahasına olursa olsun, her türlü zulme ve haksızlığa karşı çıkmaktan imtina etmemiştir. Kendi ifadesiyle söylersek, O "zalimin amansız hasmı, mazlumun da dostu" olmayı bir "hayat felsefesi" olarak benimsemiştir.

[17] Okay, *Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, s. 38

"Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem;

Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.

Biri ecdadıma saldırdı mı, hatta boğarım!...

-Boğamazsın ki!

-Hiç olmazsa yanımdan kovarım.

Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam;

Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam.

Doğduğumdan beridir, aşığım istiklâle;

Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle!

Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum

Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum!

Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim,

Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim!

Adam aldırmada geç git, diyemem aldırırım.

Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım!"

Şiirde de gözlemleyebildiğimiz gibi, "özgürlük" ile "sorumluluk" arasında kurduğu o hayranlık uyandıran âhenk, Akif'i "bir ahlak ve fazilet âbidesi" yapmıştı.

Akif ile otuz beş yıllık arkadaşlığı olan Mithat Cemal (1885-1956), Akif'i ilk tanıdığı zaman, bir insanın bu kadar temiz olabileceğine ihtimal vermediği için ona inanamadığını ifade eder. Melek rolü oynayan kötü bir aktör eninde sonunda bu rolden nasıl sıkılacak, yorulacak, usanacak ve bir gün gerçek yüzünü gösterecekse, ondaki bu fazilet görüntüsü de eğer doğal değilse, O da bundan yorulup gerçek yüzünü gösterecektir diye beklediğini anlatır. Fakat 35 sene boyunca Akif'in bu türden bir beklentiyi boşa çevirdiğini büyük bir hayranlıkla kitabına kaydeder.

Akif'in dilinin keskin olduğu bilinmektedir. Yalnızca birkaç şiirini okuyanların bile tanık olabilecekleri bu "keskin dili" sadece O'nun sert mizacı ile açıklanamaz.

- "Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim,"

.....

- "Doğduğumdan beridir, aşığım istiklâle;"

mısralarında dile getirdiği ruh halini hesaba katmadan meseleyi açıklamak doğru olmaz.

Bir zamanlar dünyanın en önemli ilim merkezleri olan İslam şehirlerinin, bugünkü virâneliğine, insanımızın bu derece küçülmesine olan isyanıdır O'nun dilini keskin kılan. Bir türlü kabul edemez mevcut durumu. Sadece şu satırlara bakmak bile O'nun gerilimini anlamaya yetecektir.

"O Buhârâ, o mübârek, o muazzam toprak;

Zilletin koynuna girmiş uyuyor müstağrak!

İbn-i Sînâ'ları yüzlerce doğurmuş iklîm,

Tek çocuk vermiyor âgûşuna ilmin, ne akîm!"

Rahatlıkla ifade edebiliri ki Safahat, kendi derdini bir kenara bırakmış bir adamın insanlık adına yükselttiği çığlığın eseridir. Bundan dolayı, "devlet ve ikbal mevziilerinden olabildiğince uzak" durmaya gayret etmiştir.

O, dünyevî menfaatler için şahsiyetini ayaklar altına almanın normal karşılandığı bir zamanda, "izzetini korumak için bedel ödemeyi göze alan", bu yüzden ömrü boyunca alnı açık, başı dik yaşamış bir insandır. Bu yüzdendir ki, ömrü boyunca kibirli insanlarla geçinememiş, mahrumiyetle katlanmış, sabretmiş fakat kimseye "minnet etmemiştir". Ömrü boyunca da menfaatleri için eğilen, dalkavukluk yapan kimselere nefretle bakmıştır.

Hülasa olarak söyleyebiliriz ki, Âkif'in iki büyük meselesi vardır:

Biri millet, diğeri İslâmiyet'tir.

O'nun derdi, milleti selâmet kavuşturmak, İslâmiyet'i de çöküşten kurtarmaktır.

O'na göre, milletin dayanağı iki kudretten ibarettir: Marifet ve fazilet.

Zira bir millet marifetten mahrum olursa yalnız faziletle varlığını devam ettiremez. Marifetten mahrum olan bir millet de mutlaka zaafa düşer.

Bir millet bilgili olur da faziletten mahrum olursa, bu da bir felakettir. Çünkü faziletsizlik, beşerin ruhunu zehirleyen yaradır ve büyük bir musibettir. Bunu anlamak için, Avrupa'ya bakmak yeter de artar bile.

Bu durumda mesele, ilme dair eksikliğimizi telafi ederek faziletimizi beslemektir. Milletimizin selâmeti buna bağlıdır. Bunu başaracak olan da Âsım'ın neslidir. Çünkü "Âsım", Çanakkale'de yenilmeyen, bu milletin ebedî hayat i'lâmıdır. Gerek Umumî Harb de uğradığımız hezimet, gerek mütareke yıllarında karşılaştığımız facialar, bu i'lâmı bozamadı. Onu yeniden mücadeleye sevketti ve ona İstiklâl Harbi'ni kazandırdı.

Büyüyen Hasret Çoğalan Acı

Akif portresindeki dayanan eğilip bükülmezliği, sömürüye karşı savaşı, mazlumun ve ezilmişin yanında yer alışı anlamaya katkı sunabilmek için fotoğrafın bütününe bakmalıyız. Ben olgusal gerçekliği doğru anlamlandırmayı temin eden bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden uzun bir tarihsel çerçeveyi gerekli gördüm. Aksi bir yaklaşım, onu statükocu fotoğrafın bir parçası haline getirecektir. Buna izin vermemeliyiz.

Kendini yeniden var etmeye çalışan bir milletin diriliş macerasına bizzat şahitlik yapmış, sahip olduğu ümmet bilinci ile bütün İslam dünyasının sıkıntılarını gündemine almış, yazı yazmış, vaaz yapmış, Daru'l- Fünûni, Darü'l-Hikmeti'l- İslamiye, İttihat Terakki Cemiyeti gibi farklı öncelikleri olan, dönemin etkin kurumlarında görevler üstlenmişti.

"Derdi olan" bir insanın, varını yoğunu ortaya koymasından başka nasıl yorumlanabilir bu gayret!

O'nun acısını kelimelere dökmek zor.

Yine de bu ülkenin insanının irfanına itimâd edip, Yedigün Gazetesi'nin Akif ile yaptığı son mülakattan bir alıntıyla meramımı anlatmaya çalışacağım.

Gazete, " Âkif'in son röportajı" başlığıyla yazıyı veriyor.

"Türk edebiyatına son devrin çok güzel şiirlerini hediye eden büyük şair Mehmet Akif, vatandan onbir senelik bir ayrılıktan sonra tekrar aramıza kavuştu. İstiklal Marşı'nın büyük şairi Akif, yurda hasta döndü. Şimdi hastanede tedavi altındadır. Yedigün muharriri Akif'le konuştu. Onun yurttan ayrı yaşadığı günlerdeki hatıralarını, intibalarını topladı. Günün birinde sessiz sedasız yola revan olarak vatan ufuklarını aşan şair Mehmet Akif, tam onbir yıl süren bu uzun seferin sonunda, işte bembeyaz bir hastane odasının, bembeyaz bir yatağında solgun, mecalsiz ve bitap yatıyor.(Başucundaki sandalyeye oturdum. Kırçıl sakalın çerçevelediği bu sapsarı yüze, bu gevşemiş, sarkmış çizgilere, bu yorgun ve dalgın gözlere bakıyorum, zaman denen şeyin kudretini, hayat denen efsanenin sırrını bilmek istiyorum, sonra, yavaşça soruyorum:

- Özledin mi bizi üstâd?..

(Dudaklarını hiç kıpırdatmasaydı, hiç ses çıkarmasaydı bile, bu zehir gibi gülümsemesiyle her şeyi söylemiş olurdu.)

- Özlemek mi oğlum... Özlemek mi?

(bu acının büyüklüğünü bir daha kendi içinde görmek ister gibi gözlerini yumdu, sonra, kesik kesik konuştu)

- Mısır'dan üç gecede geldim. Bu üç gece, otuz asır kadar uzun sürdü... Orada on bir yıl kaldım... Fakat bir an oldu ki, on bir gün daha kalsaydım, çıldırırdım."[18]

Büyük Akif'in manevi şahsiyetine sadakatle Sezai Karakoç'un ifadelerinden güç devşirip sözlerimi tamamlamak istiyorum:

"Boşuna yaşamadın, boşuna savaşmadın, boşuna ölmedin."[19]

---

[18] *Yedi İklim Dergisi* Sayı 201, s.138, Kandemir'in Mehmed Akif ile son röportajı

[19] S. Karakoç, *age,* s.

MEHMET AKİF'İN DÜŞÜNCE DÜNYASINDA BALKANLAR

Zafer GÖLEN[1]

Giriş

1873'de Mehmet Akif Ersoy dünyaya geldi. Hemen iki yıl sonra 1875'te Hersek'te büyük bir isyan patlak verdi. İsyan 1877-78 Osmanlı Rus Harbi ile neticelendi. Ruslar İstanbul yakınlarına kadar geldi. Ülke Balkanların mühim bir kısmını kaybetmekle kalmadı. Bu savaşın yaralarını bir türlü saramadı. Zira sadece Balkanlar değil, Mısır ve Kıbrıs da savaşın dolaylı etkileri sonucu elden çıktı. Savaş Osmanlı Devleti için tam bir felâket oldu. Savaş sonunda 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması Osmanlı Devleti yüzyılın başından beri onlarca isyana karşı koyduğu Balkan topraklarının çoğunu kaybetti. Devlet Berlin Antlaşması ile Bosna Hersek (madde:25), Karadağ (madde:26), Sırbistan (madde:34) ve Romanya'yı tamamen (madde:43) tamamen kaybetti. Bulgaristan ise ikiye bölünerek özerk bir prenslik haline getirildi[2]. Antlaşma ile birlikte yüzbinlerce göçmen İstanbul'a ve Anadolu'ya aktı[3]. Bu yaşananlar sırasında Akif henüz bebekti. Ancak Balkan kökenli bir ailenin mensubu olarak, ailenin bölgede yaşananlara kayıtsız kalması beklenemezdi. Kaldı ki babası İpekli Temiz Tahir Efendi çocuk yaşta İstanbul'a gelip, eğitim alıp cami imamı olmuş bir kişiydi. Camiler o dönemlerde en önemli sosyal mekânlardan biriydi. Devletin gidişatına ait güncel bilgiler hutbeler aracılığıyla halkla paylaşıldığı gibi, göç ya da büyük doğal afetlerde göçmenler için barınak işlevi de görüyordu. Dolayısıyla Akif'in ailesinde güncel konular konuşuluyor, ülkenin gidişatı hakkında kaygı duyuluyor, ülkenin geleceğine ilişkin fikirler yürütülüyordu. Akif işte böyle bir aile ortamında büyüdü.

---

[1]Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü- BURDUR/ TÜRKİYE, e-mail: zgolen@mehmetakif.edu.tr, ORCID **0000-0003-3162-6076**

[2] *Muâhedât Mecmûası,* C. V, İstanbul 1298-Tıpkıbasım Türk Tarih Kurumu 2008, s.113-135; Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakîkat. Târîhî Hakîkatların Aynası,* Hazırlayan: İsmet Miroğlu, Berekât Yayınevi, İstanbul 1983, s.685-698.

[3] Yusuf Hamzaoğlu, *Sırbistan Türklüğü,* LogosA, Üsküp 2004, s.403.

Daha çocukluktan itibaren devletin ve milletin geleceğiyle ilgilendi, ne olacağına kafa yordu. Zeki ve keskin bir gözlem yeteneğine sahip Akif'in çocukluğunda yaşadığı deneyimler, ileriki yaşamında fikirlerinin oluşmasında mutlaka çok etkili olmuş olmalıdır.

Her şey Berlin Antlaşması ile sona ermedi. Akif'in tüm çocukluğu ve gençliği ülkenin geleceği üzerine düşünmekle geçti. Daha çocuk yaşta babasını kaybetmesi ve çok küçük yaşta ailesini geçindirme derdine düşmesi onu tüm yaşıtları gibi vaktinden çok erken olgunlaştırdı. Özellikle Halkalı Baytar Mektebi'ne kaydolması ve nispeten elit bir eğitim alması onun fikirlerinin netleşmesine sebep oldu. Bu sırada boş durmayan Batılı güçler önce Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarını ülkeden koparmak, ardından da ülkeyi tamamen yok etmek için hamle üzerine hamle yapıyorlardı. Akif'in çocukluğunda belki belleğinde ilk yer eden olay Duyûn-ı Umûmiye'nin kuruluşu idi. Osmanlı Devleti'nin borçlarını denetlemek üzerine 1881'de kurulan Duyûn-ı Umûmiye'nin nasıl devletin ekonomik tasfiyesine sebep olduğunu Akif daha çocukluktan itibaren müşahede etmişti. Önce ekonomik, ardından siyasî ve sosyal problemler ve yok oluşa doğru giden bu büyük imparatorluğun hali, tüm aklı başında Osmanlı vatandaşları için Akif için de ciddi endişe kaynağıydı. Düvel-i Muazzama sadece Berlin Anıtlaşması ile yetinmedi. Tüm ülkede kargaşa ve terörün hâkim olması için ellerinden gelen her şeyi yaptı. Akif her gün bu gelişmeleri okuyarak büyümüştü. Batılı devletler tarafından Şark Meselesi adı altında toplanan bu çabanın yegâne amacı "Türkleri geldikleri yere göndermekti.". Yani Türkler tüm Balkanlar, İstanbul ve Anadolu'dan çıkarılacak Orta Asya'ya geri gönderilecekti.

Gençliğinde Akif'in yüzünü güldüren tek olay 1897 Türk-Yunan Harbi olmalıdır. 1897'de gerçekleşen savaşta Osmanlı güçleri Yunan güçlerini perişan etti. Yunanlılar ancak büyük güçlerin müdahalesi ile kendilerini kurtarabildiler. Savaş olduğunda Akif henüz 24 yaşında memuriyete girmiş aklı başında bir gençti. Akif gibi mizaç olarak vatanperver birinin bu savaşa kayıtsız kaldığı düşünülemez. Onun Milli Mücadele öncesinde vatan adına belki de ender mutlu olduğu anlardan biri bu zaferdir.

Balkanlar'ın Kaybedilişi Karşısında Mehmet Akif

1890'ların sonundan itibaren yazıları çeşitli dergilerde yayınlamaya başlayan Akif 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanının ardından yayın dünyasında tanınan bir sima haline geldi. O derin sosyal ve toplumsal şiirler kaleme alıyor, ülkenin geri kalmışlığını eleştiren yazılar yazıyordu. Önce Osmanlı Devleti sonra İslâm dünyasının hali onu derinden üzüyor ve o da tüm çağdaşları ile çağın problemlerine çözüm arıyordu. Bu haliyle sosyal toplumcu şair olma yolunda emin adımlarla ilerliyordu. Mesela Hasta şiiri onun toplumcu şairliğinin en güzel örneklerinden biridir.

Meşrutiyet yılları Akif'in yükseliş yılları iken Osmanlı Devleti için sonun başlangıcıdır. 1912'de pek de umut vaat etmeyen küçük Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne saldırdığında Batılı güçler hemen bir beyanname ile savaşı kazananın kaybedenden toprak almasına izin verilmeyeceğini açıkladılar. Sonradan anlaşıldı ki beyannamenin muhatabı Osmanlı Devleti idi. Zira savaş başladığında nispeten ordusunu modernize etmiş olan Osmanlı Devleti'nin Balkan

devletlerini kısa sürede yeneceği düşünülüyordu. Ancak onların dahi hesap etmedikleri, Osmanlı ordusu içindeki parti savaşları idi. Ordu yenilikçi ve gelenekselciler olarak ikiye ayrılmıştı. Her iki kesim de birbirinden nefret ediyordu. Savaştan kısa süre sonra Osmanlı orduları beklenmedik bir bozguna uğradılar. Selânik gibi vilayetler tek kurşun atmadan düşmana teslim edildi. Eski başkent Edirne dahi düştü. Savaşların bu ilk aşaması tam bir dram ve katliamdı. Akif ve aydınlar, kalbi vatan için çarpanlar derinden sarsıldılar. Koskoca imparatorluk avuçlarından kayıp gidiyordu ve onlar bu korkunç gidişatı durduramıyorlardı. Savaşın ikinci aşamasında hiç olmazsa Edirne alındı ama Balkanlar artık tamamen elden çıkmış, binlerce göçmen tıpkı 35 yıl önce olduğu gibi yollara düşmüşlerdi. Osmanlı Devleti Balkan Savaşı sonunda 167.312 km2 toprak kaybetti ve bu topraklarda yaşayan 6.582.000 kişi sınır dışında kaldı[4].

Akif bu buhranlı günleri *Süleymaniye Kürsüsünde, Hakkın Sesleri, Fatih Kürsüsünde, Hatıralar ve Asım* şiirlerinde anlatır[5]. Müslümanlara yapılan işkenceler, insan aklının alamayacağı muameleler ve sözde medeni Batı'nın bu katliamlara ses çıkarmaması Akif'i derinden yaralar. Buna bir de memlekete hâkim olan fırkacılık ve siyasi çekişmeler tabiri caiz ise tam anlamıyla çıldırtır. Bu kara günlerde hâlâ tek yürek olamamayı bir türlü anlayamaz[6].

Girmeden tefrika bir millete düşman giremez,

Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez, dizeleri ile ölümsüzleşen ayrılık karşıtı düşünceleriyle, adeta millete ülkenin başına gelen felaketlerin teşhisini koyar. Ona göre birlik beraberlikle her türlü güçlük kolayca alt edilebilecektir. O bundan sonra var gücü ile millî birlik ve beraberliği temin için çalışacak, gece gündüz bu maksadın temini için çabalayacaktır. Akif kavmiyetçiliği Osmanlı Devleti'nin en büyük problemi olarak görür ve şiirlerinde ayrılıkçılığa karşı çıkar. Aşağıdaki dizelerle ayrılık davlarının millete nelere mal olduğunu anlatmaya çalışır[7].

"İşte, ey unsur-ı isyân, bu elîm izmihlâl,

Seni tahrîk eden üç beş alığın ma'rifeti!

Ya neden beklemiyorsun bu rezîl âkıbeti?

Hani, milliyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!

Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine.

"Arnavutluk" ne demek? Var mı şerîatte yeri?

Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!

.....

[4] Halil Akman, *Paylaşılamayan Balkanlar,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s.81-92; Zeki Sarıhan, *Mehmet Akif,* Kaynak Yayınları, İstanbul 1996, s.52-54.

[5] Süleyman Arslan, "Mehmed Âkif'te Devlet Fikri", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı,* c.2, S.1, Ankara, 1986, s.55; Faruk K. Timurtaş, *Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz,* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, s.6.

[6] Mehmet Akif Ersoy, "Süleymaniye Kürsüsünde", *Safahat,* Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz vd., Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996, s.207.

[7] "Hakkın Sesleri", *Safahat,* s.228, 233.

Veriniz baş başa; zîrâ sonu hüsrân-ı mübîn

Ne hükûmet kalıyor ortada, billâhi ne dîn!

"Medeniyet!" size çoktan beridir diş biliyor;

Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor.

Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,

Ne bu şûrîde siyâset, ne bu fâsid da'vâ?

Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz...

Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!

Bunu benden duyunuz, ben ki evet, Arnavudum...

Başka bir şey diyemem... İşte perîşan yurdum!..."

****

"Eyvâh! Beş on kâfirin îmânına kandık;

Bir uykuya daldık ki: cehennemde uyandık!

Mâdâm ki, ey adl-i İlâhi yakacaktın...

Yaksaydın a mel'unları... Tuttun bizi yaktın!

Küfrün o sefîl elleri âyâtını sildi:

Binlerle cevâmi yıkılıp hâke serildi!

Kalmışsa eğer bir iki ma'bed, o da mürted:

Göğsünde haç, küfrüne fetvâ-yı müeyyed!

Dul kaldı kadınlar, babasız kaldı çocuklar,

Bir giryede bin âilenin mâtemi çağlar!

En kanlı şenâatle kovukmuş vatanından,

Milyonla hayâtın yüreğinde gidiyor kan!"

Daha Arnavutluk'ta çıkan isyanın yaraları sarılmamışken patlak veren Balkan Savaşı Akif'i tam anlamıyla yıkar. Akif'in Balkan Savaşları sırasındaki ruh halini en güzel yakın arkadaşı Eşref Edib anlatır. Edib bu hususta[8], "Üstadı en çok mustarip eden, tefrika ve nifak idi. Bunu gördükçe perişan olurdu. İlan-ı Hürriyet sanki memleketi ateşlemiş, 31 Mart Faciası, ondan sonra Arnavutluk İsyanı, diğer taraftan Trablusgarb İstilası, arkasından en büyük facia: Balkan Harbi.

[8] Mustafa Özçelik, *Mehmet Akif ve Çanakkale,* Yarımada Yayınları, İstanbul 2009, s.61-62.

Bütün bu acı ve ıstıraplı hadiseler Üstat'ın üzerinde derin tesirler ivra etti. Memleketini sevmek hususunda müstesna bir fıtrata sahip olan üstat, yekdiğerini yevl eden bu felaketler karşısında deli gibi olmuştur. Azgın fırtınalar bir tülü dinmek bilmez. Memleketin temelleri sarsıldıkça üstadın ruhu ıstıraplar içinde yanmaktadır.

Bu felaketler karşısında güneşli geceler ona leyl-i matem olur. Memleket sevgisi, istiklâl aşkı, onun bütün varlığını kaplamıştır. Onun için Birinci Safahat'tan sonra bütün şiirlerinin mevzuu hep memleket olmuştur. Milletin düştüğü tefrikalar karşısında hep feryat etmiş, Allah'a yalvarmıştır.

Karşısında vatan namına bir kabristan yatarken, milyonlarca memleket evladı dipçikler altında ezilir, parçalanırken, türlü türlü şenaatlerle gözler oyulur, çocuklar beşiğinden alınıp parçalanırken, bembeyaz saçlı dedeler katranlara batırılırken, memesiz göğüsler baltalarla kırılır, gebe karınlara şişler saplanırken Akif gibi bir vatan aşığı feryat etmez de ne yapar? Milletin o felaketli günlerinde Akif kadar kim ağladı. Hangi şair feryat etmiştir.".

Eşref Edib'in yazdıkları milleti, memleketi için ağlayan bir yüreğin feryatları olmuştur. Zira Nihal Atsız da Akif için, "Vatanperverliği tam ve tezasız bir vatanperverliktir. Akif sözle vatanperver olduğu halde fiille bunu tekzip edenlerden değildi... O daima bulunduğu kabın şeklini alan mayi veya cıvık bir halita değil; şeklini sıcakta, soğukta, borada, kasırgada muhafaza eden katı bir cisimdi." der[9]. Yani Akif inanmadığı ve hissetmediği hiç bir satırı yazmamıştır. Onun yazdıkları hissiyatının bir tezahüründen başka bir şey değildir.

Akif milletin kalbinde derin yaralar açan şiirlerinde Balkan Savaşları'nda yaşananları tüm vahşiliği ile açıkça anlatır[10]. Şiirleri baba topraklarının kaybedilmesi ve halkın uğradığı katliamın adeta söze bürünmüş halleridir. Tarihe bir haykırıştır. Duyarsızlara bir haykırıştır. Derdi, orada bir yerlerde yaşanan gerçekleri halka duyurmak, hatta tarihe not düşülmesini sağlamaktır[11]:

"Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:

Dipçik altında ezilmiş, parçalanmış kafalar!

Bereden reng-i hüviyetleri uçmuş yüzler!

Kimbilir hangi şenâatle oyulmuş gözler!

"Medeniyet" denilen vahşete lânetler eder,

Nice yekpâre kesilmiş de sırıtmış dişler!

Süngülenmiş, kanı donmuş, nice binlerce beden!

Nice başlar, nice kollar ki cüdâ cisminden!

---

[9] Nihal Atsız, "Mehmet Akif", *Sessiz Yaşadım Matbuatta Mehmet Akif 1936-1940,* Hazırlayanlar: İsmail Kara-Fulya İbanoğlu, Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul 2011, s.249-250.

[10] "Hakkın Sesleri", *Safahat,* s.220-242; Neriman Malkoç, *M. Âkif Ersoy ve Dünyası,* Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. şXII.

[11] "Hakkın Sesleri", *Safahat,* s.224, 226-227; Çetin, *a.g.e.,* s.94-96.

Beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkât;

Sonra, nâmûsuna kurban edilen bunca hayât!

Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!

Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler!

Teki binlerce kesik gövdeye âid kümeler:

Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütün enkâz-ı beşer!

Bakalım, yavrusu uğrar mı, deyip, karnından,

Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice can!

İşte bunlar o felâket-zedelerdir ki, düşün,

Kurumuş ot gibi doğrandı bıçaklarla bütün!"

****

"Üç beyinsiz kafanın derdinde, üç milyon halk,

Bak, nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!

Diriler koşmadı imdâdına, sen bâri yetiş...

Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müdhiş!

Tek kıvılcım kabarıp öyle cehennem kustu:

Ki hemen kol kol olup sardı bütün bir yurdu.

O ne yangın ki: Ocak kalmadı söndürmediği!

O ne tûfan ki: Yakıp yıktı bütün vâdîyi!

Âşinâ çehre arandım... O, meğer, hiç yokmuş...

Yalnız bir kuru çöl var ki, sorsan: Hâmûş!

Âşinâ çehre de yok, hiçbirinin yâdı da yok!

Yoklasan külleri, altından, emînim, ancak,

Kömür olmuş iki üç parça kemiktir çıkacak!

Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın

Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın?

Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...

Öyle bir gitti ki hem; bir daha gelmez ebedî!

Ne olurdun bunu kalkıp da göreydin acabâ?

"Meşhed"in beynine haç saplanacak mıydı baba!

Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,

Hırvat'ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!

Bâri bir hâtıra kalsaydı şu toprakta diri...

Yer yarılmış, yere geçmiş şühedâ türbeleri!

Şiirini yazmak için seçtiği kelimeler gerçeğin kendisidir. O halka uyarılarını yapmış bir fikir adamının gönül rahatlığı, ancak öngörüleri gerçekleşmiş bir vatanperverin derin üzüntüsü içindedir. Akif Balkanların kaybedilmesine sadece baba toprakları elden gittiği için üzülmez. Balkanlarda yaşananlar *"insanım"* diyenin aklının alacağı şeyler değildir[12]. Bu yüzden Mehmet Akif'in düşünce dünyasında Balkanlar *"kan, gözyaşı ve vahşetin"* temsilcisidir.

Akif şiirleri ile avazı çıktığı kadar bağırırken bu çığlığa karşı maalesef halkta büyük bir duyarsızlık söz konusudur. Milletin duyarsızlığı ve sanki Balkanlardaki onca acı yaşanmamış gibi davranmasını onu iyice kızdırır. Bu kez Akif'in kendi çok sevdiği milletine eleştiri oklarını çevirdiği görülür. O heyecan ve üzüntüsünü oldukça sert cümlelerle dile getirir. O kadar umutsuzdur ki adeta kıyameti ister durumdadır[13]:

"Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş can var!

Bakmayın, hem tükürün çehre-i murdârımıza!

Tükürün: Belki biraz duygu gelir ârımıza!

Tükürün cebhe-i lâkaydına Şark'ın, tükürün!

Kuşkulansın, görelim, gayreti halkın, tükürün!

Tükürün, milleti alçakça vuran darbelere!

Tükürün onlara alkış dağıtan kahbelere!

Tükürün Ehl-i Salîb'in o hayâsız yüzüne!

Tükürün, onların asla güvenilmez sözüne!

Medeniyet denilen maskara mahlûku görün:

Tükürün maskeli vicdânına asrın, tükürün!"

****

[12] Mehmet Çetin, *İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif Ersoy,* Kültür Bakanlığı, Ankara 2003, s.94-96; *Safahat,* s.224, 226-227.

[13] *Safahat,* s.225, 228-229, 233, 241; Çetin, *a.g.e.,* s.94-96.

"Duygusuz olmak kadar dünyâda lâkin, derd yok;

Öyle salgınmış ki mel'ûn: Kurtulan bir ferd yok!

Kendi sağlam... Hissi ölmüş, rûhu ölmüş milletin!

İşte en korkuncu hüsrânın, helâkin, haybetin!

Ey, ölüm renginde topraktan hayat i'lâ eden,

Bir yığın toprak da olsak, sâde çiğnenmek neden?

Başka tıynetler mi hep şâyân olan ihsânına?

Âh, yükselsem de bir düşsem senin dâmânına!

Bir nesîm ister kımıldanmak için canlar bugün;

Bir nesîm olsun, ilâhî... Canlanır kanlar bütün.

Nevbahârın rûhu etsin bir de bizlerde zuhûr...

Yoksa, artık Sûr-ı İsrâfîl'e kalmıştır nüşûr!"

Akif, Balkan faciasını sadece şiirlerinde dile getirmemiştir. O, 1 Şubat 1913'te edebiyat ve fikir adamları tarafından kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne katılarak sahada da toplumu bilinçlendirmek için uğraş vermiştir. Cemiyetin amacı, particilik hissiyatından uzak durarak halkın maneviyatını yükseltmek, mukavemet hissiyatını güçlendirmek, milleti harbe hazırlamak ve savaşın zararlarından korumaktı. Cemiyette Akif'in yanında Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamid, Süleyman Nazif, Cenap Şehabeddin, Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Rasim ve Hüseyin Kâzım'da vardı. Akif cemiyette Müdafâ-i Milliye Heyeti Neşriyat Şubesi'nde üye olarak görev yapmıştır. Cemiyet üyeleri gazete ilanları, konuşma ve konferanslarla kamuoyu yaratmaya çalışmışlar, topladıkları bağışları ihtiyaç sahiplerine dağıtmışlar, hastaneler kurmuşlar, gönüllü birlikler tesis edilmesine yardımcı olmuşlardır. Özellikle cemiyet bünyesinde kurulan ve genel sekreterliğini Mehmet Akif'in yaptığı İrşad Heyeti doğrudan halkı bilgilendirme yolunda önemli görevler üstlenmiştir. Bu maksatla Akif, Beyazıd, Fatih ve Süleymaniye Camilerinde Balkanlar'da yaşananları halka anlatmış, milletin arasına giren ayrılık tohumlarının kötülüklerinden bahsetmiş, birlik ve beraberliği pekiştiren vaazlar vermiştir[14].

Sonuç:

Mehmet Akif doğduğunda Balkanlar ciddi bir bunalıma sürüklenmek üzereydi. Nihayet Osmanlı idarecilerinin yüz yıldır korktukları her şey Berlin Antlaşması ile gerçek olmuştur. Balkan topraklarının yarıdan fazlası kaybedilmiş, devlet geri dönülemez olarak çöküşe doğru sürüklenmeye başlamıştır. Mehmet Akif de ülkesinin derdiyle dertlenen bir aydın olarak yaşananlara duyarsız kalamamıştır. Çözüm aynı zamanda tavsiyesi idi:

[14] Çetin, *a.g.e.*, s.96; Sarıhan, *a.g.e.*, s.54; Özçelik, *a.g.e.*, s.93-94.

Sahipsiz olan memleketin batması haktır.

Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır.

Balkanlar onun için baba toprağı, Kosova'da, Niğbolu'da nice kahramanlıkların yaşadığı kutsal bir tarihti. Yine Balkanlar medeniyet ve kavmiyet adına Müslüman'ın Müslüman'ı kırdığı bir yerdi. Balkanlar, hasret, acı, gözyaşı ve feryattı. Zira yüzlerce yıllık vatan toprakları bir çırpıda bir daha geri döndürülemez biçimde, herkesin gözü önünde elden çıkmıştı. O yaşananları bir şair, bir aydın olarak daha derinden hissetmiştir. Yaşananlar karşısında ağlamış, öfkelenmiş, çözüm yolları aramıştır. Elinden geldiğince halkı bilinçlendirmek için kimi zaman bir gazete sütununda, kimi zaman bir kitabın sayfasında kimi zaman bir caminin mimlerinde halka seslenmiş, yanlışlıkları anlatmıştır. Onun şiirlerini okuyan, vaazlarını dinleyen insanlar Balkanlarda yaşananları onunla birlikte derinden hissetmiştir. Bu yüzden Türk milleti hem I. Dünya Savaşı hem de Milli Mücadele dönemlerinde yeni bir "Balkan Utancı" yaşamaktansa ölmeyi tercih etmiştir. Hiç şüphesiz milletin bu bilince erişmesinde Mehmet Akif'in Balkanlara dair düşünceleri çok etkili olmuştur. Türk Milleti Balkanlardaki sonla karşılaşmaktansa kanının son damlasına kadar mücadele etmiş, nihayet Büyük Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmayı başarmıştır.

Kaynakça

Akman, Halil; *Paylaşılamayan Balkanlar,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

Arslan, Süleyman; "Mehmed Âkif'te Devlet Fikri", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı,* C.2, S.1, Ankara 1986, s.55-67.

Atsız, Nihal; "Mehmet Akif", *Sessiz Yaşadım Matbuatta Mehmet Akif 1936-1940,* Hazırlayanlar: İsmail Kara-Fulya İbanoğlu, Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul 2011, s.249-250.

Babacan, Hasan; "Mehmet Akif'in Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele Dönemlerindeki Dini ve Siyasi Propaganda Faaliyetleri", *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu,* 11-13 Mart 2011, Balıkesir Valiliği ve İl Kültür Müdürlüğü, Balıkesir 2011, s.299-316

Çetin, Mehmet; *İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif Ersoy,* Kültür Bakanlığı, Ankara 2003.

Ersoy, Mehmet Akif; *Safahat,* Haz. Cemal Kurnaz vd., Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.

Hamzaoğlu, Yusuf; *Sırbistan Türklüğü,* LogosA, Üsküp 2004.

Kodaman, Bayram; "Şark Meselesi", *Cumhuriyet'in Tarihî-Fikrî Temelleri ve Atatürk,* Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta 1999, s.1-19.

Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakîkat.* Târîhî Hakîkatların Aynası, Hazırlayan: İsmet Miroğlu, Berekât Yayınevi, İstanbul 1983.

Malkoç, Neriman; *M. Âkif Ersoy ve Dünyası,* Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.

Muâhedât Mecmûası, C. V, İstanbul 1298-Tıpkıbasım Türk Tarih Kurumu 2008.

Özçelik, Mustafa; *Mehmet Akif ve Çanakkale,* Yarımada Yayınları, İstanbul 2009.

Sarıhan, Zeki; *Mehmet Akif,* Kaynak Yayınları, İstanbul 1996.

Timurtaş, Faruk K.; *Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

2.ULUSLARARASI
MEHMET AKİF ERSOY
SEMPOZYUMU
ARNAVUTLUK 2017

3. Bölüm

SEMPOZYUM FOTOĞRAFLAR

P R O G R A M

2.ULUSLARARASI
MEHMET AKİF ERSOY
SEMPOZYUMU &
BİLİM-SANAT ÖDÜLLERİ

ARNAVUTLUK 2017

UNIVERSITY OF TIRANA

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYE MAARİF VAKFI

T.C. BAŞBAKANLIK TANITMA FONU

TURKISH AIRLINES

TRT

2.ULUSLARARASI MEHMET AKİF ERSOY SEMPOZYUM PROGRAMI 4-6 Aralık 2017

I. Oturum *5 Aralık Salı 2017* 13.30-14.30

Kenan GÜLTÜRK (Oturum Başkanı)

Prof.Dr.Metin İZETİ	*"Mehmet Akif Ersoy'un Arnavutluk Şiirinin Sosyal ve Felsefi Paradigması"*
Prof.Dr. Süleyman BAKİ	*"Üsküplü Şair Müderris Fettah Efendi'nin Şiirinde Mehmet Akif'in İrtihali"*
Doç.Dr.Lindita Latifi XHANARİ	*"Mehmet Akif Ersoy: Türkiye ve Arnavutluk Arasında Bir Dostluk Köprüsü"*
Dr.Alban FOCI	*"Mehmet Akif ve İdeali"*

II. Oturum *5 Aralık Salı 2017* 14.45-15.45

Prof.Dr. Ahmet ŞİMŞEK (Oturum Başkanı)

Mehmet Ruyan SOYDAN	*"Prens Said Halim Paşa'nın "Le Feminisme" Başlığıyla Kaleme Aldığı Bilinmeyen Bir Risalesi"*
Prof.Dr. Ahmet ŞİMŞEK	*"Çanakkale Şehitlerine Şiirinin Tarihsel İmgelem Bakımından İncelenmesi"*
Yrd.Doç.Dr.Himmet BÜKE	*"Muhammed İkbal ve Mehmet Akif Ersoy'da Millet/ Milliyet Anlayışı"*
Fatih BAYHAN	*"Mehmet Akif ve Sebîlürreşâd Yolculuğu"*
Kenan GÜLTÜRK	*"Mehmet Akif ve Âlem-i İslam"*

III. Oturum *5 Aralık Salı 2017* 16.15-17.15

Prof.Dr.Turgut TOK (Oturum Başkanı)

Prof.Dr.Turgut TOK	*"Mehmet Akif'i Yetiştiren Coğrafyaya Tarihsel ve Kültürel Bir Bakış"*
Doç.Dr.Nihat KARAER	*"Mehmet Akif'in Teşkilât-ı Mahsusa'da Görevleri ve Kuşçubaşı Eşref Bey ile Dostluğu ve Münasebetleri"*
Doç.Dr.Özgür Kasım AYDEMİR	*"İstiklal Marşı'nın Diline Yansıyan Anlam Dünyası"*
Öğr.Gör. Betim TRUÇİ	*"Mehmet Akif'in Etik ve Ahlak Anlayışı"*
Rifat SAİT	*"Günümüz Balkan Coğrafyasında Yaşanan Sorunları Mehmet Akif ile Çözmek"*

IV. Oturum *5 Aralık Salı 2017* 17.30-18.30

Yrd.Doç.Dr.Himmet BÜKE (Oturum Başkanı)

Merve KESKİN	*"Mehmet Akif'in Gençliğe Bakışı ve Asım"*
Veysel SOLAK	*"İstiklal Marşı'nın Yazılış ve Kabul Safhaları"*
Elif TANRIÖVER	*"Mehmet Akif'in Karakteri"*
Abdulkerim ALMA	*"Mehmet Akif'in Şiir Anlayışı"*
Mevlüde USTA	*"İdeal İnsan Mehmet Akif Ersoy"*

V. Oturum *6 Aralık Çarşamba 2017* 09.00-10.00

Doç.Dr.Hakan ÜLPER (Oturum Başkanı)

Doç.Dr.Hakan ÜLPER	*"Bilim Cehalet ve Çalışkanlık Tembellik Karşıtlığı Üzerinden Akif'i Anlamak "*
Yrd.Doç.Dr.Savaş Volkan GENÇ	*"Veteriner Hekim Mehmet Akif Ersoy"*
Vahdettin IŞIK	*"Mehmet Akif'in Tanıklığında Tarihi Okumak"*
Tahsin YILDIRIM	*"Zor Zamanda Baba Olmak: Mehmet Akif ve Ailesi"*
Ömer Hakan ÖZALP	*"İki Yürek Tek Ses: Mehmet Akif'in Aziz Dostlarından Hüseyin Kazım Kadri ve İlişkileri"*

VI. Oturum *6 Aralık Çarşamba 2017* 10.15-11.15

Prof.Dr.Zafer GÖLEN (Oturum Başkanı)

Prof.Dr.Zafer GÖLEN	*"Mehmet Akif'in Düşünce Dünyasında Balkanlar"*
Doç.Dr.Turgay ANAR	*"Muhayyelden Müşahhasa Köse İmam: Bosnalı Ali Şevki Hoca Kimdir?"*
Yrd.Doç.Dr.Ezgi Demirel	*"Orhun Yazıtları'ndan Mehmet Akif'e Esaret ve Bağımsızlık"*
İbrahim ÖZTÜRKÇÜ	*"Dalgalı Bir Ömürde Dosdoğru Yürümek: Mehmet Akif Ersoy'un Yürüyüş Felsefesi"*

T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu

Tiran Üniversitesi Rektörü Mynyr Koni, Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta, T.C. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, MAKÜ Prof. Dr. Adem Korkmaz, Hidayet Bayraktar (Büyükelçi), Vali Şerif Yımaz, Milletvekili Bayram Özçelik, Mv. Reşat Petek, Birol Akgün, Selma Argon, Prof. Dr. Durmuş Günay

T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve MAKÜ Rektörü Prof. Dr. Adem Korkmaz

T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu

Tiran Üniversitesi Rektörü Mynyr Koni

2. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Dinleyicileri

MAKÜ Rektörü Prof. Dr. Adem Korkmaz

Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta

T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan ve Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta

T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Prof. Dr. Ahmet Ayhan Çitil ve Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta

T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Derviş Karabuğa ve Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta

T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Hayrunnisa Bolay Belen ve Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta

T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Büyüyen Ay Yayınları ve Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta

T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Mehdi Gurra ve Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta

T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Birol Akgün (Maarif Vakfı Bşk.) ve Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta

T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Muharrem Süleymanoğlu ve Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta

T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Minela Kumbara Furxhi, Mehmet Rüyan Soydan
ve Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta

T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Birol Akgün, Minela Kumbara Furxhi,
MAKÜ Rektörü Prof. Dr. Adem Korkmaz ve Selma Argon

Tiran Üniversitesi Rektörü Mynyr Koni ve MAKÜ Rektörü Prof. Dr. Adem Korkmaz

Selma Argon, Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta ve MAKÜ Rektörü Prof. Dr. Adem Korkmaz

Derviş Karaboğa, Birol Akgün, Ahmet Ayhan Çitil, Mirela Kumbaro Furxhi, Mynyr Koni, Hayrunnisa Bolay Belen, Selma Argon, Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan, Mehdi Gurra, Muharrem Süleymanoğlu, Mehmet Rüyan Soydan

Reşat Petek, Kürşat Tuncel, Kamil Özcan, Şerif Yılmaz, Selma Argon, Prof. Dr. Durmuş Günay, T.C. Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Bayram Özçelik, Hasan Meçikoğlu, Öğr. Gör. Betim Truçi, Yusuf Geyik, Derviş Karaboğa, Muharrem Süleymanoğlu

Mehdi Gurra, Kenan Gültürk, Derviş Karaboğa, Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan, Prof. Dr. Hayrunnisa Bolay Belen

Mehmet Rüyan Soydan, Mehdi Gurra, Kenan Gültürk, Derviş Karaboğa, Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan, Prof. Dr. Hayrunnisa Bolay Belen

Prof. Dr. Süleyman Baki, Kenan Gültürk, Prof. Dr. Metiz İzeti, Doç. Dr. Lindita Xhanari Latifi

Mehmet Rüyan Soydan, Kenan Gültürk, Prof. Dr. Ahmet Şimşek, Yrd. Doç. Dr. Himmet Büke, Fatih Bayhan

Doç. Dr. Turgay Anar, Yrd. Doç. Dr. Ezgi Demirel, Prof. Dr. Zafer Gölen, İbrahim Öztürkçü

Doç. Dr. Hakan Ülper, Yrd. Doç. Dr Savaş Volkan Genç, Vahdettin Işık, Tahsin Yıldırım, Ömer Hakan Özalp

Öğr. Gör. Betim Truçi, Doç. Dr. Nihat Karaer, Prof. Dr. Turgut Tok, Doç. Dr. Özgür Kasım Aydemir, Rifat Sait

Mevlide Usta, Veysel Solak, Yrd. Doç. Dr. Himmet Büke, Merve Keskin, Elif Tanrıöver

2. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Katılımcılar ve Konuklar

MAKÜ

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

MAKÜ
YAYINLARI
www.maku.edu.tr